

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU: 340.1:[342+347](043.2)

CERBA VEACESLAV

**CONSTRUCȚIA TEORETICĂ A RĂSPUNDERII JURIDICE ÎN
DREPTUL PUBLIC ȘI ÎN DREPTUL PRIVAT**

551.01 – TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

**Baltag Dumitru, doctor habilitat în drept,
profesor universitar, specialitatea 551.01.
Teoria generală a dreptului**

Autor:

Cerba Veaceslav

CHIȘINĂU, 2021

©CERBA VEACESLAV, 2021

CUPRINS

ADNOTARE.....	5
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE.....	9
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL CERCETĂRII RĂSPUNDERII JURIDICE ÎN DREPTUL PUBLIC ȘI ÎN DREPTUL PRIVAT	17
1.1. Analiza cercetărilor științifice privind construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și în dreptul privat.....	17
1.2. Reflecția normativă a fenomenului răspunderii juridice în dreptul public și în dreptul privat.....	34
1.3. Concluzii la capitolul 1.....	46
2. FUNDAMENTELE CONSTRUCȚIEI TEORETICE A RĂSPUNDERII JURIDICE.....	48
2.1. Construcția teoretică a răspunderii juridice în Teoria Generală a Dreptului și definirea ei – premisă a delimitării răspunderii în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat.....	48
2.2. Analiza și definirea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul public.....	58
2.3. Formularea și definirea particularităților conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat.....	64
2.4. Probleme teoretico-practice în cercetarea coraportului dintre răspunderea juridică de drept public și răspunderea juridică de drept privat.....	75
2.5. Concluzii la capitolul 2.....	85
3. DIMENSIUNEA JURIDICĂ A CONSTRUCȚIEI TEORETICE A RĂSPUNDERII ÎN DREPTUL PUBLIC.....	90
3.1. Temeiul <i>de jure</i> și <i>de facto</i> a răspunderii în dreptul public.....	90
3.2. Raportul de cauzalitate – dimensiune a construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul public.....	100
3.3. Prezumția de nevinovăție – componentă a construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul public.....	106
3.4. Măsurile sancționatorii de drept material și procesual în cadrul construcției teoretice a răspunderii în dreptul public.....	112
3.5. Concluzii la capitolul 3.....	121

4. DIMENSIUNEA JURIDICĂ A CONSTRUCȚIEI TEORETICE A RĂSPUNDERII ÎN DREPTUL PRIVAT.....	123
4.1. Temeiul <i>de facto</i> și prejudiciul ca condiții de bază a răspunderii juridice de drept privat.....	123
4.2. Legătura de cauzalitate – dimensiune a construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat.....	132
4.3. Presumția de vinovăție – dimensiune specifică inerentă a construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul privat.....	139
4.4. Răspunderea pentru fapta altuia - modalitate de răspundere specifică în dreptul privat.....	147
4.5. Măsuri sancționatorii de drept material și procesual în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept privat.....	153
4.6. Concluzii la capitolul 3.....	163
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	166
BIBLIOGRAFIE.....	172
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	190
CURRICULUM VITAE.....	191

ADNOTARE

Cerba Veaceslav, Construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și în dreptul privat, teză de doctor în drept la Specialitatea 551.01 – Teoria Generală a Dreptului, Chișinău, 2021.

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 373 titluri, 172 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 12 lucrări științifice, volumul total al publicațiilor la temă este de 5,94 c.a.

Cuvinte-cheie: răspundere juridică, construcție teoretică a răspunderii juridice, construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat, construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul public.

Domeniul de studiu: Teoria generală a dreptului.

Scopul lucrării: constă în identificarea și examinarea conținutului construcțiilor teoretice a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat prin prisma trăsăturilor și elementelor ce caracterizează în general răspunderea juridică și ca urmare accentuarea importanței acestei construcții, necesitatea operării cu această sintagmă atât la nivelul teoriei generale a dreptului cât și a ramurilor de drept.

Obiectivele cercetării: Elaborarea și analiza complexă a conceptului *construcție teoretică a răspunderii juridice în teoria generală a dreptului*, reconceptualizarea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice atașată domeniului dreptului public și privat astfel în cât să fie ajustat cerințelor și trăsăturilor acestor forme de răspundere; identificarea și caracterizarea criteriilor ce delimitează construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public de construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat; stabilirea impactului acestor criterii asupra actualei tendințe de intercalare a mai multor ramuri de drept public și drept privat; identificarea asemănărilor, deosebirilor și cumulul răspunderii juridice de drept public și răspunderii juridice de drept privat; prezentarea și analiza elementelor și semnelor disctinctive din cadrul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public; prezentarea și analiza elementelor și semnelor disctinctive din cadrul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat; formularea concluziilor și a propunerilor venite să îmbogățească cadru teoretic al răspunderii juridice în teoria generală a dreptului.

Noutatea și originalitatea științifică este determinată de insuficiența studierii acestui subiect în doctrina teoriei generale a dreptului în Republica Moldova și de necesitatea abordării lui prin prisma unor noi metode și viziuni de cercetare, care ar permite aprecierea dintr-o nouă perspectivă și de pe alte poziții a fenomenului răspunderii juridice. Lucrarea reprezintă o cercetare complexă a problemelor teoretice și aplicative privind esența și conținutul răspunderii juridice, reconceptualizarea construcțiilor teoretice ale răspunderii în dreptul public și privat. Cele enunțate ne îndreptătesc să formulăm următoarele elemente de noutate științifică: formularea sintagmei „*construcție teoretică a răspunderii juridice*”; identificarea elementelor ce constituie în ansamblu construcția teoretică a răspunderii juridice; formularea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice de drept public, precum și de drept privat; definirea construcțiilor teoretice a răspunderii juridice de drept public și drept privat; enunțarea conexiunii dintre totalitatea ramurilor de drept în cele ale dreptului public și cele ale dreptului privat și delimitarea răspunderii juridice în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în formularea unui concept modern și oportun, *construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat*, ca fiind un concept ce verifică autenticitatea și justetea realizării răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului, fapt care a condus la elaborarea și introducerea în vocabularul teoriei generale a dreptului a conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice, în vederea stabilirii elementelor, trăsăturilor, condițiilor din ambele blocuri ale răspunderii juridice analizate, orientării practicienilor ce aplică aceste forme de răspundere.

Semnificația teoretică. Lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor forme de răspundere juridică. Din perspectivă teoretică, se urmărește ordonarea elementelor răspunderii juridice, și anume a celor care constituie construcția teoretică a răspunderii juridice, în așa fel, încât să se poată opera cu sintagmele introduse în circuitul limbajului specific Teoriei generale a dreptului.

Valoarea aplicativă a cercetării. Rezultatele și concluziile prezentei lucrări vor putea fi folosite de către judecători, avocați și alți participanți în procesul de realizare a răspunderii juridice, contribuind la uniformizarea practicii juridice. De asemenea, reflectarea practică a conceptului construcției teoretică a răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat, cu siguranță va constitui un început pentru alte studii ce vor detalia anumite aspecte prezente în lucrare.

Implementarea rezultatelor științifice: Concluziile tezei, elementele de noutate și recomandările formulate sunt utilizate în procesul de studii la predarea cursului de Teorie generală a dreptului, la tema „Răspunderea juridică”, în ramurile de drept civil, dreptul muncii, dreptul administrativ, dreptul penal, dreptul fiscal, etc.

ANNOTATION

Cerba Veaceslav, „The theoretical construction of legal liability in the branches of public law and of private law”, Law Doctoral Thesis, Specialty 551.01 - General Theory of Law, Chişinău, 2021

Structure of the thesis: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 373 titles, 172 basic text pages. The results obtained are published in 12 scientific papers, the total volume of the publications is around 5.94 c.a.

Key words: legal liability, theoretical construction of legal liability, theoretical construction of legal liability in private law, theoretical construction of legal liability in public law.

Field of study: The General Theory of Law.

Aim of the paper: consists in identifying and examining the content of theoretical construction of public and private law liability through the features and elements that generally characterize legal liability as well as highlighting the importance of this construct, the necessity of operating with this syntagm both at the level of general theory of law and branches of law.

Research objectives: elaboration and complex analysis of the concept of theoretical construction of legal liability in the general theory of law, reconceptualization of the concept of theoretical construction of legal liability both in the field of public and private law; identifying and characterizing the criteria that delineate the theoretical construction of public law liability and the theoretical construct of private law liability; establishing the impact of these criteria on the current tendency of intercalating branches of public law and of private law; identifying the similarities, differences and the cumulation of the public and private law liability; presenting and analyzing the elements and distinctive signs belonging to the theoretical construction of public law liability and private law liability.

The scientific novelty and originality is determined by the research gap related to this particular subject in the doctrine of general theory of law in the Republic of Moldova and by the necessity of addressing it through the prism of new research methods and perspectives, which would allow a new outlook on the phenomenon of legal liability. The current work represents a complex research of theoretical and applicative problems regarding the essence and the content of legal liability, reconceptualizing the theoretical constructions of public and private law liability. The above stated allows us to formulate the following elements of scientific novelty: the syntagm of "theoretical construction of legal liability"; to identify the constitutive elements of the theoretical construction of legal liability; to formulate the concept of theoretical construction of public law and of private law liability.

The results that contribute to an important scientific problem - solving reside in the formulation of a modern and timely concept, the theoretical construction of legal liability in the branches of public law and of private law, as a concept that verifies the authenticity and exactness of legal liability realization in different branches of law, fact which led to the elaboration and introduction in the vocabulary of general theory of law of the concept of theoretical construction of legal liability, in order to establish the elements, features, conditions of both blocks of analyzed legal liabilities, and to guide the practitioners who apply these forms of liability.

The theoretical significance. The paper elucidates various doctrinal approaches of different forms of legal liability. From theoretical perspective, we aim at ordering the elements of legal liability, namely those constituting the theoretical construction of legal liability so that it becomes possible to operate with the syntagmas introduced into the language circuit specific to the general theory of law.

The applicative value of the research. The results and conclusions of this paper may be used by judges, lawyers and other participants in the process of realization of legal liability, contributing to the standardization of the legal practice. Also, the practical reflection of the concept of theoretical construction of public law and private law liability will certainly be a stimulus for other studies that will analyze in more detail certain aspects elucidated in the current paper.

The implementation of scientific results: The conclusions of the thesis, the elements of novelty and the recommendations formulated are used in the study process when teaching the course of general theory of law, on the topic „Legal liability”, in the branches of civil law, labor law, administrative law, criminal law, fiscal law, etc.

АННОТАЦИЯ

Черба Веачеслав «Теоретическая конструкция юридическая ответственность в публичном и частном праве», диссертация по праву по специальности 551.01 – Общая теория права, Кишинэу, 2021

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 373 наименований, 172 страницы основного текста. Полученные результаты опубликованы в 12 научных работах, общий объем публикаций по теме составляет 5.94 а.л.

Ключевые слова: юридическая ответственность, теоретическая конструкция юридической ответственности, теоретическая конструкция юридической ответственности в публичном праве, теоретическая конструкция юридической ответственности в частном праве.

Цель работы состоит в идентификации и изучении содержания конструкции юридической ответственности в публичном и частном праве, общих и отличительных черт, которые характеризуют юридическую ответственность в целом и как следствие, выявление значимости данной конструкции, необходимость ее применения как в Общей теории права, так и в отраслевых науках.

Задачи исследования: комплексный анализ и разработка концепции теоретической конструкции юридической ответственности в общей теории права; реконцептуализация понятий конструкции юридической ответственности применительно к публичному и частному праву; идентификация и характеристика критериев, которые разделяют конструкции юридической ответственности в публичном и частном праве; установление влияния данных критериев на развитие взаимодействия различных отраслей права; выявление общих и отличительных черт юридической ответственности в публичном и частном праве;

Научная новизна и оригинальность исследования: данная работа представляет собой комплексное исследование прикладных и теоретических проблем касающиеся сущности и содержания юридической ответственности в Республике Молдова. Вышесказанное, позволяет нам обозначить следующие элементы новизны исследования: сформулирование синтагмы «теоретическая конструкция юридической ответственности»; идентификация составляющих ее элементов; разработка концепции теоретических конструкций юридической ответственности в публичном и частном праве; определение данных конструкций в области теории права.

Полученные результаты, способствующие решению важной научной проблемы заключаются в сформулировании современной концепции «теоретической конструкции юридическая ответственность в публичном и частном праве», концепции позволяющей выявить аутентичность и правильность применения юридической ответственности в различных отраслях права, факт приводящий к разработке и внесению в общий словарь теории права авторского варианта концепции теоретическая конструкция юридической ответственности, для выявления элементов, отличительных черт и уяснения роли юридической ответственности как общесоциального явления, ориентации практических работников применяющих данные формы юридической ответственности.

Теоретическая значимость состоит в том, что в работе освещаются взгляды различных авторов касаясь юридической ответственности, также в теоретической перспективе преследуется цель упорядочения структуры, элементов юридической ответственности, в той мере которая позволит их исследование в общей теории юридической ответственности.

Прикладная ценность исследования: результаты и выводы данной работы могут быть использованы на практике судьями, адвокатами и другими участниками процесса реализации юридической ответственности, а также теоретиками, в той мере, которая позволит использовать исследуемые категории в Общей теории права.

Внедрение научных результатов: результаты исследования были внедрены в учебный и научный процесс МНУМ.

LISTA ABREVIERILOR

alin. – alineat

art. – articol

CC – Cod civil

CContr. – Codul contravențional

CE – Comisia Europeană

CEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului

CF – Cod fiscal

CM – Codul Muncii

CP – Codul Penal

CPC – Cod de procedură civilă

CPP – Cod de procedură penală

CSJ – Curtea Supremă de Justiție

Ed. – Editura

FR – Federația Rusă

HPCSJ – Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție

lit. – litera

MO al RM – Monitorul Oficial al Republicii Moldova

nr. – număr

pct. – punct

RM – Republica Moldova

UE – Uniunea Europeană

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Studiul aprofundat al răspunderii juridice nu poate fi niciodată inoportun sau neactual. Subiectul este atât de specific pentru fiecare etapă de evoluție a societății, de evoluție a dreptului, încât a afirma că este epuizat studiul acestuia este absolut imposibil. Pe de o parte, acest lucru vine din faptul că odată cu evoluția societății, a relațiilor sociale, a sistemului de drept și a tehnologiilor informaționale răspunderea juridică dobândește noi dimensiuni. Pe de altă parte aceasta nu poate stagna, nu există oportunități de stopare a dezvoltării acestei instituții, nu există argumente care ar convinge că, subiectul este suficient cercetat și reglementările existente în materie de răspundere juridică atât în sfera dreptului public, cât și în cea a dreptului privat ar fi oarecum suficient de bine formulate și aplicate încât orice efort suplimentar orientat spre dezvoltarea studiilor existente, spre adaptarea reglementărilor existente la noua realitate ar fi inutil. Nu putem fi de acord cu o poziție ce alimentează convingerea că răspunderea juridică este o instituție ce nu mai necesită eforturi de studiere și cercetare, dimpotrivă, suntem adepții ideii că studiile existente în materie de răspundere juridică atât la nivel teoretic general, cât și la nivel de ramuri de drept nicidecum nu acoperă necesarul de informații adecvate realității noastre contemporane. Faptul că există numeroase studii atât generale, cât și ramurale nu este decât în beneficiul celor ce intenționează să abordeze oarecum diferit instituția răspunderii juridice. Acestea cu siguranță contribuie la fundamentarea unor noi idei, la valorificarea unor noi oportunități de dezvoltare a instituției răspunderii juridice.

Un argument în plus al actualității studiului răspunderii juridice constă și în faptul că la etapa actuală, conturarea unor ramuri de drept noi și chiar netradiționale este un fenomen pe care nimeni nu îl contestă. Deja mediul juridic s-a convins de acest fenomen ce nu mai poate fi oprit și care de fapt este unul firesc pentru societatea care se dezvoltă. În acest context menționăm că dacă nașterea sau desprinderea unor noi ramuri de drept este ceva unanim acceptat, atunci și formele răspunderii juridice nu pot să rămâna aceleași ca în perioadele anterioare când ramurile de drept nu erau atât de numeroase și specifice. Bineînțeles, nu afirmăm că fiecărei ramuri de drept i-ar corespunde forma sa specifică de răspundere, dar totuși nici nu puteam acorda grad sau caracter de universalitate unei sau altei forme de răspundere juridică. Din acest motiv, afirmăm că, deși delimitarea dreptului public de cel privat este un fenomen ce a fost înfăptuit și cercetat cu secole înainte, conturarea unor elemente specifice ce ar uni spre exemplu formele de răspundere juridică specifice ramurilor de drept public sau pe cele specifice ramurilor de drept privat nu o regăsim în doctrină, cu excepția unor tentative incipiente. Tocmai aici rezidă motivul

principal al actualității studiului pe care ni l-am propus – inexistența unei cercetări ce ar diferenția răspunderea juridică din dreptul public, pe cea din dreptul privat.

Evident, că nivelul de cunoaștere a construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat este la un nivel „rudimentar” – acumulare de materiale științifice, ipotetice, care de-a lungul timpului va fi posibil să se folosească pentru a trece de la niște indici cantitativi la niște indici calitativi în domeniul dat. Dar problema este în continuare mai profundă și mai complicată și se bazează pe conceptul generic în raport cu categoria studiată – construcția teoretică a răspunderii juridice, care are mai multe manifestări diferite [316, p.532; 332, p. 678-679].

Așa cum se poate deduce din cele menționate anterior, răspunderea juridică ca instituție fundamentală a dreptului este de foarte mult timp studiată. Mai întâi ca o formă a răspunderii sociale, ulterior cu toate particularitățile ce le obține în realizarea sa într-o ramură de drept sau alta. Astfel, studii referitoare la răspunderea juridică în general există, și există multe, atât în Republica Moldova, cât și peste hotarele ei. Numeroși autori teoreticieni și practicieni au cercetat problematica răspunderii juridice din diverse perspective. Cel mai important este că atât din punct de vedere teoretic generalizator, cât și din punct de vedere ramural, răspunderea juridică este studiată de diverși autori preocupați fie de studiul teoretic al acestei instituții, fie de unele aspecte practice ale manifestării acesteia în cadrul uneia sau altei ramuri de drept. Astfel, la ziua de astăzi există publicate numeroase lucrări ce se centrează asupra răspunderii juridice din perspective teoretice, unificând toate formele acesteia, dar și numeroase lucrări focusate exclusiv pe o formă sau alta a răspunderii juridice.

Deși în toate tratatele, manualele de teorie generală a dreptului (Gh. Avornic, D. Baltag, B. Negru, N. Popa, S. Popescu, I. Craiovan, M. Costin, Gh. Mihai, etc.) este abordat conceptul răspunderii juridice, iar în doctrina rusă (V.V. Vitruc, C.C. Alexeev, B. T. Bazîlev, C.N. Bratusi, V.N. Lipinski, O. E. Leist, M. N. Marcenco, I. N. Samoșenco, M. S. Strogovici, etc.) există o literatură impunătoare și savanții reflectă just unele aspecte ale acestui concept, cu toate acestea din punct de vedere al pozițiilor general-teoretice nu există o elucidare completă a tuturor trăsăturilor răspunderii juridice atât în dreptul public, cât și în dreptul privat.

Aducând omagiile cuvenite eforturilor științifice ale cercetătorilor nominalizați și relevând rolul important al investigațiilor acestora, prin intermediul cărora conținutul răspunderii juridice poate fi dezvăluit mai profund, menționăm că, tematica răspunderii juridice, fiind așa de complexă, nu este epuizată, cercetarea poate fi dezvoltată în continuare din considerentele că pe de o parte, orice teorie este mai cuprinzătoare decât generalizările empirice făcute la un moment dat, iar pe de alta, acumularea de noi fapte permite formularea unor caracteristici noi ale

fenomenului studiat. Este pe larg acceptat faptul că nici o teorie nu cuprinde toată experiența umană, cu atât mai mult atunci când este vorba de valorificarea experienței teoretico-istorice, astfel încât preocuparea pentru dimensiunea teoretică a tematicii răspunderii juridice aduce un plus de informații, iar prin abstractizarea și generalizarea acestei informații să se obțină completarea și chiar îmbunătățirea conceptelor teoretice existente.

Scopul lucrării constă în identificarea și examinarea conținutului construcțiilor teoretice a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat prin prisma trăsăturilor și elementelor ce caracterizează în general răspunderea juridică și ca urmare accentuarea importanței acestei construcții, necesitatea operării cu această sintagmă atât la nivelul teoriei generale a dreptului cât și a ramurilor de drept.

Obiectivele cercetării. Elaborarea și analiza complexă a conceptului *construcție teoretică a răspunderii juridice în teoria generală a dreptului*, reconceptualizarea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice atașată domeniului dreptului public și privat, astfel încât să fie ajustat condițiilor și trăsăturilor acestor forme de răspundere juridică; identificarea și caracterizarea criteriilor ce delimitează construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public de construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat; stabilirea impactului acestor criterii asupra actualei tendințe de intercalare a mai multor ramuri de drept public și drept privat; identificarea asemănărilor, deosebirilor și cumulul răspunderii juridice de drept public și răspunderii juridice de drept privat; prezentarea și analiza elementelor și semnelor distinctive din cadrul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public; prezentarea și analiza elementelor și semnelor distinctive din cadrul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat; formularea concluziilor și a propunerilor venite să îmbogățească actualul cadru teoretic al răspunderii juridice în teoria generală a dreptului.

Ipoteza de cercetare în prezenta lucrare se focusează pe relevarea esenței conținutului construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat, precum și a unor presupuneri subiective, rezultate din teoria și practica realizării răspunderii juridice la nivelul diferitor ramuri de drept.

Precizăm că atât interpretările doctrinare ale cadrului legal, cât și soluțiile teoretice propuse spre examinare sunt însoțite de o abordare confirmatorie și presupun construirea unei ipoteze bazate pe teorii existente și punerea în mișcare a unei metodologii de investigare, care să permită în final, confirmarea ipotezei.

Determinarea ipotezei de cercetare are un caracter anticipativ și pro-activ de interpretare a răspunderii juridice, ce ne va permite orientarea cercetării către probleme cu adevărat importante cum ar fi: formularea sintagmelor de construcție teoretică a răspunderii în dreptul

public și privat, fixarea în mod explicit și clar a obiectivelor cercetării, anticiparea răspunsurilor corecte pe baza cunoștințelor existente.

Sinteza metodologică de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese.

Suportul metodologic al tezei îl prezintă metoda de percepere dialectico-științifică, precum și metodele științifice particulare: logică, istorică, comparativă, sistemică.

Metoda dialectică ne-a permis să utilizăm concepte și categorii, cum sunt cele de sistem, structură, elemente, funcție, finalitate și scop, conținut și formă, esență și fenomen. Față de aceste aspecte apreciem că subiectul analizat își reconfirmă actualitatea în condițiile apariției unor noi forme de răspundere juridică, astfel încât lucrarea crează noi viziuni, obiective despre răspunderea juridică în dreptul public și dreptul privat.

Spre a putea fi pătruns în integralitatea sa, fenomenul răspunderii juridice trebuie privit din perspectiva tradițiilor istorice. Metoda istorică ne-a deschis această cale.

Metoda sistemică ne-a servit la identificarea formelor de răspundere juridică, ierarhica criteriilor ce delimitează construcțiile teoretice de răspundere juridică în dreptul public și privat, am evidențiat rolul răspunderii juridice de drept public și privat la asigurarea unității, coeziunii, echilibrului și dezvoltării sistemului de drept.

De asemenea, au fost aplicate în unele metode specifice de cercetare științifică, precum analiza, sinteza, inducția, deducția, etc.

Concluziile generale și recomandările formulate în cadrul tezei de doctorat se fundamentează pe rezultatele cercetării științifice autohtone și străine (Republica Moldova, România, Federația Rusă).

În vederea atingerii obiectivelor menționate anterior am întemeiat demersul științific pe o vastă bibliografie, cuprinzând monografiile și articole de specialitate ale autorilor din Republica Moldova, România, Federația Rusă și a altor state. Aplicarea metodei comparative a permis constatarea că instituțiile răspunderii juridice în dreptul public și privat sunt reglementate și interpretate în doctrină diferit.

Noutatea și originalitatea științifică este determinată de insuficiența studierii acestui subiect în doctrina teoriei generale a dreptului în Republica Moldova și de necesitatea abordării lui prin prisma unor noi metode și viziuni de cercetare, care ar permite aprecierea dintr-o nouă perspectivă și de pe alte poziții a fenomenului răspunderii juridice.

Lucrarea reprezintă o cercetare complexă a problemelor teoretice și aplicative privind esența și conținutul răspunderii juridice, reconceptualizarea construcțiilor teoretice ale răspunderii în dreptul public și privat. Orice acțiune se dovedește a fi suficientă exclusiv dacă pornește de la fundamente teoretice adecvate.

Răspunderea juridică, aceasta fiind una din instituțiile fundamentale ale dreptului, reprezintă temelia legalității și a ordinii de drept, nu poate fi realizată în modul practic fără a fi detaliat toate aspectele din toate perspectivele. Așa cum, deocamdată, în doctrină nu avem lucrări ce s-ar axa pe concepte distincte cum a fi răspunderea în dreptul public și răspunderea în dreptul privat, dar și în contextul în care conceptul de construcție teoretică a răspunderii juridice este o noutate în doctrina autohtonă, considerăm că aceste premise, precum și cele menționate anterior constituie temeiuri suficiente pentru declararea noutății și originalității prezentei teze de doctorat.

Cele enunțate mai sus ne îndreptățesc să formulăm următoarele elemente de noutate științifică regăsite în textul prezentei lucrări:

- formularea sintagmei „*construcție teoretică a răspunderii juridice*”;
- identificarea elementelor ce constituie în ansamblu construcția teoretică a răspunderii juridice;
- formularea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice de drept public, precum și de drept privat;
- definirea construcțiilor teoretice a răspunderii juridice de drept public și drept privat;
- enunțarea conexiunii dintre totalitatea ramurilor de drept în cele ale dreptului public și cele ale dreptului privat și delimitarea răspunderii juridice în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în formularea unui concept modern și oportun, *construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat*, ca fiind un concept ce verifică autenticitatea și justetea realizării răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului, fapt care a condus la elaborarea și introducerea în vocabularul teoriei generale a dreptului a conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice, în vederea stabilirii elementelor, trăsăturilor, condițiilor din ambele blocuri ale răspunderii juridice analizate, orientării practicienilor ce aplică aceste forme de răspundere mai cu seamă în situațiile când unele forme de răspundere din dreptul public interferează cu unele forme de răspundere juridică din dreptul privat.

Semnificația teoretică. Lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor forme de răspundere juridică. Din perspectivă teoretică, se urmărește ordonarea elementelor răspunderii juridice, și anume a celor care constituie construcția teoretică a răspunderii juridice, în așa fel, încât să se poată opera cu sintagmele introduse în circuitul limbajului specific Teoriei generale a dreptului. În plus, fiecare dintre elementele analizate vin cu accente pe ceea ce este specific răspunderii juridice de drept public și celei de drept privat. Alt aspect teoretic relevant este că acest fenomen – construcția teoretică a răspunderii juridice de drept public și cea a

răspunderii juridice de drept privat – este abordat în felul în care se pune accentul inclusiv pe interacțiunea formelor răspunderii de drept public cu cele ale răspunderii de drept privat.

Valoarea aplicativă a cercetării. Rezultatele și concluziile prezentei lucrări vor putea fi folosite de către judecători, avocați și alți participanți în procesul de realizare a răspunderii juridice, contribuind la uniformizarea practicii juridice. De asemenea, reflectarea practică a conceptului construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat, cu siguranță va constitui un început pentru alte studii ce vor detalia anumite aspecte prezente în lucrare. Ideile și expunerile din textul lucrării de față pot fi utile în cadrul studiilor dedicate Teoriei Generale a Dreptului, în cadrul studiilor ce se focusează pe instituția răspunderii juridice în cadrul diferitor ramuri de drept, în procesul de elaborare a actelor normative, contribuind la reformarea legislației din Republica Moldova, dar și de către cei implicați în procesul de aplicare a dreptului, mai cu seamă cel de aplicare a normelor juridice ce reglementează instituția răspunderii juridice în cadrul diferitor ramuri de drept.

Rezultatele cercetării pot fi utilizate:

- în plan teoretico-științific, pentru o abordare conceptualizată a problemelor ce țin de fenomenul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat;
- în plan normativ-juridic, rezultatele cercetării extind considerabil viziunile teoretico-doctrinare existente vis-a-vis de construcțiile teoretice ale răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat, ce va contribui la perfecționarea legislației din Republica Moldova;
- în plan didactico-disciplinar - la predarea cursului de Teorie Generală a Dreptului, la tema „Răspunderea juridică”, în ramurile de drept civil, dreptul muncii, dreptul administrativ, dreptul penal, dreptul fiscal etc.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele studiului au fost reflectate în comunicările științifice prezentate în cadrul manifestărilor științifice naționale și internaționale, dintre care nominalizăm:

1. *Some aspects of the legal liability in the public and private law.* În: The international conference „European union's history, culture and citizenship, Pitești, Romania, 2013, p. 24-28.
2. *Răspunderea pentru fapta altuia – răspundere specifică în dreptul privat.* În: Materialele conferinței naționale „Simposia Professorum”, ULIM, Chișinău, 2018, p. 196-202.

Structura tezei de doctorat. Prezenta lucrare debutează cu introducere, care vine să argumenteze necesitatea studiului, novația pe care o aduce. Teza este structurată în patru capitole, divizate în subcapitole, urmate de concluzii generale și recomandări. Teza de doctorat, cuprinde, de asemenea, adnotările, cuvintele cheie, lista abrevierilor utilizate în teză, lista bibliografică utilizată.

Partea introductivă a studiului doctoral constituie argumentarea științifică a temei propuse pentru cercetare. Introducerea cuprinde următoarele compartimente: actualitatea și importanța temei investigate, gradul de cercetare al temei, scopul și obiectivele propuse spre realizare, noutatea științifică a rezultatelor obținute, problema științifică soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, baza metodologică, modalitatea de aprobare a rezultatelor cercetării.

Capitolul I intitulat „Analiza situației în domeniul cercetării răspunderii juridice în dreptul public și în dreptul privat” realizează o trecere în revistă a materialelor științifice și a actelor normative referitoare la tema tezei de doctorat, publicate în Republica Moldova și în alte state. Examinarea respectivă este efectuată în ordine și consecutivitate cronologică.

Compartimentul 1.1. „Analiza cercetărilor științifice privind construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și în dreptul privat” reflectă analiza bibliografică a doctrinei naționale și străine cu privire la răspunderea juridică în dreptul public și dreptul privat, fiind aplicată metoda de analiză, sinteză și comparație.

În *compartimentul 1.2. „Reflecția normativă a fenomenului răspunderii juridice de drept public și de drept privat”*, am indicat și am analizat principalele acte normative din dreptul național care sub diferite aspecte reglementează răspunderea juridică, atât cea de drept public, cât și cea de drept privat. Capitolul se finalizează cu expunerea rezultatelor și problemei științifice importante.

Capitolul II „Fundamentele construcției teoretice a răspunderii juridice” aduce argumente teoretice în favoarea cercetării răspunderii juridice din perspectivele delimitării acesteia în două blocuri mari: răspundere de drept public și răspundere de drept privat. Aici cercetăm compartimentele cu titlurile: 2.1. „Construcția teoretică a răspunderii juridice în Teoria Generală a Dreptului și definirea ei – premisă a delimitării răspunderii în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat”, care debutează cu formularea sintagmei „*construcție teoretică a răspunderii juridice*” și identificarea criteriilor ce delimitează construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public de construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat; 2.2. „Analiza și definirea conceptului de construcție a răspunderii juridice în dreptul public”, în care am analizat elementele și semnele distinctive din cadrul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public și am formulat conceptul de construcție teoretică a răspunderii juridice de drept public; 2.3. „Formularea și definirea particularităților conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat” definește construcția teoretică a răspunderii juridice de drept privat prin prisma trăsăturilor și elementelor ce caracterizează răspunderea juridică; 2.4. „Probleme teoretico-practice în

cercetarea coraportului dintre răspunderea juridică de drept public și răspunderea juridică de drept privat,, ne-am propus să identificăm asemănările, deosebiriile și cumulul răspunderii juridice de drept public și răspunderii juridice de drept privat.

Capitolul III „Dimensiunea juridică a construcției teoretice a răspunderii în dreptul public” caută să vină cu rezultate ce vizează răspunderea juridică din dreptul public. Aici punem în evidență mai multe aspecte ce sunt specifice răspunderii juridice din dreptul public și care o diferențiază de răspunderea din dreptul privat. Întreg capitolul cuprinde următoarele compartimente: 3.1. „Temeiul *de jure* și *de facto* al răspunderii de drept public”; 3.2. „Raportul de cauzalitate – element al construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public”; 3.3. „Prezumția de nevinovăție – element al construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public”; 3.4. „Măsuri sancționatorii și elemente procedurale în cadrul construcției teoretice al răspunderii în dreptul public”.

Capitolul IV „Dimensiunea juridică a construcției teoretice a răspunderii în dreptul privat” vine cu anumite rezultate deja ale cercetării răspunderii din dreptul privat. Aici ținem să punem în lumină aspecte mai specifice ale construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul privat, astfel încât capitolul reușește să cuprindă următoarele compartimente: 4.1. „Temeiul *de facto* și prejudiciul ca condiții de bază a răspunderii în dreptul privat”; 4.2. „Legătura de cauzalitate – dimensiune a construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat,,; 4.3. „Prezumția de vinovăție – dimensiune specifică inerentă a construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul privat”; 4.4. „Răspunderea pentru fapta altuia - modalitate de răspundere specifică în dreptul privat”; 4.5. „Măsuri sancționatorii de drept material și procesual în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept privat,,.

La finele capitolelor sunt prezentate și concretizate concluziile pe marginea problemelor cercetate în cadrul capitolului concret din perspectiva Teoriei generale a dreptului.

În concluzii generale și recomandări sunt expuse rezultatele cercetării finalizate, fiind prezentată poziția autorului referitoare la esența conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și privat, considerat oportun doctrinei juridice naționale. Sunt înaintate propuneri referitor la studierea răspunderii juridice în cadrul teoriei generale a dreptului și a științelor de ramură, criteriilor de înglobare a diferitor forme de răspundere juridică în cadrul unei sau altei construcții teoretice.

Lista bibliografică conține izvoare din cadrul doctrinei naționale și străine. Numărul impunător de surse normative și de specialitate confirmă un studiu profund efectuate în materie de răspundere juridică.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL CERCETĂRII RĂSPUNDERII JURIDICE ÎN DREPTUL PUBLIC ȘI ÎN DREPTUL PRIVAT

1.1. Analiza cercetărilor științifice privind construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat

Răspunderea juridică reprezintă una dintre instituțiile fundamentale ale dreptului. Dreptul în sine are menirea de a ordona relațiile sociale și de a le conferi o haină juridică care ar proteja aceste relații și participanții la ele de abuzuri. Totuși, simpla reglementare juridică este insuficientă pentru atingerea obiectivelor prestabilite ale dreptului. Este vital să existe mecanisme care ar asigura transpunerea în realitate a acestui fenomen social – dreptul, iar unul dintre mecanismele cele mai relevante și eficiente în acest sens este anume răspunderea juridică.

Răspunderea juridică constituie un subiect a cărui tratare provoacă dificultăți, în special, la nivelul Teoriei Generale a Dreptului, susține profesorul D. Baltag. Această categorie interesează toate disciplinele juridice de ramură, având o deosebită importanță teoretică și practică, deoarece cu răspunderea se finalizează orice problemă juridică. Prezintă în toate ramurile dreptului, instituția răspunderii asigură eficacitatea ordinii de drept, stimulează atitudinea de respectare a legii, stabilirea și menținerea ordinii sociale [17, p. 419]. Această instituție având funcția de protejare a sistemului juridic și fiind una dintre cele mai cercetate, totuși rămâne a fi un fenomen complicat cu o sferă largă de aplicare.

Astfel, putem afirma că importanța răspunderii derivă din faptul că aceasta contribuie imens la realizarea obiectivelor și sarcinilor dreptului în general. Această importantă instituție a dreptului ar fi inutilă exclusiv în statul ideal de drept, statul în care nu există încălcări ale legii. Atare fenomen rămâne deocamdată la nivelul aspirațiilor celor ce conștientizează confortul psihic al cetățeanului unui atare stat, în rest idea rămâne practic de domeniul fantasticului.

Totuși și în statul ideal nu se poate să nu existe instituția răspunderii, întrucât lipsa sancțiunii pentru încălcare poate, la rândul său, genera acea ilegalitate, întrucât destinatari ai normelor juridice sunt oamenii, capacitățile intelectuale ale cărora nu se limitează la a înțelege că legea e lege și altă alternativă de comportament nu există. Cu regret intelectul uman este exploatat nu doar întru realizarea de beneficii sociale ci și întru comiterea de fapte ce nu contribuie la bunăstarea socială și liniștea societății, dar care de fapt generează chiar fenomene inverse.

În acest sens ar fi de neimaginat ca la etapa actuală instituția răspunderii juridice să nu fie studiată sau să fie studiată insuficient. Dimpotrivă, realitatea este că această instituție este

studiată de foarte mult timp, numeroși filosofi, juriști și specialiști din alte domenii s-au expus asupra fenomenului complex al răspunderii juridice.

Tocmai pentru că așa cum menționa Aristotel, „pedepsele sînt uneori remediu”, ele trebuie să existe și trebuie încadrate într-un cadru legal adecvat. Citându-l pe Aristotel în contextul analizei instituției răspunderii juridice autorii I. Grafschii și N. Zolotuhina, nu pot trece cu vederea și contribuția lui Platon la studiul și evoluția instituției răspunderii juridice. Dânsul, spre exemplu a determinat în opinia autorilor sensul răspunderii juridice, menționînd că nimeni nu trebuie să rămînă nepedepsit pentru nesocotirea legii, indiferent de dauna pe care o cauzează prin această faptă. Se mai menționează că nu există impedimente pentru tragerea la răspundere a nelegiuitorilor, nici chiar părăsirea teritoriului statului, întrucît aceasta ar împiedica aplicarea legii și ar favoriza nerespectarea ei. Gînditorul antic în lucrarea sa a mai reușit să evidențieze unele dintre funcțiile răspunderii juridice: preventivă, reparatorie și educativă. Pentru exemplificare autorii menționați aduc cîteva dintre meditațiile lui Platon: Nu pentru a plăti greșeala făcută, pentru că ceea ce a fost făcut nu mai poate fi reparat, ci pentru ca în viitor vinovatul și cei care îl văd pedepsit să urască sincer nedreptatea și să se elibereze pe cît ar fi posibil de această slăbiciune [281, p. 63].

Astfel, ideea răspunderii juridice nu a fost străină societății nici în cele mai vechi timpuri, iar dovadă ne stau numeroasele lucrări ale marilor filosofi și gînditori antici care reflectă anumite idei referitoare la răspunderea juridică. Deși acestea sunt poate într-o formă rudimentară, totuși astăzi, când analizăm sensul profund al acestora, descoperim că, esența răspunderii a fost de la începuturi, de a crea ordine în societate și de a instaura respectul față de lege. Iar această ordine dorită, chiar și în starea sa de deziderat, s-a dorit dintotdeauna atât în sfera dreptului public, cât și în sfera dreptului privat. Prin aceasta ne dăm seama cum atât răspunderea de drept public, cât și cea de drept privat au constituit ținta din vizorul celor ce s-au preocupat de fenomenul răspunderii juridice și de eficientizarea mecanismelor declanșate de acestea.

Din punct de vedere filosofic, după cum afirmă N. Popa, răspunderea este o consecință a exercițiului libertății, omul trebuind să fie responsabil de tot ceea ce face [190, p. 282]. Această viziune asupra răspunderii este în consonanță și cu percepțele morale și religioase menționează A. Trăilescu conform cărora orice om este răspunzător pentru faptele sale, fiind supus atât răspunderii reglementate de legile omenești, cât mai ales judecății divine, care este infailibilă și de la care nu se poate sustrage [233, p. 2].

Aceiași părere o împărtășește și autorul francez Ph. Malaurie „răspunderea este o condiție esențială a libertății, atât la nivelul macro, cât și la nivelul micro: o putere neresponsabilă este

tiranică și decadentă, un individ iresponsabil este un factor tulburător și o ființă umană degradată. Dimpotrivă, omul liber responsabil este acela care este conștient de urmările actelor sale și răspunde pentru acestea ” [360, p. 351].

Suntem absolut de acord cu F. Mangu că, unde este răspundere este așadar obligație, iar unde există obligație, acolo este ordine [154, p. 6]. Aceasta este asigurată de norme de conduită, adică de prescripții cu caracter reglator, care protejează interesul general al societății, indiferent de faptul că sunt normele dreptului privat sau normele dreptului public.

Vorbind despre drept ca sistem autorul S. S. Alexeev susține că, anume cu conceperea construcției juridice, se presupune că este legat atât viitorul apropiat cât și viitorul îndepărtat al sistemului juridic [262, p. 255]. Cercetând sistemul juridic după cum a arătat în mod corect prof. D. V. Vohmeanin, principalul dezavantaj al științei juridice este studierea categoriilor juridice exclusiv într-o stare statică și neadaptarea sistemului tradițional de studiu pentru a se orienta pe procesele de tranziție în societățile moderne, pentru a cunoaște dinamica fenomenelor corespunzătoare. Bazându-se pe aceasta, autorul propune examinarea conceptelor de construcție teoretică a diferitor fenomene juridice în concordanță cu ideile filosofice ale teoriei generale ale dreptului [278, p. 53].

Ceea ce prezintă importanță pentru conceptul construcției teoretice a răspunderii juridice (de drept public și de drept privat), este că noțiunea de răspundere juridică a fost introdusă în circuitul științific și legislativ de savanți târziu aproximativ în mijlocul sec. al XX-lea. Anterior acestei perioade, esența răspunderii juridice era privită ca echivalând cu cea a obligației de natură juridică. Acest lucru nu mai este acceptat la etapa contemporană, majoritatea specialiștilor de domeniu, optând pentru delimitarea acestor două fenomene, obligație și răspundere [164, p. 19].

Fenomenul răspunderii juridice a generat un interes continuu din partea cercetătorilor din toată lumea, fapt ce s-a soldat cu apariția unui număr impunător de lucrări atât în cadrul teoriei dreptului, cât și în științele juridice de ramură, care își propun să dezvăluie conținutul răspunderii juridice. Drept dovadă sunt numeroasele surse doctrinare pe care le-am analizat la elaborarea prezentei lucrări. Cu toate acestea suntem conștienți că multiple surse au rămas nestudiate de noi, unele cu siguranțe nici nu le cunoaștem, întrucât este ireal să le cuprindem pe toate cele existente în toate statele lumii la tema răspunderii juridice, fie ea de drept public sau de drept privat. Poate în cazul unor instituții juridice mai restrânse acest lucru se poate realiza, însă în cazul unei instituții atât de omniprezente și atât de generatoare de controverse, cu siguranță nu putem cuprinde toate sursele existente.

Cu toate acestea, menționăm că am reușit totuși trecerea în revistă a celor mai importante surse din domeniul răspunderii juridice de drept public și de drept privat în varietățile care există

la moment, desigur. Așa cum menționam în introducere, o analiză minuțioasă a delimitării teoretice și practice din perspectiva Teoriei generale a dreptului a răspunderii juridice de drept public de cea de drept privat în literatura autohtonă nu există. Tocmai din aceste considerente în cele ce urmează vom prezenta unele surse relevante ce au fost utilizate la elaborarea lucrării de față, ele fiind atât din arealul Teoriei generale a dreptului, cât și din cel al ramurilor de drept public și drept privat.

În primul rând, este vorba de studiul răspunderii juridice ca importantă instituție a dreptului, abordare ce aparține pe bună dreptate Teoriei generale a dreptului. Ulterior, aceste studii se ramifică în cercetări dedicate răspunderii juridice de ramură. Mai puțin regăsim idea de studiere a răspunderii juridice ca o instituție ce se ramifică în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat. Tocmai din aceste considerente ele sunt restrânse din punct de vedere cantitativ.

Totuși și în cazul acestor lucrări, și în cazul în care se studiază cele mai multe aspecte ale răspunderii de drept public și ale răspunderii de drept privat (prin invocarea unor forme concrete (de regulă) prin nominalizarea și interpretarea lor, nu se depășește o barieră devenită obișnuită pentru cei interesați de problema respectivă. Din aceste idei, considerăm oportună analiza mai profundă, care ar pune în evidență dincolo de esența și clasificarea condițiilor răspunderii juridice, elementele construcțiilor teoretice ale răspunderii juridice de drept public și ale celei de drept privat.

Și din perspective practice răspunderea juridică de drept public și cea de drept privat reprezintă lacune suficiente. Deși legislația pare să cuprindă toate elementele construcției teoretice a răspunderii de drept public și de drept privat, factorul uman precum și alte condiții esențiale implicate în mecanismul aplicării normelor juridice ce reglementează răspunderea juridică, joacă uneori roluri negative în sensul aplicării ineficiente a acestora. Alteori chiar litera legii nu este perfect întocmită, ceea ce este o premisă suficientă pentru eschivarea realizării eficiente a unor instituții juridice. Din aceste considerente ne exprimăm opinia precum că atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere normativ și practic, tendința de evoluție a construcțiilor teoretice a răspunderii juridice de drept public și de drept privat este de perfecționare. Perfecționarea la nivel doctrinar s-ar împlini perfect cu perfecționarea normativă și, bineînțeles, cu cea practică. O atare evoluție implică atât teoreticienii domeniului, cât și practicienii, dar și legiuitorul.

Încercări de a caracteriza *construcția teoretică a răspunderii juridice* a fost întreprinsă de mai mulți autori, îndeosebi din Federația Rusă, în special: I. A. Cuzimin [296; 298; 299; 300;

301], L.I. Gluhariova [279], Iu. I. Grevțov [282], D. A. Lipinski [308], V. A. Sapun [332], G. A. Procopovici [325; 326], A. M. Hujin[343], V. I. Cervoniuc [344].

În ceea ce privește reflecțiile construcției teoretice a răspunderii juridice cu privire la varietățile ei, și anume construcțiile teoretice ale răspunderii juridice în drept public și privat au fost studiate de așa autori ca D. A. Lipinski [309; 310], T. F. Namaeva [316], Iu. Șubnicov, I. V. Andreanova [348], O. V. Iațenco [349].

Prof. D. Baltag punctează foarte corect faptul, că studiul conținutului oricărui fenomen presupune neapărat analiza structurii acestuia, cercetarea corelației dintre componentele lui. Aplicarea analizei structural-sistematice în procesul studierii răspunderii juridice a și condus la apariția în lucrările autorului menționat a noțiunii de construcție de drept a răspunderii juridice, care în prezent considerăm necesită o interpretare și un studiu științific special atât în dreptul public cât și în dreptul privat. Însă această noțiune, de regulă, în opinia autorului este atribuită de către juriști la categoria caracteristicilor tehnice și aproape secundare ale dreptului, care se referă la modul de formare a normelor juridice în legi și acte normative [16, p. 215].

Susținem opinia profesorului D. Baltag, că această abordare simplificată limitează posibilitățile dreptului ca reglator al relațiilor sociale, de aceea noțiunea dată trebuie să fie folosită mult mai activ la studierea categoriilor juridice ale dreptului, una dintre ele fiind categoria răspunderii juridice [16, p. 216].

Întru confirmarea celor menționate anterior, doctrina de specialitate de regulă, dacă face referire la răspunderea juridică de drept public sau de drept privat, se referă la una dintre ele sau la elementele definitorii ale acestora, de exemplu: răspunderea civilă, penală, contravențională ori, pune accentul doar pe condițiile de survenire a lor. Afirmăm însă că acest lucru nu este suficient pentru realizarea menirii existenței și reglementării răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat. Studiul larg la care ne referim vizează abordarea problemei elementelor construcției teoretice a răspunderii juridice ca sistem, ca un întreg cu două elemente componente de bază ce interacționează și a căror interacțiune se fundamentează pe legități concrete.

O unanimitate a sensului sintagmei *construcție teoretică a răspunderii juridice* în teoria dreptului nu găsim. Astfel în funcție de anumite viziuni științifice individuale această construcție poate fi înțeleasă de exemplu în opinia A. Gluhariova ca: o construcție juridică stabilă a materialului normativ după tipuri speciale de legături ale elementelor sale, schemelor, modelelor care înglobează știința juridică și activitatea legislativă” [279, p. 44] sau în opinia autoarei A. P. Avdeenkova ca: o sistemă a răspunderii juridice, care include ca elemente, scheme tipice, forme și tipuri ale răspunderii juridice [261, p. 44].

În literatura juridică de specialitate s-au manifestat de asemenea preocupări, în special, pentru categoriile de ramură a răspunderii juridice ca element ca element al construcției teoretice a răspunderii juridice. Studiul formelor de manifestare a răspunderii juridice în opinia autorilor Gh. Mihai și R. I. Motică constituie premisa înțelegerii instituției răspunderii juridice, în profunzimea structurii ei [163, p. 164]. Formele răspunderii juridice, deși însumează diferite particularități prezintă și o sumă de elemente comune, prin a căror sintetizare se poate elabora o definiție generală a noțiunii răspunderii juridice. Configurarea formelor răspunderii juridice a reprezentat un proces dialectic complex, similar apariției ramurilor de drept. Încă din antichitate, s-au configurat primele forme de răspundere juridică, respectiv răspunderea juridică civilă (privată) și răspunderea juridică penală (publică) [55, p. 6].

Pe parcursul istoriei s-au format și au evoluat atât formele, funcțiile, principiile, cât și condițiile privind răspunderea juridică [9, p. 3]. În acest sens, dintre autorii remarcabili, care au studiat diverse aspecte fundamentale ale răspunderii juridice, ceea ce implică a dus și la abordarea elementelor construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public și de drept privat într-un context mai larg, și anume cel al Teoriei generale a dreptului putem nominaliza autorii autohtoni și străini: D. Baltag [16;17]; Gh. Avornic [12;13]; L. Barac [28], M. Djuvara [97], I. Humă [131; 132], N. Popa [190], Gh. Mihai și R. I. Motica [160], R. P. Vonică [257]; Gh. Boboș [36; 37]; I. Craiovan [92; 93], G. Vrabie [258] etc. Dacă este să ne referim la cele mai actuale lucrări, aici putem menționa pe cele ale autorilor D. Baltag [16], Gh. Mihai [161], I. Craiovan [92], C. Voicu [254].

Alt grup de autori precum D. Baltag [18, p. 34-38], I. Dogaru, P. Drăghici [98, p. 275], M. Prodan [201; 202], A. Boroi [43; 44], C. Bîrsan [34] se enumeră printre cei care au abordat cauzalitatea în calitatea ei de condiție obligatorie a tragerii la răspundere ca element al construcției teoretice a răspunderii juridice în general.

Tratatul cel mai complex pe care-l regăsim în Republica Moldova dedicat studiului răspunderii juridice sub aspecte doctrinare, metodologice și practice este cel al profesorului D. Baltag, care într-o manieră absolut specifică abordează fenomenul răspunderii juridice. Astfel, se face determinarea rolului răspunderii juridice în asigurarea legalității, în prevenirea și curmarea ilegalităților, precum și excluderea consecințelor social periculoase ale acestora; explicarea caracterului complex al răspunderii civile; caracterizarea răspunderii penale și a funcțiilor ei; caracterizarea, interpretarea și evaluarea conceptului și funcțiilor răspunderii administrative; analiza conceptului de răspundere materială, disciplinară și funcțiile acestora; analiza etapelor normativ-materiale și procesuale ale răspunderii juridice [16]. Mai mult ca atât prof. D. Baltag caracterizează și definește construcția normativă de drept a răspunderii juridice ca o nouă categorie

științifică, și menționează că construcția normativă de drept a răspunderii juridice este una din categoriile fundamentale ale științei dreptului contemporan, întrucât ea pune în acțiune, în funcție de circumstanțe, normele diferitelor ramuri ale dreptului [16, p 216].

Noțiunea de *construcție juridică* ca o categorie a Teoriei generale a dreptului se utilizează cu succes în știința juridică. Pentru prima dată a fost introdusă în literatura juridică în anul 1981 de O.E. Leist [304, p. 128-132], subliniind că prin construcție normativă a răspunderii juridice urmează să înțelegem un ansamblu de norme ale dreptului material și procesual ce fixează sancțiunea și alte măsuri de constrângere aplicabile în cazul faptei ilicite, ordinea și consecutivitatea de aplicare și realizare a acestor măsuri, precum și a normelor ce consfințesc drepturile persoanei trase la răspundere [304, p. 130-131]. Deci O. E. Leist stabilind construcția normativă a răspunderii juridice ca ansamblu de norme, apreciază această construcție ca parte componentă a sistemului legislativ.

Ne raliem la opinia prof. D. Baltag [16, p. 217], care menționează că construcția normativă a răspunderii juridice poate fi studiată, de asemenea, în calitate de categorie a științei juridice, și consideră că în acest caz este mai rațional să se utilizeze termenul construcția teoretică de drept a răspunderii juridice, deoarece ea include în sine nu doar normele fixate de legislație, ci și principiile răspunderii, opiniile referitoare la fundamentele și limitele răspunderii juridice, precum și modalitățile de utilizare a posibilităților științelor juridice în lupta contra faptelor ilicite.

Un alt autor care cercetează construcția teoretică a răspunderii juridice atât din perspectiva teoriei generale a dreptului cât și din perspectiva dreptului public și dreptului privat este cercetătorul din Federația Rusă I.A. Cuzimin [296; 297; 298; 299; 300; 301]. În lucrările sale autorul abordează integral și complex răspunderea în teoria generală a dreptului dar și din perspectiva dreptului public și dreptului privat. Se opinează asupra importanței independenței răspunderii publice [300, p. 40] și răspunderii private [301, p. 41].

În lucrarea de față în capitolele ce urmează ne propunem să abordăm sintagma *construcție teoretică a răspunderii juridice*, din punct de vedere științific, care credem că ne va oferi în viitor mari posibilități, atât în cercetările științifice, cât și la perfecționarea legislației și practicii realizării ei. Considerăm necesar să atenționăm asupra faptului că toate formele răspunderii juridice sunt realizate în baza construcției teoretice și normative care reprezintă o unitate a normelor dreptului.

La subiectul nostru merită atenție studiile științifice ale profesorului D. Baltag și a altor autori care au studiat instituția răspunderii juridice în lucrări științifice destinate identificării conceptului, esenței și aspectelor istorico-teoretice privind răspunderea juridică atât în dreptul

public cât și în dreptul privat. De exemplu: D. Baltag „Probleme actuale în cunoașterea esenței și conținutului răspunderii juridice” [20, p. 17-31], „Cauzalitatea – condiție inerentă a răspunderii juridice” [18, p. 34-38], D. Baltag, Gh. Tragone „Unele considerente referitoare la condițiile în care poate fi antrenată răspunderea juridică pentru fapta ilicită” [27, p. 15-25], N. Paroșanu „Comentarii și definiri ale categoriei de răspundere juridică” [181, p. 33-35], G.C. Ghernaja „Considerații privind asemănările și deosebirile dintre diferite forme de răspundere juridică” [113, p. 35-37], D. Baltag, T. Stahi „Vinovăția – condiție a răspunderii patrimoniale” [25, p. 15-25], D. Baltag, E. Moraru „Responsabilitatea și răspunderea juridică – garanție a libertății individuale” [24, p. 77-95]. Aceste lucrări și-au găsit reflectare și în tezele de doctorat ale celor menționați, care împreună cu mulți alții au creat sub conducerea profesorului D. Baltag o adevărată școală în cercetarea răspunderii juridice.

La categoria lucrărilor utilizate în procesul cercetării noastre atribuim și lucrările profesorului Gh. Avornic. În studiul dedicat teoriei generale a dreptului, tratând categoria răspunderii juridice, autorul analizează conceptul, temeiurile, funcțiile, principiile, finalitatea, subiecții dar și formele și modalitățile răspunderii juridice. În accepțiunea reputatului profesor „compararea și delimitarea formelor răspunderii juridice prezintă importanță teoretică, dar mai ales practică, deoarece stabilirea naturii juridice a răspunderii în fiecare caz concret privește calificarea juridică a situației de fapt, ca fază a aplicării dreptului, de interes major, atât pentru individ cât și pentru întreaga societate” [12, p. 490].

Profesorul Gh. Avornic în lucrările de teoria generală a dreptului, ca elemente ale construcției juridice de drept public și privat reclamă existența următoarelor forme de răspundere juridică: răspunderea constituțională, răspunderea administrativă, răspunderea disciplinară, răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea comercială, răspunderea materială, răspunderea patrimonială a membrilor cooperatori și răspunderea familială, arătând totodată faptul că anumite forme de răspundere juridică precum răspunderea constituțională, răspunderea familială sau comercială, deși sunt amintite în literatura de Teorie generală a dreptului, puțin sunt cercetate în lucrările de ramură [13, p. 298]. Tot aici, se invocă și faptul că răspunderea juridică reprezintă un raport statornicit de lege, de norma juridică, între autorul încălcării normelor juridice, reprezentat prin agenți, autorități, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice. Conținutul acestui raport este complex, fiind format în esență din dreptul statului, ca reprezentant al societății de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice în regres persoanelor cu funcție de răspundere sau funcționarilor publici, care au încălcat legea și au prejudiciat o persoană sau alta [13, p. 490].

Un important pilon al studiilor dedicate răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat în Republica Moldova poate fi regăsit în lucrările pe care le considerăm o școală de drept, și anume tezele de doctorat sub conducerea profesorului D. Baltag în domeniul răspunderii juridice.

De exemplu: Gh. Tragone [232] cercetează aspectele teoretice legate de delimitarea abuzului de drept de abuzul de putere, cât și a răspunderii juridice pentru abuz de drept de răspunderea pentru fapta ilicită în dreptul privat și sancționarea lui. În teza sa de doctorat autorul examinează abuzul de drept în cadrul dreptului public și dreptului privat, elucidând diferențe și a identificat abuzul de drept în ramurile dreptului public și a dreptului privat.

O valoare științifică prezintă și lucrarea autorului A. Guțu [121] care abordează problema coliziilor dreptului în instituția răspunderii juridice private și instituția răspunderii juridice publice. Finalitatea propusă în cercetările teoretice pe care le-a întreprins autorul a vizat formarea unei concepții unitare asupra coliziunilor juridice prezente în instituția răspunderii juridice publice și private și elaborarea unui mecanism eficient de prevenire, depășire și eliminare și lor. Coliziunile juridice sunt analizate ca factor ce destabilizează și împiedică funcționarea normală a sistemului de drept, inclusiv și a instituției răspunderii juridice atât în ramurile dreptului public cât și în ramurile dreptului privat.

O altă lucrare științifică care are tangență directă cu lucrarea noastră este și teza de doctorat a autoarei I. Bostan [45]. În teză este cercetată sancțiunea – ca obiect al raportului juridic de răspundere. Teza abordează conceptul de raport juridic de răspundere și stabilirea legăturilor indisolubile între noțiunile de sancțiune juridică și raport juridic de răspundere, determină și stabilește regimului juridic al sancțiunilor juridice în cadrul diferitor raporturi de răspundere juridică atât publice cât și private.

Autoarea V. Ursu [247] a cercetat vinovăția – ca condiție a răspunderii juridice și ca element al construcției în ramurile dreptului public cât și în ramurile dreptului privat, mai mult ca atât autoarea a identificat și evidențiat particularitățile vinovăției în diverse ramuri ale dreptului public și privat.

În lucrarea recentă a autorului R. Munteanu [167] este pus în discuție principiul umanismului în cadrul răspunderii juridice civile, influența principiului umanismului asupra evoluției răspunderii juridice cotravenționale și mecanismul de realizare a principiului umanismului în cadrul răspunderii juridice penale.

Studiind problematica abordată în teza de doctorat, am identificat, de asemenea, existența unor studii doctorale destinate unor forme concrete de răspundere juridică. Un studiu important în care și-au găsit relectare unele elemente importante pentru lucrarea noastră și anume pentru

construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat, sunt lucrările autoarei T. Stahi [215] care a cercetat răspunderea patrimonială – ca formă a răspunderii juridice, precum și modalitățile de manifestare a acestei forme de răspundere în Teoria generală a dreptului, cât și în ramurile dreptului. În teză sunt prezentate semnele distinctive ale instituției răspunderii patrimoniale în ramurile de drept public și drept privat și se aduc argumente cu privire la independența răspunderii patrimoniale în cadrul formelor răspunderii juridice și necesitatea identificării locului ei în construcția normativă și științifică de drept a răspunderii juridice. Autoarea menționează faptul că, în doctrina juridică nu s-a conturat, până în prezent, o teorie unică relativ la conturarea răspunderii patrimoniale ca o formă distinctă de răspundere juridică ce se extinde asupra mai multor ramuri atât de drept public cât și privat. În marea majoritate a cazurilor aceasta este tratată ca o simplă obligație subiectivă a persoanei, decurgând dintr-un raport juridic născut urmare a cauzării unui prejudiciu sau într-o altă ipoteză, drept măsură sancționatorie suplimentară, reglementată de normele juridice [215, p. 172]. Considerăm că merită atenție pentru teza noastră opinia autoarei T. Stahi cu privire la coraportului dintre unele forme de răspundere, și anume: răspunderea patrimonială, materială și contractuală ca elemente al construcției teoretice a răspunderii în dreptul privat. Se aduc argumente că caracterul distinct al diferitor forme de răspundere juridică nu trebuie să ducă la ideea că acestea se exclud, putând exista interferențe sau suprapuneri între diferitele forme ale răspunderii juridice. Se afirmă că există atât asemănări, cât și diferențe semnificative în ceea ce privește reglementarea juridică a răspunderii patrimoniale de răspunderea delictuală, contractuală și materială, ceea ce necesită o delimitare mai atentă a condițiilor de aplicare a unei sau altei forme de răspundere, deoarece aceasta poate duce la încălcări semnificative a drepturilor și intereselor legitime ale părților raportului juridic, dar și al terților [215, p. 172].

Lucrările autorului A. Giurcău [116] reprezintă unele dintre cercetări, ce soluționează problema științifică în abordarea problemelor teoretice și practice privind impactul instituției răspunderii materiale asupra instituției dreptului de proprietate, precum și manifestarea răspunderii materiale ca modalitate de răspundere juridică în sistemul dreptului de proprietate. Autorul evidențiază importanța răspunderii materiale în calitatea de factor ce impune grevarea dreptului subiectiv de proprietate și cercetează aspectele materiale și procesuale ale realizării răspunderii materiale. Scopul cercetărilor menționate anterior constau în cercetarea răspunderii juridice materiale ca instituție juridică de drept public și privat.

Cu referire la răspunderea statului, prezintă interes opiniile autoarei E. Moraru [164] care pune în discuție problema formelor răspunderii statului, angajând o largă discuție teoretică, cu implicații practico-juridice, asupra legimității și naturii specifice a răspunderii constituționale, ca

element al construcției teoretice în dreptul public. În acest context, autoarea cercetează răspunderea statului în dreptul comparat, invocând experiența în domeniu din unele țări europene, unde constată tendința asumării tot mai hotărâte de către stat a răspunderii pentru fapta organelor sale ori a funcționarilor publici, sporind astfel garanțiile împotriva abuzurilor.

Autoarea C. G. Ghernaja, magistrată la Tribunalul din Constanța [112] abordează dintr-o perspectivă modernă, europeană, răspunderea juridică a judecătorilor în exercitarea justiției și demonstrează importanța fenomenului răspunderii juridice a judecătorilor pentru dreptul actual în contextul răspunderii statului în fața cetățeanului. Mai mult ca atât și foarte importante pentru tema cercetată de noi, sunt identificate principalele modalități de răspundere juridică a judecătorilor și încercarea de a construi modelul teoretico-juridic al răspunderii juridice a judecătorilor, adaptat la practica realizării acesteia în statul contemporan. Tot în acest context putem menționa lucrarea de doctorat a autorului M. Poalelungi [185], care reprezintă la rândul său un studiu al fenomenelor conexe răspunderii juridice de drept public și de drept privat precum legalitatea și ordinea de drept, justiția, mecanisme de asigurare a ordinii de drept și a conduitei legale. Astfel, asigurarea conduitei legale poate fi realizată prin mijloace juridice, însă în condițiile în care acestea se dovedesc a fi ineficiente, principalul mijloc este tragerea la răspundere juridică, întrucât una din funcțiile acestei instituții este cea educativă.

Sunt pertinente pentru abordarea construcției teoretice a răspunderii în dreptul public lucrările autorului A. Procopovici [198], care printre primii a încercat să demonstreze existența răspunderii financiare ca formă distinctă a răspunderii juridice în domeniul dreptului public. Autorul, menționează că răspunderea financiară este o formă distinctă în cadrul răspunderii juridice de drept public, dar are legături funcționale cu alte forme ale răspunderii juridice din dreptul privat, conturând modalitățile de realizare a răspunderii financiare: *fiscală, bugetară, valutară, bancar-publică*, care după părerea autorului nu sunt forme distincte, dar modalități ale răspunderii juridice în dreptul public.

Autoarea A. Cerchez [54] dedică stidiul de doctorat formelor răspunderii juridice în dreptul intern, reușind să îmbine armonios idei ce reflectă dreptul intern al României cu cel al Republicii Moldova, din perspectiva formelor răspunderii juridice. Deși în această lucrare nu se operează cu ideea de răspundere de drept public și răspundere de drept privat, totuși autoarea pune în lumină multiple aspecte ce reflectă formele răspunderii juridice din domniul dreptului public și din cel al dreptului privat.

Cu siguranță, problema abordată de noi în teza de față este regăsită parțial și în lucrările ce tratează răspunderea juridică ramurală. Astfel, în ceea ce privește răspunderea în dreptul public, putem spune că se poate manifesta în mai multe ramuri de drept. În doctrină, răspunderea

penală este definită ca fiind cea mai gravă formă a răspunderii juridice, care implică obligația unei persoane de a răspunde în fața organelor de urmărire penală și apoi în fața instanței de judecată pentru fapta pe care a săvârșit-o, aceasta fiind prevăzută de legea penală, precum și obligația de a suporta măsurile de constrângere penală prevăzute de lege pentru săvârșirea infracțiunii și obligația de a executa pedeapsa aplicată [8, p.83]. Răspunderea penală, susține autorul C. Bulai, este o formă a răspunderii juridice care survine în urma încălcării normelor de drept penal. Ea este instituția juridică fundamentală a dreptului penal care, alături de instituția infracțiunii și instituția sancțiunii, formează pilonul oricărui sistem de drept penal [50, p.180; 51].

La baza cercetării noastre au stat și operele specialiștilor din România care abordează diverse aspecte ale construcției teoretice a răspunderii juridice penale: G. Antoniu [6; 7; 8], C. Bulai [49; 50; 51], M. Udrioiu [244; 245], S. Bogdan [38], N. Giurgiu [119]. L. V. Lefterache [139], C. Duvac, N. Neagu [105], ș.a.

Autorii din Federația Rusă, după cum A.S. Molodțov definește răspunderea penală ca obligație de a da seama și de a se supune anumitor restricții juridice [312, p. 22]. O definiție similară a răspunderii penale este formulată de M.P. Karpuşin și V.I. Kurleandski [291, p. 21].

Studii valoroase dedicate acestei forme de răspundere sunt prezente și în doctrina juridică din Republica Moldova reprezentată de autorii: S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama [47], Gh. Alecu [5], L. Simion [212].

Un alt grup de cercetători au studiat diverse aspecte fundamentale ale răspunderii juridice administrative, ceea ce implicit a dus și la abordarea elementelor construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public. Aceste idei sunt regăsite în lucrările autorilor: V. Guțuleac [122; 124; 125], V. Cobîșneanu [68], M. Orlov [177], L. Lavric [138], V. Vedinaș [250], A. Trăilescu [235], Iu. A. Dmitriev [286], care susțin clasificarea tripartită a răspunderii juridice în dreptul administrativ, apreciind că răspunderea juridică, instituție juridică esențială în sfera dreptului administrativ se manifestă în următoarele trei forme: răspunderea administrativ-disciplinară, răspunderea administrativ-contravențională și răspunderea administrativ-patrimonială. Dânși susțin că în virtutea tipului de raporturi juridice specifice domeniului administrativ, toate aceste forme de răspundere juridică urmează să ia haina răspunderii juridice de drept public. Acest lucru nu face decât să contureze aplicarea construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public în toate cele trei cazuri.

Autorii V. Guțuleac și E. Comarnițaia cercetează în lucrările sale responsabilitatea și răspunderea juridică în dreptul contravențional [126, p.47-64], și își pun întrebarea în cercetările științifice, este dreptul contravențional – ramură sau subramură a sistemului de drept în

Republica Moldova? [125, p.16-20; 83, p. 35-38; 127, p. 447-455], aceiași opinie o împărtășește și I. Creangă [94, p.304].

Merită atenție studiul doctoral al E. Comarnițaia [82], cu privire la răspunderea contravențională ca modalitate a constrângerii statale în domeniul asigurării ordinii de drept, care tinde la identificarea și argumentarea răspunderii contravenționale ca formă distinctă a răspunderii juridice și la evidențierea rolului ei ca măsură de constrângere statală în domeniul asigurării ordinii de drept, în scopul determinării rolului și locului răspunderii contravenționale în sistemul metodelor de constrângere statală, aplicate întru asigurarea ordinii de drept.

În sens contrar, unii autori ca A. Iorgovan [135, p. 359-360], au opinat că aceasta include numai răspunderea administrativ-disciplinară și răspunderea administrativ-patrimonială, dar nu și răspunderea contravențională, arătându-se că aceasta din urmă reprezintă o formă atipică (imperfectă) de răspundere administrativă pentru că, pe de o parte, sancțiunile contravenționale nu se aplică numai de organelle puterii executive, ci și de cele ale puterii judecătorești și, pe de altă parte, contravenția are o natură penală și nu administrativă.

În literatura română de asemenea s-a opinat [118, p.448], că la aceste forme de răspundere mai trebuie adăugate și răspunderea administrativă contractuală și cea politică a persoanelor care ocupă demnități publice în cadrul autorităților administrației publice.

Relativ la răspunderea administrativ - patrimonială merită menționată lucrarea autorului A. Trăilescu [233], care abordează răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale. În opinia autorului [233, p. 31-34; 235, p.399-400], chiar dacă răspunderea patrimonială a administrației publice este supusă și unor reguli de drept comun, anumite reguli juridice specifice o diferențiază de răspunderea civilă delictuală, și anume: este o răspundere izvorâtă din actele publice; la baza răspunderii patrimoniale a administrației publice stă prezumția de culpă a autorității publice emitente a actului ilegal, în fine autorul consideră că răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate se înfățișează ca o răspundere civilă delictuală specială datorită particularităților sale. Aceiași părere o regăsim și la autoarea T. Stahi [215, p. 126].

Aici, este binevenit să amintim și monografia autorilor D. Baltag și E. Moraru [23, p.94], unde statul este vizat în calitate de subiect a răspunderii juridice. Se face o analiză a caracterelor distinctive și corelația dintre două forme de răspundere a statului și anume: răspunderea juridică față de persoanele particulare și răspunderea funcționarilor publici, a organelor de stat în fața statului (ca formă distinctă a răspunderii) [23, p.178].

În studiile doctrinare recente, s-au conturat teorii diferite privind locul răspunderii financiare în construcția de drept public a răspunderii juridice. În România autorii care au tratat

răspunderea financiară, fiscală - ca o răspundere în domeniul a dreptului public sunt: C F. Costaș, M. Șt. Minea [88], D. Drosu Șaguna [101], D. Șova [227], A. Trăilescu [234], R. Postolache [195].

În doctrină se arată că „dreptul finanțelor publice” se apropie într-o oarecare măsură de dreptul civil prin aceea că și una și cealaltă dintre ramurile de drept vizează în principal – prin reglementări proprii – relațiile patrimoniale, adică drepturile și obligațiile exprimate în bani sau evaluabile în bani”, opinează autorul M.Ș. Minea, C.F. Costaș [88, p.61].

Autoarea T. Stahi menționează că există o punte de legătură între dreptul civil și dreptul fiscal, deoarece, cercetând răspunderea patrimonială în ramurile dreptului public, dânsa menționează că răspunderea patrimonială în domeniul obligațiilor fiscale, deși are anumite particularități, totuși, nu este independentă de răspunderea civilă delictuală, existând o punte de legătură între dreptul civil și dreptul fiscal [216, p. 15].

În Republica Moldova, răspunderea financiară în construcția dreptului public a fost cercetată de autorii D. Baltag [16], A. Armeanic ș.a. [11], Gh. Costachi, I. Iacub [87], A. Procopovici [198; 199; 200]. Prof. D. Baltag a identificat esența răspunderii financiare. Potrivit unei definiții, răspunderea financiară trebuie tratată ca fiind o formă distinctă a răspunderii juridice. O altă tendință vizează manifestarea răspunderii contravenționale sub două forme: răspunderea financiară și răspunderea fiscală, iar potrivit altei tendințe răspunderea financiară se manifestă sub forma răspunderii fiscale și bugetare. În sfârșit, răspunderea financiară constituie o formă de răspundere care, în viitor, își va afirma particularitățile specifice, din perspectiva unei alte tendințe [16, p. 241].

Răspunderea juridică în raporturile de dreptul ecologic ca o nouă ramură în contextul de drept public este abordată foarte intens în prezent. Viziuni ce merită atenție asupra unor elemente ale răspunderii juridice în cadrul raporturilor de dreptul mediului le găsim la autorii: M. Duțu [102], A. Duțu [104], V. S. Bădescu [30] E. Lupan [151], S.A. Bogoliubov [268], A. C. Golicencov [280], Iu. G. Jarikov [288], etc.

Importante surse care reflectă răspunderea în cazul cauzării de daune ecologice sunt cele ale autorilor I. Trofimov, Gr. Ardelean [236; 237; 10], unde sunt regăsite un șir de condiții ale răspunderii internaționale a statelor pentru cauzarea de daune ecologice. Lucrările acestor autori își aduc contribuția la studiul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public și de drept privat prin determinarea unor importante aspecte ale

răspunderii patrimoniale a statelor și a particularilor în domeniul dreptului mediului.

La nivel internațional, remarcăm existența unui echilibru (oarecum precar) între procedurile de drept internațional public (consacrate în tratate) și recurgerea la mecanismele dreptului privat (admise mai ales în practica statelor), care conferă răspunderii internaționale pentru pagubele de mediu un profil aparte.

În ciuda faptului că reprezintă un instrument „clasic” de realizare a prescripțiilor normelor juridice, remarcăm că răspunderea are un impact mai redus în domeniul protecției mediului și, după cum era de așteptat, prezintă o serie de particularități multiple. Astfel, autorul A. Duțu [103, p. 254-255], constată că tendința generală în domeniu este aceea ca mediul să fie apărat mai ales prin reglementarea acțiunilor care l-ar putea afecta, în principal în vederea prevenirii vătămărilor, și mai puțin pe calea răspunderii, și aceasta tocmai datorită particularităților răspunderii civile pentru prejudiciul ecologic. Aceste prejudicii sunt definitive, astfel încât deteriorarea este ireversibilă, în asemenea condiții, costul reparării, chiar și aproximativ, este peste posibilitățile umane, atât sub aspect financiar, cât și sub aspect tehnico-științific, iar efectele sale nu pot conferi o reparație completă și eficace. În același timp, incertitudinile existente în privința posibilității indemnizării victimelor, este percepută, de cele mai multe ori, ca o sancțiune, nu permit realizarea unui efect disuasiv asupra poluatorului și, deci, nici a rolului preventiv aferent.

Și totuși, menționează autorul italian S. Giova [358, p. 84], în ciuda acestor mari dezavantaje, răspunderea juridică, sub formele sale tradiționale, respectiv administrativă (contravențională), civilă sau penală, la care se adaugă sancțiunile specifice de drept al mediului, continuă să joace un rol important în realizarea prescripțiilor reglementărilor juridice în domeniul.

Trebuie avut în vedere și faptul că răspunderea protecției mediului a fost și este supusă unor transformări de substanță în vederea adaptării la particularitățile acțiunii în acest domeniu, prin dezvoltarea unor laturi specifice (răspunderea civilă pentru prejudiciu ecologic, infracțiuni și contravenții la regimul protecției mediului, contencios legat de autorizațiile administrative de mediu), dar de mai ales de materializarea treptată a unei forme specifice de răspundere, cea pentru vătămările aduse mediului.

Cât privește construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat, bineînțeles că ne-au servit drept sursă de inspirație lucrările de drept civil, în special în partea ce ține de obligații și răspundere juridică civilă. Astfel, dintre autorii civilişti români ale căror lucrări au

fost utilizate în teza de față nominalizăm: L.P. Boilă [39;40], F. I. Mangu [155], R. Petrescu [183], E.C.Verdeș [251], C. Stătescu și C. Bîrsan [225], L. Pop., F. I. Popa., S. T. Vidu [186], R. I. Motică, E. Lupan [165], G. Tița-Nicolescu [230], S. Neculaescu, L. Mocanu ș.a. [170], D. E. Sîngeorzan [213], P. Vasilescu [249], Gh. Vintilă [252], ș.a.

Și doctrina rusă în domeniul dreptului civil ne oferă un suport important prin lucrările autorilor: G. F. Șerșenevici [347], S. G. Grișaeu [284], V.P. Gribanov [283], S.L. Degterev [285], I. V. Tordia [340], E.A. Suhanov [337], D. A. Pașențev, V.V. Garamita [321], V.V. Vitreanshii [271], ș.a.

Și nu în ultimul rând reprezentanți ai doctrinei juridice civile autohtone precum: E. Cojocaru [81], A. Bloșenco [35], S. Baieș [14;15], I. Ivancova [136;137], care tratează răspunderea juridică din perspectiva dreptului civil etc.

Prof. E. Cojocari tratează răspunderea juridică și formele ei de manifestare care se nasc pe tărâmul relațiilor economice (de drept privat) întrucât, în opinia autoarei, aceste raporturi juridice conferă cu precădere posibilitatea subiecților de drept de a-și valorifica drepturile economice [80, p. 5].

În doctrina românească, preocupat de instituția răspunderii juridice L. Pop definește răspunderea în dreptul civil ca o formă a răspunderii juridice, care constă într-un raport de obligații în temeiul căruia o persoană este îndatorată să repare prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa ori, în cazurile prevăzute de lege, prejudiciul pentru care este răspunzătoare [188, p.3].

L. Pop ș.a. [186], I. Adam [2], R.L.Boilă [39; 40] admit că răspunderea civilă clasică fundamentată pe sancționarea persoanei responsabile pentru prejudicii deja produse, este lipsită de eficacitate în fața unor potențiale pericole și prejudicii viitoare. În acest context, se impune reglementarea unei răspunderi civile anticipative menită să satisfacă nevoile sociale actuale, centrate pe precauție și prevenție, în defavoarea celor axate pe ideea de sancțiune și reparație, care sunt specifice răspunderii pentru evenimentele deja produse, nu potențiale sau virtuale.

Și autorii străini de la care ne-am inspirat cum ar fi: Ph. Malaurie, L. Aynes, Ph. Stoffel-Munck [360], S. Fournier [357], A. Bénabent [350], Ph. Brun [352].

De exemplu, specificul răspunderii în dreptul privat, în opinia autorilor Ph. Malaurie, L. Aynes, Ph. Stoffel-Munck, constă în a restabili cât mai fidel posibil echilibrul social distrus de apariția prejudiciului ca urmare a săvârșirii faptei juridice ilicite și de a repune victima, pe cheltuiala făptuitorului ori pe aceea a persoanei chemate de lege să răspundă, în situația în care s-ar fi aflat dacă fapta păgubitor nu s-ar fi produs [360, p. 137].

A. M. Cerchez face trimitere la civilistul francez H. Mazeaud, susținând că „răspunderea civilă nu a devenit numai centrul dreptului, dar este pe cale să absoarbă dreptul în totalitatea sa”

[55, p.5-9]. Aici sunt regăsite importante aspecte ale răspunderii civile, precum condițiile survenirii răspunderii civile, temeiul nașterii raporturilor juridice de răspundere civilă etc. Noi, în mod evident, am făcut uz mai cu seamă de aspectele teoretice ale problemei ce ține răspunderea civilă ca element de bază a construcției teoretice răspunderii de drept privat.

În literatura juridică din dreptul privat sunt identificate și studii privind răspunderea materială în dreptul muncii. În doctrina română se specifică că raportul juridic de muncă este un raport de drept privat ce se bucură, însă, de o reglementare specială, derogatorie de la multe principii ce guvernează raporturile de drept privat. La fel și răspunderea patrimonială este o varietate a răspunderii contractuale beneficiind de reguli speciale derogatorii, date de specificul raportului juridic de muncă. Aceste interpretări le găsim în operele autorilor: I.T. Ștefănescu [228; 229], A. Țiclea [241; 242; 243], F.R. Gheorghe [111], L. Georgescu [109], Ș. Beligrădeanu [33], L. Uță, R. Glodeanu [248], A. Popescu [194].

De exemplu, A.Țiclea tratează răspunderea în dreptul muncii în numeroase dintre lucrările sale, lucrări ce le putem studia și contrapune legislației statului nostru. Autorul studiază în numeroase dintre propriile lucrări abaterea disciplinară, menționând că pentru declanșarea răspunderii disciplinare, este necesar ca angajatul să fi săvârșit o abatere de la disciplina muncii. Această abatere este condiția, unicul temei pentru declanșarea răspunderii menționate, care se exprimă prin aplicarea unei sancțiuni disciplinare [369].

Citându-l pe A. Țiclea, răspunderea patrimonială în dreptul muncii este „o formă a răspunderii juridice pentru daune, specifică dreptului muncii, ce constă în obligația angajatului sau, după caz, a angajatorului de a acoperi pagubele produse celeilalte părți în executarea contractului individual de muncă [243, p. 28]. Această formă de răspundere are caracter reparatoriu, asemănător răspunderii civile, contractuale sau delictuale, cât și răspunderii materiale. Răspunderea este patrimonială, întrucât salariatul vinovat de producerea unei pagube angajatorului este obligat să acopere respectivul prejudiciu, reîntegrând patrimoniul afectat cu bunurile aparținând patrimoniului său, în primul rând salariul [242, p.821].

Autorii care au pus bazele răspunderii materiale în dreptul muncii din Federația Rusă, sunt: L. A. Sîrovatskaia [338], A. M. Lușnicov și M. V. Lușnicova [311], Iu. N. Poletaev [324], Iu. P. Orlovshii [319].

Răspunderea materială în dreptul muncii, este analizată și în doctrina autohtonă, în lucrările de specialitate ale autorilor E. Boișteanu, N. Romandaș [41], N. Sadovei [211], T. Negru și C. Scorțescu [172; 173].

Anumite expuneri valoroase referitoare la menirea dreptului și a răspunderii juridice ne-au ghidat în a înțelege în ce măsură studiile existente, dar și reglementările în vigoare ajută să

contribuie la realizarea menirii principale a răspunderii juridice: cea de a sancționa pe cei vinovați de comiterea ilegalităților, și cea de a-i determina pe acești subiecți să nu mai comită fapte ilicite și să urmeze prescripțiile legii. Astfel, conform maximei *Ius est ars boni et aequi* (Dreptul este arta binelui și echității) deducem că, anume prin existența și menirea sa, răspunderea face eficientă litera legii, deci înfăptuiește, deși indirect, binele și echitatea.

Rezumând, putem confirma cu certitudine, că multe dintre aspectele acestei probleme sunt studiate în de juriștii teoreticieni atât din punct de vedere a Teoriei generale a dreptului cât și din perspectivă ramurală, totuși construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și privat nu este suficient cercetată și necesită o cercetare științifică aprofundată.

Examinarea construcției teoretice a răspunderii juridice în Teoria Generală a Dreptului cât și în dreptul privat și dreptul public ar extinde înțelegerea cu privire la importanța instituției răspunderii juridice.

1.2. Reflecția normativă a fenomenului răspunderii juridice în dreptul public și în dreptul privat

Cât despre perspectiva reflectării răspunderii de drept public sau a celei de drept privat, bineînțeles că nici un act normativ nu detașează anume așa formulare a răspunderii juridice. Nu vom găsi acte normative ce reflectă răspunderea de drept privat sau de drept public, ci doar acte normative ce reglementează fie răspunderea civilă, fie penală, fie administrativă, disciplinară, materială, patrimonială, care vom putea să le delimităm în răspundere de drept privat sau public. Sau, unele acte normative reflectă răspunderea juridică în funcție de sfera subiectelor cărora li se aplică.

Explicarea fenomenului răspunderii juridice în dreptul privat și în dreptul public nu numai din punct de vedere teoretic, dar și normativ ne-a determinat să facem o analiză a reglementărilor legislației naționale în acest domeniu.

În ceea ce privește construcția teoretică a răspunderii în dreptul public, va fi corect să menționăm în primul rând legislația penală. În Codul penal al Republicii Moldova răspunderea penală este reglementată în Capitolul V „Răspunderea penală”. Noțiunea de răspundere penală este reglementată prin dispozițiile art. 50 conform cărora „se consideră răspundere penală condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege”. În accepțiunea dispozițiilor art. 51, temeiul răspunderii penale rezidă în „fapta prejudiciabilă săvârșită”.

Totodată, sunt expres consacrate condițiile în care o faptă nu este susceptibilă de a atrage răspunderea penală dar și condițiile în care o faptă nu constituie infracțiune, ci contravenție.

Întrucât sancțiunea penală este cea mai gravă din sancțiunile cunoscute în drept, este normal ca garanțiile pentru persoanele pasibile de asemenea sancțiuni să beneficieze de o protecție juridică pe măsură. Din acest motiv, prevederile legii penale în materie sunt cele mai numeroase nu ca în alte ramuri ale dreptului.

Reeșind din importanța și rolul vinovăției în dreptul penal legislația penală din Republica Moldova oferă reglementări mai concrete referitoare la vinovăție, formelor și gradelor ei. Astfel, de exemplu, articolul 14 din Codul Penal al Republicii Moldova definește infracțiunea ca fiind „o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală [75]. Vinovăția este nu numai o condiție necesară a răspunderii penale dar și o trăsătură esențială a infracțiunii și privește aspectul subiectiv ale acesteia. Dispozițiile art. 17-20 din CP al RM precizează conținutul vinovăției, definește formele ei - intenția și culpa - și modalitățile - intenția directă și indirectă, culpa cu prevedere și fără prevedere.

Codul Penal al Republicii Moldova reglementează în art. 21 alin. (3) răspunderea penală a persoanelor juridice. În accepțiunea acestui articol, răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracțiunea săvârșită.

În materia dreptului administrativ ca ramură a dreptului public art. 20 al noului Cod Administrativ al Republicii Moldova prevede că „dacă printr-o activitate administrativă se încalcă un drept legitim sau o libertate stabilită prin lege, acest drept poate fi revendicat printr-o acțiune în contencios administrativ, cu privire la care decid instanțele de judecată competente pentru examinarea procedurii de contencios administrativ” [69].

Totodată, potrivit prevederilor art. 56 din Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 158/2008 [142], „pentru încălcarea îndatoririlor de serviciu, a normelor de conduită, pentru pagubele materiale pricinuite, contravențiile sau infracțiunile săvârșite în timpul serviciului sau în legătură cu exercitarea atribuțiilor funcției, funcționarul public poartă răspundere disciplinară, civilă, administrativă, penală, după caz”. Obiectul de reglementare al acestei legi este regimul general al funcției publice, statutul funcționarului public, raporturile juridice dintre funcționarii publici și autoritățile publice [26].

Răspunderea administrativ-contravențională este consacrată prin Codul contravențional al Republicii Moldova [71], iar răspunderea administrativ-disciplinară este reglementată prin Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI/ 04.07.2008 [142]. În ceea ce privește răspunderea administrativ-patrimonială, este reglementată prin de dispozițiile

art. 53 (1) al Constituției Republicii Moldova [84] persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică printr-un act administrativ, sau prin nesolutionarea în termen legal a unei cereri este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei.

Legiuitorul a mai prevăzut o astfel de răspundere în art. 524 Cod de procedură penală al Republicii Moldova [77] „Persoanele cărora, în cursul procesului penal, prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești, li s-a cauzat un prejudiciu material sau moral au dreptul la despăgubire echitabilă în conformitate cu prevederile legislației cu privire la modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești.”

Răspunderea juridică în dreptul financiar, fiscal, bancar își au izvoarele, pe lângă Constituția Republicii Moldova - ca lege supremă a statului - și în dispozițiile mai detaliate ale Codului fiscal nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (art. 8) [72], Legii nr. 62 din 21.03.2008 privind reglementarea valutară [144], Legii nr. 548-XIII din 21.07.2008 privind Banca Națională a Moldovei [141], Legii nr. 550-XIII din 21 iulie 1995 instituțiilor financiare [146], Legii nr. 847 din 24.05.1996 privind sistemul bugetar și procesul bugetar [145], Legii nr. 1593 din 26.12.2002 cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală [143].

Analizând prevederile Codului Fiscal al Republicii Moldova în contextul cercetării construcției teoretice în dreptul public, menționăm faptul că acesta stabilește modul și condițiile de tragere la răspundere pentru încălcarea legislației fiscale. Art. 231 din CF al RM vorbește despre tragerea la răspundere pentru încălcare fiscală, „tragerea la răspundere pentru încălcare fiscală” presupunând, de fapt, „realizarea răspunderii fiscale”. În plus, art. 235 din CF al RM definește sancțiunea fiscală drept o măsură cu caracter punitiv și se aplică pentru a se preveni săvârșirea, de către delincent sau de către alte persoane, a unor noi încălcări, pentru educarea lor în spiritul respectării legii.

Codul Fiscal, reglementează o serie de fapte care constituie contravenții. Astfel, Codul Fiscal al Republicii Moldova prevede contravențiile la regimul accizelor și taxelor, stabilind și unele sancțiunile contravenționale aplicabile acestora. Răspunderea penală intervine pentru faptele care constituie infracțiuni, ca de exemplu evaziunea fiscală.

Funcționarii publici din cadrul organelor fiscale pot răspunde și disciplinar atunci când sunt vinovați de săvârșirea de abateri disciplinare, care desemnează încălcări ale îndatoririlor profesionale, precum și a celor care derivă din calitatea de funcționar public [304, p. 23].

În materia dreptului ecologic internațional putem constata faptul că dreptul internațional rămâne, încă, destul de reticent în ceea ce privește acceptarea și, mai ales, concretizarea ideii

răspunderii internaționale a statelor pentru prejudiciile aduse mediului. Cele mai „generoase” documente cu valoare juridică rămân în acest sens, declarațiile adoptate în cadrul marilor reuniuni internaționale având ca temă principală mediul, precum cele de Stockholm (1972) și Rio de Janeiro (1992), astfel acestea din urmă recunoaște necesitatea pentru state de a elabora o legislație națională privind răspunderea pentru poluare și alte pagube aduse mediului, precum și indemnizația victimelor lor. În ceea ce privește jurisprudența instanțelor internaționale, constatăm că, din perspectiva răspunderii pentru prejudiciul ecologic, deciziile în materie de mediu nu sunt numeroase. Totuși Curtea Internațională de Justiție precizează unele posibilități existente în materie, astfel încât anumite hotărâri pronunțate de aceasta au o anumită importanță în ceea ce privește exisgențele de mediu și efectele lor în ceea ce privește răspunderea juridică [103, p. 259].

Considerăm că, la momentul actual și din rațiuni multiple, se impune adoptarea unui regim uniform al răspunderii pentru prejudiciul ecologic, cel puțin la nivel regional, dacă nu la nivel internațional. De altfel, un rol important în acest sens l-au avut o serie de documente internaționale, precum: Convenția asupra responsabilității civile în domeniul energiei nucleare (Paris, 29 iunie 1960) și mai ales Convenția privind răspunderea civilă pentru daune rezultând din activități periculoase pentru mediu (Lugano, 21 iunie 1993).

Constituția Republicii Moldova [84], prin dispozițiile art. 37 și 59 garantează fiecărui cetățean dreptul la un mediu înconjurător neprimejdios, din punct de vedere ecologic, pentru viață și sănătate, menționându-se că protecția mediului înconjurător constituie o obligație a fiecărui cetățean, iar persoanele fizice și juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei persoane ca urmare a unor contravenții ecologice.

Specific jurisprudenței Republicii Moldova, pentru antrenarea răspunderii pentru daunele aduse mediului, se apelează la normele răspunderii civile. Acțiunea în justiție în acest sens se întemeiază pe prevederile art. 91 din Legea privind protecția mediului înconjurător [147], care menționează că persoanele fizice și juridice sunt obligate să recupereze daunele și prejudiciile produse în modul și mărimile stabilite de legislația în vigoare. Respectiv prin legislația în vigoare se are în vedere Codul Civil unde art. 1998 alin. (1) [70], prevede că cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune.

Un alt act normativ important care reglementează răspunderea juridică în dreptul mediului este Codul subsolului, care menționează în art. 80 alin. 2 că, prejudiciul cauzat beneficiarului subsolului ca urmare a acțiunilor autorităților administrației publice, persoanelor cu funcție de răspundere, persoanelor juridice și fizice vinovate de distrugerea calităților naturale

ale subsolului sau de crearea condițiilor care exclud, parțial ori total, posibilitatea folosirii în continuare a subsolului urmează a fi compensat în modul stabilit [78]. Deci, în cazul de față, având în vedere că pentru prejudiciul adus beneficiarului subsolului, de care se face vinovată o autoritate publică sau o persoană cu funcție de răspundere, acțiunea urmează a fi înaintată în temeiul art. 189 alin (1) al Codului Administrativ al Republicii Moldova [69], prin care autoritatea publică locală, în cazul demonstrării vinovăției ei, va fi obligată la repararea prejudiciului cauzat în temeiul art. 1998 alin. 1 din Codul civil. Deci, se observă că regimul răspunderii juridice devine aplicabil în cazul reparării prejudiciului cauzat prin acțiuni ilicite și cu vinovăție, iar reieșind din specificitatea prejudiciului ecologic, acesta de multe ori se produce și prin fapte licite săvârșite fără vinovăție, dar care urmează a fi reparate în mod obligatoriu [220, p. 21].

Un act normativ important pentru răspunderea în domeniul mediului a fost adoptarea Legii privind plata pentru poluarea mediului [148] din 1998 care stabilește modul de calcul, precum și a taxelor pentru poluarea mediului.

În opinia unor autori [253, p. 29], protecția mediului este de interes public, iar statului îi revine, în primul rand, sarcina de a veghea ca factorii de mediu să nu fie expuși pericolului de poluare, iar în cazul în care nu s-a evitat producerea unei catastrofe ecologice să impună persoanele vinovate la repararea prejudiciilor cauzate.

Consecințele lipsei unor strategii sectoriale în vederea elaborării legislației care să stea la baza consolidării unui regim specific de răspundere pentru daunele aduse mediului își găsesc reflecția în divergențele ce apar în legătură cu aplicarea normelor existente în materia evaluării și reparării prejudiciului ecologic, fiind adesea constatate în faza examinării de către instanțele de judecată a categoriilor de cauze vizate, menționează G. Ardelean [10, p.32].

În dreptul privat am stabilit că art. 53 al Constituției Republicii Moldova, stipulează în alin. (1) că ”Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”. În acest caz ”Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești” (alin. (2)) [84]. Acest drept este garantat prin instituirea unui control asupra actelor administrative, dar și a răspunderii patrimoniale a statului pentru vătămarile aduse persoanelor prin fapte ilegale sau erori ale funcționarilor publici. Dreptul menționat este o garanție constituțională de asigurare a celorlalte drepturi și libertăți constituționale. Aceste prevederi sunt prevăzute și în art. 2007 din Codul Civil al Republicii Moldova [70].

Prezumția nevinovăției la fel este reglementată de art. 21 a Legii supreme, ceea ce înseamnă că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale.

Legislația civilă a Republicii Moldova nu dispune de o definiție a noțiunii de răspundere juridică civilă, iar în literatura juridică de specialitate nu există o opinie unitară în acest sens.

Codul Civil al Republicii Moldova reprezintă bazele legislației civile și, bineînțeles, ale reglementării instituției răspunderii juridice civile. Sub aspect fundamental aici regăsim reglementarea răspunderii civile contractuale și a celei delictuale, a mijloacelor de garantare a executării obligațiilor civile, mijloace ce ne interesează deoarece ele anticipă nașterea răspunderii civile, altfel spus, neexecutarea obligației atrage răspundere, iar neexecutarea obligației garantate, atrage executarea mijlocului de garantare. Tot aici se reglementează răspunderea pentru fapta altuia, răspunderea pentru daune cauzate prin surparea construcției, pentru exploatarea de mijloace cu pericol sporit, pentru îmbogățirea fără justă cauză, etc.

Răspunderea delictuală este inclusă într-un capitol distinct, și anume capitolul XXXIII „Răspunderea delictuală”. Analizând articolele codului civil modernizat, precum și opiniile expuse în literatura de specialitate, putem menționa că răspunderea delictuală este de mai multe feluri: răspunderea pentru fapta proprie, reglementată prin dispozițiile art.1998 CC al RM; răspunderea pentru fapta altuia, reglementată prin dispozițiile art. 2008, 2005, 2007 CC al RM; răspunderea pentru prejudiciile cauzate de un izvor de pericol sporit art. 2013 CC al RM, răspunderea pentru prejudiciile cauzate de animale art. 2014 CC al RM, prejudiciul cauzat prin surparea construcției art. 2015 CC al RM, răspunderea pentru prejudiciul cauzat de produse cu viciu art. 2040 CC al RM, răspunderea pentru dobândirea, utilizarea sau divulgarea ilegală a secretelor comerciale art. 2047 CC al RM.

Din conținutul alin. (3) al art.1998 CC al RM rezultă că și o altă persoană decît autorul prejudiciului este obligată să repare prejudiciul numai în cazurile expres prevăzute de lege. Dar aici lipsește o precizare și anume referitoare la vinovăția acestei persoane, deoarece reiese că orice persoană terță poate fi obligată să repare prejudiciul altea.

Deci elementul menționat mai sus – răspunderea subsidiară, ține de răspunderea de drept privat. Astfel, în cazul răspunderii de drept public nu putem vorbi despre eventualitatea răspunderii subsidiare, pe cînd în cadrul formelor de răspundere de drept privat acest lucru este mai mult decît posibil, reglementat de legislație. Codul civil utilizează frecvent mecanismul juridic al angajării răspunderii subsidiare. Altfel spus, răspunderea subsidiară este un element

regăsit în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept privat, ceea ce nu este specific construcției formelor răspunderii de drept public.

Codul civil al Republicii Moldova modernizat în martie 2019 a introdus mari schimbări referitoare la vinovăția răspunderii civile – ca condiție. Deși gradul de vinovăție pentru un delict civil nu are o importanță atât de mare ca în cazul faptelor penale, totuși legiuitorul s-a îngrijit și de acest aspect. Și anume, art. 20 al CC al RM, reglementează vinovăția expres în ambele ei forme, cu intenție și cu imprudență. Astfel alin. 2 prevede că fapta este săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau a admis, în mod conștient, survenirea acestor urmări. Alin. 3 prevede că fapta este săvârșită din imprudență (din culpă) dacă persoana care a săvârșit-o fie își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar a considerat în mod ușuratic că ele pot fi evitate, fie nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă [70].

Art. 901 CC al RM reglementează răspunderea debitorului pentru neexecutarea, executarea necorespunzătoare a obligațiilor. Prof. E. Cojocaru consideră că în CC al RM legiuitorul trebuie în primul rând să prevadă definiția răspunderii civile contractuale, caracterizarea formei care să fie reglementată printr-un compartiment respectiv, deoarece un alt compartiment al codului reglementează separat răspunderea civilă delictuală [79, p. 57].

Modalitățile de reparare a prejudiciului - ca condiție a răspunderii în dreptul privat: despăgubirea în natură, despăgubirea prejudiciului este legalizat prin conținutul art. 2025 a CC al RM. Norma respectivă conține reguli cu privire la stabilirea întinderii reparației și modalitățile acesteia, atunci când este vorba despre prejudiciul patrimonial cauzat patrimoniului persoanei. Regulile respective urmează a fi aplicate de către instanța de judecată atunci când părțile nu au realizat un acord cu privire la întinderea despăgubirii și modalitatea de plată. Nimic nu împiedică părțile să stabilească prin acord comun cuantumul despăgubirii și modalitatea de plată a acesteia [215, p. 34].

Pentru ca existența prejudiciului să constituie temei al nașterii raportului juridic a răspunderii în dreptul privat este necesar ca prejudiciul să fie consecința încălcării unui drept subiectiv, așa cum de altfel, solicită și dispozițiile art. art. 1998 CC al RM, care prevăd că „cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune”, din cele ale art. 19 alin.(1) CC al RM „Persoana lezată într-un drept al ei sau într-un interes recunoscut de lege poate cere repararea integrală a prejudiciului patrimonial sau

nepatrimonial cauzat astfel. Art. 19 alin.(2) CC al RM „se consideră prejudiciu patrimonial cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului sau intereseului recunoscut de lege, distrugerea sau deteriorarea sale (daună reală), precum și profitul ratat ca urmare a încălcării dreptului sau interesului recunoscut de lege (profit ratat)” [70].

În doctrina română de ceva timp se menționează despre *prejudiciul care constă în pierderea unei șanse* [157, p. 243-256] sau prejudiciul „*virtual*” [154, p. 152]. Este vorba despre pierderea unei șanse, de dispariția sigură a unei eventualități favorabile. Și legiutorul român a vizualizat acest tip de prejudiciu, statuându-l în cuprinsul art. 1385 alin. 4 al Codului civil. În urma modernizării codului civil și legiutorul autohton a prevăzut în alin. 4 al art. 19 CC al RM repararea prejudiciului care constă în pierderea unei șanse și anume „Pierderea șansei se repară doar dacă ea constă în dispariția actuală și certă a unei eventualități favorabile. Mărimea acestui prejudiciu corespunde șansei pierdute și nu poate fi egală cu avantajul care ar fi rezultat din șansă dacă ea se materialize” [70].

În acest mileniu doctrina contemporană dezbate problematica răspunderii obiective. În acest context autoarea T. Stahi în teza sa de doctorat a încercat să răspundă la întrebarea: *vinovăția mai poate fi considerată ca o condiție esențială a răspunderii patrimoniale?* Autoarea și-a argumentat în teză regula, care propune să o ridice la rang de principiu și anume faptul că, la antrenarea răspunderii patrimoniale care este o formă a răspunderii interramurale, în unele ramuri de drept (dreptul civil, dreptul mediului, fiscal) vinovăția autorului faptei ilicite nu are importanță [215, p. 175].

Așa cum răspunderea civilă nu se poate realiza fără fundamentele legale ale procedurii civile, bineînțeles că am făcut uz și de Codul de Procedură Civilă [76] la cercetarea teoretică a construcției răspunderii juridice în dreptul privat. Codul de procedură stabilește regulile procedurale de urmat în cazul soluționării cauzelor civile de către instanța de judecată. Actul normativ nominalizat stabilește principiile de bază ale procedurii civile, statutul participanților la procesul civil, etapele soluționării cauzei, sancțiunile procesuale.

În prezent, Codul muncii (2003) [73] reglementează răspunderea materială în Titlul XI intitulat „Răspunderea materială”. Capitolul I al Titlului XI este destinat dispozițiilor cu caracter general relative la obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți și la repararea prejudiciului material de către părțile contractului individual de muncă. Capitolul II reglementează, prin art. 329-332, procedura reparării prejudiciului material și moral de către angajator, iar Capitolul III este consacrat răspunderii materiale a angajatului. Astfel, dispozițiile art. 333-347 din Capitolului III al Titlului

XI stipulează limitele răspunderii materiale a salariatului, circumstanțele care exclud răspunderea materială a salariatului, cazurile de răspundere materială deplină a salariatului, contractul cu privire la răspunderea materială.

Un alt punct de vedere despre natura juridică a răspunderii materiale dintre angajator și salariat este prevăzut în pct. 1 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr. 11 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți” din 3 octombrie 2005 [128], conform căreia: „răspunderea materială pentru prejudiciul cauzat uneia dintre părți în timpul executării contractului individual de muncă, potrivit legislației muncii, are natura juridică a unei varietăți a răspunderii civile contractuale cu particularitățile determinate de specificul raporturilor juridice de muncă” [219, p. 297-300].

În sistemul de drept român, soluția aleasă de legiuitor a fost una mixtă, în sensul că a supus expres răspunderea părților raportului de muncă prevederilor de drept comun în materie contractuală, determinând în Codul muncii, câteva reguli de excepție, specifice raportului de muncă și destinate protejării intereselor salariaților. Astfel, răspunderea patrimonială reglementată de Codul muncii român este o varietate a răspunderii civile contractuale, având anumite particularități generate de specificul raporturilor juridice de muncă [229, p. 481], deoarece se bazează pe „normele și principiile răspunderii civile contractuale”, având anumite particularități determinate specifice raporturilor juridice de muncă [241, p. 876].

În plan comparativ menționăm că, codul muncii român [74], prin conținutul art. 254, reglementează răspunderea patrimonială, înlăturând astfel răspunderea materială consacrată anterior de vechiul Cod, prin dispozițiile art. 102-103, chiar dacă răspunderea materială continuă să fie reglementată și astăzi prin dispozițiile Ordonanței Guvernului nr. 121/1998 privind răspunderea materială a militarilor [179].

Pentru construcția teoretică a răspunderii de drept privat mai este specific elementul ce ține de eventualitatea soluționării arbitrale a cauzei. Astfel, soluționarea cauzei în arbitraj se va face în strictă conformitate cu Legea cu privire la arbitraj [140]. În conformitate cu reglementările acestei legi, arbitrajul este o instituție investită cu funcția de a soluționa litigii care apar între persoane fizice și/sau juridice.

Bineînțeles că lista actelor normative nu se limitează la cele enunțate de noi, ele fiind mult mai numeroase. Important este faptul, că deși actele normative enunțate de noi sunt principalele care acoperă din punct de vedere normativ instituția răspunderii juridice de drept privat și a celei de drept public, amintim că există multiple acte inferioare legii, care prin natura

lor, la fel stabilesc măsuri sancționatorii pentru fapte ilicite concrete în domenii de activitate concrete.

Cât privește actele internaționale ce reglementează instituția răspunderii juridice din diverse perspective, menționăm Declarația Universală a Drepturilor Omului [96], Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale [85] și Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [86] ca piloni principali, care-și aduc contribuția indirect la aplicarea instituției răspunderii juridice în dreptul privat și în dreptul public. Deși aceasta nu se referă expres la răspunderea juridică, ele stabilesc drepturile fundamentale ale omului pentru încălcarea cărora intervine răspunderea juridică de drept public sau de drept privat. Prin natura drepturilor și libertăților consfințite de către actele normative internaționale nominalizate, acestea se referă la categorii de drepturi și libertăți atât din sfera dreptului public, cât și din sfera dreptului privat.

Aceste acte normative interne și internaționale am considerat oportun a le include în cadrul capitolelor descriptive al lucrării de față, deși lista nu este una limitativă și cu atât mai mult nu este una exhaustivă nici în ceea ce privește studiile teoretice și nici în ceea ce privește reglementările juridice ce vizează domeniul public și privat al răspunderii juridice.

Cercetând tabloul doctrinar, legislativ și analizând cele expuse, putem să concluzionăm că construcția teoretică a răspunderii juridice din dreptul privat și dreptul public este supusă unei continuie evoluții, în primul rând sub imperiul modificărilor legislative, și mai actual a schimbărilor și transformărilor în plan ramural a răspunderii juridice, făcând posibilă conturarea unor noi abordări în materia formelor răspunderii juridice, atât în dreptul public cât și în dreptul privat.

Prin acest demers științific, tindem să contribuim la aprofundarea cunoștințelor în domeniul cercetat și anume construcția teoretică a răspunderii juridice de drept public și drept privat, și la formularea unor recomandări a cadrului teoretic și normativ.

Astfel, lucrarea își propune ca scop identificarea și examinarea conținutului construcțiilor teoretice a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat prin prisma trăsăturilor și elementelor ce caracterizează în general răspunderea juridică și ca urmare accentuarea importanței acestei construcții, necesitatea operării cu această sintagmă atât la nivelul teoriei generale a dreptului cât și a ramurilor de drept.

Realizarea scopului urmează a se produce prin intermediul atingerii următoarelor obiective: elaborarea și analiza complexă a conceptului *construcție teoretică a răspunderii juridice în teoria generală a dreptului*, reconceptualizarea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice atașată domeniului dreptului public și privat, astfel încât să fie ajustat

condițiilor și trăsăturilor acestor forme de răspundere juridică; identificarea și caracterizarea criteriilor ce delimitează construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public de construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat; stabilirea impactului acestor criterii asupra actualei tendințe de intercalare a mai multor ramuri de drept public și drept privat; identificarea asemănărilor, deosebirilor și cumulul răspunderii juridice de drept public și răspunderii juridice de drept privat; prezentarea și analiza elementelor și semnelor distinctive din cadrul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public; prezentarea și analiza elementelor și semnelor distinctive din cadrul construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat; formularea concluziilor și a propunerilor venite să îmbogățească actualul cadru teoretic al răspunderii juridice în teoria generală a dreptului.

Noutatea și originalitatea științifică este determinată de insuficiența studierii acestui subiect în doctrina teoriei generale a dreptului în Republica Moldova și de necesitatea abordării lui prin prisma unor noi metode și viziuni de cercetare, care ar permite aprecierea dintr-o nouă perspectivă și de pe alte poziții a fenomenului răspunderii juridice.

Lucrarea reprezintă o cercetare complexă a problemelor teoretice și aplicative privind esența și conținutul răspunderii juridice, reconceptualizarea construcțiilor teoretice ale răspunderii în dreptul public și privat. Orice acțiune se dovedește a fi suficientă exclusiv dacă pornește de la fundamente teoretice adecvate.

Răspunderea juridică, aceasta fiind una din instituțiile fundamentale ale dreptului, reprezintă temelia legalității și a ordinii de drept, nu poate fi realizată în modul practic fără a fi detaliat toate aspectele din toate perspectivele. Așa cum, deocamdată, în doctrină nu avem lucrări ce s-ar axa pe concepte distincte cum a fi răspunderea în dreptul public și răspunderea în dreptul privat, dar și în contextul în care conceptul de construcție teoretică a răspunderii juridice este o noutate în doctrina autohtonă, considerăm că aceste premise, precum și cele menționate anterior constituie temeiuri suficiente pentru declararea noutății și originalității prezentei teze de doctorat.

Cele enunțate mai sus ne îndreptătesc să formulăm următoarele elemente de noutate științifică regăsite în textul prezentei lucrări:

- formularea sintagmei „*construcție teoretică a răspunderii juridice*”;
- identificarea elementelor ce constituie în ansamblu construcția teoretică a răspunderii juridice;
- formularea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice de drept public, precum și de drept privat;
- definirea construcțiilor teoretice a răspunderii juridice de drept public și drept privat;

- enunțarea conexiunii dintre totalitatea ramurilor de drept în cele ale dreptului public și cele ale dreptului privat și delimitarea răspunderii juridice în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în formularea unui concept modern și oportun, *construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat*, ca fiind un concept ce verifică autenticitatea și justetea realizării răspunderii juridice în diferite ramuri ale dreptului, fapt care a condus la elaborarea și introducerea în vocabularul teoriei generale a dreptului a conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice, în vederea stabilirii elementelor, trăsăturilor, condițiilor din ambele blocuri ale răspunderii juridice analizate, orientării practicienilor ce aplică aceste forme de răspundere mai cu seamă în situațiile când unele forme de răspundere din dreptul public interferează cu unele forme de răspundere juridică din dreptul privat.

Din perspectivă teoretică, lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor forme de răspundere juridică. Se urmărește ordonarea elementelor răspunderii juridice, și anume a celor care constituie construcția teoretică a răspunderii juridice, în așa fel, încât să se poată opera cu sintagmele introduse în circuitul limbajului specific Teoriei generale a dreptului. În plus, fiecare dintre elementele analizate vin cu accente pe ceea ce este specific răspunderii juridice de drept public și celei de drept privat. Alt aspect teoretic relevant este că acest fenomen – construcția teoretică a răspunderii juridice de drept public și cea a răspunderii juridice de drept privat este abordat în felul în care se pune accentul inclusiv pe interacțiunea formelor răspunderii de drept public cu cele ale răspunderii de drept privat.

Rezultatele și concluziile prezentei lucrări vor putea fi folosite de către judecători, avocați și alți participanți în procesul de realizare a răspunderii juridice, contribuind la uniformizarea practicii juridice. De asemenea, reflectarea practică a conceptului construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat, cu siguranță va constitui un început pentru alte studii ce vor detalia anumite aspecte prezente în lucrare. Ideile și expunerile din textul lucrării de față pot fi utile în cadrul studiilor dedicate Teoriei Generale a Dreptului, în cadrul studiilor ce se focusează pe instituția răspunderii juridice în cadrul diferitor ramuri de drept, în procesul de elaborare a actelor normative, contribuind la reformarea legislației din Republica Moldova, dar și de către cei implicați în procesul de aplicare a dreptului, mai cu seamă cel de aplicare a normelor juridice ce reglementează instituția răspunderii juridice în cadrul diferitor ramuri de drept.

1.3. Concluzii la capitolul I

Concluzia de bază care se desprinde în rezultatul analizei doctrinei și a cadrului normativ este că cercetarea oricărei probleme de drept poate pretinde la stabilirea adevărului numai dacă este fundamentată pe o metodologie adecvată.

1. Răspunderea juridică este una dintre instituțiile fundamentale ale dreptului, iar orice cercetare ce dezvăluie noi aspecte sau abordări ale acestui fenomen, cu siguranță contribuie la realizarea mai eficientă a menirii dreptului. Dreptul are menirea de a ordona relațiile sociale, de a le conferi o haină juridică ce ar pune la adăpost participanții la aceste relații de orice abuzuri sau ilegalități. Totuși, singur prin existența sa, dreptul nu este în stare să asigure realizarea acestei meniri iar o imensă contribuție la această realizare revine anume instituției răspunderii juridice.

2. Este cert că, dreptul în general și răspunderea juridică sunt două fenomene ce au o conexiune foarte complexă și interesantă. Pe de o parte răspunderea juridică este o instituție juridică și este inclusă în ceea ce reprezintă dreptul. Pe de altă parte, răspunderea juridică condiționează realizarea obiectivelor fundamentale ale dreptului.

3. O constatare ar mai fi că aceste precepte sunt valabile atât în cazul răspunderii de drept public, cât și în cazul celei de drept privat. Or, în ambele cazuri menirea răspunderii juridice este de a aduce ordine în raporturile juridice de drept public, și respectiv, de drept privat; de a sancționa participanții, subiecte ale dreptului public și ale ramurilor de drept privat pentru a le educa o conduită respectuoasă față de normele juridice, dar și pentru a le arăta imensitatea dreptului și a îi face să înțeleagă că orice ilegalitate (fie de drept public, fie de drept privat) va fi pedepsită, iar comitentul va răspunde în conformitate cu prescripțiile dreptului public și ale dreptului privat.

4. Concluzionăm că cercetarea construcției teoretice a răspunderii juridice deschide perspective pentru îmbunătățirea practicii judicare și sporirea cunoștințelor privind instituția răspunderii juridice. O părere unică a sintagmelor „*construcție juridică*”, „*construcție teoretică a răspunderii*”, „*construcție normativă a răspunderii*” în știință nu s-a format.

5. Definirea esenței și elementelor construcției teoretice a răspunderii juridice este posibilă doar dacă există o serie de condiții: definitivarea unei abordări specifice pentru înțelegerea categoriei „*structură juridică*” (ca mijloace de tehnici juridice, ca unități de gândire); definitivarea concretă a instituției răspunderii juridice ca instituție a dreptului, și nu în ultimul

rând determinarea limitelor cunoașterii obiectivelor și scopului acestei construcții teoretice a răspunderii juridice.

6. O următoare concluzie spre care ne-a condus cercetarea întreprinsă, se referă la constatarea că domeniul general al construcției teoretice a răspunderii juridice poate fi divizat în domeniul public al răspunderii juridice și cel privat, însă nivelul cercetărilor existente la etapa actuală și care vizează expres răspunderea juridică indică faptul că autorii de domeniu au abordat multiple perspective de cercetare a fenomenului, toate fiind la fel de importante. Cu toate acestea, din multitudinea de lucrări și studii existente atât în țară, cât și în afara ei, desprindem puține lucrări care pune temelia detașării răspunderii juridice de drept public de răspunderea juridică de drept privat. Iar în ceea ce privește construcția teoretică a răspunderii de drept public și cel al răspunderii de drept privat, acestea sunt două fenomene ce necesită aprofundare și clarificare a mai multor aspecte constitutive.

7. Cât privește reglementarea juridică a răspunderii, actele normative în vigoare abordează răspunderea juridică de ramură sau specifică anumitor domenii, atât pe plan intern sau internațional. Nici nu considerăm principală reglementarea construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public sau de drept privat, fiind de opinia că anume detașarea construcția teoretică a fenomenului răspunderii juridice poate fi sintetizată din multitudinea de acte normative ce o reglementează, iar detalierea și analizarea ei ține preponderent de domeniu teoretic al răspunderii juridice. Conexiunea însă este absolut principală: o reglementare eficientă poate fi considerată ca atare exclusiv în condițiile în care se fundamentează pe rezultatele cercetării fenomenului reglementat. Astfel, deși reglementarea juridică nu se poate orienta direct către construcția teoretică a răspunderii fie de drept public, fie de drept privat, ea urmează a fi bazată pe realizările teoretice ale cercetării acestui fenomen.

8. Baza teoretico-științifică și normativă a lucrării elaborate este asigurată, în mare parte de lucrări semnate de autori din Republica Moldova, România, Federația Rusă, etc. Concepțiile și viziunile acestor autori se regăsesc în conținutul prezentei teze de doctorat, contribuind la efectuarea unei cercetări temeinice în domeniu construcției teoretice a răspunderii juridice în domeniul dreptului public și privat.

2. FUNDAMENTELE CONSTRUCȚIEI TEORETICE A RĂSPUNDERII JURIDICE

2.1. Construcția teoretică a răspunderii juridice în Teoria generală a dreptului și definirea ei – premisă a delimitării ei în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat

Principala instituție de protecție a oricărui sistem juridic, care conține cele mai importante mijloace legale de protecție este instituția răspunderii juridice.

Așa cum menționam chiar în introducerea prezentei lucrări, studiul răspunderii juridice nu este nici pe departe epuizat. La fel și în ceea ce privește definirea acestui fenomen putem menționa că în doctrina de specialitate autohtonă și străină regăsim definiții ce încearcă să cuprindă elementele relevante ale răspunderii juridice.

Conceptul de răspundere juridică după cum menționează Gh. Mihai și R. I. Motică este de maximă generalitate în doctrina dreptului. Doctrinarii s-au preocupat de definirea categoriei de răspundere juridică, astfel încât aceasta să aibă vocația universalității. Într-o asemenea tentativă sensul ei frecvent este indicat în obligația de a suporta consecințele nerespectării dispozițiilor din normele de conduită, obligație ce constă în sancțiunea ce o substanțializează [161, p.73].

Vocația universalității la care se referă autorii Gh. Mihai și R. I. Motică, este de fapt acel element ce abstractizează orice specific al oricărei forme sau categorii mai mari de divizare a răspunderii juridice. De aceea în cazul unei definiții cu vocație universală ne dăm bine seama că nu există elemente ce ar face diferența între anumite subcategorii ale fenomenului definit. Însă în același timp această vocație ne vorbește despre necesitatea unor definiții mai înguste, care ar exclude abstractizarea generală și ar accentua unele trăsături definitorii pentru anumite segmente ale fenomenului vizat.

Răspunderea juridică, prin trăsăturile și funcțiile sale s-a poziționat în centrul răspunderii sociale, atât în trecut cât și în prezent, conferind expresie dreptului în forma sa cea mai concentrată, reflectând stadiul de evoluție a societății [186, p.379].

Spre exemplu, profesorul Gh. Avornic, citând mai mulți autori în una dintre lucrările sale, prezintă abordările acestora pentru conceptul de răspundere juridică. Astfel, dânsul menționează că „răspunderea juridică este o măsură de constrângere aplicată de către stat pentru comiterea unei fapte ilicite și exprimată prin aplicarea unor sancțiuni cu caracter material, organizațional

sau de ordin patrimonial” [12, p.490]. Vedem că definiția dată invocă anumite caractere ale instituției răspunderii juridice ce pun în evidență trăsături atât ale fenomenului manifestat în dreptul public, cât și în cel privat. Astfel, fiind vorba de o măsură de constrângere aplicată de către stat, menționăm că această trăsătură este specifică ambelor categorii de răspundere, astfel încât și în dreptul public, și în cel privat cel ce răspunde din punct de vedere juridic suportă efectele aplicării unei forțe de constrângere pe care o poate aplica exclusiv statul.

De către același autor se invocă și faptul că răspunderea juridică reprezintă „un raport statornicit de lege, de norma juridică, între autorul încălcării normelor juridice, reprezentat prin agenții, autorități, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice. Conținutul acestui raport este complex, fiind format în esență din dreptul statului, ca reprezentant al societății, de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice persoanelor care încalcă prevederile legale și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale în vederea restabilirii ordinii de drept” [12, p.490-491]. Aici la fel vom menționa că este important faptul că, emitentul normelor ce reglementează răspunderea juridică ca instituție a dreptului nu poate fi decât statul. Derogarea aparentă pe care o putem constata aici se referă la aceeași situație prezentă în ramurile de drept privat pe care am invocat-o mai sus. Or, este doar o aparență că sancțiunea contractuală se aplică de contractant sau de către angajator spre exemplu, întrucât doar sub aspect tehnic acest lucru e adevărat, însă în esența sa acest drept aparține exclusiv statului, care reglementează instituția răspunderii juridice atât în domeniul dreptului public, cât și în cel al dreptului privat [62, p.29].

Dăm dreptate profesorului D. Baltag, care referitor la această categorie fundamentală a dreptului menționează că „răspunderea juridică interesează toate disciplinele juridice de ramură, având o deosebită importanță practică, deoarece cu răspunderea se finalizează orice problemă juridică” [17, p.419]. În exprimarea sa importanța practică a răspunderii juridice rezidă și din aceea că, această instituție asigură eficiența normei de drept, stimulează atitudinea de respectare a legii, stabilirea și menținerea ordinii de drept [27, p.15]. În doctrina de specialitate românească, autorii C. Stătescu și C. Bârsan [222, p.260] menționează că răspunderea juridică are o caracteristică esențială - posibilitatea aplicării, în caz de nevoie, a constrângerii de stat.

Profesorul Gh. Boboș abordează răspunderea juridică ca un raport juridic de constrângere, având ca obiect sancțiunea juridică. Potrivit autorului, răspunderea juridică poate fi definită ca „un complex de drepturi și obligații conexe care, potrivit legii, se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept” [36, p.260]. Or, aici autorul

nominalizat nu pune accentul pe posibilele sancțiuni aplicabile în caz de realizare a răspunderii juridice, ci pe esența instituției răspunderii juridice în general, fără a eclipsa vreuna din formele sau categoriile de răspundere juridică. Astfel, o atare definire a răspunderii juridice, pe de o parte nu ne indică asupra unei divizări ulterioare a răspunderii în categorii diferite. Pe de altă parte, o definire atât de generală ne duce cu siguranță la ideea de categorisire ulterioară anume în virtutea necesității aplicării cât mai corecte a acestei instituții. O aplicare rezultată sau fundamentată pe o definire atât de generală niciodată nu va putea echivala cu individualizarea răspunderii. Iar acest lucru va știrbi din esența răspunderii juridice și va face ca instituția dată să nu își atingă scopul. De aici concluzia că dacă definiția este generală, cu un mare grad de abstractizare a elementelor mai specifice, atunci cu siguranță ea ne orientează către identificarea acestor elemente specifice. Iar acestea din urmă ne și duc la ideea de ramificare a răspunderii în răspundere de drept privat și răspundere de drept public [62, p.29].

Autorul I. Craiovan reflectă esența răspunderii juridice, invocând caracterul represiv și educațional al dreptului care vizează evidențierea „capacității acestuia de a antrena o reacție colectivă constrângătoare față de cel ce violează norma de drept și a cărei anticipare este în măsură să inducă respect și conformare din partea membrilor societății care nu vor să atragă asupra lor sancțiuni juridice”[91, p.249]. Potrivit acestuia răspunderea juridică poate fi definită ca fiind „un raport statornicit între autorul încălcării normelor juridice și stat, reprezentat prin agenții autorității, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice. Conținutul acestui raport este complex, fiind format, în esență, din dreptul statului, ca reprezentant al societății, de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice persoanelor care încalcă prevederile legale, și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale în vederea restabilirii ordinii de drept” [91, p.283]. Bineînțeles că aici ar fi discutabilă reacția tuturor membrilor societății în cazul aplicării răspunderii specific dreptului civil sau altei ramuri de drept privat, unde o asemenea reacție nu se evidențiază în mod uniform în toate cazurile. Or, o atare definire a răspunderii ne determină să considerăm toate formele răspunderii juridice ca fiind reacții ale întregii societăți, deși, spre exemplu, în situația încălcării unei clauze contractuale de către una dintre părțile contractante nu neapărat putem urmări o atare reacție. După logica firească a lucrurilor, putem afirma că și în astfel de situație reacția directă și imediată este a celeilalte părți contractante, însă, dacă pornim de la ideea că anume legea fundamentează orice clauză contractuală, atunci ajungem la concluzia că și în aceste cazuri vorbim de reacția statului ca reprezentant al întregii societăți. Specificul manifestării acestei reacții însă ne vorbește despre necesitatea delimitării răspunderii de drept public de cea de drept privat [62, p.30].

Prof. E. Cojocaru consideră că: „răspunderea juridică civilă...se folosește ca mijloc de apărare a drepturilor subiective civile, precum și ca mijloc de exercitare forțată a obligațiilor contractuale”[79, p.36].

În opinia autorului, A. Bloșenco, răspunderea juridică constituie un tip de sancțiune, care se caracterizează prin trăsături specifice și, prin urmare, nu toate sancțiunile sunt măsuri de răspundere [35, p.264]. Această definiție evidențiază nu doar faptul că ar fi necesară clarificarea tipului de răspundere atunci când ne referim la un caz concret de răspundere juridică, ci chiar evidențierea în cadrul actual de sancțiuni a celor care reprezintă măsuri de răspundere juridică de cele ce nu reprezintă acest fenomen.

Întru explicarea unei idei similare, R. P. Vonica, [257, p.115] face referire și la măsura întinderea răspunderii. Acest lucru în epoca noastră este important în ceea ce privește raportul dintre răspundere și sancțiune. Astfel, sancțiunea și pedeapsa caracterizează anume întinderea răspunderii juridice a personajului vinovat. În consecință, măsura răspunderii este proporțională cu posibilitatea de previziune a rezultatului păgubitor, care nu este întotdeauna completă, deoarece efectelor directe și imediate ale actelor săvârșite li se adaugă efectele indirecte și îndepărtate, uneori imprevizibile. Răspunderea astfel acționează în cadrul unui determinism complex. Acest determinism este însă relativ, întrucât operează într-un cadru limitat, individual, având numeroase posibilități de acțiune. Alegerea liberă și conștientă a unei variante sau a alteia stă la baza răspunderii individului, fiecare trebuie să răspundă pentru consecințele faptelor sale fie prin obligația de a repara prejudiciul cauzat altei persoane sau colectivității, fie prin suportarea unei sancțiuni, care nu echivalează întotdeauna cu o pedeapsă aplicată pentru o faptă penală. Răspunderea ca atitudine prin care persoana umană acceptă consecințele faptelor sale este conduita prealabilă a oricărei obligații sociale sau juridice.

Așa cum devine clar din cele menționate anterior, deseori se confundă răspunderea juridică cu sancțiunea juridică. Drept exemplu în acest sens vom aduce identificarea răspunderii civile delictuale cu sancțiunea civilă “care se aplică nu atât în considerarea persoanei care a săvârșit fapta ilicită cauzatoare de prejudicii, cât în considerarea patrimoniului său” [223, p.117]. Considerăm că nu se poate confunda răspunderea juridică cu sancțiunea juridică. Mai ales în contextul în care pledăm pentru delimitarea răspunderii de drept public de cea de drept privat, acest lucru este absolut evident, întrucât în ramurile de drept public relația dintre sancțiune și pedeapsă poate să fie diferită decât aceeași relație în cadrul răspunderii de drept privat [62, p.30].

Prof. V. Guțuleac, fiind autor al mai multor lucrări din domeniul dreptului public, definește răspunderea juridică contravențională ca fiind o reacție a statului ... prin utilizarea

constrângerii statale, instituită de lege, ca o constrângere statală (sancțiune, pedeapsă), evidențiază totodată și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea [122, p.230].

Prof. D. Baltag [20, p.23], la rândul său, susține că interpretarea răspunderii juridice ca sancțiune, așadar identificarea acesteia cu pedeapsa, este o interpretare incompletă și nu o eroare. Dacă ținem cont de faptul că, actul cunoașterii trebuie să ia în calcul toate aspectele, atunci trebuie să recunoaștem că interpretarea amintită mai sus este totuși incompletă. Într-adevăr, răspunderea juridică a unei persoane concrete poate să apară și să se dezvolte, dar aceasta încă nu va însemna că toate se vor termina doar cu aplicarea pedepsei, cu atât mai mult cu cât nu fiecare sancțiune este o sancțiune de răspundere juridică. Dar totuși trebuie să constatăm, că direcția examinată a modalității de a înțelege răspunderea juridică este întemeiată pe proprietatea ei cea mai stabilă și obligatorie - faptul că răspunderea este exprimată în sancțiunile prevăzute în normele de drept.

Aceasta îi permite profesorului D. Baltag să afirme că, fenomenul dat trebuie privit printr-o prismă prin care el se manifestă în fond la nivelul normelor răspunderii juridice, adică în planul dreptului obiectiv. Anume această circumstanță are o importanță esențială, pentru că îi conferă instituției răspunderii juridice un caracter obiectiv, ceea ce îi permite ca ea să se manifeste în calitate de unică măsură, egală pentru toți, de apreciere a comportamentului. Trebuie să presupunem că tocmai prin aceasta se și explică faptul că perceperea răspunderii juridice ca pe o sancțiune este cea mai răspândită în practica juridică. De aceea, continuă autorul, trebuie să recunoaștem că aceasta este una dintre definițiile teoretice afirmate ale răspunderii juridice cea mai uzuală la ora actual [20, p. 28].

Considerăm că, definițiile pe care diverși autori le dau fenomenului răspunderii juridice se completează reciproc, astfel încât dacă le luăm în considerație pe toate, avem tabloul unei răspunderi juridice ce include atât manifestarea ei în domeniul dreptului public, cât și manifestarea ei în domeniul dreptului privat. Iar ceea ce am dorit din start să evidențiem prin indicarea faptului că, anume definirea răspunderii juridice constituie o premisă a delimitării răspunderii juridice de drept public de cea de drept privat, este că totalitatea definițiilor existente nu fac acest lucru în mod expres. Ele uneori se referă la o răspundere juridică cu vocație universală, abstractizând orice specific al domeniului public sau privat; ori se referă la trăsături definitorii ale răspunderii în forma în care ea se manifestă fie în domeniul public al dreptului, fie în domeniul privat. Or, acestea nu fac decât să confirme oportunitatea examinării a unei eventuale ramificări a răspunderii juridice în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat [62, p.31].

Fiind una dintre cele mai cercetate instituții, răspunderea juridică rămâne a fi un fenomen juridic complex, având un caracter interdisciplinar și cu un domeniu larg de aplicare. Indiferent de nivelul de consolidare juridică, răspunderea juridică conține și își păstrează elementele sale de bază, proprietățile sale intrinseci și cele mai importante trăsături (semne) care formează o unitate, în opinia autorului I. A. Cuzimin, o „*construcție teoretică a răspunderii juridice*” [299, p.7].

Una dintre problemele fenomenului răspunderii juridice este cercetarea insuficientă și problema definirii general teoretice a sintagmei „*construcție teoretică a răspunderii juridice*”, care a fost lăsată în afara cercetărilor aprofundate atât la nivel de tratat științific, cât și la nivel de teză, de aceea ne considerăm obligați să acordăm acestui subiect atenția bine meritată.

Suntem de acord cu profesorul D. Baltag, că majoritatea covârșitoare a cercetărilor, examinând răspunderea juridică, își concentrează atenția asupra elucidării esenței acestui fenomen, pe când conținutului propriu-zis al răspunderii juridice i se alocă puțin spațiu. Unanim este recunoscut că studiul conținutului oricărui fenomen presupune neapărat analiza structurii acestuia, cercetarea corelației dintre componentele lui [16, p.215]. Astfel, pe parcursul studierii răspunderii juridice, din punctul de vedere al stabilirii conținutului ei, este rațional să aplicăm analiza structural-sistematică.

Credem că, pe parcursul cercetării răspunderii juridice se impune în primul rând analiza statică care permite dezvăluirea părților și elementelor componente, cât și analiza dinamică care dezvăluie și detaliază procesul însuși de realizare a răspunderii juridice.

Susținem părerea că, aplicarea analizei structurale-sistematice în procesul studierii răspunderii juridice a și condus la apariția noțiunii de „*construcție teoretică a răspunderii juridice*”, care în prezent necesită o interpretare și un studiu științific mai special [16, p.215], care credem că o să-l reușim în prezentul studiu.

Autorul D. V. Vohmeanin propune de cercetat și de analizat construcția teoretică a răspunderii juridice, anume prin prisma legăturii care există între ideile filosofice și știința din cadrul Teoriei generale a greptului [278, p.53].

Totodată nu trebuie să neglijăm opinia autorului S.S. Alexeev [262, p.3] care afirmă că, dezvoltarea dreptului, istoria sa originală, materia și puterea sa unicală, fiind foarte importante pentru jurisprudență, în mare măsură reprezintă istoria formării, dezvoltării și perfecționării construcțiilor juridice, aceștia constituind cele mai importante rezultate ale dezvoltării dreptului. Susținem opinia autorului despre faptul că, cizelarea necesară a construcțiilor juridice este un indiciu al perfecționării legislației contemporane și una dintre condițiile aplicării sale efective.

Încercări de a modela construcția teoretică a răspunderii juridice au fost întreprinse de mai mulți autori mai cu seamă în doctrina Federației Ruse, printre care I. A. Cuzimin [299, p.3; 293], L.I. Gluhariova [279, p.44-45], Iu. I. Grevțov [282, p.202], D. A. Lipinski [308, p.58], A. M. Hujin [343, p.810], V. I. Cervoniuc [344, p.846-847]. Așa de exemplu, autorul O. F. Skakun prin construcții teoretice înțelege scheme tipice exacte ale raporturilor juridice verificate de practică și elaborate de știință și activitatea legislativă [334, p.554].

După părerea noastră, analizând opiniile autorilor nominalizați, construcția teoretică a răspunderii juridice este una dintre categoriile fundamentale ale științei dreptului contemporan, întrucât ea pune în acțiune, în funcție de circumstanțe, normele atât a ramurilor din dreptul public cât și normele ramurilor de drept privat.

Considerăm că, *valoarea teoretică a definirii construcției teoretice a răspunderii juridice* se manifestă în posibilitatea:

- aprofundării cunoștințelor teoretice ale răspunderii juridice și o analiză mai profundă a naturii juridice a răspunderii;
- identificarea și delimitarea răspunderii juridice de alte fenomene juridice de protecție (aplicarea forței coercitive a statului sau responsabilitatea juridică, ș.a.);
- definirea unui concept „dinamic” al răspunderii juridice bazat pe fenomenul realizării răspunderii și responsabilității în drept.

Valoarea practică a definirii construcției teoretice a răspunderii juridice aplicabilă la interpretarea și aplicarea normelor juridice, este exprimată în posibilitatea:

- de a crea construcția normativă (legală), completă și complexă a răspunderii juridice (ca mijloc tehnic) potrivită pentru utilizarea practică în orice domeniu a relațiilor sociale;
- dezvoltarea unor metode eficiente de implementare și realizare a răspunderii juridice, îmbunătățirea procesului educațional în domeniul răspunderii juridice atât la nivelul teoriei generale a dreptului cât și în științele ramurale. Și aici susținem afirmațiile profesorului D. Baltag, că la determinarea aspectului ramural al răspunderii, în orice caz, criteriul de bază trebuie să fie cel de drept material, el mai fiind principal și la delimitarea a două elemente fundamentale ale construcției fundamentale ale răspunderii juridice – de reprimare și reparatorie de drept (deosebirea dintre ele fiind legată de structura ramurală a dreptului). Legea materială sub orice aspect reprezintă fundamentul răspunderii, însă în raporturile dintre cele două forme fundamentale de răspundere, ea se manifestă în mod diferit. Pentru răspunderea represivă este deosebit de importantă calificarea justă a faptei ilicite, individualizarea pedepsei (sanctiunea) și liberarea de aceasta, atunci când scopurile răspunderii sunt atinse. În ceea ce privește

răspunderea reparatorie de drept, aceasta prevede stabilirea concretă a obligațiilor deja existente ale delicventului și executarea lor forțată (în caz de necesitate) [16, p.218];

- eficientizarea nivelului de interpretare a normelor juridice de drept material și procesual, care reglementează răspunderea juridică (sistemul de sancțiuni) și procedurile de aplicare a acesteia, adoptarea unor acte importante în domeniul răspunderii care va contribui în cele din urmă la îmbunătățirea culturii juridice a societății [299, p.7].

O unanimitate de opinii cu privire la *construcția teoretică a răspunderii juridice* în teoria dreptului nu s-a format. Astfel, în funcție de pozițiile științifice individuale, construcția teoretică a răspunderii juridice trebuie înțeleasă ca:

- ca o construcție dezvoltată de doctrină și un model a materialelor normative, care permit teoretic de a stabili o legătură logică între elementele sale [279, p.44];

- instrumentul necesar, precum și etapele de mișcare spre un comportament juridic perfect [282, p.201];

- un sistem care înglobează în sine tipuri, forme, scheme și modele ale materialului juridic [261, p.45].

Autorul I. A. Kuzimin subliniază că, nivelul de cunoaștere a *construcției teoretice a răspunderii juridice* se află la un nivel incipient, autorul speră că acumularea de materiale științifice în prezent, în timp va putea fi folosită pentru a trece de la niște indicatori cantitativi la niște indicatori calitativi [299, p.8]. Problema însăși este și mai profundă, susțin autorii M.V. Nemîtina și V. A. Sapun [318, p. 530; 332, p. 678] și se bazează pe conceptul generic în raport cu categoria studiată, și anume pe structura juridică, care are diverse manifestări.

În consecință, reieșind din cele spuse putem menționa, în ce aspect vom percepe construcția teoretică a răspunderii juridice (ca o unitate de gândire, un mijloc juridic tehnic) vor depinde și rezultatele cunoașterii și înțelegerii construcției teoretice a răspunderii juridice.

Semnificația termenului „*construcție*” conform dicționarilor explicative presupune o anumită structură, compoziție, poziție reciprocă a părților [342, p.240]. Așa cum a observat în mod corect A.F. Cerdanțev, construcțiile juridice reflectă structura sistemică a obiectelor cercetate, și chiar conceptul de „compoziție” indică faptul că, obiectul este complex și este compus din anumite elemente [345, p.8]. A. A. Ananieva își exprimă de asemenea convingerea că, orice construcție juridică este rezultatul mai multor elemente ale raporturilor juridice deja verificate, anume după un anumit sistem tipizat, pentru soluționarea situațiilor juridice specifice [264, p.146].

Rezumând cele menționate anterior, ajungem la următoarele concluzii:

- Elementele de structură ale construcției teoretice de răspundere juridică sunt următoarele:

- Normele dreptului material;
- Normele dreptului procesual;
- Sancțiunile normelor juridice;
- Principiile răspunderii juridice;
- Definițiile științifice și concepțiile referitor la temeiurile și limitele răspunderii juridice.

- Stabilind și formulând exact esența și conținutul construcției teoretice a răspunderii juridice, ca construcție juridică și consolidând principiile sale la nivel legislativ, vom fi în stare să realizăm echitabil problemele fundamentale legate de răspunderea juridică: asigurarea legalității, prevenirea și reprimarea faptelor ilicite, înlăturarea prejudiciului cauzat de acesta societății și ordinii de drept.

- Suntem de acord cu opinia autorului I.A. Kuzimin că, definirea esenței și a elementelor construcției teoretice a răspunderii juridice este posibilă numai dacă se întrunesc o serie de condiții: a) stabilirea unei abordări specifice pentru înțelegerea categoriei „*construcție juridică*” (ca mijloc tehnico-juridic); b) definirea concretă a răspunderii juridice ca instituție a dreptului sau ca mijloc legal; c) definirea limitelor elementelor construcției teoretice a răspunderii juridice, luând în calcul scopurile și obiectivele acestor elemente (în caz contrar, aceste limite pot deveni nelimitate) [299, p. 8].

- Deci, prin construcția teoretică a răspunderii juridice, subînțelegem un model de structură, anumite mijloace tehnico-juridice prin care sunt stabilite principiile acțiunii, elementele componente cât și definițiile științifice, concepțiile referitoare la temeiurile și limitele răspunderii juridice.

- Generalizând opiniile existente în doctrina Teoriei generale a dreptului, venim cu unele propuneri care ar lărgi spațiul utilizării categoriei de construcție teoretică utilizând diverse criterii în clasificarea tipurilor, formelor și modalităților de răspundere juridică:

1) După natura juridică a normelor de drept:

a. construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptului public, ce include: construcția teoretică a răspunderii constituționale; construcția teoretică a răspunderii administrative (răspunderea contravențională, răspunderea administrativ-patrimonială; răspunderea administrativ disciplinară); construcția teoretică a răspunderii penale; construcția teoretică a

răspunderii ecologice; construcția teoretică a răspunderii financiare, construcția teoretică a răspunderii fiscale, ș.a.

b. Construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat ce cuprinde: construcția teoretică a răspunderii civile (răspunderea delictuală; răspunderea contractuală); construcția teoretică a răspunderii în dreptul muncii (răspunderea disciplinară, răspunderea patrimonială); construcția teoretică a răspunderii în dreptul familiei; construcția teoretică a răspunderii în dreptul funciar ș.a.

2) După statutul juridic al subiectelor de drept: a) construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor fizice; b) construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor juridice; c) construcția teoretică a răspunderii juridice a statului.

3) După gradul de vinovăție: a) construcția teoretică a răspunderii juridice obiective; b) construcția teoretică a răspunderii juridice subiective.

4) După conținutul raportul juridic: a) construcția teoretică a răspunderii juridice materiale; b) construcția teoretică a răspunderii juridice procedurale.

- Răspunderea juridică este una dintre categoriile fundamentale ale științei dreptului contemporan, care pune în acțiune, în funcție de circumstanțe, normele atât ale ramurilor dreptului public cât și ale celui privat.

Recomandăm utilizarea în vocabularul juridic al Teoriei generale a dreptului prin intermediul construcției teoretice a răspunderii juridice, a următoarelor categorii juridice:

- *Tip de răspundere juridică* (de exemplu: răspundere de drept public, răspundere de drept privat);
- *Formă de răspundere juridică* (de exemplu: răspundere constituțională, răspundere administrativă, răspundere penală, răspundere civilă, ș.a.) care în majoritatea cazurilor corespund unei ramuri de drept.
- *Modalitate de răspundere juridică* (răspunderea delictuală și răspunderea contractuală în dreptul civil, răspunderea patrimonială, răspunderea contravențională, răspunderea disciplinară în dreptul administrative, care pot fi interraturale).
- *Limitele realizării răspunderii juridice* (răspunderea juridică realizată, răspunderea juridică nerealizată).

2.2. Analiza și definirea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul public.

În compartimentul care tratează răspunderea juridică în general, am dorit să arătăm că oricare ar fi definițiile pe care le regăsim astăzi în doctrina juridică de specialitate, ajungem oricum la concluzia necesității detașării răspunderii juridice de drept public de răspunderea juridică de drept privat. Or, nicidecum nu avem în vedere anumite ramuri concrete ale acestor două mari blocuri, ci dimpotrivă, încercăm să cuprindem totalitatea elementelor ce ar unifica răspunderea juridică manifestată la nivelul tuturor ramurilor de drept privat și cea de la nivelul tuturor ramurilor de drept public.

Pe de o parte acest lucru este destul de dificil, fapt pe care-l considerăm a fi un motiv pentru care până la ziua de azi nu avem anumite concepte clare ce ar defini anume răspunderea de drept public sau răspunderea de drept privat. Dificultatea la care ne referim ține de faptul că dreptul public, dar și cel privat, cuprinde mai multe ramuri de drept cu caracteristici comune dar și diferite în același timp. Totuși, aceste ramuri de drept pot fi asemuite în virtutea unor caractere concrete.

Trebuie de remarcat faptul că categoria „răspunderea de drept public” trebuie distinsă de categoria „răspunderea organelor publice” în legătură cu faptul că entitățile de drept public (statul, organele administrației publice centrale și locale) pot participa ca subiecți ai dreptului privat la raporturile juridice private și pot răspunde ca subiecți ai dreptului privat [263, p.92].

La începutul cercetării răspunderii în dreptul public, este binevenit să menționăm autorilor care sunt categoric împotriva și aduc argumente că, răspunderea de drept public nu poate fi recunoscută ca formă independentă. Astfel, S.V. Vasiliev menționează că, „concepția răspunderea juridică de drept public nu pare convingătoare. Răspunderea juridică poartă un caracter ramural, și provine din ramuri juridice concrete, ceea ce permite de a o individualiza. Prezența unei forme interramurale și combinate, precum răspunderea în dreptul public contravine naturii răspunderii juridice, deoarece fiecare dintre ramurile dreptului se caracterizează prin propriile caracteristici” [275, p.11].

La cele spuse noi considerăm că totuși evidențierea tipurilor și formelor răspunderii juridice după diferite criterii, are menirea de a cunoaște adâncurile instituției răspunderii juridice și are scopul de a îmbunătăți construcția teoretică a răspunderii juridice de drept public, pentru ai spori eficiența. Răspunderea de drept public este tipul răspunderii, care poate îngloba mai multe forme.

Din această perspectivă, problema esențială, care se pune, este de a ști când sunt instituite premisele indispensabile desprinderii din dreptul public a unei forme de sine stătătoare de răspundere juridică și implicit a unei noi ramuri de drept. O explicație simplistă este circumscrisă apariției unor noi categorii de fapte ilicite. O explicație riguros științifică, nu poate face, însă abstracție de legătura reciprocă existentă între conținutul reglementărilor juridice și forma lor de manifestare exterioară, în accepțiunea filosofiei dreptului. În doctrina juridică, conținutul este circumscris ansamblului criteriilor intrinseci, trecem faptei ilicite, pericolului social, valorilor încălcate, forma vinovăției și a conduitei subiectului, gradul de frecvență iar forma vizează criteriile extrinseci, exterioare faptei ilicite, respectiv sursa legislativă a normelor juridice sancționatoare, felurile și modurile de aplicare și executare a sancțiunilor [54, p.62].

În prezent există toate motivele divizării tuturor formelor de răspundere juridică în răspundere publică și răspundere privată, menționează N. A. Butakova și N. P. Pirojkova [273, p.263-264].

Susținem opinia autorului G. A. Procopovici că, semnele comune tuturor ramurilor dreptului public, relevante pentru conturarea unui tablou complet al răspunderii juridice de drept public, sunt:

- interesul public, care se apără prin metode specifice și se reglementează în manieră specifică, metodele specifice de apărare având conexiune directă cu instituția răspunderii juridice manifestată în cadrul ramurilor de drept public;
- importanța care se acordă interesului public implică și cerințe speciale față de subiectele dreptului public, ceea ce se răsfrânge și asupra calității de subiect al răspunderii juridice de drept public - subiectul inherent sau omniprezent este mereu statul sau alte autorități ale acestuia [328, p. 116];
- autoarea G.A. Procopovici făcând trimitere la Iu. A. Tihomirov menționează că, subiectelor dreptului public le este specifică posedarea de autoritate și competență prescrisă de lege. Iar autoritatea specifică subiectelor de drept public și anume cele la care ne-am referit mai sus, se va lua în considerație ori de câte ori va fi aplicată norma juridică ce reglementează răspunderea în domeniul dreptului public. Autoritatea respectivă nu doar va fi luată în considerație, ea chiar va trasa o anumită traiectorie procedurii de realizare a răspunderii juridice [339, p.77];
- metoda specifică de reglementare în dreptul public este cea autoritară, fiind important aici ca aceasta să nu fie aplicată abuziv, reglementările de domeniu întotdeauna urmează a ține

cont de drepturile și libertățile celorlalți participanți ai raporturilor juridice în general, dar și ai participanților la raporturile juridice de răspundere în mod special;

- dreptul public reglementează mecanismele și procedurile de apărare a drepturilor tuturor categoriilor de subiecte de drept [339, p.231], ceea ce nu este specific răspunderii de drept privat, cercul subiectelor drepturile cărora sunt apărute de către acesta fiind unul mai îngust.

Toate semnele indicate anterior specifice dreptului public după cum menționează V. D. Sorochin și G. A. Procopovici se concentrează în aria de reglementare a acestuia cu aplicarea metodei autoritare [335, p.34].

O. V. Iașenko [349, p.35], consideră că, răspunderea juridică de drept public este o combinație a măsurilor de răspundere politică, morală și juridică, din statului subiecții cărora le suportă în fața cetățenilor, poporului, ca principala sursă a autorităților publice.

Această opinie este susținută și de I. A. Umnova că, răspunderea de drept public se deosebește de alte forme de răspundere prin:

- o combinație specială a măsurilor de răspundere politică și juridică;
- răspunderea anumitor subiecți ai dreptului public față de principalii subiecți ai raporturilor juridice publice – poporul, cetățeanul [340, p.233-234].

Reieșind din cele expuse noi considerăm că, cea mai optimă metodologie de cercetare noi o vedem în determinarea proprietăților și elementelor specifice ale răspunderii juridice de drept public, care pot servi ca bază sigură pentru viitoarele concepte ale acestui tip de răspundere juridică - răspunderea de drept public.

În acest sens suntem de acord cu opiniile autoarei V.V. Bolgova [270, p.29-30], care a evidențiat următoarele trăsături ale răspunderii juridice de drept public:

- este considerat un tip special de răspundere juridică;
- este un tip unde intervine constrângerea statului;
- este implementată prin organele speciale ale statului (ex: procuratura, ș.a)
- se realizează pentru comiterea infracțiunilor și faptelor social-periculoase;
- scopul ei este protecția intereselor publice și private;
- se manifestă sub forma răspunderii penale și administrative;
- este asigurată cu mecanisme procesuale speciale.

Ca urmare considerăm că este posibil să caracterizăm construcția teoretică a răspunderii în dreptul public după următoarele caracteristici:

1. *Scopul.* Scopul aplicării răspunderii în dreptul public este de a asigura interesele statului și ale societății. Evident, că organele de stat atât centrale cât și locale au interese care coincid cu interesele societății și care stau la baza creării normelor juridice de drept public și a răspunderii de drept public pentru încălcarea lor [300, p.44].

2. *În funcție de domeniul de aplicare.* Domeniul de aplicare a răspunderii juridice de drept public acoperă o gamă largă de raporturi juridice. Ramurile care se atribuie dreptului public sunt drept constituțional, drept administrativ, dreptul penal, pe când dreptul financiar, ecologic ridică multe discuții în literatură cu privire la atribuirea lor dreptului public. Este semnificativ faptul că autorul B.M. Emilianov propune ca și Teoria generală a dreptului să fie considerată ca ramură a dreptului public [287, p.73], cu care nu suntem de accord, avînd în vedere lipsa oricărui motiv obiectiv, deoarece considerăm pe bună dreptate că știința dreptului nu trebuie confundată cu ramurile dreptului.

3. *În funcție de izvorul normativ ce reglementează răspunderea de drept public,* caracteristica indiscutabilă este faptul că răspunderea de drept public poate fi reglementată doar de către lege. Acest lucru expres rezultă din prevederea art. 72, alin. 3 lit. n) al Constituției Republicii Moldova

4. *Temeiul de facto al răspunderii publice* este de regulă infracțiunea și contravenția administrativă.

5. Dincolo de caracteristicile obiective al răspunderii de drept public, *fundamentul subiectiv este* indiscutabil, deci pentru răspunderea de drept public vinovăția autorului infracțiunii sau contravenției constituie o condiție *sine qua non* a antrenării acestora, cât și fundamentul însăși, ideea logico-juridică ce explică tragerea la răspunderea a făptuitorului. Astfel, tragerea la răspundere a autorului infracțiunii este de neconceput în lipsa vinovăției acestuia [154, p.19].

6. *Din punct de vedere al subiecților raportului juridic de răspundere în dreptul public,* întotdeauna subiectul activ este statul, acesta fiind singurul titular al dreptului de a-l trage la răspundere pe infractor sau contravenient. Întregul cerc de subiecți ai răspunderii juridice în dreptul public poate fi grupa în două categorii mari și anume: subiecții colectivi și subiecții individuali. La subiecții colectiv se atribuie organele de stat, organizațiile, persoanele juridice precum și comunitățile sociale. La subiecții individuali se atribuie cetățenii, cetățenii străini, apatrizii, persoanele cu mai multe cetățenii, refugiații [300, p.46].

7. *După forma și mecanismul realizării* răspunderea de drept public poate fi realizată forțat (răspunderea penală) cât și binevol (plata penalităților în dreptul fiscal). În plus la cele menționate, ramurile de drept public au ca element specific pentru normele lor juridice fie

obligarea la un comportament concret, fie interzicerea acestuia. Corespunzător se divid normele în onerative și prohibitive, iar comportamentul subiecților se încadrează în comportamentul ce se echivalează cu executarea dispozițiilor legale sau cu abținerea de la comiterea comportamentului interzis.

Într-un sistem juridic dezvoltat, obligațiile pozitive ca expresie a voinței de stat sunt completate cu caracteristici specifice de reglementare, dar și cu principii și valori ale unei forme de drept fundamentate pe reglementare permisivă. Acest adevăr se referă în parte și la răspunderea juridică atâta timp cât catalogăm răspunderea drept obligație (obligația făptuitorului de a suporta măsurile de constrângere și punitive reflectate în hotărârea organului competent al autorității de stat). De aici și importanța acordată constrângerii de drept. Vom menționa că elementul constrângerii persistă în majoritatea acțiunilor procesuale penale când acestea se desfășurează contrar voinței părților și altor persoane participante la procesul penal, dar în dependență de funcționalitatea acestora, în legea procesuală penală, sunt menționate măsurile procesuale de constrângere ca o categorie distinctă.

Constrângerea de stat poate fi apreciată ca o influență juridică și organizațională exercitată de către stat asupra subiectului infracțiunii sau contravenției, fiind vorba de o influență ce intră în competența organelor de stat concret implicate și care contribuie la realizarea funcțiilor statului. Totuși urmează să delimităm constrângerea de stat de răspundere întrucât nu de fiecare dată răspunderea înseamnă exclusiv constrângere și invers – constrângerea nu reprezintă de fiecare dată măsură de realizare a răspunderii juridice. Există mai multe ipostaze ale aplicării constrângerii, iar unele dintre ele nu au nimic comun cu ceea ce se menționează în definiția răspunderii juridice ca forță de constrângere a statului. Spre exemplu măsurile de constrângere procesual-penale au drept menire asigurarea calității și bunului mers al procesului penal, măsurile de constrângere cu caracter medical sau educativ nicidecum nu pot reprezenta răspunderea juridică [63, p. 78].

În ceea ce privește prohibițiile juridice, acestora le este specifică fixarea strictă în cadrul normelor juridice. Din punctul de vedere al reglementării, acestea la fel sunt niște obligații juridice, sau se exprimă cu ajutorul lor, doar că în acest caz este vorba despre obligații de abținere de la anumite comportamente, deci de obligații pasive. Garantarea respectării și executării acestor obligații se exprimă prin răspunderea juridică la necesitate, iar realizarea rezidă în respectarea dispoziției normei juridice.

Ceea ce prezintă un interes deosebit, este conexiunea organică dintre prohibițiile juridice și permisiunile juridice. În esența lor, ele trebuie să acționeze în comun. Această acțiune comună prezintă interes în sensul general, adică atunci când ne referim la prohibiții generale și la

permisiuni generale/universale. Ideea este că pornim, în ambele cazuri, de la logica precum că tot ce nu este interzis de lege se admite, deci dacă legea nu interzice expres, atunci orice altceva ce nu este interzis se admite și este legal. Aici suntem în prezența unei permisivități cu caracter general, nici o normă juridică nu stabilește expres lista a ceea ce se permite, dimpotrivă, prin excluderea a ceea ce indică expres, admite orice altceva. La fel se întâmplă în cazul interdicțiilor generale/universale. Aici deja norma juridică expres indică comportamentul concret ce urmează a fi adoptat de către un subiect anume într-o situație la fel de concretă, orice altceva fiind ilegal. Spre exemplu obligația medicului de a acorda primul ajutor la necesitate reprezintă o obligație concretă ce nu admite alt comportament al medicului în situația expres indicată în norma juridică [58, p. 159].

Elementele structurale ale mecanismului reglementării juridice, anume permisiunile și prohibițiile juridice luate în ansamblu, ne oferă posibilitatea de a delimita două tipuri de reglementare juridică de drept public: reglementarea general permisivă și reglementarea general prohibitivă. Invocăm aici anume expresiile demult înrădăcinate în doctrina juridică: *se admite totul ce nu este expres interzis de lege și este interzis orice ce nu este admis de lege* [328, p. 128-129].

G. Zaharov, menționează este că această maximă – principiu: *Ceea ce legea nu interzice, se admite*, ține mai mult de dreptul privat decât de dreptul public iar în ceea ce privește instituțiile publice principiul acționează fie cu o vigoare atenuată în raporturile dintre ele fie invers (adică tot ceea ce nu este permis este interzis) pentru că aceste instituții au un grad înalt de specializare iar orice depășire a acestei specializări este nepermisă [373].

Legiuitorul, în general, folosește două metode de reglementare: imperativă și cea dispozitivă, fapt evidențiat și dedus din cele enunțate de noi mai sus. Cea mai apropiată, ca esență, de domeniul relațiilor publice este cu siguranță, metoda de reglementare imperativă, unde se stabilește expres obligația ce urmează a fi executată în condițiile exprese de către subiectul concret. Elementele-cheie ce trebuie luate aici în considerație se referă, fără doar și poate, la obligația juridică și la răspunderea juridică. Acest model de construcție juridică atinge însăși esența juridică a reglementării juridice, are o semnificație universal-valabilă pentru toate ramurile dreptului public și trebuie luată în considerație în orice activitate de legiferare sau de practică juridică [58, p. 160].

Cele spuse ne permit să facem următoarele concluzii la construcția teoretică a răspunderii în dreptul public:

- răspunderea juridică de drept public este un tip de răspundere juridică cu un specific semnificativ a structurii și conținutului, care trebuie să fie distinsă de răspunderea de drept privat după mai multe criterii;

- caracteristicile de bază ale răspunderii de drept public rezultă din scopul, domeniul de aplicare, formele de manifestare a răspunderii publice, subiectele și mecanismul de implementare;

- înaintarea exigențelor de legalitate strictă în domeniul dreptului public presupune o construcție specifică a răspunderii juridice, astfel încât reglementările ce vizează activitatea organelor competente în aplicarea acestei categorii de norme să fie de o permisivitate strictă, formulările, fiind, de obicei următoarele: *se admite exclusiv...* sau *nu se admite altceva decât...*;

- răspunderea de drept public nu survine decât ca o consecință a încălcării normelor de drept public;

- construcția teoretică și mecanismul de aplicare a răspunderii juridice de drept public necesită cercetări suplimentare și perfecționare continuă, ținând cont de experiențele în stabilirea și implementarea acestor categorii juridice, caracteristicile căreia au fost formulate în teza dată [63, p. 80].

Concluzionând, menționăm că prin *construcție teoretică a răspunderii juridice de drept public* urmează să înțelegem un ansamblu de elemente structurale ce conțin, norme ale dreptului material și procesual public ce fixează sancțiunea, pedeapsa și alte măsuri punitive, ordinea și consecutivitatea realizării lor, precum principiile, ideile și concepțiile referitoare la temeiul, condițiile și limitele răspunderii, caracterizată printr-o metodă imperativă de reglementare, ce formează tipul răspunderii de drept public cu formele și modalitățile specifice de realizare, având ca scop final asigurarea intereselor statului și ale societății, drepturile și libertățile cetățenilor [63, p. 80].

2.3. Formularea și definirea particularităților conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat

Dezvoltarea dinamică a sistemelor juridice, încurajează cercetătorii să se concentreze și să atragă o deosebită atenție asupra categoriilor de bază ale jurisprudenței, și să le reevalueze, luând în considerație schimbările ce se produc în societate.

Necesitatea de asigurare a intereselor statului și societății, pe de o parte, și a intereselor private, pe de altă parte face necesară existența unor relații juridice relativ separate: drept public

și drept privat. Devin tot mai actuale problemele cu privire la modalitățile specifice de răspundere juridică, adaptate pentru a proteja interesele publice și private.

În practică, asigurarea intereselor publice și private se produc prin diverse mijloace legale, dintre care instituția răspunderii juridice nu este pe ultimul loc. Este important pentru teza noastră, necesitatea delimitării următorilor termeni: „răspunderea juridică privată” și „răspunderea juridică în dreptul privat”.

Un lucru foarte important ce trebuie neapărat menționat referitor la răspunderea în dreptul privat este că, la momentul actual doctrina juridică atestă poziții destul de controversate referitoare la acest fenomen. Controversalitatea se referă la posibilitatea sau chiar imposibilitatea evidențierii acestei răspunderi drept o instituție individuală, unii autori negând careva trăsături specifice ce s-ar manifesta la realizarea răspunderii juridice în dreptul privat.

Astfel, D. A. Lipinski consideră că, conceptul de reglementare a dreptului privat este redus la metoda dispozitivă, egalitatea părților și a intereselor private. Autorul remarcă faptul că divizarea în răspundere juridică privată și răspunderea juridică publică nu are loc în sistemul juridic. Nu există un mecanism independent de influență asupra subiecților. Mai mult ca atât se menționează că răspunderea privată îndeplinește și funcții publice. Ca urmare, autorul rezumă că nu este posibil și nu este adecvată clasificarea răspunderii juridice în dreptul privat și în dreptul public [307, p.32]. Astfel de argumente critice cu privire la perspectivele de divizare a acestor două forme de răspundere le regăsim și la autorul V. E. Cirkin [346, p.32-33], care menționează că la baza răspunderii juridice a persoanei de drept public stă întotdeauna caracterul de drept public și nu cel de drept privat. Răspunderea de drept privat, dacă prezintă o oarecare semnificație în atare situații, ea oricum se prezintă pe plan secund [346, p.33].

În general problematica răspunderii juridice în dreptul privat își are la origini studiul diferențelor pe care le prezintă răspunderea subiecților de drept public și a celor de drept privat [22, p.45]. Din această perspectivă, doctrina rusă vehiculează ideea că astfel se diminuează rolul și importanța răspunderii de drept privat [373].

Noi nu suntem de acord cu atare abordare și menționăm că, nicidecum nu putem plasa pe trepte diferite din punctul de vedere al importanței lor răspunderea de drept public și a celei de drept privat, de fapt fiind vorba de aceeași instituție juridică manifestată în diferite subsisteme ale sistemului dreptului. Din aceste considerente menționăm că, nu se poate afirma că aceeași instituție juridică prezintă o mai mare importanță când se manifestă într-unul din subsisteme și dimpotrivă, este mai puțin importantă când se reflectă în altul din subsisteme. Analizând anume construcția teoretică a răspunderii juridice de drept public și celei de drept privat ajungem la concluzia că acesta se plasează la un nivel egal în cadrul celor două subsisteme [22, p.45].

Bineînțeles că fiecare dintre modelele teoretice analizate prezintă specificul și caracterele proprii, însă acest lucru nicidecum nu ne poate duce în eroare și nu ne poate crea opinia eronată care ar reflecta prioritatea uneia față de cealaltă. Particularitățile proprii sunt elemente pe care le regăsim la orice instituție juridică și la orice fenomen în general. De aceea este absolut firesc și suficient să înțelegem că aceste particularități pot doar contura anumite tente specifice unui sau altui fenomen, mai ales când ne referim la unul și același fenomen regăsit în două subsisteme ale sistemului de drept al unui stat [22, p.45-46].

Cu toate acestea considerăm că, este necesar ca răspunderii juridice private să-i fie recunoscute niște caractere specifice, care rezultă din particularitățile dreptului privat.

G. A. Procopovici remarcă faptul că interacțiunea dintre dreptul privat și public, are o natură dialectică, ele sunt delimitate, dar pătrund una în alta, raportul lor optim contribuie la asigurarea stabilității în societate, și creează o bază pentru existența și dezvoltarea sa, dar menționează autorul că relațiile private sunt primare celor publice [326, p.7].

Susținem opinia autoarei, care consideră că, *construcția teoretică a răspunderii juridice*, se poate edifica numai în baza studierii criteriului de interes în complexul de relații: „*personalitate – colectiv – societate – stat – mediu internațional*”, care poate deveni baza sistemului juridic constituțional. Al doilea criteriu a acestei construcții, este „valoarea” care permite să stabilească semnele (caracterele) intereselor private și publice. Aici și apar coliziile, conflictele dintre interesele publice și interesele private, și anume privind accesul la valori, depășirea cărora este necesară pentru edificarea unei construcții teoretice de răspundere în dreptul public și privat [326, p.8].

În opinia autorului V.V. Kashin, omul de știință trebuie să fie gata să depășească înțelegerea îngustă a răspunderii și responsabilității, el trebuie să fie gata să pună sub semnul întrebării rolul cercetătorului însuși, și dreptul lui la cautarea nelimitată a adevărului [294, p.52].

Deci, dacă generalizăm opiniile autorului menționat anterior, care se referă la răspunderea oamenilor de știință și rezultatele cercetării lui asupra răspunderii juridice ca formă socială a răspunderii, atunci concluzia evidentă este că, respingerea absolută a anumitor tipuri/forme de răspundere juridică (mai ales dacă există motive obiective) contravin fundamental intereselor științei și practicii.

Conform dicționarilor explicative [342, p.752] și juridice, „privat” este tot ceea ce este destinat pentru utilizarea de către o singură persoană sau un grup mic de persoane și nu pentru uz public. Deci putem concluziona că, există drept privat și răspundere juridică privată care conțin anumite elemente caracteristice în această parte a vieții sociale.

Autorii Iu.B. Șubnikova și I. V Andrianova indica faptul că raporturile de răspundere privată se bazează pe posibilitatea de implimentare a lor fără participarea directă a statului, dar sub influența sa de reglementare. Adică statul apare în astfel de raporturi în calitate de a treia parte (arbitru) la care părțile apelează atunci când nu pot ajunge la un consens [348, p.132].

Autorul I.G. Zaharov propune un șir de criterii care evidențiază și caracterizează răspunderea în dreptul privat:

- răspunderea în dreptul privat ia naștere în urma săvârșirii unei fapte ilicite sau a unei obligații prin care s-a creat o pagubă în patrimoniul unei persoane;
- raporturile juridice nu sunt limitate la normele juridice, ele pot fi stabilite de către părțile raportului juridic (contracte juridice).
- în dreptul privat se manifestă caracterul compensator, adică în a restabili cât mai fidel posibil echilibrul social distrus de apariția prejudiciului ca urmare a săvârșirii faptei juridice ilicite și de a repune victima în situația în care s-ar fi aflat dacă faptul păgubitor nu s-ar fi produs, pe cheltuiala făptuitorului [290, p.6-9].

De asemenea, în opinia autoarei L. Georgescu, gradul de culpabilitate a făptuitorului nu joacă niciun rol în stabilirea întinderii răspunderii private. Gravitatea vinovăției nu constituie un criteriu pentru stabilirea cuantumului despăgubirilor. Autorul prejudiciului răspunde integral, chiar și pentru culpa cea mai ușoară. Gravitatea culpei poate fi luată în considerare în stabilirea întinderii despăgubirilor, în situația în care în producerea prejudiciului suferit de victimă se rețin atât culpa autorului, cât și culpa proprie a victimei. Răspunderea privată, este o *răspundere integrală*, nu numai pentru dauna efectivă și actuală (*damnum emergens*), ci și pentru foloasele nerealizate (*lucrum cessans*), spre deosebire de răspunderea materială care este, limitată (numai în ceea ce privește *damnum emergens*) [109, p.14]. La aplicarea răspunderii patrimoniale se aplică principiul executării obligației în natură, în cazul imposibilității se recurge la echivalentul bănesc.

În literatura juridică se identifică un șir de criterii care stau la baza deiferențierii răspunderii în drept și anume: scopul; subiecții; raportul juridic; natura și conținutul măsurilor de constrângere; procedura de aplicare a măsurilor de constrângere; forma și metodele de aplicare a sancțiunilor [301, p.40].

Astfel, necesitatea de a stabili criteriile pentru a caracteriza și a identifica răspunderea juridică în dreptul privat, atât în doctrină cât și în practică devine evidentă. Noi propunem să cercetăm specificul acestei forme de răspundere juridică reieșind din următoarele criterii:

1. *Scopul stabilirii și aplicării răspunderii în dreptul privat.* Scopul în drept este o categorie filosofică care stă la baza procesului cognitiv, menționează autorul I. A. Kuzimin [296,

p.98]. Scopul subliniază N.V. Vitruk permite să înțelegem natura juridică a răspunderii ca fenomen juridic și să formulăm funcțiile și principiile răspunderii [276, p.41].

Suntem convinși că scopul răspunderii în dreptul privat este o manifestare globală, a obiectivelor răspunderii juridice private, asigurarea respectării normelor de drept și supremația legii. Ideea dominantă a răspunderii private este cea de justiție comutativă, cu alte cuvinte, scopul principal al acestei instituții juridice este acela de a se înapoia ceea ce s-a pierdut ori de a se repara ceea ce s-a distrus, în așa fel încât victima să fie, în cele din urmă, neprejudicată, deci paguba să îi fie reparată. În discordanță cu răspunderea juridică de drept public, răspunderea în dreptul privat nu are o funcție remuneratorie, care să proporționeze răspunderea cu vinovăția făptuitorului.

Deci, conducându-ne de maxima jurisconsultului Ulpian „*Publicum lus est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*” putem spune că principalul scop al răspunderii în dreptul privat este protecția persoanei și a intereselor ei. Specificând orientarea generală răspunderii în dreptul privat, observăm că aceasta constă în avertizarea tuturor potențialilor făptuitori a unui potențial ilicit.

2. *Domeniul de aplicare a răspunderii în dreptul privat.* Determinarea domeniului de aplicare a răspunderii în dreptul privat nu este o sarcină ușoară. S.V. Vasiliev a sugerat că dreptul privat este spațiul libertății și a autodeterminării, opusul dreptului public, bazat pe principiile puterii [274, p.176].

Autorii S. A. Ivanov și L. Iu. Grudșin menționează la subiectul dat că dreptul privat este format dintr-un complex de norme ale dreptului civil, ale dreptului familiei, ale dreptului funciar, ale dreptului comercial, ale dreptului muncii și ale dreptului internațional privat [292, p.41].

În acest context, trebuie de menționat că răspunderea în dreptul privat nu poate să se limiteze doar la sfera dreptului privat, la fel ca și răspunderea în dreptul public nu poate să nu fie implicată în sfera dreptului privat. Confirmarea directă a faptului prezenței răspunderii de drept privat în domeniul dreptului public ne servește art. 53 al *Constituției Republicii Moldova*, care stipulează în alin. (1) că „*Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei*”.

Deci, în consecință, specificul răspunderii de drept privat, care îi acordă nota de disonanță principală față de celelalte forme ale răspunderii juridice, constă în îndatorirea de reparare integrală a unui prejudiciu, obligație ce se încubă autorului faptei ilicite sau persoanei responsabile civilmente, acest lucru formele răspunderii din domeniul dreptului public nu le pot oferi.

3. *Formele de manifestare (tipurile) răspunderii.* Răspunderea din domeniul dreptului privat are diverse forme de manifestare. Cele mai specifice proprietăți răspunderea în dreptul privat o demonstrează anume la nivel ramural. Conform opiniilor mai multor autori [327, p.3; 16, p. 241], sistemul de drept privat este format din ramuri cum ar fi: dreptul civil, dreptul familiei, dreptul muncii, dreptul funciar, dreptul comercial, dreptul internațional privat, ș.a.

Problema clasificării ramurale mai constă și în faptul că, la momentul dat, există o tendință de ramificare internă a unor ramuri de drept [16, p.241].

Depistarea și diferențierea clară din ramurile dreptului enumerate anterior a instituțiilor răspunderii juridice independente pare a fi, și chiar este problematică, în condițiile în care autorii, preferă să vorbească despre dreptul privat și despre mecanismele de protecție a acestuia în „termeni generali”, evitând specificul dreptului privat și a răspunderii juridice de drept privat.

După părerea noastră, principala formă, ce nu necesită interpretări din partea doctrinei, a răspunderii în dreptul privat este răspunderea civilă și modalitățile ei: răspunderea delictuală și răspunderea contractuală (inclusiv răspunderea precontractuală și răspunderea în dreptul internațional privat). Dacă este să luăm în considerare și subinstituțiile dreptului civil ca ramură a dreptului, atunci devine posibil să enumerăm și niște forme subramurale a răspunderii civile (ex: răspunderea succesorală).

Recunoașterii dreptului familiei, dreptului muncii, dreptului funciar, dreptului comercial ca ramuri independente, ne face să avem unele rezerve, rețineri la întrebarea existenței răspunderii familale, răspunderii de muncă, răspunderii funciare sau răspunderii comerciale. Considerăm că această întrebare rămîne deschisă, și ar trebui hotărâtă în baza comparației în doctrina juridică și în baza practicii de aplicare a legislației. Răspunderea juridică regăsită în ramurile dreptului privat denotă un caracter interramural, cumulând mai multe elemente specifice originare din mai multe ramuri ale dreptului privat. Acest lucru dovedește unitatea răspunderii juridice aplicabile în caz de nesocotire a normelor juridice de drept privat. Or, nu putem nicidecum să detașăm net răspunderea de dreptul familiei de răspunderea de drept civil sau de răspunderea de drept funciar spre exemplu [22, p.46]. Bineînțeles că pe lângă faptul că ele au la bază încălcarea normelor juridice aparținente la diferite ramuri ale dreptului privat și au subiecte specifice, atunci când vine vorba despre aplicarea normelor ce reglementează procedura de tragere la răspundere ajungem la concluzia că ele au și multiple elemente comune. Iar acest lucru ne dă dreptate atunci când vorbim despre existența categoriei juridice a răspunderii de drept privat. În consecință deducem și totalitatea caracterelor specifice răspunderii juridice de drept privat [373].

Considerăm că atribuirea diverselor forme (modalităților) de răspundere, răspunderii private, se face în baza naturii juridice a interacțiunii participanților la raporturile juridice private prin demonstrarea intenției acestor subiecți, în primul rând la realizarea drepturilor și obligațiilor private (individuale) și tocmai apoi a intereselor terților, statului sau societății [221, p. 53].

4. *Temeiul răspunderii în dreptul privat.* Temeiul *de facto* al răspunderii în dreptul privat este fapta ilicită care are diferite forme de manifestare. Ținând cont de izvorul normativ ce reglementează răspunderea, răspunderea de drept privat poate fi *reglementată și de acte normative subordonate legii, inclusiv, de contractele încheiate între părți, acte unilaterale de exprimare a voinței subiectului de drept.* Or, acest caracter este un element de delimitare, întrucât conferă libertate părților contractante în stabilirea măsurilor și limitelor răspunderii. Aceasta, bineînțeles, se stipulează în contract cu respectarea cadrului legal corespunzător. Astfel, limitele răspunderii reglementate de lege nu pot fi depășite prin alte limite incluse în textul contractului sau al altui act juridic generator de drepturi și obligații. Respectiva trăsătură a răspunderii de drept privat derivă din principiul autonomiei voinței părților și din cel al libertății contractuale.

Astfel, clauzele contractuale standard reprezintă toate clauzele formulate anticipat pentru o multitudine de contracte, pe care o parte contractantă (utilizator) le prezintă celeilalte părți la încheierea contractului. Este indiferent dacă prevederile formează un document separat sau sînt parte a documentului ce reprezintă contractul, de asemenea nu contează numărul condițiilor și forma contractului. Or, limitele și termenii răspunderii contractuale se pot stabili atât în textul clauzelor contractuale standard, cât și în textul clauzelor particulare negociate de către contractanți. În cazul în care unele dintre clauzele contractului au fost preformulate de una dintre părți iar altele au fost negociate de părți în cazul în care vor exista contradicții între aceste clauze contractuale prioritate vor avea clauzele contractuale negociate [22, p.46].

5. Alt caracter important al răspunderii de drept privat ține și de *fapta la inițiativa cărui subiect se declanșează răspunderea și instituirea răspunderii juridice* [22, p.47]. Astfel, dacă normele juridice determinate din textul legii sau din contract, ce reglementează răspunderea juridică a părților intră în acțiune la inițiativa părților, vom fi în fața răspunderii de drept privat. În caz contrar, când încălcarea normei ridică inițiativa din partea organelor statului, uneori chiar și împotriva voinței păgubitului, raportul de răspundere se va circumscrie domeniului dreptului public [347, p.8].

Pe de altă parte, din perspectiva principiului disponibilității, răspunderea juridică se angajează la sesizarea persoanei ale cărei drepturi sau interese legitime au fost lezate. În lumina acestui principiu, instanța de judecată va dispune în limitele obiectului determinat de către părți prin cererea de chemare în judecată, pronunțându-se doar asupra cererilor cu care a fost investită.

Acest principiu reflectă dreptul părților de a dispune de desfășurarea procesului civil atât prin sesizarea instanței de judecată cât și prin determinarea cadrului procesual, prin posibilitatea reclamantului de a renunța la dreptul dedus judecății sau la judecată, prin dreptul părților de a soluționa procesul pe cale amiabilă, prin încheierea unei tranzacții, prin dreptul recunoscut părților de a achiesa la hotărârile judecătorești sau de a exercita căile de atac. Prin excepție de la principiul disponibilității, codul de procedură civilă reglementează dreptul judecatorului de a introduce în cauză, din oficiu, alte persoane, în cazuri expres prevăzute de lege precum și în materie necontencioasă, chiar dacă părțile se împotrivesc [54, p.71].

În continuare menționăm că soluționarea unui conflict născut urmare a săvârșirii unei infracțiuni, este guvernată de principiul obligativității punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale, organele judiciare competente având obligația de a avea inițiativă în declanșarea procesului penal, inițiind mecanismul procesual, din oficiu [169, p.444], ceea ce diferă de domeniul dreptului privat (ceea ce am putut constata puțin mai sus).

Declanșarea procesului de tragere la răspundere, indiferent de inițiativa cărui subiect servește drept temei pentru această declanșare, prezintă importanță și sub aspectul momentului acesteia [22, p.47].

Unii autori consideră că raportul juridic de constrângere specific ramurii dreptului civil se naște din momentul încălcării normei (a săvârșirii faptei ilicite), între autorul încălcării și cel vătămat prin încălcare, ca un raport juridic de constrângere potențială. În această fază, forța de constrângere a statului se manifestă ca o posibilitate eventuală dar suficientă a conferi raportului juridic respectiv caracterul unui raport de constrângere. Numai în cazul în care părțile nu se pot înțelege asupra executării benevole a sancțiunii adecvate, cel îndreptățit va apela la organele de stat competente care i se vor alătura sau substitui ca subiect activ al raportului juridic de constrângere și vor impune autorului încălcării sancțiunea care i se cuvine sau vor confirma și apăra situația deja creată prin aplicarea sancțiunii direct de către partea lezată prin încălcare [168, p.53-55].

În domeniul dreptului privat, răspunderea juridică întotdeauna va avea caracterul de *limitare a drepturilor patrimoniale sau nepatrimoniale* (decăderea din drepturile părintești în dreptul familiei, repararea prejudiciului material și nepatrimonial în cadrul dreptului proprietății, etc.) ale subiectului care răspunde, suplimentar la cel de restabilire a dreptului sau a ordinii juridice anterioare comiterii faptei ilicite. Nu toate limitările de acest gen însă reprezintă răspundere juridică. Or, specific răspunderii ramurilor de drept privat este faptul că aplicarea măsurilor de constrângere specifice acestor forme de răspundere au atât caracter de sancțiune cât și pe cel de pedeapsă. Chiar dacă doctrina [181, p. 35] atestă opinii conform cărora sancțiunea și

pedeapsa reprezintă două noțiuni identice ca sens, totuși tot doctrina întâlnește opinii ce le diferențiază [223, p.117]. În acest context, menționăm că acest lucru este valabil mai ales pentru ramurile de drept privat. Spre exemplu în cazul răspunderii civile delictuale este bine știut faptul că ceea ce este ținut să execute personajul care a comis delictul civil se poate transmite prin succesiune. Tocmai din aceste considerente se susține că de-ar avea caracter de pedeapsă, răspunderea civilă delictuală nu ar putea avea efecte asupra moștenitorilor persoanei vinovate de comiterea delictului civil. Acest caracter specific deci face diferențierea dintre sancțiunea de tip pedeapsă și sancțiunea fără caracter de pedeapsă. În viziunea acestor autori, sancțiunea din diferite ramuri ale dreptului diferă ca natură juridică, astfel încât în dreptul penal, spre exemplu, avem doar sancțiuni care sunt totodată și pedepse, ele nefiind aplicabile decât persoanei infractorului. Specific pentru pedepse este faptul că ele au un caracter strict personal (*intuitu personae*), urmărind să aducă o restrângere sau chiar o interzicere de drepturi, uneori o blamare socială, ori să oblige pe făptuitor la anumite prestații - de exemplu, amenzile penale ori amenzile contravenționale - ca moduri de sancționare a săvârșirii unor fapte ilicite.

Nu este însă exclus faptul cumulării unei sancțiuni civile cu una de altă natură, spre exemplu contravențională, sau penală, ceea ce va da altă nuanță întregului tablou. În acest din urmă caz, sancțiunea civilă (cu caracter patrimonial) se va moșteni, pe când cea cu care se cumulează ea, în mod absolut evident – nu [22, p.48].

În plus la cele menționate, răspunderea în dreptul privat manifestă un caracter ce denotă posibilitatea de a apela la forța de constrângere a statului, nefiind obligatoriu ca această posibilitate să fie valorificată. Ideea ce caracterizează răspunderea în dreptul privat enunță faptul că cel ce cauzează o anumită daună poate în mod benevol să recupereze această daună, astfel încât să se excludă chiar necesitatea ca subiectul ce a suferit dauna să mai apeleze la forța de constrângere a statului. Or, doar epuizarea mijloacelor legale ante-judiciare, poate duce la apelarea la forța de constrângere a statului în cadrul realizării răspunderii juridice de drept privat [221, p. 54].

La acest criteriu este necesar de caracterizat subiecții răspunderii în dreptul privat, care se consideră persoana înzestrată cu capacitate juridică, care are posibilitatea de a fi parte la relațiile juridice reglementate de normele dreptului privat [266, p.8-9]. Caracterul enunțat al răspunderii în dreptul privat logic ne duce la un alt caracter specific aceleiași răspunderi de drept privat: părțile raportului juridic de răspundere poartă această *răspundere una în fața celeilalte*, fapt ce decurge din egalitatea părților specifice raporturilor juridice din cadrul ramurilor dreptului privat. Atunci când măsurile sancționatorii cu caracter patrimonial se aplică având ca beneficiar statul, suntem în prezența unei excepții care dovedește prezența interesului public (confiscarea) [373, p.

1]. Totuși, așa cum am reiterat anterior, părțile care răspund una în fața celeilalte nicidecum nu exclud răspunderea în fața societății. Răspunderea în fața celeilalte părți este doar continuarea ideii că prin răspunderea de drept privat cel căruia i se cauzează o daună va fi repus în situația anterioară violării dreptului său și cauzării daunei.

În acest sens, menționăm că în cadrul realizării instituției răspunderii juridice în dreptul privat, inițial, reacția colectivă a urmărit atât sancționarea făptuitorului, cât și restabilirea, în folosul victimei, a situației anterioare vătămării, adică reparațiunea. Pornind de la acest lucru, prof. M. Eliescu, sublinia că despăgubirea mai prezintă și astăzi unele aspecte prin care ea se leagă de noțiunea de pedeapsă, existând cazuri în care despăgubirea nu urmărește repararea prejudiciului, ci reprimarea unui dol sau a unei culpe [106, p.6].

În cazul în care nu execută obligația, debitorul este ținut să-l despăgubească pe creditor pentru prejudiciul cauzat astfel dacă nu dovedește că neexecutarea obligației nu-i este imputabilă, reprezintă un fel de exprimare a necesității survenirii răspunderii juridice civile, făcându-se totodată referirea la elementele sau condițiile obligatorii a fi întrunite pentru survenirea răspunderii juridice civile în particular. Acesta la fel este un caracter al răspunderii în dreptul privat, caracter ce se manifestă prin stabilirea limitelor răspunderii juridice de drept privat în corespundere cu limitele reale ale prejudiciului ce urmează a fi reparat [22, p.48].

Dreptului privat îi sunt specifice anumite principii ce îl detașează de ramurile dreptului public. Această afirmație se referă și la instituția răspunderii juridice. În acest sens vom menționa că dacă în cazul dreptului public în majoritatea cazurilor operează prezumția de nevinovăție, fiind necesară dovedirea vinovăției subiectului pentru tragere la răspundere juridică, atunci în cadrul răspunderii de drept privat avem o prezumție inversă ce operează și anume *prezumția de vinovăție*. Acest lucru se datorează caracterului dispozitiv al normelor juridice, care permite transferul de răspundere de la subiectul autor al actului/faptului juridic cauzator de daună la alte subiecte ne-vinovate însă responsabile în baza legală de acțiunile/inacțiunile autorului faptei ilicite [273]. Răspunderea în dreptul privat în opinia autorului I. A. Kuzimin este asigurată cu mijloace imperative ce implică constrângerea de stat în egală măsură ca și cu mijloace dispozitive specifice autonomiei de voință din dreptul privat [296, p. 107-108].

Suplimentar la cele menționate vom indica și faptul că la etapa actuală societatea și statul în tandem sunt interesați să confere ramurilor dreptului privat locul bine meritat, să le asigure cu totalitatea mecanismelor juridice necesare în vederea transpunerii normelor juridice în practică fără impedimente insurmontabile. Acest interes derivă din dezvoltarea relațiilor în sfera dreptului privat, prioritizarea dezvoltării economiei pe baza multiplicării raporturilor de drept privat, care pot realmente asigura o creștere economică și generală a statului. Astfel, dacă anterior economia

se fundamenta pe reglementările de drept public în mare măsură, atunci la etapa actuală acest lucru este depășit, statului revenindu-i rolul de a asigura un cadru adecvat de dezvoltare relațiilor din domeniul dreptului privat. Cu atât mai mult când vorbim despre răspunderea juridică manifestată la nivelul ramurilor de drept privat nu putem neglija rolul unor reglementări clare și eficiente în acest sens. Aici vedem imensitatea rolului care revine răspunderii de drept privat, ea reprezentând mecanismul prin care se va asigura realizarea dezideratelor nominalizate mai sus. În plus, mecanismul bine pus la punct de realizare a răspunderii juridice în dreptul privat cu siguranță facilitează realizarea drepturilor și libertăților de domeniu ale subiectelor ramurilor de drept privat [221, p. 55].

Cercetarea răspunderii juridice de drept privat prezintă interes nu doar din punct de vedere teoretic, dar și din punct de vedere practic, normativ prin evidențierea conexiunilor interne specifice răspunderii din cadrul ramurilor de drept privat, stabilirea legităților ce le determină etc. Acest fenomen va duce cu siguranță la orientarea legiuitorului, care în urma observării deficiențelor mecanismelor existente, va putea interveni astfel încât reglementările să evolueze întocmai cu tendințele realității și științei ce vizează instituția răspunderii juridice în dreptul privat.

Un alt aspect important al evidențierii răspunderii juridice de drept privat ține de clarificarea specificului manifestat în cadrul acestei instituții atât din perspectiva dreptului privat material, cât și din cea a dreptului privat procesual. Din această perspectivă răspunderea de drept privat îi este specifică ramificarea în răspundere material de drept privat și răspundere procesuală de drept privat.

În urma cercetării construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul privat putem formula următoarea definiție: *prin construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat urmează să înțelegem un ansamblu de elemente structurale ce conțin normele dreptului material și procesual privat, ce fixează sancțiuni și alte măsuri reparatorii, ordinea și consecutivitatea realizării lor, precum principiile, definițiile științifice și concepțiile referitoare la temeiurile și limitele ce formează tipul răspunderii juridice de drept privat, cu forme și modalități specifice de realizare, având ca scop final repararea integrală a prejudiciului cauzat, ca mijloc de asigurare a drepturilor și libertăților din cadrul raporturilor juridice de drept privat* [221, p. 55].

Astfel, concluzionăm că:

- răspunderea juridică de drept privat putem spune că este un tip de răspundere, care este realizată prin diferite forme (de exemplu: răspundere civilă) și modalități (de exemplu: răspunderea delictuală sau răspunderea contractuală);

- răspunderea juridică de drept privat – este una dintre cele mai contestate categorii în jurisprudență - fenomen bazat pe protecția juridică a intereselor private;

- în pofida lipsei unor poziții comune, legiutorul *de facto*, iar instanțele de judecată *de jure* recunosc existența răspunderii juridice de drept privat, punînd accent pe formele și modalitățile răspunderii juridice civile;

- particularitățile răspunderii juridice în dreptul privat pot fi dezvăluite prin criteriile de bază caracterizate anterior, scopul, formele de manifestare, subiecții, mecanismul de realizare, ș.a.;

- teoria răspunderii juridice în dreptul privat în condițiile moderne necesită o cercetare complexă și aprofundată, pentru a se ajunge la o unitate de opinii în doctrina juridică [221, p. 55].

2.4. Probleme teoretico-practice în cercetarea raportului dintre răspunderea juridică de drept public și răspunderea juridică de drept privat

Pornind de la denumirea acestui compartiment al lucrării noastre, este clar că ne propunem să identificăm asemănările și deosebirile dintre aceste două instituții. Ca tipuri de răspundere juridică, răspunderea de drept publică și răspunderea de drept privată prezintă anumite similitudini, dar mai ales trăsături specifice care le individualizează.

În această ordine de idei pornind de la divizarea raporturilor juridice în cele de drept public și de drept privat, mulți doctrinari după cum am menționat anterior au divizat răspunderea juridică în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat.

Diviziunea dreptului în dreptul public și dreptul privat se bucură de o mare rezonanță în teoria generală a dreptului, fiind prezentă în marea majoritate a teoriilor juridice. Distincția dintre dreptul public și dreptul privat este veche, fiind evocată în dreptul roman. Jurisconsultul Ulpian formulează această distincție în Digeste „*Publicum jus est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem pertinet*” [21, p.27]. Așadar, suntem în prezența unor norme de drept public sau privat, după cum interesul normei juridice vizează statul sau un particular, sau după cum obiectivul urmărit prin dispozițiile legale instituite constă în satisfacerea nevoilor statului sau ale particularilor. Normele juridice cu referire la proprietate, familie, contracte, responsabilitate între particulari sunt norme de drept privat, iar organizarea puterilor, respectiv a serviciilor publice interesează, cu precădere, dreptul public [54, p.77].

În doctrina contemporană, remarcăm tendința de a menține diviziunea clasică a dreptului în drept public și drept privat. Se conturează teza potrivit căreia fundamentul clasificării

dreptului în public și privat constă nu atât în caracterul individual sau general al interesului ocrotit, cât în forma juridică sau modul în care se garantează protecția drepturilor subiective care se alătură criteriului organic, conform căruia dreptul public vizează guvernarea iar dreptul privat vizează guvernarea [64, p.111].

La baza acestei clasificări stau criterii similare cu cele ale divizării dreptului în răspundere de drept public și răspundere de drept privat: interesul lezată, specificul răspunderii, funcțiile îndeplinite de fiecare din aceste categorii de răspundere juridică.

Totuși, nu absolutizăm această clasificare, dimpotrivă vom pune accent pe faptul că și dreptul public și cel privat reglementează relațiile sociale existente întru atingerea unui obiectiv comun – supremația drepturilor și libertăților omului [372, p.1], ordinea de drept, statul de drept.

În opinia prof. N. V. Vitruk [277, p.40] criteriul funcțional și cel ce vizează scopul nu întotdeauna pot sta la baza acestei clasificări, întrucât răspunderea juridică are și funcția de prevenire și cea educativă, pe lângă cele de sancționare și de restabilire a drepturilor.

Astfel, o problemă a abordării conceptului de răspundere juridică în știința de domeniu contemporană este cea a formelor existente a răspunderii juridice. În acest sens s-a procedat evident la metoda comparativă, care face diferența dintre două sau mai multe fenomene, punând în lumină în același timp și elementele asemănătoare.

Compararea și delimitarea formelor răspunderii juridice au o importanță specială atât pentru teorie, cât și pentru practică. Importanța practică rezultă din importanța calificării corecte a unei fapte juridice. Criteriile la care apelează știința juridică contemporană pentru delimitarea formelor existente și posibile de răspundere juridică sunt în opinia prof. G. Vrabie:

- natura și importanța socială a interesului lezată prin fapta ilicită;
- particularitățile definitorii ale conduitei ilicite din punct de vedere al normei juridice și al interesului social lezată [258, p.159].

Ne punem întrebarea ce este necesar de a lua în calcul când e vorba despre o nouă formă de răspundere? Credem că, în primul rând este important de a ține cont de momentul în care acest lucru este justificat din punct de vedere teoretic, normativ și practic. Astfel, ori de câte ori suntem în prezența tuturor condițiilor ce prefigurează nașterea unei ramuri de drept noi și a unei forme respective de răspundere corespondente, avem justificarea abordării acelei noi forme de răspundere juridică.

În opinia autorului A. Iorgovan, este suficient să ne raportăm la desprinderea dreptului muncii din dreptul civil, cu răspunderea sa materială specifică, pentru a reliefa că procesul este, în dialectica sa, de limitare a civilului, inclusiv a sferei de influență a răspunderii juridice civile, conturându-se noi forme de răspundere pentru care dreptul civil joacă rolul de drept comun [135,

p.356]. În contextul schimbărilor intervenite în epoca contemporană, marcate atât de revoluția tehnico-științifică, dar și de revoluția industrială sau informațională și care au impulsionat evoluția răspunderii juridice, au impus, așa cum afirma L. Pop „evadarea din interpretarea clasică și tradițională a textelor în materie ale Codului civil și chiar adoptarea de noi reglementări pentru anumite domenii speciale” [186, p.382]. Ne solidarizăm cu cele expuse.

Din această perspectivă, problema esențială care se accentuează este, de a cunoaște când sunt instituite premisele indispensabile desprinderii din dreptul comun a unei noi ramuri de drept și implicit a unei noi forme de răspundere juridică.

Dincolo de caracteristicile răspunderii juridice, mai sus enumerate, care definesc ambele tipuri de răspundere analizate, ceea ce leagă indubitabil răspunderea de drept publică de răspunderea de drept privată este fundamentul subiectiv al acestora menționează autorul F. Mangu [154, p.19]. Atât pentru răspunderea de drept privat, cât și pentru cea din dreptul public vinovăția autorului faptei ilicite constituie atât o condiție *sine qua non* a antrenării acestora, cât și fundamentul însuși, ideea logico-juridică ce explică tragerea la răspundere a subiectului. Astfel, tragerea la răspundere de drept public, de exemplu, penală a autorului infracțiunii este de neconceput în lipsa vinovăției acestuia. Răspunderea de drept privat, este antrenată împotriva autorului faptei ilicite prejudiciabile numai în cazul în care acesta a săvârșit respectiva faptă cu vinovăție, dar există excepția, așa cum am concluzionat deja, răspunderea civilă poate fi angajată pe alte temeiuri decât cel subiectiv.

De aici, derivă o altă trăsătură comună a celor două tipuri de răspundere, *funcția preventiv – educativă*, specifică atât răspunderii de drept privat, cât și celei de drept public, îndreptate înspre făptuitorul care conștientiza deplin atât faptele sale cât și consecințele antisociale ale acestora, atât răspunderea de drept privat, cât și cea de drept public urmăresc educarea acestuia, dar și a celorlalți membri ai societății, în scopul prevenirii săvârșirii de noi fapte ilicite. Ideea de pedeapsă, apanaj incontestabil al răspunderii publice, este prezentă, așa cum am menționat, și în cazul răspunderii de drept privat, care adeseori este definită ca fiind o „sanctiune” aplicată autorului faptei ilicite păgubitoare.

Faptele juridice care tulbură echilibrul social pot să atragă, concomitent, atât răspunderea de drept public, cât și pe cea de drept privat. Astfel se întâmplă ori de câte ori, prin săvârșirea unei infracțiuni, se cauzează și un prejudiciu. Orice faptă cu caracter penal, care are și consecințe negative în planul patrimonial ori în cel personal al unui subiect de drept, constituie, în același timp, un fapt juridic ilicit civil [154, p.20]. Într-o astfel de situație, victima prejudiciului, în acțiunea penală intentată de către stat împotriva infractorului, devine și civilă, potrivit legii procesual penale, pentru a reclama despăgubirea necesară acoperirii prejudiciului.

În afara acestor caracteristici comune, cele două tipuri de răspundere înfățișează, fiecare, un regim juridic clar, bine definit, deosebit, care o particularizează pe una față de cealaltă.

Ceea de la ce ar trebui să demarăm atunci când ne referim la criteriile de delimitare a răspunderii juridice în cele două mari categorii la care se referă prezenta lucrare este, bineînțeles, categoria și specificul normei de drept încălcate. Astfel, primul și cel mai simplu, dar și relevant criteriu de delimitare, este *categoria din care face parte normă juridică - normă de drept privat sau norma de drept public*. Este un criteriu mai larg decât cel ce divizează răspunderea după ramurile de drept din care face parte norma juridică încălcată. Astfel, dacă, norma juridică aparține unei ramuri de drept privat atunci răspunderea juridică pe care această faptă o va genera este răspundere de drept privat, iar dacă norma respectivă aparține unei ramuri de drept public, atunci răspunderea juridică generată prin fapta ilicită va fi răspundere de drept public. Punând la bază acest criteriu, orice încălcare ce derivă din nesocotirea unei norme juridice aparținând oricărei ramuri de drept privat va genera răspundere juridică de drept privat. Corespunzător, încălcările normelor ce aparțin ramurilor de drept public vor genera neapărat răspundere de drept public.

Pornind de la modalitatea de reglementare, răspunderea publică este guvernată de principiul legalității. Sistemul răspunderii publice este un sistem analitic, de speță, de exemplu în dreptul penal încriminarea faptei ca infracțiune, cât și sancțiunea acesteia, fiind prevăzute, cu necesitate, în textele legale, nu poate fi conceput un caz de răspundere penală în afara enumerării exhaustive pe care o cuprinde legea penală (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). Dimpotrivă, răspunderea în drept privat se înfățișează ea însăși ca un principiu cu o sferă largă de aplicare, orice faptă ilicită cauzatoare de prejudicii atrăgând, de regulă, obligația făptuitorului ori a persoanei răspunzătoare de a le repara, răspunderea civilă este un sistem sintetic [356, p.17].

În privința efectelor antrenării celor două tipuri de răspunderi în opinia lui M. Eliescu, pedeapsa penală se stabilește în funcție de gravitatea obiectivă și subiectivă a infracțiunii, quantumul eventualului prejudiciu cauzat prin aceasta victimei, constituind un criteriu secundar în acest sens, mai mult, chiar în lipsa unui prejudiciu astfel generat, elementele constitutive ale infracțiunii sunt întrunite, autorul acesteia fiind pedepsit, despăgubirea datorată victimei pentru repararea prejudiciului, în cadrul răspunderii civile, se fixează independent de forma ori de gradul de vinovăție cu care a fost săvârșită fapta ilicită, luându-se în considerare exclusiv quantumul pagubei cauzate de respectiva faptă [106, p. 33]. Această opinie este susținută și de autorul F. Mangu care consideră că, fără prejudiciu, răspunderea în dreptul privat este de neconceput, căci principala sa finalitate constă tocmai în repararea acestuia pentru a se repune

victima sa în situația în care s-ar fi aflat dacă fapta ilicită păgubitoare nu s-ar fi produs [154, p.21].

Din punct de vedere al subiectelor raportului juridic de răspundere, în cazul răspunderii de drept public, subiectul activ este întodeauna statul, acesta fiind singurul titular al dreptului de a-l trage la răspundere pe infractor, în cazul răspunderii de drept privat, subiectul activ al raportului juridic de răspundere este victima prejudiciului sau o altă persoană îndreptățită la despăgubire, intervenția concretă a statului, ca exponent al societății, nefiind necesară, simpla eventualitate a constrîngerii realizate de către aceasta fiind suficientă pentru ca făptuitorul sau persoana răspunzătoare pentru fapta acestuia să repare, binevol, prejudiciul cauzat [106, p.33]. Forța coercitivă a statului, când se manifestă, o face doar pentru a o sprijini pe victimă să obțină despăgubirea la care este îndreptățită, aceasta rămânînd însă subiectul activ al raportului juridic de răspundere civilă, în acțiunea de răspundere civilă, făptuitorul sau persoana răspunzătoare pentru fapta acestuia nu răspunde față de stat, ci față de victimă sau de persoana îndreptățită la despăgubire, de aceea, acțiunea civilă este, de regulă, la dispoziția victimei prejudiciului (cu excepția situațiilor în care aceasta poate fi pornită de către procuror), nimic neputînd împiedica părțile să convină asupra reparației sau a comportamentului făptuitorului ori al persoanei răspunzătoare pentru ca victima să poată fi despăgubită, repusă, pe cît posibil, în situația în care s-ar fi aflat dacă fapta ilicită nu s-ar fi întîmplat, dimpotrivă, acțiunea penală se exercită cu caracter de principiu, din oficiu, existînd de la această regulă doar cîteva excepții, expres și limitativ stipulate de legea penală, cînd procesul penal poate porni numai la plîngerea prealabilă a persoanei vătămate [186, p.58].

În viziunea autorului rus A. D. Ruslin, în sfera dreptului privat subiectul răspunde expres în fața unui alt subiect concret din cadrul unui raport juridic la fel de concret, dar nu în fața statului [330, p.78]. Noi am adăuga și faptul că, reieșind din interesul lezat și izvorul normativ în care normele juridice de răspundere se conțin putem evidenția criteriul în fața cui răspunde subiectul? Dacă, în funcție de răspunsul la această întrebare noi putem determina sfera din care face parte răspunderea juridică aplicabilă, atunci apare întrebarea referitoare la faptul în fața cui răspunde subiectul dacă în cadrul raportului juridic de drept privat cealaltă parte (în fața căreia se răspunde) este o întreprindere de stat sau altă instituție a statului? Considerăm că, se va aplica răspunderea de drept privat, chiar dacă lezarea intereselor întreprinderii de stat echivalează cu lezarea intereselor societății întregi. Alți autori de exemplu profesorul D. Baltag menționează că nu e corect, ca în cazul daunei suferite de un creditor, spre exemplu, în cadrul unui raport de drept privat să se țină cont doar această daună fără a lua în vizor consecințele asupra intereselor lezate ale societății. Interesele societății sunt mult mai largi decât cele ale unui subiect concret.

Studiul mecanismului răspunderii juridice de drept privat urmează să ia în considerație și împletirea dintre interesele publice și cele private [20, p.23]. Noi am adăuga aici că, și studiul răspunderii juridice de drept public la fel urmează să țină cont de această împletire de interese, întrucât o detașare netă ce ar exclude orice conexiune dintre domeniul public al răspunderii juridice și cel privat al acesteia ar denatura însăși esența fenomenului de mare amploare precum este răspunderea juridică

Referitor la obiectul raportului juridic de răspundere, în mod obișnuit, în cazul răspunderii penale ca formă a răspunderii în dreptul public, acesta este reprezentat de persoana făptuitorului, putându-se astfel vorbi despre aceasta ca despre o răspundere personală, pe cale de consecință, moartea inculpatului ori încetarea persoanei juridice făptuitoare stinge procesul penal, iar decesul condamnatului stinge executarea pedepsei, în cazul răspunderii civile, obiectul raportului juridic de răspundere este, de regulă (cu excepția situațiilor în care prejudiciul constă în lezarea unor drepturi nepatrimoniale ale victimei), patrimoniul făptuitorului sau cel al persoanei ținute să răspundă pentru fapta ilicită prejudiciabilă a acestuia, putându-se astfel vorbi despre aceasta ca despre o răspundere patrimonială. Prin urmare, moartea debitorului reparației nu stinge dreptul victimei la acțiunea civilă, care poate fi intentată sau, după caz, continuată, împotriva moștenitorilor acestuia, aceasta, deoarece obligația de reparare a prejudiciului cauzat prin fapta ilicită se naște în legătură cu patrimoniul făptuitorului ori cu cel al persoanei răspunzătoare pentru fapta acestuia, și nu în legătură cu persoana făptuitorului ori cu cea a celei responsabile civilmente [154, p.23].

Din perspectiva funcțiilor îndeplinite, principala funcție a răspunderii penale este cea sancționatorie, pe când, în cazul răspunderii civile, rolul primordial revine funcției reparatorii. Finalitatea răspunderii penale este așadar de a-l pedepsi pe infractor, pe când scopul răspunderii civile este de a acoperi paguba suferită de către victima faptei ilicite.

În cazul răspunderii de drept privat scopul sancționator nu se exclude, dimpotrivă acesta se menține, însă el nu este principalul atunci când făptuitorului i se aplică norma juridică de răspundere, obiectivul fundamental pe care-l urmărește statul atunci când editează normele juridice de răspundere juridică de drept privat ține de repararea daunelor cauzate prin fapte ilicite și restabilirea drepturilor încălcate sau lezate ale subiectului reclamant.

V. A. Kisluhin [295, p.9] menționează că răspunderea de drept privat este o răspundere a subiectului unui raport juridic privat, survenită drept consecință a încălcării de către acesta a unei norme de drept privat, care se realizează prin intermediul unei constrângeri din partea statului în temeiul legii și a contractului. Această forță de constrângere se aplică în cadrul raporturilor juridice de protecție a răspunderii juridice. Reieșind din cele spuse de autorul menționat am

putea evidenția un alt criteriu de delimitare a răspunderii de drept public de cea de drept privat – *izvorul care consfințește răspunderea*. Astfel, dacă răspunderea este reglementată exclusiv de lege, avem de a face cu răspunderea juridică de drept public, iar dacă ea poate fi prevăzută și în alte acte juridice reglementate de ramurile dreptului privat, suntem în fața răspunderii juridice de drept privat.

Următorul criteriu relevant ce poate fi pus la baza clasificării răspunderii juridice în răspunderea de drept privat și răspundere de drept public este *interesul lezat* prin încălcarea normei juridice de către subiectul răspunderii. Așa cum menționam anterior în prezenta lucrare, chiar dacă normele juridice ale tuturor ramurilor de drept protejează în ultimă instanță interesele societății, sau altfel spus interesul general, totuși vorbind de normele ce reglementează răspunderea juridică de drept privat, prin aplicarea normelor acesteia se protejează nemijlocit anumite interese subiective. Or, interesul general se protejează și promovează prin intermediul protecției intereselor particulare. În cazul răspunderii juridice de drept public, nu există interese mijlocitoare ce urmează a fi protejate, ci la aplicarea normelor ce reglementează răspunderea juridică de drept public se protejează nemijlocit interesul general. Dacă în cel din urmă caz apare necesitatea restabilirii unor drepturi particulare, a unor interese subiective de natură patrimonială sau nepatrimonială, atunci paralel se declanșează mecanismul de aplicare a răspunderii de drept privat.

Alt criteriu ce îl invocăm drept relevant la determinarea tipului răspunderii juridice – de drept public sau de drept privat – este posibilitatea *răspunderii cu sau fără vinovăție*. În general, pentru ramurile dreptului public și, respectiv răspunderea aplicabilă în situația încălcării normelor de drept public, este specifică răspunderea cu vinovăție. Or, aici componenta faptei ilicite urmează a fi stabilită de organelle competente, iar lipsa acesteia reprezintă un temei pentru a nu considera subiectul vinovat și pentru a nu-l trage la răspundere. Același criteriu aplicat încălcărilor de drept privat ne arată că posibilitatea răspunderii fără vinovăție este specific în principal acestor forme de răspundere de drept privat.

Pe de altă parte, termenele de prescripție prevăzute de legea penală atât pentru dreptul material la acțiune al statului împotriva infractorului pentru condamnarea acestuia, cât și pentru executarea pedepsei sunt mai lungi decât cele prevăzute în legea civilă pentru dreptul material la acțiune al victimei ori al persoanei îndreptățite la despăgubire împotriva făptuitorului ori al celui ținut de lege să răspundă pentru acesta.

Realativ la capacitatea persoanelor fizice de a răspunde, în materie penală, minorul sub 14 ani nu răspunde, cel care are vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani răspunde numai dacă împotriva sa se face dovada faptului că, la săvârșirea infracțiunii, a acționat cu discernământ, iar minorul

care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde, fiind prezumat de lege că are discernământ. În materie civilă, minorii care nu au împlinit vârsta de 14 ani sunt prezumați relativ că nu au avut discernământ la momentul săvârșirii faptei ilicite prejudiciabile, iar minorii care au împlinit vârsta de 14 ani, dimpotrivă, sunt prezumați relativ că, la data săvârșirii faptei, aveau discernământ și deci capacitate delictuală, urmând a fi ținuti răspunzători pentru prejudiciile astfel cauzate [154, p.23].

Reieșind din cele expuse anterior, vom menționa că, sub aspect teoretic e mai simplu a pune la temelia unei delimitări pe care ne-am propus-o criterii precum cele caracterizate, însă sub aspect practic, este foarte important ca de fiecare dată să se ia în considerație faptul, că nici un interes public nu există fără a se fundamenta pe interese private, și invers – interesele private nu pot fi protejate fără ca această protecție să se răsfrângă oarecum asupra interesului general al societății, asupra întregii ordini de drept. Or, aici avem întotdeauna de a face cu o relație aidoma celei dintre o parte și un întreg, astfel încât interesul public se consideră suficient protejat dacă multitudinea de interese particulare ce-l constituie sunt suficient protejate și ele.

Este obligatorie mențiunea conform căreia o delimitare netă a răspunderii juridice de drept privat de răspunderea juridică de drept public nu poate fi făcută în baza criteriului apartenenței ramurale de drept public și, respectiv – privat. Acest lucru se datorează faptului că în cadrul ramurilor de drept public se realizează inclusiv măsuri de răspundere originare din dreptul privat – de exemplu repararea daunei în cadrul raporturilor juridice de drept penal și în cadrul ramurilor de drept privat își regăsesc reflecția și aplicabilitatea măsurilor de răspundere juridică de drept public – de exemplu în cazul insolvabilității intenționate [373].

Ca o continuare a ideii, aducem opinia autorului I. A. Kuzimin, care menționează că, răspunderea este mereu publică, doar din perspectiva că este mereu juridică, este reglementată de norme juridice emane de la puterea publică a statului [300, p.44].

Și totuși, există suficiente motive pentru a crede că răspunderea juridică se divide în răspundere juridică de drept public și răspundere juridică de drept privat. Spre exemplu, un criteriu consecutiv celor menționate mai sus ar fi *posibilitatea intervenirii instituției liberării de răspundere juridică sau excluderii răspunderii juridice*. Astfel, în cazul răspunderii juridice de drept privat nu putem nicidecum aplica instituția amnistiei sau grațierii, acestea două fiind specifice exclusiv domeniului public al răspunderii juridice, și anume răspunderii juridice penale.

Problema cumulului răspunderii de drept privat cu răspunderea de drept public apare în acele situații în care fapta ilicită civilă constituie, concomitent și infracțiune. Este cazul acelor fapte penale prin care se cauzează un prejudiciu victimei. În astfel de cazuri, cele două tipuri de

răspundere pot fi antrenate cumulativ, simultan sau succesiv, neexcluzându-se una pe cealaltă datorită scopului lor diferit.

Așadar, în astfel de cazuri, în opinia autorului F. Mangu, există un singur temei atât pentru răspunderea civilă, cât și pentru răspunderea penală, fapta ilicită cauzatoare de prejudicii, care este în același timp și infracțiune [154, p.24].

Acest lucru determină o serie de consecințe procesuale importante privind competența de soluționare a ambelor acțiuni, pornirea acțiunii, desfășurarea judecății, autoritatea de lucru judecat, raportul dintre soluții și prescripția extinctivă [260, p.246].

Trebuie să precizăm că problema cumulului este prevăzută de art. 219 al CPP și anume *acțiunea civilă în procesul penal poate fi intentată la cererea persoanelor fizice sau juridice cărora le-au fost cauzate prejudicii materiale, morale sau, după caz, le-a fost adusă daună reputației profesionale nemijlocit prin fapta (acțiunea sau inacțiunea) interzisă de legea penală sau în legătură cu săvârșirea acesteia* [77].

În ceea ce privește aplicarea normelor dreptului public în cadrul dreptului privat, însăși apelarea la mijloacele de constrângere de stat indică asupra implicării elementelor de drept public în cadrul raporturilor juridice de drept privat avute în vizor. Anume acest lucru este specific în special instituției răspunderii juridice de drept privat, care în virtutea naturii sale juridice și a esenței care prezintă elementul de constrângere statală, implică și elemente de drept public. Alte instituții sau ramuri/subramuri de drept la fel prezintă aceste caractere specifice de integrare și interacțiune a dreptului public cu cel privat. Drept exemplu avem dreptul concurenței, dreptul insolvabilității etc.

Or, aici în opinia noastră continuă interacțiunea dreptului public și privat într-un mod absolut evident, fapt care ne duce și la ideea că în cazul instituției răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat, delimitarea categorică a lor și excluderea categorică a unor interferențe este imposibilă.

Pe de altă parte aplicarea dreptului, deci a normelor juridice, în cadrul ramurilor de drept public nu implică nemijlocit alternarea sau împletirea elementelor de drept public cu cele de drept privat, așa cum se întâmplă în situațiile nominalizate mai sus. Or, în contextul inițiat de noi putem conchide că dreptul public, în procesul de aplicare a normelor juridice ce-i aparțin și de eventuală sancționare a vinovaților, nu are nevoie neapărat de implicarea elementului privat, primul dispunând în mod independent de toate mijloacele juridice proprii ce pot duce la atingerea finalității normei juridice de drept public și a răspunderii juridice de drept public.

Examinând etapa de aplicare a dreptului, drept o fază a reglementării juridice, urmează a se acorda o deosebită atenție asupra împletirii strânse a trei dihotomii ale dreptului pozitiv: privat și public, reglementativ și de protecție, material și procesual.

Procesul juridic este un fenomen al ordinii generale de drept ce prezintă în sine elemente specifice tuturor formelor de răspundere juridică. Noțiunea de formă procesuală nu reprezintă o execuție a formei propriu-zise, ci mai degrabă îndeplinește o funcție caracteristică structurii acesteia. Delimitarea elementelor acestei structuri este importantă atât pentru înțelegerea conținutului procesului, cât și pentru înțelegerea formelor sale.

Printre elementele fundamentale ale procesului juridic regăsim regimul procesual. Acesta este un element ce reflectă atmosfera activității tuturor participanților cauzei concrete. Regimul procesual reprezintă o construcție sintetică complicată ce include principii ale sferei procesuale, mijloace și căi de realizare a lor, precum și garanții ce reflectă caracteristicile calitative ale formelor juridice de activitate a organelor statului. Altfel spus, regimul procesual reprezintă cumulusul de exigențe ce asigură derularea unui proces favorabil și integru.

Deși aparent în cadrul ramurilor de drept privat ne referim la norme dispozitive, iar în cadrul celor de drept public ne referim preponderant la norme onerative sau prohibitive, totuși nu putem exclude idea de acțiune concomitentă a normelor dispozitive cu cele prohibitive sau onerative în cadrul ambelor ramuri de drept. Iar acest lucru ne duce la idea că pur și simplu atunci când ne referim la temeiul *de jure* al răspunderii în ramurile de drept public urmează să ținem cont de preponderanța normelor pe care se va fundamenta răspunderea subiecților acestor ramuri de drept.

Cât privește temeiul *de jure* al răspunderii de drept public, aici vom reitiera ideea că norma juridică de drept public ce declanșează fenomenul, care la rândul său atrage răspunderea juridică de drept public, are caracter onerativ. În consecință și răspunderea juridică de drept public are un caracter onerativ, dacă putem să ne exprimăm astfel, în sensul că nu există circumstanțe care ar permite vinovatului să eludeze conținutul normei și să nu fie tras la răspundere. Deși aici ni s-ar putea opune ideea de liberare de răspundere spre exemplu, sau altele similare, aceste instituții au o natură juridică diferită și nu se pot aduce drept argument. În consecință, răspunderea de drept public are un temei *de jure* specific, în sensul că norma juridică de drept privat în multiple cazuri permite subiecților să aleagă comportamentul ulterior comiterii ilegalității, și consecutivitatea acțiunilor, pe când în cazul dreptului public o astfel de desfășurare a lucrurilor este imposibilă, cu anumite excepții strict determinate de lege.

Generalizînd cele menționate și cercetate în capitolul doi al tezei de doctorat venim cu unele idei care ar lărgi spațiul utilizării categoriei de construcție teoretică, utilizând diverse criterii:

1) După natura juridică a normelor de drept:

a. construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptului public, ce include:

- construcția teoretică a răspunderii constituționale
- construcția teoretică a răspunderii administrative (răspunderea contravențională, răspunderea administrativ-patrimonială; răspunderea administrativ disciplinară);
- construcția teoretică a răspunderii penale;
- construcția teoretică a răspunderii ecologice;
- construcția teoretică a răspunderii financiare, construcția teoretică a răspunderii fiscale, ș.a.

b. Construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat ce cuprinde:

- construcția teoretică a răspunderii civile (răspunderea delictuală; răspunderea contractuală)
- construcția teoretică a răspunderii în dreptul muncii (răspunderea disciplinară, răspunderea patrimonială)
- construcția teoretică a răspunderii în dreptul familiei
- construcția teoretică a răspunderii în dreptul funciar ș.a.

2) După statutul juridic al subiectelor de drept:

a. construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor fizice

b. construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor juridice

c. construcția teoretică a răspunderii juridice a statului.

3) După gradul de vinovăție:

a. construcția teoretică a răspunderii juridice obiective

b. construcția teoretică a răspunderii juridice subiective.

4) După conținutul raportul juridic:

a. construcția teoretică a răspunderii juridice materiale

b. construcția teoretică a răspunderii juridice procedurale.

2.5. Concluzii la capitolul II

În urma cercetării răspunderii juridice în contextul ei de construcție teoretică, la finele acestui capitol ajungem la următoarele concluzii:

1. Prin construcția teoretică a răspunderii juridice, subînțelegem un model de structură, anumite mijloace tehnico-juridice prin care sunt stabilite principiile acțiunii, elementele componente cât și definițiile științifice, concepțiile referitoare la temeiurile și limitele răspunderii juridice.

2. Elementele de structură ale construcției teoretice de răspundere juridică sunt următoarele:

- Normele dreptului material;
- Normele dreptului procesual;
- Sancțiunile normelor juridice;
- Principiile răspunderii juridice;
- Definițiile științifice și concepțiile referitor la temeiurile și limitele răspunderii juridice.

3. Generalizând opiniile existente în doctrina Teoriei generale a dreptului, venim cu unele propuneri care ar lărgi spațiul utilizării categoriei de construcție teoretică utilizând diverse criterii în clasificarea tipurilor, formelor și modalităților de răspundere juridică:

1) După natura juridică a normelor de drept:

a. construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptului public, ce include: construcția teoretică a răspunderii constituționale; construcția teoretică a răspunderii administrative (răspunderea contravențională, răspunderea administrativ-patrimonială; răspunderea administrativ disciplinară); construcția teoretică a răspunderii penale; construcția teoretică a răspunderii ecologice; construcția teoretică a răspunderii financiare, construcția teoretică a răspunderii fiscale, ș.a.

b. Construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat ce cuprinde: construcția teoretică a răspunderii civile (răspunderea delictuală; răspunderea contractuală); construcția teoretică a răspunderii în dreptul muncii (răspunderea disciplinară, răspunderea patrimonială); construcția teoretică a răspunderii în dreptul familiei; construcția teoretică a răspunderii în dreptul funciar ș.a.

2) După statutul juridic al subiectelor de drept: a) construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor fizice; b) construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor juridice; c) construcția teoretică a răspunderii juridice a statului.

3) După gradul de vinovăție: a) construcția teoretică a răspunderii juridice obiective; b) construcția teoretică a răspunderii juridice subiective.

4) După conținutul raportul juridic: a) construcția teoretică a răspunderii juridice materiale; b) construcția teoretică a răspunderii juridice procedurale.

4. Stabilind și formulând exact esența și conținutul construcției teoretice a răspunderii juridice, ca construcție juridică și consolidând principiile sale la nivel legislativ, vom fi în stare să realizăm echitabil problemele fundamentale legate de răspunderea juridică: asigurarea legalității, prevenirea și reprimarea faptelor ilicite, înlăturarea prejudiciului cauzat de acesta societății și ordinii de drept.

5. Construcția teoretică a răspunderii de drept public este exprimată în sistemul de norme juridice care aplică sancțiuni pentru infracțiuni și contravenții, precum și conține proceduri legale, legate de stabilirea, specificarea și implementarea răspunderii juridice de drept public. Răspunderea juridică de drept public este un tip de răspundere care ar trebui să fie deosebită de răspunderea juridică de drept privat printr-o serie de criterii. Această construcție teoretică și mecanismul de aplicare a răspunderii juridice publice are nevoie de cercetări și îmbunătățiri suplimentare, inclusiv stabilirea locului și rolului răspunderii juridice de drept public în sistemul juridic.

6. În urma cercetării răspunderii în dreptul public putem formula următoarea definiție: *prin construcție teoretică a răspunderii juridice de drept public urmează să înțelegem un ansamblu de elemente structurale ce conțin, norme ale dreptului material și procesual public ce fixează sancțiunea, pedeapsa și alte măsuri punitive, ordinea și consecutivitatea realizării lor, precum principiile, ideile și concepțiile referitoare la temeiul, condițiile și limitele răspunderii, caracterizată printr-o metodă imperativă de reglementare, ce formează tipul răspunderii de drept public cu formele și modalitățile specifice de realizare, având ca scop final asigurarea intereselor statului și ale societății, drepturile și libertățile cetățenilor* [63, p.80].

7. Construcția juridică a răspunderii private este exprimată printr-un sistem de norme juridice care aplică sancțiuni pentru fapte ilicite, precum și conține proceduri legale de stabilire, specificare și implementare a răspunderii în dreptul privat. Răspunderea juridică de drept privat este una dintre cele mai contestate și problematice instituții concepute pentru a asigura protecția legală a intereselor private. În pofida absenței poziției unice, legiutorul *de facto* și instanțele de judecată *de facto* și *de jure* recunosc existența răspunderii juridice de drept privat, cu accentul pe varietățile sale de dreptul civil, care continuie să acumuleze și să generalizeze practicile de aplicare a legii.

8. Specificul răspunderii de drept privat poate fi caracterizat prin câteva criterii: scopul aplicării; domeniul de aplicare; formele de manifestare; subiecții răspunderii; forma și mecanismul de implimentare. Teoria răspunderii de drept privat în condițiile moderne are nevoie

de cercetări și îmbunătățiri suplimentare atât din perspectiva aprofundării cunoștințelor despre aceasta, cât și din perspectiva optimizării practicii. Scopul urmărit prin aplicarea răspunderii patrimoniale de drept privat este de a reface sfera patrimonială a subiectului care a suferit dauna concretă, dar nicidecum îmbogățirea nejustificată. De aici și natura compensatorie a răspunderii, care denotă proporționalitatea dintre dauna cauzată și compensarea acesteia.

9. În urma cercetării construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul privat putem formula următoarea definiție: *prin construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat urmează să înțelegem un ansamblu de elemente structurale ce conțin normele dreptului material și procesual privat, ce fixează sancțiuni și alte măsuri reparatorii, ordinea și consecutivitatea realizării lor, precum principiile, definițiile științifice și concepțiile referitoare la temeiurile și limitele ce formează tipul răspunderii juridice de drept privat, cu forme și modalități specifice de realizare, având ca scop final repararea integrală a prejudiciului cauzat, ca mijloc de asigurare a drepturilor și libertăților din cadrul raporturilor juridice de drept privat* [221, p.55].

10. Coraportul dintre dreptul public și cel privat nu reprezintă nicidecum o problemă strict teoretică. Acesta are un caracter absolut pragmatic întrucât, depinde foarte mult de dreptul statului de a interveni și limitele acestui drept, atunci când vorbim despre viața privată a cetățenilor statului. Iar acest lucru nu se poate omite atunci când ne referim la răspunderea specifică fiecăruia dintre cele două domenii. Respectiv, punând la bază interesele protejate și reglementate de către fiecare grup de ramuri, în mod evident și răspunderea juridică ce survine pentru nesocotirea acestor interese trebuie să fie oarecum delimitată. În acest context menționăm că *unul dintre argumentele de delimitare a formelor de răspundere în cele de drept public și cele de drept privat ține anume de interesul protejat, apărut și urmărit a fi restabilit prin aplicarea acestor forme.*

11. Analiza interacțiunii dialectice a dreptului public cu cel privat, cât și a interacțiunii dialectice a răspunderii juridice de drept public și privat reprezintă un imperativ al dezvoltării contemporane a fenomenului răspunderii juridice și a întregului sistem de drept. Un alt moment important al divizării dreptului în public și privat, se referă la suplinirea acestei diviziuni cu interacțiunea dintre elementele lor componente.

12. Statul se face prezent și este întotdeauna unicul purtător al forței de constrângere la care ne referim noi de fiecare dată când definim răspunderea juridică, însă pentru delimitarea celor două blocuri de răspundere juridică anume acest criteriu poate indica diferența: în cazul răspunderii de drept public statul participă activ în raportul de răspundere juridică, fiind prezent direct și exercitând drepturi și obligații în mod absolut direct; iar în cazul răspunderii de drept privat prezența statului nu este întotdeauna vizibilă, fiind aici vorba de situații când răspunderea

de facto se realizează, însă statul prin reprezentanții săi nu se implică în mod activ la realizarea acesteia.

13. Categoria de construcție teoretică poate fi utilizată nu numai pentru a identifica tipul răspunderii juridice (de exemplu: răspunderea în dreptul public și privat) dar, și formele răspunderii, modalitățile ei existente, statutul juridic al subiecților, condițiile, conținutul raporturilor juridice de răspundere.

CAPITOLUL III DIMENSIUNEA JURIDICĂ A CONSTRUCȚIEI TEORETICE A RĂSPUNDERII ÎN DREPTUL PUBLIC

3.1. Temeiul *de iure* și *de facto* a răspunderii în dreptul public

Așa cum răspunderea juridică este specie a răspunderii sociale, aceasta posedă asemănări dar și deosebiri față de alte forme ale răspunderii sociale, dar se și lasă influențată de ele [161, p.90]. Exact același lucru poate fi afirmat referitor la temeiurile răspunderii juridice de drept public și de drept privat. Așa cum acestea reprezintă acele tipuri ale răspunderii juridice la care ne-am referit, ambele aceste blocuri ale răspunderii juridice dispun de un temei social al tragerii subiectului la răspundere. Iar temeiul social concret pe care-l identificăm în fiecare caz de răspundere juridică în general, întrunește mai multe aspecte.

Unii autori nominalizează fundamentele sociale ale răspunderii de drept public.

Astfel, I. Ceterchi și I. Craiovan consideră că, răspunderea este determinată de putere, adică prin aplicarea forței specifice puterii de stat se creează acea stare a conștiinței subiectului caracterizată prin responsabilitatea necesară pentru a evita comiterea de fapte ilicite.

Nici puterea fără răspundere și nici răspunderea fără putere nu pot da eficiență. Se conturează teza potrivit căreia baza clasificării dreptului în public și privat constă nu atât în caracterul individual sau general al interesului ocrotit, cât în forma juridică sau modul în care se garantează apărarea drepturilor subiective, care se alătură criteriului organic, conform căruia dreptul public vizează guvernării iar dreptul privat vizează guvernării [64, p.111].

În altă ordine de idei, temeiul pentru survenirea răspunderii juridice are două ipostaze: *de iure* și *de facto*. În opinia unor autori precum V. Ya. Liubașiț, A. Iu. Mordovțev, I. V. Timoșenko [312, p.412], temeiul *de jure* (normativ) al survenirii răspunderii juridice este reprezentat de existența unei dispoziții legale sau contractuale ce a fost încălcată și ce stipulează sancțiunea care, fiind aplicată, va realiza răspunderea. Temeiul *de facto* al răspunderii juridice este reprezentat de existența faptei ilicite sau, uneori, a unei conduite neconforme legii (simpla eludare a legii). Aceiași autori menționează că este necesară detașarea sensurilor unor termeni aparent apropiați, dar care sunt totodată foarte diferiți, și anume: temeiul răspunderii juridice, condițiile răspunderii juridice și premisele răspunderii juridice. Astfel, prin condiție a răspunderii juridice ei înțeleg acea circumstanță primară, a cărei prezență naște oportunitatea apariției premiselor și temeiurilor. Exemplu de circumstanță primară din categoria dată ar fi libertatea persoanei de a alege un comportament conform sau, dimpotrivă, contrar legii. Premisele

răspunderii juridice se manifestă prin semnele faptei ilicite, iar temeiul reprezintă veriga din urmă a întregului lanț care determină apariția și aplicarea răspunderii juridice [57, p.56].

Referitor la temeiul *de jure*, există și opinia conform căreia acesta este reprezentat nu doar de norma juridică încălcată, ci și de actul de aplicare a dreptului sau, mai concret, de actul de aplicare a răspunderii juridice care ar putea fi hotărârea judecătorească, un act administrativ, etc [322, p.152].

Așa cum ramurile de drept public și privat operează cu norme juridice de multiple categorii (dispozitive, onerative, prohibitive), nu am putea identifica o ramură de drept care să se bazeze exclusiv pe una din aceste categorii de norme. Din aceste considerente este destul de dificil a identifica temeiul *de jure* al răspunderii de drept public și privat prin delimitarea categoriilor de norme ce reprezintă acest temei. Bineînțeles că un indiciu clar asupra temeiului *de jure* al răspunderii juridice de drept public este metoda de reglementare pe care o folosește ramura de drept concretă ce aparține dreptului public.

La abordarea ideii de *temei de facto* înțelegem neapărat fapta juridică care atrage prin natura pericolului social pe care îl prezintă, răspunderea juridică. Atunci când temeiul *de facto* la care ne referim atrage răspunderea din domeniul dreptului privat, se creează aparențe ale unui pericol social inferior celui pe care îl prezintă temeiul *de facto* al formelor răspunderii de drept public. Probabil contraargumente la ceea ce se afirma mai sus se vor găsi nenumărate, însă adevărul este că ori de câte ori pericolul social pe care îl prezintă un fapt juridic este de o gravitate accentuată, întotdeauna se va interveni prin aplicarea răspunderii de drept public. Iar acest lucru întemeiază afirmația pe care o făceam mai sus, referitoare la aparentul pericol social inferior al faptei juridice ce atrage răspundere juridică de drept privat. Întrucât evoluția altor forme de răspundere juridică indică spre aplicare a lor inclusiv în cumul cu răspunderea penală atunci când gravitatea faptei este mare, ideea de mai sus ni se pare justă.

Cât privește determinarea categoriei de faptă ilicită de domeniul dreptului public, putem evidenția anumite elemente ce o caracterizează sub aspectul pericolului social, și anume:

- pericolul social este o categorie inerentă faptei juridice ilicite de drept public. De altfel, această categorie se raportează foarte bine și atunci când ne referim la răspunderea juridică de drept privat, dar totuși există anumite elemente suplimentare care fac ca acesta să proemineze atunci când subiectul ce ne interesează este răspunderea juridică de drept public;

- drept criteriile de determinare a pericolului social al răspunderii juridice de drept public, urmează a fi considerate vinovăția și forma acesteia, motivul comiterii faptei, gravitatea daunei cauzate, modul comiterii faptei, etc.

- gradul de pericol social urmează a fi luat în considerație atât de către legiuitor la formularea textelor legale ce reglementează răspunderea de drept public și faptele pentru care survine aceasta, cât și de cei ce aplică legea în materie de răspundere juridică.

Una din ramurile dreptului public și respectiv a răspunderii juridice de drept public este răspunderea penală. Evidențierea infracțiunii în calitate de temei al răspunderii penale corespunde întocmai sarcinilor de bază ale legii penale, și anume de a proteja împotriva infracțiunilor cele mai importante valori (persoana, drepturile și libertățile acestora, proprietatea, etc.), precum și de a preveni săvârșirea de noi infracțiuni (art. 2 CP al RM). Potrivit art. 1 CP al RM, pentru realizarea acestor sarcini legea penală în primul rând determină „faptele prejudiciabile care constituie infracțiuni” după care stabilește sancțiunile ce urmează a fi aplicate infractorilor [120, p.54].

Fapta ilicită în dreptul penal ca ramură a dreptului public produce întotdeauna un dezechilibru în societate, ce impune o reacție de „autoapărare” din partea acesteia. De la crearea primelor forme de organizare statală, sarcina pedepsirii celor care au încălcat normele de conviețuire socială a fost preluată de către stat, nemaifiind lăsată în sarcina exclusivă a persoanelor vătămate. Dacă la început nu exista o distincție clară între formele de răspundere, operând o confuzie între răspunderea civilă și cea penală, ulterior s-a făcut o astfel de distincție, statul preluând doar sarcina tragerii la răspundere penală, în timp ce tragerea la răspundere civilă a rămas în principal în sarcina persoanelor vătămate.

În anumite mari sisteme de drept, cum este sistemul anglo-saxon, cele două forme de răspundere nu sunt nici în prezent atât de clar delimitate, astfel încât, în Anglia, răspunderea civilă delictuală nu vizează în principal reparația prejudiciului, ci coerciția [197, p.19]. Din acest motiv, atunci când mai multe persoane sustrag o anumită sumă de bani, fiecare dintre acestea este obligată la plata în întregime a sumei sustrase, fapt care în alte sisteme de drept ar fi de neconceput.

În teoria dreptului penal s-a stabilit la nivel de principiu că fără infracțiune nu poate să existe răspundere penală [47, p.232], iar în lipsa acesteia nu poate fi vorba despre liberarea de răspundere penală [29, p.149].

Infracțiunea, fiind o categorie fundamentală a științei dreptului penal, a fost de nenumărate ori studiată de mai mulți cercetători. Cu toate acestea însă, nivelul soluționării problemelor privind infracțiunea nu poate fi considerat satisfăcătoare, dovezile și concluziile științifice de cele mai multe ori au un caracter unilateral. În acest context, autorul B. Glavan [120, p.49], atrage atenția asupra dezacordului ce s-a înrădăcinat între tezele dreptului penal cu privire la instituția infracțiunii și cea a răspunderii penale și care, spre regret în opinia autorului,

s-a răsfrâns și asupra actualelor prevederi ale legii penale, astfel încât să devină imposibilă stabilirea legăturii dintre aceste două instituții, avându-se în vedere că temeiul răspunderii penale a fost stabilit altul decât infracțiunea.

În doctrină, răspundere penală este definită ca fiind cea mai gravă formă a răspunderii juridice, care implică obligația unei persoane de a răspunde în fața organelor de urmărire penală și apoi în fața instanței de judecată pentru fapta pe care a săvârșit-o prevăzută de legea penală, obligația de a suporta măsurile de constrângere penală prevăzute de lege pentru săvârșirea infracțiunii și obligația de a executa pedeapsa aplicată [8, p.475].

Din definiție rezultă că răspunderea penală are și o *componentă procesuală*, de vreme ce aceasta implică obligația unei persoane de a răspunde în fața organelor de urmărire penală și apoi în fața instanței de judecată, pentru fapta prevăzută de legea penală pe care a săvârșit-o. Este importantă această precizare, menționează C. Ghigheci deoarece, instituția răspunderii penale este strâns legată de instituția acțiunii penale din dreptul procesual penal, iar unele cauze, care înlătură răspunderea penală, au o dublă natură juridică, fiind reglementate atât în dreptul penal material, cât și în dreptul procesual penal (de exemplu, lipsa plângerii prealabile sau retragerea plângerii prealabile) [114, p.55].

Prin prevederile alin.(1) art.14 CP al RM legiuitorul a stabilit că „infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală”. Din această definiție rezultă că infracțiunea reprezintă o faptă real săvârșită caracterizată printr-un cumul minim de semne (este prejudiciabilă, ilegală (prevăzută de legea penală), săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală). Prin urmare, se poate menționa că infracțiunea poate să existe doar în cazul în care fapta realmente săvârșită întrunește cele patru semne stabilite de legiuitor, iar lipsa oricăreia dintre acestea conduce la inexistența infracțiunii [120, p.49].

În ceea ce privește apariția răspunderii penale, este de menționat că legea penală a stabilit în calitate de temei, pe de o parte, nu fapta caracterizată prin cumulul de semne indicate, ci fapta caracterizată doar prin semnul prejudiciabil, iar, pe de altă parte, componența de infracțiune stipulată în legea penală (art.51 CP al RM).

Prin urmare, consideră B. Glavan este evidentă lipsa armoniei dintre infracțiune și răspundere penală, apariția celei din urmă fiind posibilă nu neapărat în cazul săvârșirii infracțiunii (adică, a faptei ce ar întruni semnele indicate în art.14 CP al RM), ci și în cazul unei fapte caracterizate doar prin semnul prejudiciabil [120, p.49].

Din acest punct de vedere, autorul B. Glavan își pune întrebarea: care este necesitatea recunoașterii unei fapte drept infracțiune, stabilindu-i trăsăturile indicate, dacă pentru apariția

răspunderii penale este suficient ca fapta să întrunească doar semnul prejudiciabil? Totodată, nu este clar, de ce pentru apariția unui fenomen (răspunderea penală) sunt necesare două temeiuri, ori prin temei nu se mai înțelege bază, temelie, motiv suficient pentru ceva anume? [120, p.49].

În acest context, A. Borodac menționează, având perfectă dreptate, că gravitatea prejudiciabilă nu este o trăsătură specifică doar infracțiunii, ci servește drept unul dintre criteriile de delimitare a infracțiunii de alte fapte ilicite, inclusiv contravențiile administrative [44, p.99]. Această părere este împărtășită și de alți penaliști [152, p.34]. Astfel, spre exemplu, samavolnicia, care a cauzat persoanei daune în proporții considerabile, constituie o infracțiune prevăzută de alin.(1) al art.352 CP al RM, iar în lipsa gradului prejudiciabil indicat aceasta urmează să fie calificată drept o contravenție prevăzută de art.335 din Codul contravențional al Republicii Moldova [47, p.113].

Deci, chiar în interiorul ramurii de drept penal, funcție de pericolul social avem mai multe categorii de infracțiuni. De aici și importanța determinării corecte a acestuia atât de legiuitor, cât și e cei ce aplică legea, mai cu seamă în situațiile în care legea nu prevede exhaustive situațiile care prezintă anumit grad de pericol social.

Temeiul răspunderii penale nu a fost apreciat de legea penală el, fiind lăsată pe seama științei dreptului penal, soluționarea acestei probleme a provocat discuții aprinse în rândul penaliștilor.

Din interpretările doctrinare autohtone, ca temeiuri ale răspunderii penale găsim – fapta socialmente periculoasă, vinovăția și ilegalitatea penală, iar în concluzie susținându-se că temeiul unic al răspunderii penale este componența de infracțiune [46, p.26-28].

În lumina celor prezentate ajungem la concluzia că unicul temei al răspunderii penale este infracțiunea și orice încercare de a invoca un alt temei conduce la încălcarea principiului legalității și, ca urmare, a drepturilor și intereselor persoanei.

După cum am menționat anterior, temeiul obiectiv al răspunderii de drept public poate îmbrăca mai multe forme. Or, el poate fi surprins în mai multe ipostaze: infracțiune, contravenție, delict administrativ, delict constituțional, delict fiscal etc.

Referitor la un alt temei al răspunderii în dreptul public, în opinia autorilor M. Orlov și Șt. Belecciu, noțiunea de contravenție administrativă nu poate cuprinde tot ilicitul administrativ. Se argumentează această poziție prin aceea că, fapta contravențională ca formă de ilicit distinct își are originea în dreptul penal și anume în imprimarea tripartită a ilicitului penal: crime, delict și contravenții [176, p.150]. Criteriul fundamental ce stă la baza delimitării acestor trei categorii este anume gradul de pericol social și sancțiunile corespunzătoare ce se aplică pentru fiecare din ele.

Conform art. 10 al Codului Contravențional al Republicii Moldova, „constituie contravenție fapta – acțiunea sau inacțiunea – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de prezentul cod și este pasibilă de sancțiune contravențională” [71].

M. Preda menționează că, pentru a considera o faptă ilicită drept contravenție este necesară întrunirea cumulativă a mai multor condiții, existența faptei, pericolul social al acesteia, vinovăția făptuitorului și reglementarea acesteia de către legislația în vigoare. Același autor menționează că, fapta este o acțiune susceptibilă prin natura sau urmările sale de a cădea sub prescripția simțurilor noastre, și, nu este faptă simpla gândire fără manifestări externe. În sens mai larg prin faptă se înțelege o activitate împreună cu urmarea sa, adică împreună cu modificarea pe care a produs-o [196, p.193-194]. În principiu, această definiție a faptei o atribuim la oricare fapte, atât licite cât și ilicite. Totuși în contextual lucrării de față ne interesează categoria faptelor ilicite, astfel încât rezultând din cele cuprinse în definiție, înțelegem că este vorba de efectul faptei care trebuie să aibă tenta negativă, social-periculoasă. În plus, cercul faptelor ilicite ce sunt vizate în prezentul compartiment se restrânge la cele ce atrag răspunderea de drept public.

Deci putem spune că, infracțiunea ca temei al răspunderii se deosebește de contravenție prin gradul de pericol social, la fel fiind făcută distincția și de alte fapte ilicite din domeniul dreptului public. Practic orice încălcare ramurală reglementată de distincte ramuri de drept, atunci când atinge un anumit grad de pericol social, și anume cel sporit, automat face referire la reglementarea faptei de Codul Penal. Astfel, aceleași fapte ilicite, dar cu consecințe diferite sau cu rezonanță diferită pot constitui în anumite cazuri contravenții sau alte tipuri de delict, iar în alte cazuri chiar infracțiuni.

A. Iorgovan menționează că, dacă infracțiunea lezează valorile sociale esențiale, contravenția trebuie înțeleasă că va avea ca obiect social-juridic generic aceleași valori de interes general, dar care sunt situate din punct de vedere al importanței imediat după cele apărute de legea penală. Corespunzător, trebuie admis că, prin abaterile disciplinare nu se pot leza decât valori sociale ce vizează ordinea normală a desfășurării procesului de muncă într-o unitate și nu societatea în ansamblu, ca în cazul contravențiilor [135, p.154]. În concluzie, anume pericolul social este una din trăsăturile ce face diferența dintre infracțiune, contravenție și abaterea disciplinară.

În acest context, M. Preda susține că, pericolul social al faptei este una din trăsăturile esențiale ale contravenției. Acest grad de pericol este stabilit de lege prin comparație cu cel al infracțiunii, în sensul că aceasta trebuie să aibă un pericol social mai redus decât al infracțiunii.

Pentru a aprecia gradul concret de pericol social al unei fapte și a o considera drept contravenție, ne putem servi de aceleași elemente ca și în cazul infracțiunilor [196, p.194].

Același lucru îl putem afirma și despre infracțiune, ea nu reprezintă încălcarea exclusivă a normelor dreptului penal, dimpotrivă, normele dreptului penal reglementează ilicitul din diferite ramuri de drept, și anume acel ilicit, care în comparație cu pericolul produs de alte categorii de ilicit, prezintă cel mai mare pericol social.

În consecință, în sfera dreptului public evidențiem o trăsătură importantă ce caracterizează temeiul *de facto* al răspunderii contravenționale și al celei penale: acesta prin esența sa, cuprinde ilicitul din diferite ramuri de drept. Spre deosebire de acestea, faptele ilicite de altă natură reprezintă anume încălcările normelor ramurii de drept concrete. Or, atunci când vorbim despre delictul constituțional, acesta prezintă neapărat încălcarea unei norme constituționale, delictul financiar prezintă la rândul său încălcarea normelor financiare, delictul fiscal – a celor fiscale etc.

Or, temeiul *de facto* al răspunderii de drept public poate prezenta un ilicit general sau un ilicit ramural. Prin comparație, atunci când se aplică normele juridice ce reglementează răspunderea juridică de drept privat, ilicitul se referă la încălcarea normelor din ramurile de drept concrete. Chiar și în cazurile în care se aplică răspunderea civilă patrimonială paralel cu alte forme de răspundere juridică, tot se consideră că subiectului i s-a lezat unul sau mai multe drepturi patrimoniale apărute de legislația dreptului privat.

O caracterizare a contravenției ar indica neapărat că aceasta este reglementată de Codul Contravențional. În plus, nu putem atribui contravenția categoriei de încălcări ce au conexiune cu o singură ramură de drept sau cu un domeniu exclusiv de activitate socială. Contravențiile se regăsesc în toate domeniile de activitate umană, ele de fapt reprezentând încălcarea diferitor norme de drept stipulate de acte normative din diferite ramuri de drept.

Chiar și în cadrul ramurii de drept administrativ nu avem doar ilicit contravențional, acesta fiind cuprins de ilicitul administrativ. Sub aspect procedural, contravențiile administrative sunt examinate de un șir întreg de organe ale administrației de stat, ceea ce nu este specific spre exemplu abaterilor disciplinare sau delictelor civile. Așa cum se amintea mai sus, obiectul contravenției îl constituie o diversitate de relații sociale, el fiind specificat de obicei în denumirea contravenției sau a capitolului din codul contravențional.

Încă un lucru important pentru fapta ilicită contravențională, caracterizarea sau evaluarea corectă a pericolului social prezentat de aceasta. Anume evaluarea corectă a acestuia va face aplicarea răspunderii contravenționale sau a celei penale posibilă.

Tot în cadrul răspunderii de drept public se regăsește și răspunderea administrativ-disciplinară, care în fond este răspunderea funcționarilor de stat pentru abateri disciplinare stipulate de lege. Chiar dacă uneori lista acestor abateri este neexhaustivă important este ca, fapta funcționarului să fie evaluată corespunzător și să atragă consecințele inerente corespunzătoare pentru a stopa repetarea ei și crearea aceluiași pericol. Pentru o astfel de evaluare este nevoie să fie prezentă periclitatea disciplinei ce este normală pentru buna funcționare a serviciilor administrației publice. De obicei autoritatea disciplinară este legată de autoritatea ierarhică, ceea ce nu înseamnă că exercițiul disciplinar va coincide cu cel ierarhic. Important este că în toate cazurile acțiunea disciplinară a funcționarilor este pornită de autoritatea ierarhică superioară.

În plus, există trei elemente ce caracterizează răspunderea disciplinară a funcționarilor publici: greșeala de serviciu, care produce impact negativ asupra realizării funcției încredințate respectivului subiect; sancțiunea disciplinară este prevăzută de normele juridice ce reglementează statutul funcționarului vizat; intenția de a pedepsi funcționarul vinovat de comiterea unei abateri disciplinare.

De asemenea, când vorbim de răspunderea patrimonială, ea nu se regăsește exclusiv în sfera dreptului privat și a răspunderii de drept privat. Aceasta își poate găsi reflecția inclusiv în sfera dreptului public. Astfel, în doctrină [233, p.43] s-a statuat că fapta ilicită, în cazul răspunderii administrative-patrimoniale extracontractuale, este reprezentată de actul administrative de autoritate nelegal, de refuzul nejustificat al autorității publice de a soluționa cererile particularilor, precum și de refuzul nejustificat de a pune în executare actele administrative de autoritate.

Deci, fapta ilicită și păgubitoare a administrației publice, ca organ public, poate consta, după caz, într-o acțiune, în ipoteza în care prejudiciul este cauzat prin emiterea unui act de autoritate ilegal, ori într-o acțiune, în cazul în care paguba se datorează refuzului expres sau tacit al autorității publice de a rezolva o cerere privitoare la un drept sau interes legitim [189, p.318].

Atribuirea acestei răspunderi sferei dreptului public sau celei dreptului privat ridică semne de întrebare pentru mulți autori de domeniu.

Unul din subiecții răspunderii de drept public este și statul. În doctrină există două teorii diametral opuse privind natura juridică a răspunderii patrimoniale a statului, care au fost susținute în special de autorii de drept civil și de drept administrativ.

Teoria civilistă, specifică dreptului englez [233, p.261], consideră că răspunderea pentru prejudiciile cauzate de acte administrative de autoritate nelegale are natura juridică a unei răspunderi civile delictuale [203, p.92-112], reprezentând un caz sau ipoteză de răspundere civilă delictuală, dezvoltată detaliat de M. Eliescu [106, p.9], ori o răspundere civilă delictuală specială

[165, p.53] Această teorie s-a fundamentat pe ideea că răspunderea civilă delictuală este dreptul comun în materia răspunderii juridice patrimoniale, întrucât atât structura răspunderii patrimoniale pentru actele administrative ilegale pentru paguba pricinuită, cât și obiectul acestei răspunderi sunt întru totul acelea ale delictului civil. Această teorie este susținută și de autorii O.V. Mihailenco [313, p.89] și R. G. Jmetchin [289, p.152] și autoarea E. Cojocar [80, p.159]. De asemenea această idee o îmbrățișează și autoarea T. Stahi cercetând răspunderea patrimonială – ca formă a răspunderii juridice, argumentând că răspunderea patrimonială pentru actele administrative nelegale este o formă specială a răspunderii civile delictuale, datorită particularităților sale [362, p.668-678].

Teoria administrativistă este una contrară. Aceasta a izvorât din jurisprudența franceză, care s-a opus, în mod constant, tezei că, răspunderea administrației publice pentru faptele păgubitoare este de natură civilă. Doctrina națională a însușit această teorie, considerând că răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale este specifică dreptului administrativ [68, p.16; 124, p. 441] și autonomă în raport cu răspunderea civilă delictuală, denumind-o răspundere administrativ - patrimonială sau răspundere în contenciosul administrativ.

În susținerea acestei teorii, autorul S. Petrescu [184, p.630] consideră că, răspunderea pentru actele administrative de autoritate nelegală este rezultatul activității unei persoane juridice de drept public, că intervine în sfera raporturilor de subordonare între stat și particulari, că are o reglementare constituțională specială și este reglementată de norme ale dreptului administrativ, care se împletesc cu alte instituții ale dreptului administrativ, cum este cea a controlului legalității actelor administrative.

Totuși în virtutea faptului că subiectele sunt specifice, iar daunele care se tinde a fi recuperate prin această răspundere se cauzează în cadrul exercitării funcției publice, considerăm că este binevenită abordarea acesteia drept o varietate a răspunderii de drept public. Reiterăm ideea că, nu se modifică esența privată a răspunderii, dimpotrivă ea persistă, însă pentru a atinge scopurile esențiale ale exercițiului unei funcții publice este necesar ca judecarea litigiului astfel izvorât să se facă în baza normelor și principiilor dreptului public.

Temeiul acestei forme a răspunderii îl regăsim în art. 53 al Constituției Republicii Moldova, care stipulează: *Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei. Statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.*

Dezvăluirea ideii din articolul 53 al Constituției o regăsim în Codul Administrativ, care în art. 20 stipulează: „*Dacă printr-o activitate administrativă se încalcă un drept legitim sau o libertate stabilită prin lege, acest drept poate fi revendicat printr-o acțiune în contencios administrativ, cu privire la care decid instanțele de judecată competente pentru examinarea procedurii de contencios administrativ, conform prezentului cod.*” [69]

În lucrările de specialitate răspunderea juridică pentru ilicitul comis în sfera finanțelor publice a fost tratat distinct, dar nu voluminos, încât, să putem menționa cu certitudine că această formă a răspunderii este pe deplin tratată în știința juridică. Mai mult ca atât, răspunderea în domeniul finanțelor publice, nici până în prezent nu are o denumire comună, acceptată de marea majoritate a autorilor din domeniul jurisprudenței, ea fiind denumită după caz: „*răspundere juridică financiară*” [195, p.337; 199, p. 28; 315, p. 111; 269, p. 60-63], „*răspundere juridică pentru încălcarea normelor dreptului financiar*” [101, p.316], „*răspundere fiscală*” [227, p.338; 272, p. 425].

S-a analizat situația în care răspunderea disciplinară, contravențională și penală intervin în legătură cu obligațiile fiscale [87, p.42-45; 234, p. 5; 336]. Autorul A. Trăilescu, argumentează faptul că pentru încălcarea obligațiilor fiscale se aplică răspunderea patrimonială care are o *natură specială*, deosebindu-se clar de răspunderea disciplinară, contravențională sau penală [234, p.8].

În doctrina de drept fiscal [234, p.27], s-a analizat succint problema naturii juridice a răspunderii fiscale, putându-se ridica întrebarea dacă aceasta este o răspundere juridică de sine stătătoare, independentă de răspunderea civilă sau dimpotrivă, întră în sfera răspunderii civile – deosebindu-se de răspunderea penală prin aceea că, „*unica țintă este patrimoniului persoanei răspunzătoare*” și nu „*împotriva persoanei făptuitorului*”. Deci apare întrebarea dacă răspunderea din domeniul fiscal face parte din domeniul răspunderii în dreptul public?

De asemenea, în doctrină s-a arătat că dreptul fiscal poate fi plasat la granița dreptului public cu dreptul privat întrucât „*se apropie într-o oarecare măsură de dreptul civil prin aceea că și una și cealaltă dintre ramurile de drept vizează în principal – prin reglementările proprii – relațiile patrimoniale, adică drepturile și obligațiile exprimate în bani sau evaluabile în bani*” [174, p. 528; 192, p.20; 208, p. 64]. Dar în același timp răspunderea penală intervine în materie fiscală pentru faptele care constituie infracțiuni, ca de exemplu cum ar fi evaziunea fiscală [234, p.14].

Menționăm că, în ipostaza survenirii temeiului *de jure* a răspunderii juridice de drept public îl constituie doar fapta ilicită concretă, stabilită de legislație (penală, contravențională, fiscală) care întrunește anumite trăsături, caracteristici bine reliefate, săvârșită cu vinovăție, prin

antrenarea sancțiunilor specifice, care capătă un inevitabil caracter coercitiv, și care este instituită în vederea apărării unor valori esențiale pentru ordinea de drept (persoana, drepturile și libertățile, proprietatea, etc).

La abordarea ideii de *temei de facto*, intervine neapărat importanța pericolozității sociale, care este una din trăsăturile principale la aplicarea răspunderii juridice de drept public, anume datorită existenței și intervenției ei negative, care pune în pericol ansamblul de valori spirituale, morale, juridice și materiale, etc.

Concluzionăm că, răspunderea juridică în dreptul public are ca temei fapta ilicită cu un grad înalt de pericol social, un fundament fără de care ea nu poate fi explicată și fără de care nu se poate realiza. *Temeiul real al răspunderii juridice de drept public îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componența infracțiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii juridice de drept public.*

3.2. Raportul de cauzalitate – dimensiune a construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public

Dreptul public este un subsistem al dreptului pozitiv și are următoarele componente: dreptul penal, dreptul administrativ, dreptul fiscal, dreptul mediului etc. Cauzalitatea juridică a dreptului public se distinge de cauzalitatea juridică proprie dreptului privat. Reieșind din aceasta și din alte circumstanțe regăsite și descrise în prezenta lucrare, și cauzalitatea specifică conexiunii dintre fapta ilicită de drept public și prejudiciile cauzate sau potențial cauzate de către aceasta manifestă anumite caractere specifice [60, p. 51].

Răspunderea în dreptul public, nu doar în cel penal, este consecința unei incompatibilități între, pe de o parte, dispoziția normei juridice a ramurii de drept public și conduita unui subiect de drept public, pe de altă parte. Încălcările ce nasc astfel de incompatibilități în opinia D. Mîrzac pot viza următoarele tipuri de norme:

- norme ce determină prerogative prin exercițiul cărora organul de stat a săvârșit sau a încheiat un act juridic, circumscriind jurisdicția organului respectiv;
- norme care prescriu conținutul raportului juridic (drepturile și obligațiile părților) pe care organul de stat intenționează să-l nască, modifice, transmită sau stingă prin săvârșirea actului juridic [161, p.292].

Condiția necesară răspunderii penale o constituie stabilirea legăturii cauzale dintre fapta infracțională și consecințele criminale. Este vorba despre stabilirea consecințelor criminale care au fost provocate anume de această faptă infracțională, dar nu de acțiunile sau inacțiunile altor

persoane sau de oarecare puteri ale naturii, etc. Fapta săvârșită de o persoană anumită alcătuiește infracțiunea pentru care ea poate fi trasă la răspundere penală numai pentru că fapta în cauză a provocat consecințe socialmente periculoase prevăzute de legea penală.

Deci, problema răspunderii penale în cazul existenței raportului de cauzalitate se pune numai în cazul în care urmările produse sunt o consecință logică necesară a acțiunilor sau inacțiunilor conștiente ale persoanei fizice [90, p.63; 60, p.53].

Raportul de cauzalitate, îl regăsim în plan normativ și anume, conform art. 2 al CP al RM: *legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orînduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept*, care dacă sunt lezate sau puse în pericol prin infracțiune, adică prin *fapta (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală* [75], sunt trase la răspundere persoanele vinovate din perspectivă penală și pedepsite.

Or, dacă valorile nominalizate sunt puse în pericol sau chiar lezate de către un subiect al dreptului contravențional în cadrul unui raport juridic corespunzător, atunci răspunderea la care va fi tras subiectul va fi cea contravențională; dacă lezarea sau punerea în pericol a valorilor nominalizate va avea loc în cadrul unui raport juridic de drept financiar, răspunderea va fi cea specifică dreptului financiar sau, în situația în care prejudiciul este reglementat de legea penală, și răspunderea va fi penală; dacă lezarea se va produce în cadrul unui raport juridic de drept constituțional, și răspunderea va fi proprie ramurii dreptului constituțional. De fiecare dată, în funcție de ramura de drept în cadrul căreia se naște, evoluează și se stinge raportul juridic de răspundere, sancțiunea va fi diferită ca și conținut, însă ca natură va fi identică, fiindu-i proprie natura juridică, dreptul public [60, p.52].

Prin urmare, orice faptă ilicită proprie ramurilor de drept public ce va aduce atingere valorilor apărute prin intermediul normelor acestor ramuri de drept, se va pedepsi conform legislației specifice dreptului public, prezentând anumite particularități în comparație cu răspunderea proprie ramurilor de drept privat.

În dreptul penal, pentru a califica o faptă ilicită drept infracțiune, se determină componența infracțiunii. Conținutul componenței de infracțiune cuprinde anumite elemente preexistente (obiectul și subiectul infracțiunii) și conținutul constitutiv (latura obiectivă și subiectivă). Dar pentru survenirea răspunderii este importantă legătura cauzală dintre elementul material și urmarea imediată. Deși doctrina penală nu studiază legătura de cauzalitate nici în cadrul laturii obiective, nici în cadrul celei subiective a infracțiunii, ea este la fel de obligatorie și

de importantă ca și oricare dintre celelalte elemente ale componenței de infracțiune. Deci, cauzalității nu-i este nicidecum diminuată importanța dacă nu este prevăzută în mod special în cadrul laturii obiective sau subiective. În general, autorii fac referire la apartenența ei neformală la latura obiectivă a infracțiunii, o califică drept „cel de-al treilea semn” al laturii obiective. Aceeași opinie este împărtășită de autorii români G. Nistoreanu și A. Boroș [175, p.122]. În altă exprimare, pentru a se realiza latura obiectivă a infracțiunii, este necesar ca între activitatea materială (acțiune, inacțiune) ce constituie elementul obiectiv și urmarea imediată (dăunătoare sau periculoasă) să existe o legătură de la cauză la efect, adică un raport de cauzalitate (*nexum causal*). Raportul causal dintre acțiune/inacțiune și urmările prejudiciabile este un raport obiectiv, de la cauză la efect, o relație de determinare consideră autorii S. Botnaru, A. Șavga și M. Grama [47, p. 165].

Știința dreptului penal formulează construcția teoretică a legăturii cauzale, ce se încadrează logic în concepția dreptului penal, referitor la componența de infracțiune și la legătura dintre elementele acesteia. În acest sens, legătura causală poate fi privită și ca un obiect de studiu propriu științei dreptului penal. Construcția teoretică a legăturii cauzale, exprimată în formularea normativă a normei de drept penal, precum și în diferite teorii referitoare la legătura causală, își găsește aplicare practică în cauzele penale concrete. Astfel, chestiunea referitoare la stabilirea nemijlocită a legăturii cauzale, strâns legată cu perceperea cauzalității în baza legităților științelor naturii, este legată, de asemenea, și de construcția teoretico-penală a legăturii cauzale. Așa, de exemplu, cauza concretă care a generat moartea este stabilită în baza datelor științei medicale, iar rolul științei dreptului penal constă în aceea, că ea modelează construcția legăturii cauzale care este utilizată la soluționarea întrebării dacă este sau lipsește componența de infracțiune și dacă poate fi stabilită în fapta subiectului (atât în cazul acțiunii, cât și al inacțiunii), legătura causală care a generat survenirea consecințelor socialmente periculoase. În același timp, este necesar să ținem cont de faptul, că stabilirea legăturii cauzale necesare (adică, construcția teoretică a legăturii cauzale) în cazul inacțiunii dispune de un șir de particularități în comparație cu stabilirea acesteia în cazul acțiunii (adică, al cauzei active). În viziunea lui I. Macari, legătura causală, în general, este o categorie filosofică, de aceea dreptul și, îndeosebi, dreptul penal nu soluționează nemijlocit legitatea legăturii cauzale [152, p.34]

În așa mod, soluționarea chestiunii cu privire la legătura causală în dreptul penal pretinde, pe bună dreptate în opinia autorilor I. Ciobanu și N. Nedelcu ca, totalitatea întrebărilor din domeniu să fie fundamentate pe două științe: filosofie și drept penal. În același timp, filosofia se utilizează în calitate de pârghie metodologică pe tărâmul investigațiilor juridice, de rând cu tratările științifice și dogmatice [66, p.33-38].

În dreptul penal există infracțiuni cu componentă materială și cu componentă formală (formal-redusă). Astfel, în funcție de tipul componentei de infracțiune, stabilirea legăturii cauzale prezintă elemente specifice.

Cazurile infracțiunilor cu componentă materială în care se constată lipsa consecințelor negative se încununează cu un alt final - survine răspunderea penală nu pentru fapta consumată, ci pentru tentativă de infracțiune. Deci, în opinia A. Moldovan legătura cauzală este vitală în aceste cazuri, de corecta stabilire a existenței sau inexistenței ei, depinzând sancțiunea care se va aplica vinovatului, dar în general de aceasta este condiționată de măsura respectării principiului proporționalității dintre faptă și pedeapsă. Temeiul atragerii la răspundere constituie un semn distinctiv de o majoră importanță al răspunderii penale. Fiecare tip de răspundere juridică stabilește anume ce formă trebuie să îmbrace încălcarea ordinii de drept pentru ca ea să poată surveni. În cazul răspunderii penale drept temei servește fapta concretă care îmbracă forma infracțiunii [163, p.103], astfel Codul Penal al Republicii Moldova, stipulează că „*Temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componenta infracțiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale*” [75].

În unele cazuri instanțele judecătorești nu depistează integral pricinile și condițiile care favorizează săvârșirea infracțiunii, nu emit decizii interlocutorii, nu reacționează la faptele de tergiversare și încălcare a legilor în cadrul judecării cauzelor.

În dreptul penal legătura cauzală se stabilește între elementul material săvârșit cu vinovăție, care constituie cauza, și urmarea prejudiciabilă, ca efect a acestuia. Susținem opinia că, problema răspunderii penale în cazul existenței raportului de cauzalitate se pune numai în cazul în care urmările produse sunt o consecință logică necesară a acțiunilor sau inacțiunilor conștiente ale persoanei fizice [47, p.166].

Categoria infracțiunilor cu componentă formală nu implică neapărat survenirea unor consecințe social periculoase, pentru considerarea lor ca fiind consumate, este suficientă comiterea acțiunii sau abținerea de la ea, prin ele, cerându-se starea de pericol. În acest caz, pentru stabilirea legăturii cauzale, lucrurile par a fi foarte simple.

I. Ciobanu și N. Nedelcu susțin că, raportul de cauzalitate nu trebuie stabilit cu privire la infracțiunile cu componentă formală, căci legea nu condiționează existența lor de producerea unor urmări, urmări care sunt implicit realizate prin săvârșirea infracțiunii, astfel, că, nu se cere o dovadă specială a existenței lor [66, p.33-38].

La infracțiunile cu componentă materială, raportul de cauzalitate trebuie stabilit și probat. Cu toate că la prevederea infracțiunilor legea penală nu stipulează expres, că între

acțiunea/inacțiunea ilicită trebuie să existe raport de cauzalitate cu rezultatul socialmente periculos, acest lucru se prezumă.

Dificultatea stabilirii legăturii cauzale suvine mai cu seamă atunci când producerea urmării prejudiciabile a unei infracțiuni este consecință a contribuției cauzale simultane sau succesive a mai multor persoane, la care se adaugă și existența unor condiții ce pot accelera sau frâna producerea acesteia [47, p.165], drept exemplu ar servi cazul participației la infracțiune. Conform art. 41 CP al RM *se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate.*

Totuși, în ceea ce privește inexistența sau imposibilitatea existenței legăturii cauzale dintre inacțiune și consecințele periculoase, această idee a fost vehiculată în literatura de specialitate [47, p.166].

Și pentru acțiune, și pentru inacțiune, atunci când ele sunt stipulate expres de legea penală, sunt valabile câteva reguli care, fiind aplicate, ajută la stabilirea corectă a legăturii de cauzalitate dintre una din ele și rezultatul social - periculos produs.

Ar mai fi necesară mențiunea referitoare la *ruperea legăturii de cauzalitate*. Aici menționăm că oricând există posibilitatea ca un lanț causal să fie întrerupt de intervenția unuia nou, care să nu aibă nici o conexiune cu primul. În consecință, legătura de cauzalitate se consideră frântă când acțiunea unei alte sau unor alte energii independente au produs rezultatul.

În concluzie, stabilirea legăturii de cauzalitate în dreptul penal este necesară în toate cazurile în care legea cere producerea unui anumit rezultat care să reprezinte o schimbare în lumea obiectivă sau, altfel spus, stabilirea legăturii cauzale trebuie să se facă în cazul infracțiunilor cu componentă materială. Pentru infracțiunile cu componentă formală legătura causală nu se exclude, dimpotrivă, este obligatorie, doar că ea se prezumă, fapt care exclude necesitatea căutării legăturii cauză-efect între faptă și rezultat.

Suplimentar la cele menționate, pentru a stabili existența raportului de cauzalitate penală, teoreticianul român C. Bulai enumeră următoarele condiții: a) stabilirea corectă a antecedentei cauzale, prin care se urmărește identificarea tuturor contribuțiilor umane care ar putea avea legătură causală cu rezultatul, utilizându-se criteriul necesar cu ajutorul căruia se izolează ipotetic fiecare contribuție, pentru a se constata dacă, în lipsa ei, rezultatul s-ar fi produs la fel și în aceleași proporții. Răspunsul negativ la această problemă trebuie să conducă la eliminarea respectivei contribuții din antecedenta causală a rezultatului socialmente dăunător; b) stabilirea dimensiunii psihice a raportului de cauzalitate juridică, aceasta presupune reținerea în antecedenta causală a rezultatului doar a acelor contribuții cu privire la care s-a stabilit nu numai dimensiunea fizică, dar și cea psihică a cauzalității, fapt ce se verifică diferit, în funcție de

intenție directă sau indirectă. Astfel, la infracțiunile săvârșite cu intenție directă, dimensiunea psihică a raportului de cauzalitate juridică este realizată când făptuitorul și-a dat seama în momentul faptei sale că aceasta ar putea duce la producerea rezultatului, pe când în cazul infracțiunilor săvârșite din intenție indirectă, raportul în dimensiunea lui psihică este realizat când făptuitorul nu și-a dat seama că actul său ar putea produce consecința, deși putea și trebuia să-și dea seama de aceasta; el a considerat greșit că ea nu se va produce sau a sperat ușuratic, apreciind că va evita producerea ei [49, p.280].

Dacă raportăm legătura de cauzalitate la răspunderea constituțională, această condiție are exact aceeași importanță pentru instituție ca și în cazul altei ramuri de drept. Or, nu se mai pune la îndoială inerența raportului de cauzalitate față de răspunderea constituțională. În ce privește răspunderea constituțională în general, aceasta devine inherentă la constatarea încălcării Constituției și a altor legi constituționale.

Referitor la răspunderea de drept administrativ, constatăm că acestei ramuri nu-i este specifică exclusivă răspundere contravențională, dimpotrivă, aici s-ar atribui și răspunderea administrativ-disciplinară, și cea administrativ-patrimonială.

În același sens M. Preda menționează, că pentru a fi în prezența unei contravenții sunt necesare unele condiții de îndeplinit. Printre respectivele condiții, autorul menționează: săvârșirea faptei, pericolul social al faptei, vinovăția făptuitorului și prevederea faptei de către actul normativ [196, p.328].

Din cele menționate o concluzie pare a fi pretinentă: și în cazul răspunderii contravenționale, chiar dacă în multe situații indirect, tot se cere ca una dintre condițiile ce atrag răspunderea contravențională să fie prezența raportului cauzal dintre faptă (contravenție) și ceea ce produce fapta în consecință. Adevărul e că raportul cauzal în ceea ce privește răspunderea contravențională este de multe ori prezumat, întrucât indiferent de ceea ce a produs de facto acțiunea/inacțiunea ilicită, odată ce fapta este prevăzută de lege, în mod automat făptuitorul va fi sancționat. Acest lucru dovedește prezumția existenței raportului cauzal dintre ceea ce este fapta ilicită și pericolul declanșat de contravenția care nu trebuie să producă anumit rezultat pentru a fi considerată ca atare. Deci, dacă nu vorbim despre consecințe în expresie materială, este reclamată obligativitatea existenței legăturii de cauzalitate dintre faptă și efecte, adică prezumția existenței acesteia operează exact ca și în cazul infracțiunilor cu componentă formală [60, p.53].

În așa mod, ca concluzie finală determinarea cauzală reprezintă o apariție sau o schimbare condiționată nomologică generatoare a unui fapt (fenomen) extern și eficient în coraport cu un alt fapt (fenomen). Această varietate a determinării poate fi condiționată de influența unor factori materiali, energetici sau informaționali. Trebuie să evidențiem și faptul că

întrebările privind delimitarea determinării cauzale de alte varietăți ale acestora nu sunt epuizate prin tratarea respectivă și prezintă un grad mult mai avansat de complexitate

3.3. Prezumția de nevinovăție – componentă a construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul public

Principiul prezumției nevinovăției reprezintă într-un proces penal și contravențional, care face parte din dreptul public, una dintre garanțiile dreptului persoanei de a nu fi învinuită și trasă la răspundere, decât ca rezultat al administrării în cadrul unui proces legal a probelor care să demonstreze vinovăția. Această garanție, este una firească în raport cu valorile general umane create și promovate de societate.

De-a lungul anilor, acest principiu este apreciat de o societate democratică drept o realizare, o valoare socială importantă. Acesta poate fi remarcat în opinia autorului A. Cețu, drept un *principiu-tabu*, la care este foarte greu de "atentat". Totodată, societatea este într-o permanentă dezvoltare, deci și principiile promovate de aceasta urmează să fie revizuite cu timpul, pornind de la faptul că și necesitățile acestora se dezvoltă, iar ca urmare se modifică [95, p.22-25].

În primul rând, privește categoriile de prezumții în care poate fi încadrată, precizăm că *prezumția de nevinovăție este o prezumție*:

- *legală categorică*, întrucât legea afirmă nevinovăția persoanei învinuite de săvârșirea unei infracțiuni fără a condiționa această prezumție de dovedirea unui fapt prezumat, se verifică într-un număr restrâns de cazuri cu titlu de excepție și nu se referă la fapte determinate, deplasând obiectul probei nu de la un fapt la altul, ci la o situație cu caracter general, aplicabilă pentru toate infracțiunile și pentru orice persoană, fără deosebire dacă a fost sau nu condamnată pentru vre-o infracțiune [367];

- *relativă*, cu un regim juridic special care, deși poate fi dovedită prin orice mijloace de probă, nu poate fi rasturnată decât printr-o hotărâre penală de condamnare, rămasă definitivă.

Astfel, principalul act normativ al Republicii Moldova, Constituția [84], face referire la vinovăție o singură dată. Este vorba de art. 21 care stabilește că *orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale*.

În al doilea rând, trebuie avut în vedere că *prezumția de nevinovăție este un drept fundamental al unui individ*, dovadă inserarea sa în cadrul drepturilor enumerate de principalele

instrumente internaționale în materia drepturilor omului. Mai mult decât atât, este considerată și un drept esențial într-o societate civilizată circumscriindu-se noțiunii de stat de drept [365]. Astfel, art. 11 alin. (1) din Declarația Universală a Drepturilor Omului [96] prevede că *“Orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale.”* Declarația universală a drepturilor omului recomandă legislațiilor naționale ale statelor să consfințească această prezumție în actele normative interne [136, p.32].

O reglementare mai amplă o cunoaște acest principiu, prin Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966 și ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90 prin textul art. 14, pct. 2, *„Orice persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea să nu a fost stabilită în mod legal”* [180].

În continuare menționăm și art. 66 al Statutului Curții Penale Internaționale de la Roma, potrivit căruia *“Orice persoană va fi considerată nevinovată până ce vinovăția sa va fi stabilită în fața Curții, în concordanță cu legea aplicabilă.”*

Revirimentul prezumției de nevinovăție a început odată cu sfârșitul celui de al doilea război mondial, când au fost adoptate instrumente juridice internaționale și regionale de protejare a acestora. Respectul demnității umane și a drepturilor fundamentale materiale sau procesuale – inclusiv al prezumției de nevinovăție – revenea astfel în prim plan, ca reacție la abuzurile grosolane și la care fusese supus. Rațiunea din spatele acestui reviriment și a instrumentelor internațional adoptate în perioada consecutivă finului celui de al doilea război mondial este esențialmente aceea, potrivit căreia protejarea drepturilor omului este nu doar un deziderat, ci un imperativ, o condiție indispensabilă a păcii și securității internaționale [366].

Prezumția de nevinovăție, în forma sa renăscută, consideră V. Pușcașu se justifică nu atât prin necesitatea combaterii arestărilor abuzive și a abominabilei torturi, cât prin considerente ce țin de echilibrarea raporturilor între stat și individ, a protejării echității procesuale și a salvagădării valorilor fundamentale lezate prin condamnări nelegale [204, p.11-14].

Prezumția de nevinovăție constituie baza procesului penal modern, dovedind o relație deosebită cu principiul procesului penal echitabil, întrucât este destinată să protejeze individul față de autoritățile publice [358, p.444]. Preeminența dreptului existentă în fiecare sistem juridic stabilește și esența existenței prezumției de nevinovăție, care se traduce prin ideea potrivit căreia cel cercetat sau acuzat de săvârșirea unei infracțiuni are dreptul la o justiție independentă sau imparțială a cărei toleranță trebuie să reprezinte marca esențială [354, p.242]. Aceasta vizează,

așadar, în principal, starea de spirit și atitudinea judecătorului care trebuie să se pronunțe în privința unei acuzații penale, excluzând, în mod categoric, ideile preconcepute și prejudecățile.

Doar printre principiile juridice formulate de jurisconșulții romani, în numele dreptului natural și al moralei, exprimând necesitatea statornicirii unor relații sociale mai evolute, întâlnim principiul potrivit căruia este mai bine să lași nepedepsită o crimă decât să pedepsești un nevinovat. Desigur, că în această formă primitivă, care va rămâne multă vreme ca un adagiu al activității judiciare penale, găsim începuturile prezumției de nevinovăție [366].

E universal valabil, că tragerea la răspundere juridică intervine pentru fapta ilicită săvârșită cu vinovăție de către subiectul de drept responsabil, dar înțelesurile noțiunii tragere la răspundere juridică, care sunt acele fapte ilicite, sensul vinovăției sunt variabile în fiecare drept pozitiv menționează Gh. Mhai. În majoritatea legislațiilor, până la stabilirea acestei vinovății se operează cu prezumția de nevinovăție a celui ce a comis fapta ilicită, vinovăția lui trebuie dovedită de către cel prejudiciat [160, p.101].

În această ordine de idei, susținută și de N. Volonciu, reiese că prezumția de nevinovăție produce efecte din primul moment în care o persoană este învinuită într-o procedură judiciară de săvârșirea unei fapte care ar putea atrage răspunderea penală, astfel, în consecință, produce efecte juridice atât asupra primului act procesual îndeplinit de organele de cercetare penală cât și asupra actelor premergătoare, dat fiind faptul că acestea se efectuează în scopul începerii procesului penal [256, p.98].

Deductiv, se consideră reiese că prezumția de nevinovăție, inițial se califica ca principiu ce guvernează materia probațiunii, deoarece implicațiile și efectele sale sunt în legătură direct cu administrarea și aprecierea probelor în procesul penal și, apoi, susține A. Tulbure cu acele instituții procesuale a căror reglementare este influențată de instituția juridică în discuție, [238, p.37-42] iar mai tarziu statornicită ca principiu fundamental care determină structura procesului penal și a unor instituții fundamentale ale acestuia [256, p.44].

Autorul I. Roșca, desprinde două trăsături esențiale cumulative ale prezumției de nevinovăție:

- una, de fond, anume aceea că nevinovăția este prezumată până când vinovăția inculpatului a fost dovedită cu probe neîndoielnice, care să infirme prezumția de nevinovăție prevăzută de lege;

- a doua, formală, adică vinovăția să fie stabilită printr-o hotărare penală definitivă, care este executorie și are autoritate de lucru judecat, stabilind, cu efecte *erga omnes*, vinovăția inculpatului [209, p.53-58].

Mai mulți autori constată că, pentru a fi în măsură să exprime relevanța penală a vinovăției, subiectul trebuie să aibă aptitudinea de a se autodetermina în cunoștință de cauză sau capacitatea bio-psihică de a acționa în conștiință de cauză. Vinovăția este, așa dar, expresia sintetică a întregului aspect subiectiv, deoarece privește doar unele manifestări psihice care sunt caracteristice și specifice laturii subiective a infracțiunii [47, p.202].

Considerăm că vinovăția - ca proces psihic concret - ar trebui constatat finalmente sau posterior la fapta infracțională, după ce au fost identificate celelalte elemente sau trăsături ale tipicității sau ale conținutului infracțional. Însă la persoana făptuitorului aceste stări psihice sau de conștiință preced și însoțesc actele exterioare manifestate. Astfel, se apreciază că la actul infracțional ele se manifestă primele sau se manifestă încă la început într-o fază internă, deliberativă, iar sunt constatate și apreciate finalmente - deoarece sunt deduse din materialitatea faptică.

Revenind la abordarea practică a termenului de vinovăție trebuie să fie spus, consideră V. Ursu că instanțele naționale utilizează expresia de persoană vinovată/nevinovată referindu-se la infracțiune în ansamblu, fără a pune accent pe elementul subiectiv al infracțiunii [247, p.119].

Așadar, din punct de vedere practic, termenul de vinovăție este utilizat într-un sens mult mai larg, în sens ca prin termenul de vinovăție se desemnează toate aspectele vinovăției. Altfel spus, atunci când o persoană este declarată vinovată de comiterea unei infracțiuni, se are în vedere că au fost lămurite atât aspectele obiective, cât și cele subiective ale infracțiunii. Aici ar fi de remarcat că nici legea penală și nici cea procesual penală nu sunt străine de o asemenea abordare. Cel mai elocvent exemplu în acest sens este principiul prezumției nevinovăției care nu vizează doar aspectul subiectiv, ci și fapta în ansamblul ei [247, p.119].

Doctrina este unanimă în sensul că prezumția de nevinovăție reprezintă atât o regulă de bază a procesului penal modern, unul dintre principiile fundamentale ale procesului penal, cât și un drept fundamental al omului. Or, concluzia noastră este că în cadrul răspunderii juridice de drept public, unul dintre elementele specifice ale construcției teoretice ale acesteia o constituie anume prezumția de nevinovăție, iar aceasta decurge din următoarele:

- fiind o regulă de bază a dreptului procesual modern, este cu siguranță o regulă de bază a fazei procesuale a răspunderii juridice de drept public;
- fiind unul dintre principiile fundamentale ale dreptului penal, devine astfel și un principiu fundamental al răspunderii penale, iar în consecință a răspunderii de drept public;
- fiind și un drept fundamental al omului (fapt dovedit de consacrarea lui în actele juridice internaționale și interne fundamentale), la fel caracterizează construcția teoretică a răspunderii de drept public.

Reieșind din cele menționate mai sus ajungem la concluzia că în practică, prezumția de nevinovăție urmează a fi aplicată ca un dat firesc.

Analiza prezumției nevinovăției nu poate exclude vinovăția prezumată, întrucât aceasta s-a dezvoltat și în ramurile de drept public, în mod special în dreptul penal, în Franța și Belgia, ca urmare a răspândirii la mijlocul sec. XIX a așa-ziselor infracțiuni regulamentare sau infracțiuni *contra bunăstării publice* - în țările din Common Law. De regulă, acestea sunt infracțiuni de circulație rutieră, economice, ecologice, în domeniul securității muncii, precum și în cazul încălcării deferitor reguli de executare a diverselor lucrări, în special în industrie. Existența acestui regim este susținut din cauza că reprimarea infracțiunii numite trebuie să fie rapidă, fără a pierde timpul pe marginea discuțiilor cu privire la vinovăție. Actualmente infracțiunile supuse acestui regim au devenit din ce în ce mai puține.

Așadar, acest regim de răspundere penală existent în unele state vine în plină contradicție cu principiile de bază ale dreptului penal din Republica Moldova, conform cărora orice infracțiune, oricât de ușoară sau gravă ar fi, trebuie să fi fost săvârșită cu vinovăție, adică intenționat sau din imprudență - fapt ce trebuie demonstrat și nu se prezumează.

Această prezumție a vinovăției ar contraveni și cu principiului prezumției nevinovăției. În cazul vinovăției prezumate, făptuitorul răspunde *pentru simpla comitere a actului interzis de lege*, fără ca judecătorul să mai constate intenția sau imprudența acestuia. Făptuitorul se va disculpa numai prin demonstrarea faptului că a acționat sub imperiul forței majore sau într-o criză de alienație mintală. Demonstrarea faptului că au fost luate toate măsurile de precauție rezonabile nu este suficientă [361, p.324].

Cu toate că astfel de infracțiuni, ce se supun regimului vinovăției prezumate, mai există în prezent, ele sunt din ce în ce mai puține la număr în statele enunțate, grație aceluiași principii garante ale unei răspunderi penale bazate pe vinovăție, care se reafirmă riguros și în aceste jurisdicții.

Din analiza ideilor expuse cu privire la prezumția de nevinovăție în interiorul dreptului penal și contravențional, autorul A. Tulbure desprinde următoarele idei de bază, care guvernează instituția respectivă atât ca principiu al procesului penal cât și ca drept - garanție al fiecărui individ în fața justiției:

- vinovăția se stabilește în cadrul unui proces, cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla invinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției;
- sarcina revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea probelor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea fază a procesului;

- la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămanerea definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată;

- la adoptarea unei hotărâri de condamnare definitive prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte „*erga omnes*”;

- hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială ce nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare;

- luarea măsurilor preventive nu se poate face decat în cazurile strict enumerate și condițiile stabilite de lege, prin aceasta asigurându-se caracterul de excepție al restrângerii libertății individuale până la stabilirea definitivă a vinovăției [238, p. 72].

În legătură cu afirmațiile de mai sus trebuie făcută o precizare. Atât actele internaționale, cât și cele naționale, atunci când vorbesc de prezumția nevinovăției, nu i-au în considerare doar aspectul subiectiv. Astfel, orice persoană acuzată de o infracțiune se bucură de privilegiul ca atât elementele subiective, cât și cele obiective urmează a fi demonstrate de cel ce acuză. Prin urmare, termenul de vinovăție inclus în conceptul prezumției de nevinovăție este mult mai larg ca în cazul utilizării clasice a termenului.

În literatură seregăsește și o concepție privind prezumția nevinovăției în dreptul mediului, la autorul A. Crețu anume, atunci, când pe cântarul justiției este pusă o chestiune fundamentală, și anume cea de asigurare a însăși existenței ființei umane – cea de mediu, se atestă părerea că păstrarea în mod axiomatic a acestui principiu de prezumție a nevinovăției, ar reprezenta un pericol de a ignora ideea potrivit căreia asigurarea unui scop de esență naturală nu poate fi realizată prin mijloace create pentru asigurarea unui scop de esență socială. Astfel, consacrarea principiului prezumției vinovăției în procedura contravențională cu privință la mediu, prin efectul căreia sarcina probării nevinovăției se trece pe seama făptuitorului, reprezintă o primă încercare de a revigora mecanismele de protecție a mediului, dar și un indiciu a faptului că statul oferă o atenție distinctă problemei de protecție a mediului [95, p.22].

Autorul A. Crețu, despre care am menționat anterior, este de părerea că această „superstiție” referitoare la prezumția de nevinovăție în ce privește răspunderea în dreptul contravențional și penal în problemele de mediu, poate fi supusă unei revizuirii. Această posibilitate ne este oferită consideră autorul de primii pași deja făcuți atât la nivel de reglementări legislative, cât și la nivel conceptual-științific [95, p.22-23].

La moment doar în materie de reparare a daunelor legislația stabilește că, persoana care a cauzat dauna se prezumă a fi vinovată și, respectiv, este obligată la repararea daunei de mediu, atâta timp cât nu demonstrează fapta altuia, indiferent de vinovăția sa. Totodată, în virtutea faptului că natura contravenției, reflectată prin prisma pericolului social neînsemnat, permite

posibilitatea de a opera o procedură mai simplificată în ce privește o faptă mai neînsemnată, considerăm că anume domeniul contravențional ne poate permite de a opera principiul prezumției vinovăției, și anume doar pentru cazurile contravenționale ecologice.

Aceasta ar fi fundamentată pe următoarele motive consideră A. Crețu:

- faptele contravenționale în esență reprezintă încălcări ce nu presupun un pericol social deosebit. De aici reiese că și sarcinile procedurale ale statului trebuie să fie revizuite în așa fel încât să nu fie echivalente celor din procedura penală;

- contravențiile ecologice reprezintă fapte care afectează un interes vital – cel de protecție a mediului. Acest interes este unul de fapt existențial. Prin urmare, și metodele aplicate pentru asigurarea protecției mediului trebuie să fie distincte. În acest sens, punând pe cântarul metodelor de asigurare a protecției mediului valorile sociale, cum ar fi principiul prezumției nevinovăției, ar fi lipsit de temei. Dimpotrivă, adoptarea principiul prezumției vinovăției ar oferi mai multe avantaje în soluționarea problemei de protecție a mediului [95, p.23].

În ce privește aplicabilitatea principiului prezumției vinovăției la răspunderea contravențională ca rezultat al cauzării daunelor de mediu, de fiecare dată când se stabilește faptul prejudiciabil, se presupune posibilitatea de a fi aplicată răspunderea contravențională, fără ca statul să aibă sarcina demonstrării vinovăției, chiar dacă ar crea anumite dificultăți în ce privește corecta aplicare a prevederilor articolului 6 al CEDO, totuși sîntem de părerea că limitele aplicării acestor norme urmează a fi revigorate potrivit interesului major de asigurare a existenței ființei umane. Aceasta se argumentează pe baza faptului că “convenția europeană nu interzice prezumțiile de fapt și de drept, dar cere ca acestea să fie păstrate în limite rezonabile și să nu fie arbitrare” [245, p.252].

În concluzie menționăm că spre deosebire de răspunderea în dreptul privat unde dominant este principiul prezumției vinovăției, în răspunderea de drept public un element esențial al ei este prezumția de nevinovăție, principiu consacrat atât de legislația națională cât și de legislația internațională. Acest principiu prezintă una dintre garanțiile dreptului persoanei de a nu fi învinuită și trasă la răspundere, decât ca rezultat ale administrării, în cadrul unui proces legal a probelor care să demonstreze vinovăția.

3.4. Măsurile sancționatorii de drept material și procesual în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept public

Sancțiunea, sub diferitele sale forme de manifestare, intervine ori de câte ori exigențele legii au fost nesocotite. Ea constituie, de fapt, însăși obiectul oricărui raport juridic de drept

public constrângere. Așa fiind, se poate conchide că sancțiunea apare ca o categorie juridică ce se regăsește în diferite ramuri ale răspunderii de drept public [187, p.3].

Referitor la sancțiunile sau măsurile aplicabile subiectelor trase la răspundere, vom menționa că în general răspunderii juridice îi sunt specifice mai multe categorii de sancțiuni, care se regăsesc atât în sfera răspunderii de drept public, cât și în cea de drept privat. Spre exemplu, răspunderea patrimonială se regăsește în ambele sfere (în forma reparării daunei în dreptul privat și în forma amenzii în dreptul public), dar și cea nepatrimonială la fel o regăsim în ambele sfere (decăderea din drepturile părintești în dreptul privat și detenția în dreptul public). Cu toate acestea există și anumite sancțiuni specifice domeniului răspunderii de drept public, în contextul în care detaliem aceste două categorii imense de sancțiuni.

În ceea ce privește sancțiunile care fac parte din construcția teoretică a răspunderii în dreptul public, credem că este corect să începem cu cele mai grave dintre sancțiunile dreptului public și anume sancțiunile penale. În Codul penal al Republicii Moldova sunt prevăzute două categorii de sancțiuni de drept penal: pedepsele și măsurile de siguranță [75].

Doctrina definește *pedeapsa* ca o măsură de constrângere, o măsură de represiune, de privațiune pentru cel care a săvârșit o infracțiune, „este un rău cu care se răspunde răului produs prin săvârșirea infracțiunii” [51, p.283]. C. Mitrache definește pedeapsa penală ca „singura sancțiune penală menită să asigure restabilirea ordinii de drept încălcată prin săvârșirea unei infracțiuni” [159, p.82].

Definiția legală a pedepsei în Republica Moldova o găsim în dispozițiile art. 61 CP al RM „*Pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor*” .

Măsurile de siguranță sunt sancțiuni de drept penal, menite să lărgască gama de sancțiuni necesare prevenirii fenomenului infracțional. Noțiunea de măsuri de siguranță are un înțeles comun, de uz general și un înțeles tehnic, aparținând limbajului juridic consideră V. Pașca. În sens comun, prin măsuri de siguranță înțelegem măsurile luate pentru realizarea unei ambianțe lipsite de primejdie, măsuri de pază, măsuri de prevenire. În sens tehnic, juridic, prin măsuri de siguranță se desemnează o categorie de sancțiuni penale, cu scop eminamente preventiv, aplicabile persoanelor care comit fapte prevăzute de legea penală și prezintă o stare de pericol social [182, p.27].

Încercând o privire de ansamblu asupra acestui subiect, se poate concluziona că, sancțiunile de drept penal au, în general, caracter represiv sau retributiv, implicând anumite privațiuni sau restricții. Dintre sancțiunile de drept penal, pedepsele prezintă în mod

preponderent acest caracter, pe câtă vreme alte sancțiuni de drept penal, cum ar fi măsurile de siguranță, au caracter preponderent preventiv și educativ. Totodată, sancțiunile de drept penal au un caracter necesar și inevitabil. De asemenea, susține A. Borodac ele se caracterizează prin faptul că acționează *post delictum*, avându-și cauza în săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală [44, p. 146].

Pe lângă răspunderea penală care face parte din construcția teoretică a dreptului public, un rol important îl ocupă răspunderea administrativă. În doctrină, nu de puține ori, răspunderea administrativ-contravențională este confundată cu răspunderea administrativă. Răspunderea contravențională reprezintă o formă a răspunderii administrative, alături de răspunderea administrativ-disciplinară și răspunderea administrativ-patrimonială.

Sancțiunea contravențională, în opinia lui S. Furdui reprezintă o măsură de constrângere sau reeducare, aplicată contravenientului în scopul corectării și reeducării acestuia, precum și prevenirii comiterii contravențiilor [108, p.109].

Conținutul art. 32 din Codul Contravențional al Republicii Moldova ne afirmă, sancțiunea contravențională o *măsură de constrângere sau de reeducare aplicată contravenientului, în scopul corectării comportamentului acestuia și al prevenirii de comitere a unor noi contravenții atât de către contravenientul însuși, cât și de către alte personae* [71].

Prof. V. Guțuleac, dezvăluie trăsăturile sancțiunii contravenționale: este o forma de constrângere statala prevazuta de legea contravențională; se aplică numai în cazul comiterii cu vinovăție a unei fapte antisociale, stipulate în Codul Contravențional al Republicii Moldova; se aplică numai de organele abilitate prin legea contravențională; se aplică, de regulă, în mod extrajudiciar; aplicarea sancțiunii contravenționale nu atrage după sine consecințele antecedentului penal [122, p.145].

Amenda fiind una dintre cele mai des întebuițate sancțiuni atât în dreptul administrativ, cât și în ansamblul dreptului public, este apreciată ca fiind sancțiunea contravențională cea mai importantă, este o sancțiune pecuniară, ce afectează contravenientul prin diminuarea patrimoniului său, fapt pentru care a fost denumită sancțiune patrimonială. Amenda contravențională constă în luarea silită, din patrimoniul contravenientului, a unei sume de bani și trecerea acesteia în patrimoniul statului, al instituțiilor publice sau al unităților administrative teritoriale [215, p.104]. Mărimea amenzii este determinată de norma juridică concretă, care instituie fapta ca fiind contravenție. Amenda se stabilește în unități convenționale.

Privarea de dreptul de a deține anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate este aplicată doar de instanța de judecată. Această sancțiune se aplică în cazurile în care, ținând cont de caracterul contravențiilor comise de persoana vinovată, legea declară ca fiind inadmisibilă

desfășurarea unei anumite activități sau deținerea unei anumite funcții de către aceasta [45, p.150-151].

Munca neremunerată în folosul comunității este o sancțiune nouă introdusă în legea contravențională și constă în antrenarea contravenientului persoană fizică, în afara timpului de serviciu de bază sau de studii, la munca stabilită de autoritatea administrației publice locale. Ea se stabilește pe o durată de la 10 la 60 ore, se execută timp de 2-4 ore pe zi și poate fi aplicată doar persoanelor care acceptă să o execute.

Arestul contravențional- sancțiune contravențională excepțională, care constă în privarea de libertate pe un termen stabilit prin hotărârea judecătorească. Se aplică pentru săvârșirea unei fapte, care atentează sau creează un pericol real pentru sănătatea ori integritatea corporală a persoanei, sau în cazul neexecutării intenționate a unei alte sancțiuni contravenționale.

Nu putem omite anumite aspecte ce țin de procedura fiscală și mijloacele legale de care face uz autoritatea noastră fiscală pentru a trage la răspundere contribuabilii de rea-credință și pentru a diminua pe cât se poate pierderile statului generate de fenomene precum evaziunea fiscală și alte încălcări fiscale.

În dreptul fiscal de asemenea legislația prevede sancțiuni pentru neexecutarea obligațiilor fiscale. Potrivit art. 235 din CF al RM, *sancțiunea fiscală este o măsură cu caracter punitiv și se aplică pentru a se preveni săvârșirea, de către delincvent sau de către alte persoane, a unor noi încălcări, pentru educarea lor în spiritul respectării legii.*

Aceste mijloace juridice specifice, dreptului fiscal, care la rândul lui face parte din construcția teoretică a dreptului public apar sub formă de: *amendă, majorarea de întârziere (penalitatea), obligarea debitorilor la plata de dobânzi de întârziere.*

Suntem de acord cu opinia autorului A. Procopovici [198, p.245], precum că penalitatea este o sancțiune căreia îi sunt caracteristice funcția punitivă, deoarece se atentează la patrimoniul persoanei, și funcția reparatorie, deoarece se are în vedere că mijloacele bănești respective se încasează la bugetul de stat.

Pentru ca sancțiunea să fie aplicată, este nevoie în primul rând, să existe fapta ilicită a debitorului, constând în neplata sau nedeclararea/declararea incorectă sau neplata la scadență a obligațiilor fiscale datorate la buget [234, p.63]. În al doilea rând, trebuie să existe vinovăția debitorului întrucât răspunderea fiscală este subiectivă, răspunderea obiectivă intervenind doar în cazuri prevăzute expres de lege. Astfel că, de exemplu, contribuabilii nu datorează dobânzi și penalități dacă neplata la scadență a obligațiilor fiscale nu se datorează culpei lor, ci forței majore, cazului fortuitori altei cauze străine. În al treilea rând, sancțiunile fiscale, presupune existența unui prejudiciu [234, p.67-68].

Amenda fiscală este o sancțiune pecuniară specifică măsurilor aplicabile în cadrul răspunderii de drept public, întrucât ea este generată de neîndeplinirea unor obligații de către un subiect special – contribuabilul și obligațiile fiind speciale și anume fiscale. Specificul întâlnit anume aici în material dreptului fiscal este că pe lângă amendă se stabilesc penalități de întârziere, penalități care sunt calculate strict în baza formulei reglementate de Codul Fiscal.

Majorarea de întârziere (penalitatea) conform art. 228 alin. (1) din CF al RM reprezintă sancțiuni pentru neachitarea la scadență de către debitor a obligațiilor fiscale principale și este o sumă calculată în funcție de quantumul impozitului, taxei și de timpul scurs din ziua în care acestea trebuiau plătite, indiferent de faptul dacă au fost sau nu calculate la timp.

În opinia autorilor L. Popa., S. I. Vidu, funcția penalităților de întârziere este de a-l sancționa pe contribuabilul care, cu rea-credință, nu-și achită la scadență aceste obligații fiscale, penalitățile având astfel natura unor amenzi cominatorii (sume de bani pe care debitorul este obligat prin hotărâre judecătorească (în cazul dat – prin decizia organului fiscal), să le plătească la bugetul de stat, cu titlu de sancțiuni pentru fiecare zi de întârziere, până la momentul în care va avea conduita la care este îndatorat) despăgubi pe creditorul obligației fiscale pentru paguba cauzată de întârzierea la plata impozitelor, taxelor și contribuțiilor [186, p.19].

Penalitatea de nedeclarare – distinct de dobânzile de întârziere și penalitățile de întârziere, CF al RM a introdus penalitatea de nedeclarare prevăzută de art. 253 CF al RM „neprezentarea, prezentarea tardivă a informației și/sau prezentarea informației neautentice se sancționează cu amendă de 3000 de lei”.

Penalitatea de nedeclarare este o măsură care se ia în urma inspecției fiscale a contribuabilului, atunci când se constată că acesta nu a declarat sau a declarat incorect impozitele, taxele și contribuțiile sociale pe care le datorează. Deci, aplicarea de nedeclarare presupune, îndeplinirea a două condiții cumulative și anume: debitorul să nu declare sau să declare incorect obligațiile fiscale care îi revin, și acesta să fie stabilit de organul de inspecție fiscală prin decizii [234, p. 82].

În ceea ce privește actele procedurale, atunci putem spune că sunt mijloacele prin intermediul cărora se aduc la îndeplinire sarcinile ce decurg din actele și măsurile procesuale. Încălcarea dispozițiilor legale care privesc desfășurarea procesului penal poate avea ca rezultat aplicarea de sancțiuni participanților la procesul penal precum și sancțiuni privind efectele actelor procesuale și procedural încheiate nelegal. Inexistența, decăderea, inadmisibilitatea și nulitatea intră în sfera noțiunii de sancțiune procedurală, în sens larg [166, p. 2].

Scopul instituirii sancțiunilor procesual penale este respectarea principiului legalității care guvernează procesul penal. Efectele acestui principiu se concretizează într-o serie de garanții

procesuale, una dintre garanțiile cele mai puternice ale îndeplinirii actelor procesuale și procedurale conform normelor legale fiind tocmai sancțiunile procesuale.

Deci, sancțiunile procesual penale au ca efect fie pierderea unor drepturi procesuale, fie lipsirea de valabilitate a actelor procedurale sau procesuale efectuate cu încălcarea (violarea), prevederilor legale [117, p. 42-47].

Primul aspect controversat în opinia autorilor M. Giurgiu și I. Lazăr privește clasificarea și numărul sancțiunilor procesual penale. Astfel, dreptul procesual penal cunoaște cinci sancțiuni [117, p.43]: *inadmisibilitatea, decăderea, nulitatea, excluderea probelor nelegal sau neloial administrate și amenda judiciară*. În ce ne privește, susținem opinia potrivit căruia nu se justifică includerea amenzii judiciare între sancțiunile procesual penale, având în vedere că acestea vizează acte, măsuri sau drepturi procesuale efectuate cu violarea legii, în timp ce amenda judiciară vizează participanții la procesul penal, pe care îi sancționează pentru nerespectarea anumitor dispoziții procedurale (și nu procesuale), pentru abateri judiciare [259, p.311].

Într-o altă opinie a autorului N. Volonciu [256, p. 96-104], sancțiunile procesual penale sunt în număr de trei: *inadmisibilitatea, decăderea și nulitatea*. Clasificarea este incompletă în condițiile în care acestor trei sancțiuni trebuie să li se alăture și sancțiunea, uneori autonomă și distinctă alteori dependentă de nulitate, a excluderii probelor nelegal sau neloial administrate.

În scopul asigurării ordinii stabilite de prezentul cod, privind urmărirea penală, judecarea cauzei și executarea sentinței, organul de urmărire penală, procurorul, judecătorul de instrucție sau instanța, conform competenței, sînt în drept să aplice față de bănuit, învinuit, inculpat alte măsuri procesuale de constrîngere, cum ar fi: obligarea de a se prezenta; aducerea silită; suspendarea provizorie din funcție; măsuri asiguratorii în vederea reparării prejudiciului cauzat de infracțiune; măsuri asiguratorii în vederea garantării executării pedepsei amenzii. În cazurile prevăzute de CPP al RM, organul de urmărire penală sau instanța de judecată este în drept să aplice față de partea vătămată, martor, precum și față de alte persoane participante la proces următoarele măsuri procesuale de constrîngere: obligarea de a se prezenta; aducerea silită; amenda judiciară (se aplică doar de către instanță) [77].

Și în materia soluționării contestațiilor deciziilor organului fiscal operează prezumția corectitudinii deciziei acestuia, ceea ce este un alt element regăsit în materia contenciosului fiscal. Invocăm aici dispozițiile art. 267, alin. 3 CF al RM „*Obligația de a dovedi incorectitudinea deciziei emise de organul fiscal se atribuie persoanei care contestează*”.

Încă un aspect specific procedurii fiscale ține de generarea acesteia de neîndeplinirea sau executarea necorespunzătoare a obligațiilor fiscale, care sunt obligații exclusiv financiare, iar

beneficiarul exclusiv al acestora este statul. Acest lucru nu este specific altor ramuri de drept și nici altor forme de răspundere juridică.

Ținând cont de multiple aspecte specifice procedurii fiscale, opinăm că ar fi binevenită chiar adoptarea unui Cod de Procedură Fiscală, după exemplul altor state, spre exemplu România.

Un alt aspect ce derivă din esența și procedura tot a răspunderii fiscale ține de posibilitatea regăsirii încălcării care inițial, și în esența sa este de natură fiscală în mai multe acte normative ce reglementează răspundere de diferite forme. Spre exemplu răspunderea penală pentru evaziune fiscală [366], adică pentru eludarea de la exercitarea obligațiilor fiscale, este prevăzută la art. 244 CP al RM. Or, aici vedem că extinderea de la o ramură de drept la alta și anume a răspunderii juridice, se face respectându-se limitele răspunderii juridice de drept public. O trecere în virtutea dimensiunilor daunei din domeniul public în cel privat al răspunderii, nu vom putea vedea. Pe când fenomenul invers este posibil. Spre exemplu încălcarea dreptului de proprietate poate atrage răspundere civilă, dar răspunderea pentru această încălcare se poate extinde și la domeniul răspunderii de drept public. Aceasta ar fi o altă trăsătură procedurală și de sancționare specifică răspunderii de drept public, dar și cele de drept privat (atâta timp cât suntem în limitele unei comparații, puteme face referire concomitentă la ambele fenomene comparate).

Dacă ne referim la procedura de judecare a litigiilor de contencios administrativ, menționăm câteva particularități:

- acestea se deosebesc de litigiile civile după calitatea pârâtului, care în contencios va fi întotdeauna o autoritate publică deținătoare a puterii publice;

- la capitolul despăgubire, în răspunderea civilă pârâtul răspunde cu patrimoniul său, pe când în cazul contenciosului administrativ, practica arată că se aplică aceeași regulă – se răspunde cu patrimonial autorității publice, însă menționăm că aici ar fi bine ca instanța de fiecare dată să particularizeze situațiile astfel încât să facă distincție între gradul de vinovăție a autorității statului și gradul de vinovăție a funcționarului, fiecare răspunzând pe măsura vinovăției sale cu propriul patrimoniu. Iar aceasta echivalează cu aplicarea principiilor răspunderii administrative și nu a celei civile, ceea ce justifică și includerea acestei forme de răspundere în răspunderea de drept public.

Acest drept al persoanelor păgubite este garantat de art. 56 al Legii nr. 158/2008, potrivit căruia funcționarii publici sunt răspunzători patrimonial față de persoanele pe care le prejudiciază sau prin neexercitarea sau exercitarea defectuoasă a atribuțiilor de serviciu.

O problemă de care este preocupată și autoarea T. Stahi este de a cunoaște dacă răspunderea reglementată de art. 56 din Legea nr. 158/2008 este o răspundere a autorității publice pentru fapta funcționarului public (de a contribui la elaborarea sau emiterea actului administrativ) ori, dimpotrivă, este o răspundere pentru fapta proprie atât a autorității publice emitente a actului nelegal, cât și a funcționarului public din cadrul acesteia. Autoarea este de părerea că tipologia răspunderii funcționarilor publici diferă după cum aceștia au sau nu calitatea de membru al organelor de conducere ale autorităților publice. Astfel, se opinează că autoritățile publice (investite cu personalitate juridică) sunt răspunzătoare, în calitate de comitenți (este comitent cel care, în virtutea unui contract sau în temeiul legii, exercită direcția, supravegherea și controlul asupra celui care îndeplinește anumite funcții sau însărcinări în interesul său ori al altuia), pentru prejudiciile pe care funcționarii publici le cauzează terților prin faptele lor ilegale, condițiile angajării acestei răspunderi fiind următoarele: fapta ilicită a funcționarului public să fie săvârșită în exercițiul funcției sale sau, cel puțin, să existe această aparență; prejudiciul să fie cauzat de fapta ilicită a funcționarului public; și nu în ultimul rând, existența raportului de subordonare dintre persoana juridică de drept public răspunzătoare și funcționarul public care a săvârșit fapta ilicită [234, p.163].

Astfel, odată sesizată instanța de contencios administrativ, indiferent de care subiecte dintre cele enumerate de lege, despre ilegalitatea comisă de o autoritate publică, aceasta este obligată să se pronunțe, în limitele competenței verificând legalitatea actului contestat.

Aici suntem în fața unei trăsături specifice răspunderii de drept public, trăsătură ce nu se poate regăsi în cadrul răspunderii de drept privat și nici în cadrul construcției teoretice a acesteia.

Or, inadmisibilitatea împăcării părților, renunțării la acțiune și a scoaterii cererii de pe rol, constituie chiar un principiu procesual al justiției administrative[176, p.82].

Alt principiu al justiției administrative și unul ce delimitează răspunderea de drept public de cea de drept privat sub aspect procesual este inadmisibilitatea instituției martorilor și a intervenienților accesorii în materie de anulare a actelor administrative contestate. Or, instanța se pronunță exclusiv asupra legalității actului, nu și asupra oportunității. În consecință atragerea eventuală a martorilor ar fi irelevantă și ar fi doar o modalitate de tergiversare a procesului.

Un alt caracter specific justiției administrative, ceea ce în mod firesc duce la gândul că e ceva specific răspunderii de drept public (deși nu este), ține de *promptitudinea examinării litigiilor de contencios administrative*. Instanța de contencios administrativ poate judeca pricina în fond în prima zi de înfățișare dacă părțile declară că sînt pregătite pentru dezbaterile judiciare. În celelalte cazuri, instanța fixează data judecării pricinii în fond în termen rezonabil, dacă legea organică nu dispune altfel.

Deși în sine contenciosul administrativ și procedura de examinare în acest caz reprezintă multiple alte particularități, ele deja nu fac delimitarea dintre elementele construcției teoretice a răspunderii de drept public și cele ale construcției teoretice a răspunderii de drept privat, fapt pentru care ele nici nu urmează a fi examinate în lucrarea de față.

Alt aspect specific exclusiv răspunderii de drept public ține de imunitatea parlamentară și procedura de ridicare a acesteia în vederea aplicării deja a răspunderii juridice pentru infracțiuni sau contravenții comise. În conformitate cu prevederile constituționale, imunitatea parlamentară are ca scop protejarea deputatului în Parlament împotriva urmăririlor judiciare și garantarea libertății de exprimare a acestuia. Astfel, deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea prealabilă a Parlamentului, după ascultarea sa.

În cazul în care deputatul a comis o infracțiune sau o contravenție, procurorul general poate cere Parlamentului ridicarea imunității acestuia pentru a efectua măsuri procesuale de reținere, percheziționare, arestare sau trimitere în judecată. Cererea de ridicare a imunității deputatului în Parlament este adresată Președintelui Parlamentului, care va aduce la cunoștința deputaților cererea în plenul Parlamentului la ședința următoare de la data prezentării acesteia și o trimite imediat spre examinare Comisiei juridice pentru numiri și imunități.

Raportul acestei comisii se supune examinării și aprobării de către Parlament în cel mult șapte zile de la prezentarea acestuia Biroului permanent. O atare procedură premergătoare tragerii la răspundere nu regăsim în formele răspunderii de drept privat, domeniul răspunderii de drept public fiind exclusivist în acest sens.

Sancțiunile în răspunderea de drept public contribuie la aplanarea potențialelor elemente de conflict, la garantarea respectării drepturilor și obligațiilor legale, prin limitarea reciprocă a acțiunilor indivizilor, ca și la restabilirea ordinii de drept perturbată prin acte și fapte ilicite. Totuși realizarea răspunderii juridice în dreptul public nu poate fi redusă doar la aplicarea sancțiunii, căci răspunderea juridică, finalitățile ei fiind multiple, sunt legate de adevăratele valori umane, sancțiunea fiind doar unul dintre instrumentele de realizare a dreptului, dar nu și singurul.

În concluzie la cele expuse anterior, menționăm că sancțiunile în cadrul răspunderii de drept public se deosebesc de sancțiunile din cadrul răspunderii de drept privat prin faptul că:

- se aplică din numele statului, de organele competente;
- au un caracter represiv, însă aceasta nu trebuie să conducă la suferințe fizice;
- se aplică doar celui vinovat, răspunderea este individuală sau personală;
- reprezintă principala modalitate prin care autoritatea publică protejează și organizează prin constrângere legitimă condițiile de viață ale societății,

- sancțiunile dreptului public au ca scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât pentru cei ce au săvârșit-o, dar și pentru cei tentați să le săvârșescă.

3.5. Concluzii la capitolul III

Printr-un studiu amplu al doctrinei juridice și al cadrului normativ, am încercat să identificăm regimul juridic al răspunderii juridice în dreptul public și anume:

1. Gradul de pericol social urmează a fi luat în considerație atât de către legiuitor la formularea textelor legale ce reglementează răspunderea de drept public și faptele pentru care survine aceasta, cât și de cei ce aplică legea în materie de răspundere juridică.

2. Răspunderea de drept public are un temei *de jure* specific, și anume, norma juridică de drept privat în multiple cazuri permite subiectelor să aleagă comportamentul ulterior comiterii ilegalității, și consecutivitatea acțiunilor, pe când în cazul dreptului public o atare desfășurare a lucrurilor este imposibilă, cu anumite excepții strict determinate de lege.

3. Temeiul obiectiv al răspunderii de drept public poate îmbrăca mai multe forme: infracțiune, contravenție, delict administrativ, delict constituțional, delict fiscal etc. Infracțiunea este ce mai gravă sancțiune care face parte din dreptul penal, care implică obligația unei persoane de a răspunde în fața organelor de urmărire penală și apoi în fața instanței de judecată pentru fapta pe care a săvârșit-o prevăzută de legea penală, obligația de a suporta măsurile de constrângere penală prevăzute de lege pentru săvârșirea infracțiunii și obligația de a executa pedeapsa aplicată.

4. În sfera dreptului public evidențiem o trăsătură importantă ce caracterizează temeiul *de facto* al răspunderii contravenționale și al celei penale: acesta prin esența sa, cuprinde ilicitul din diferite ramuri de drept. Spre deosebire de acestea, faptele ilicite de altă natură reprezintă anume încălcările normelor ramurii de drept concrete. Or, atunci când vorbim despre delictul constituțional, acesta prezintă neapărat încălcarea unei norme constituționale, delictul financiar prezintă la rândul său încălcarea normelor financiare, delictul fiscal – a celor fiscale etc.

5. Concluzionând asupra temeiului răspunderii în dreptul public, putem să menționăm că sancțiunile în dreptul public se deosebesc de alte sancțiuni juridice și au anumite caractere, care le individualizează în ansamblul sancțiunilor juridice. Sancțiunile care fac parte din dreptul public au un caracter retributiv, represiv ce implica o represiune, o constrângere; sancțiunile din dreptul public cu unele excepții, se aplica doar celui vinovat; sancțiunile dreptului public au ca scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât pentru cei ce au săvârșit-o, dar și pentru cei tentați să le săvârșescă.

6. În cadrul răspunderii juridice de drept public, unul dintre elementele specifice ale construcției teoretice ale acesteia o constituie anume prezumția de nevinovăție, iar aceasta decurge din următoarele: fiind o regulă de bază a dreptului procesual modern, este cu siguranță o regulă de bază a fazei procesuale a răspunderii juridice de drept public; fiind unul dintre principiile fundamentale ale dreptului penal și contravențional, devine iar în consecință și un principiu a răspunderii de drept public; fiind și un drept fundamental al omului (fapt dovedit de consacrarea lui în actele juridice internaționale și interne fundamentale), la fel caracterizează construcția teoretică a răspunderii de drept public.

7. Sancțiunile în răspunderea de drept public contribuie la aplanarea potențialelor elemente de conflict, la garantarea respectării drepturilor și obligațiilor legale, prin limitarea reciprocă a acțiunilor indivizilor, ca și la restabilirea ordinii de drept perturbată prin acte și fapte iliite. Totuși realizarea răspunderii juridice în dreptul public nu poate fi redusă doar la aplicarea sancțiunii, căci răspunderea juridică, finalitățile ei fiind multiple, sunt legate de adevăratele valori umane, sancțiunea fiind doar unul dintre instrumentele de realizare a dreptului, dar nu și singurul.

4. DIMENSIUNEA JURIDICĂ A CONSTRUCȚIEI TEORETICE A RĂSPUNDERII ÎN DREPTUL PRIVAT

4.1. Temeiul *de facto* și prejudiciul ca condiții de bază a răspunderii juridice de drept privat

Categoria „răspundere juridică” în opinia autorului Gh. Mihai pe care o susținem poartă ca semnificație sintetică obligația de a suporta consecințele prevăzute de reglementările în vigoare, de legea *hic et nunc*, aparținente unui sistem de drept pozitiv. Această obligație revine unui subiect de drept responsabil care privește conduita subiectelor de drept, circumscriindu-se în limitele stricte ale acestei conduite. Această conduită aduce atingere sau pune în pericol drepturile subiective ale altuia, care materializată într-o faptă ilicită, cuprinde atât acțiunea, cât și rezultatul acesteia [161, p.84-86].

Temeiul răspunderii juridice de drept privat este fapta juridică, consecința, este aceea prevăzută de legea în vigoare, iar conținutul ei, un complex de drepturi și obligații, rezultat din săvârșirea faptei ilicite menționează autorul F. Mangu [154, p.13]. Gh. Mihai definește temeiul tragerii la răspundere juridică, inclusiv și a răspunderii juridice din dreptul privat fapta ilicită, prejudiciabilă, consecința ei fiind sancțiunea negativă aplicată făptuitorului, direct sau indirect, care este reprezentat de un complex de drepturi și obligații specific raportului juridic care se constituie [161, p.87].

În ceea ce privește răspunderea în domeniul dreptului privat, adică atunci când o faptă sau act atrag forme ale răspunderii din dreptul privat, de cele mai multe ori pericolul social ca o categorie inerentă a răspunderii juridice este omis. Această omisiune nu indică nicidecum inexistența pericolului, dar ne referim la faptul că, deși pericolul există și în aceste cazuri, autorii de domeniu de cele mai multe ori tratează problema altfel decât în cazul răspunderii de drept public. Se crează falsa impresie că un eventual pericol social poate că nu există. Pornind de la acesta vom menționa că avem de autori care abordează această problemă diferențiat.

Unii autori indică asupra pericolului social drept semn indispensabil al oricărei faptei ilicite și nu doar al infracțiunii [291, p.46], alții menționează că orice faptă ilicită cauzează daune unor subiecte precum statul, societatea și persoane luate în parte [297, p.65], a treia categorie de autori [2, p.125] susțin că anume ilegalitatea, care se prezumă atunci când vorbim despre un fapt ilicit, implică un anume grad de pericol social [303, p.197], ceea ce le justifică omiterea mențiunii referitoare la pericolul social al faptei ilicite.

Mai, menționăm că, orice formă de răspundere juridică, inclusiv cea de drept privat, survine inclusiv în virtutea faptului că orice ilegalitate prezumă un pericol pentru societate, indiferent dacă acest pericol se materializează în anumite consecințe vizibile, sesizabile sau nu.

Pentru ca o persoană să răspundă pentru fapta sa, indiferent de forma de răspundere, ea trebuie să fie responsabilă, adică să aibă reprezentarea corectă a faptelor sale și a consecințelor acestora. În societatea modernă contemporană, menționează I. Flămânzeanu, nici o persoană nu poate fi trasă la răspundere decât dacă a comis o faptă cu vinovăție, care implică acea energie, activitate materială, fizică, dar și participare morală, psihică, neputând a exista răspundere fără coexistența celor două laturi - cea materială, obiectivă, și cea subiectivă. [107, p.228-229].

Responsabilitatea persoanei se traduce în capacitatea sa de a răspunde sau, cu alte cuvinte, menționează F. Mangu în aptitudinea de a acționa liber și conștient, categorie ce nu poate fi confundată cu aceea de capacitate juridică, vocație a persoanei de a deveni subiect al unui raport juridic. Capacitatea de a răspunde reprezintă aptitudinea persoanei în drept de a evalua corect consecințele faptei sale și de a înțelege obligațiile ce-i revin, prin urmare și suportarea sancțiunilor prevăzute de lege și aplicate de organele competente, în urma săvârșirii faptei [154, p.14].

În continuare subliniem că, răspunderea juridică în dreptul privat are un temei, un fundament fără de care ea nu poate fi explicată, nu este recunoscută și nici nu se poate manifesta sau realiza. Definită, în esență, ca efect al neîndeplinirii unei obligații morale, legale, convenționale, de risc sau garanție, acest fundament este un act juridic sau un fapt juridic săvârșit cu sau fără culpă, după cum autorul său a avut reprezentarea faptelor sale și a fost liber să decidă în cunoștință de cauză sau nu [257, p.232].

Deci, drept temei al răspunderii vine actul sau faptul juridic, pe când condițiile răspunderii juridice sunt: o conduită sau o faptă ilicită; un rezultat dăunător al acestei conduite care poate fi exprimat printr-un prejudiciu material sau prin vătămarea sănătății și a integrității corporale; un raport de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciul produs; fapta să fie săvârșită cu vinovăție; să nu existe împrejurări sau cauze ce ar exclude caracterul ilicit al faptei sau ar înlătura răspunderea juridică.

Alți autori fac o altă identificare a temeiului și a condițiilor răspunderii juridice și le indică pe următoarele: conduita ilicită a făptuitorului și inexistența unor cauze ce ar înlătura răspunderea sau caracterul ilicit al faptei; rezultatul păgubitor produs; legătura de cauzalitate între conduita ilicită și rezultatul produs; vinovăția autorului faptei ilicite [160, p.225].

Prof. S. Popescu ne arată: condițiile de îndeplinire a cărora depinde stabilirea răspunderii juridice: a) condiții obiective, b) condiții subiective. În categoria condițiilor obiective intră fapta

ilicită și legătura cauzală dintre fapta ilicită și rezultatul ilicit produs, iar condițiile subiective sînt de natură psihologică și constau în atitudinea psihică a persoanei față de fapta ilicită și consecințele acesteia [193, p.313].

Alte opinii adaugă la cele enumerate și autorul faptei plus capacitatea delictuală juridică a acestuia [4, p.71]. Suntem de acord cu ideea autorilor R. I. Motică, E. Lupan că, capacitatea delictuală nu reprezintă o condiție esențială a răspunderii în dreptul civil, inclusiv și în dreptul privat, constituind, doar un element al vinovăției autorului faptei ilicite prejudiciabile [165, p. 418].

În sensul cel mai larg, *conduita ilicită* ca temei poate fi definită ca fiind împrejurarea ce determină nașterea raportului juridic de aplicare a sancțiunii, adică a raportului de constrîngere. Așadar, conduita ilicită este *de facto*, un fapt juridic ilicit, care contravine ordinii de drept [154, p.115].

Printr-o definiție propusă de autorul I. F. Popa, fapta ilicită este o acțiune sau o inacțiune a omului, „care are ca rezultat încălcarea drepturilor subiective sau intereselor legitime ale unei persoane” [186, p.423].

După A. Țiclea, fapta ilicită este o condiție fără de care nu este posibilă răspunderea pentru daune [243, p.107].

Printr-o altă opinie temei al răspunderii poate fi orice faptă prin care, încălcându-se normele dreptului obiectiv, sunt cauzate prejudicii dreptului subiectiv, aparținând unei persoane, nu numai atunci când s-a adus atingere unui drept subiectiv – *stricto sensu* – dar și atunci când au fost prejudiciate anumite interese ale anumitor persoane [225, p.203].

R.Z. Livșiț menționează că ilegalitatea sau fapta ilicită include: caracterul ilegal al acțiunii/inacțiunii, vinovăția, cauzarea de prejudicii, legătura de cauzalitate dintre acțiunile/inacțiunile ilicite și prejudiciu [305, p.184].

Autoarea T. Stahi își pune întrebarea, ce presupune iliceitatea? Obiectul ilicitului juridic îl constituie însăși ordinea juridică. Toate faptele pot fi considerate ca ilicite, astfel numai în măsura în care reprezintă o încălcare a acestei ordini [217, p.16].

Referitor la definirea faptei ilicite ca temei, în art. 1998 alin. (1) CC al RM se stipulează că ”cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial ...” fără a prezenta o definiție clară a faptei ilicite. Se apreciază că, ori de câte ori se aduce atingere unui drept subiectiv concret, angajarea răspunderii patrimoniale intervine nu prin efectul atingerii aduse acelui drept subiectiv specific, ci prin efectul atingerii aduse dreptului unei personae de a nu fi prejudiciată prin fapte săvârșite cu vinovăție, adică acelaia consacrat în art. 1998 CC al RM.

Autorul S. Baieș[14, p.413], evidențiază câteva trăsături ale faptei ilicite și anume: a) prezența unui caracter obiectiv, existența materială constând într-o conduită ori manifestare umană exteriorizată; b) este un mijloc prin care se obiectivează viața omului ca element psihic; c) este contrară ordinii sociale și reprobata de societate, din punct de vedere subiectiv, reprobarea este legată de vinovăție, iar din punct de vedere obiectiv, își găsește expresia în caracterul ilicit al faptei. Aceleași trăsături ale faptei ilicite le regăsim la autorul rus A. V. Poliacov [323, p.832].

Paralel cu trăsăturile faptei ilicite, autorii ruși prezintă și semnele distinctive ale răspunderii juridice, inclusiv și ale răspunderii în dreptul privat: a) statul determină și angajează răspunderea juridică indiferent de atitudinea altor subiecte, altfel spus, aceasta prezintă un caracter de constrângere din partea statului; b) un element specific rezidă în aceea că, respectiva răspundere se realizează după o ordine strict reglementată de lege, adică într-o formă procesuală; răspunderea juridică survine doar după constatarea faptică a comiterii ilegalității, adică constatarea concretă a unei fapte ce contravine unei norme juridice concrete și se realizează prin aplicarea unei măsuri de constrângere stipulate de lege față de subiectul ce se face vinovat de comiterea ilegalității; subiectul faptei ilicite apare în acest caz în calitate de subiect al unei obligații de natură juridică, adică obligația de a se supune măsurilor de constrângere pe care le aplică organele de drept [323, p.835-836].

La cele spuse menționăm că, caracterul esențial al condiției ce ține de producerea unei fapte ilicite este evidențiat chiar prin incompatibilitatea dispoziției normei juridice cu comportamentul opus acestei dispoziții, incompatibilitate care și reprezintă un element definitoriu comun pentru toate formele de răspundere juridică.

Unii autori ca de exemplu A. A. Sergheev, consideră că unul din semnele faptei ilicite este anume stipularea răspunderii juridice pentru comiterea ei [333, p.67]. Acest lucru se referă în special la formele răspunderii de drept privat, întrucât anume aici, uneori, poate să se creeze iluzia inexistenței pericolului social în adevăratul său sens. Acest lucru este valabil din perspectivă teoretică, însă în ceea ce privește latura practică, faptele ilicite indică neapărat și asupra pericolului social. Totuși stipularea ideii despre existența răspunderii pentru încălcarea anumitor obligațiuni legale nu întotdeauna soluționează și problema răspunderii sub aspect practic. Astfel, unele acte normative speciale reglementează că, subiectul de drept va purta răspundere pentru neîndeplinirea anumitor obligațiuni ce-i revin, însă nu indică ce fapte ilicite și ce formă a răspunderii juridice atrag. Uneori formularea din actul normativ special face dificilă chiar aplicarea normelor contravenționale sau penale, nemaivorbind de cele civile, în cazul răspunderii.

Între formularea categoriilor de fapte ilicite există diferențe, dintre care cea mai importantă este reprezentată de periculozitatea implicată de fiecare. Periculozitatea socială, ca trăsătură a faptei ilicite, constă în producerea unui rău, a unui prejudiciu, natura lui putând fi diferită, chiar în cadrul aceleiași forme de răspundere juridică. Astfel, prejudiciile pot fi materiale sau morale sau pot fi clasificate după calitatea victimei. Drept exemplu în acest sens, se arată că prejudiciile, care constituie izvorul răspunderii internaționale pot fi prejudiciile cauzate statului sau naționalilor săi, care sunt morale și politice sau prejudicii denumite private care, indiferent de natura lor sunt cauzate străinilor.

Prejudiciul, în opinia noastră este elementul *forte* când vorbim despre construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat. Repararea prejudiciului este materia cea mai importantă dar și cea mai sensibilă a răspunderii în dreptul privat. S. Neculaescu menționează că, prejudiciul este o zonă de reglementare care evidențiază, mai puțin virtuțile dreptului, ci mai ales, vulnerabilitățile acestuia [171, p.44]. Ideal ar fi ca reglementările legale să ofere soluții pentru orice rău injust cauzat unor victime inocente, repunându-le astfel *in statusquo ante*, așa cum își propune răspunderea patrimonială în ansamblul ei, dar mijloacele juridice de care dispune acest mecanism al dreptului, oricât de evaluate ar fi, nu pot îndeplini o asemenea misiune, pentru că multe prejudicii nu pot fi înlăturate în totalitate, nu toate efectele cauzate victimei pot fi șterse, cele mai multe dintre ele fiind, prin natura lor, ireversibile.

Suntem de acord cu reprezentanții teoriei clasice, potrivit căreia prejudiciile pot fi patrimoniale sau extrapatrimoniale (morale), clasificare împărtășită atât de autorii autohtoni [15, p.414], cât și din România [225, p.147], dar și de o parte a autorilor francezi, potrivit cărora, o a treia categorie a prejudiciilor corporale, nu ar avea independență conceptuală, fiind lipsite de consistent juridică, pentru că atingerile persoanei, daunele corporale, se pot constitui, atât în prejudicii de natură patrimonială, cât și în prejudicii extrapatrimoniale [352, p.135; 353, p. 255]. Ceea ce trebuie însă remarcat, este că doctrina modernă de drept civil recunoaște tot mai frecvent prejudiciul corporal ca specie a prejudiciului reparabil [350, p.485-487].

Prejudiciul nu poate fi identificat cu ilicitatea. Unii autori acceptă, însă, o asemenea identificare. De exemplu, autorul S. Brumă afirmă că, comportamentul persoanei este considerat ilicit, dacă acesta aduce prejudiciu personalității sau bunurilor cetățeanului ori bunurilor unor persoane juridice [48, p.38-44]. Deci, prejudiciul constituie o modificare negativă a patrimoniului, putându-se realiza prin diminuarea activului ca urmare a săvârșirii unor fapte ilicite, sau prin creșterea pasivului (ca de exemplu, în cazul plății unor amenzi) [243, p.127].

La categoria de fapte ilicite ce cauzează anumite prejudicii se numără și abuzul de drept. În doctrina de specialitate se regăsește ideea de contrapunere a faptei ilicite cu abuzul de drept.

Această contrapunere în opinia noastră se caracterizează prin posibilitatea sau imposibilitatea echivalării acestor două categorii.

Abuzul de drept în opinia autoarei T. Stahi, reprezintă o problemă care, în literatura de specialitate din țara noastră, dar și în practica judiciară, a suscitat discuții în sensul în care ar putea sau nu să constituie izvor al raportului juridic civil obligațional de răspundere, atât timp cât este un truism că „cel ce uzează de dreptul său nu lezează pe nimeni.” [218, p. 155].

Doctrinarul român C. Stătescu [224, p.177] menționează că, cel care exercită prerogativele recunoscute legal dreptului său subiectiv nu poate săvârși o faptă ilicită, chiar dacă, prin exercițiul normal al dreptului său, au fost aduse anumite restrângeri ori prejudicii dreptului subiectiv al altei personae. Criteriul de decelare a abuzului de drept îl constituie, în cadrul acestei concepții, intenția de a vătăma, de a păgubi o altă persoană, intenție cu care este exercitat dreptul subiectiv civil.

Există însă posibilitatea ca scopul în sine, susține F. Mangu, în care este exercitat dreptul subiectiv civil, să nu fie contrar legii, ci mijloacele prin care se caută a se ajunge la realizarea lui să fie ilicite și în final le conferă un caracter abuziv [154, p.123].

Să facem o precizare, ce este așadar dreptul subiectiv?! Sîntem de acord cu aprecierea dată de I. Dojană, care menționează că: „pe de o parte este acea putere a unei persoane în drept de a se manifesta într-un anumit fel cu privire la bunurile sale iar, pe de altă parte, acea libertate față de propria-i persoană ori în raport cu alte persoane în drept, putere sau libertate recunoscute prin norma juridică sau născute dintr-un principiu ce conține o idee de justiție nevalidată încă de către dreptul pozitiv” [100, p.10].

Aceasta după părerea noastră, este concepția subiectivă, care delimitează abuzul de drept, folosind instrumentul vinovăției – în oricare dintre formele sale – cu care titularul dreptului subiectiv îl exercită, în scopul de a-l vătăma pe altul.

Într-o altă opinie [32, p.87], exercitarea dreptului subiectiv civil prin nesocotirea scopului economic, social pentru care a fost recunoscut, cu nesocotirea moralei, cu rea-credință, cu depășirea limitelor sale echivalează cu exercitarea abuzivă a dreptului subiectiv civil.

Modul obișnuit de sancționare a abuzului de drept îl constituie concursul forței de constrângere a statului, în sensul, că organul de jurisdicție, constatînd că este prezentă exercitarea abuzivă a unui drept subiectiv civil, nu va admite cererea reclamantului așa cum a fost formulată, iar dacă exercițiul abuziv provine de la pîrît, în apărarea sa, va înlătura o astfel de apărare [3, p.214]. Prin urmare, nu orice abuz de drept civil atrage răspunderea autorului. Fără îndoială, atunci cînd abuzul de drept cauzează o pagubă materială sau morală, va interveni răspunderea față de cel vătămat într-un drept al său.

Adepții teorii subiective consideră că, singurul criteriu de apreciere al abuzului de drept, este factorul psihologic, subiectiv, concretizat în intenția de a vătăma (*animus nocendi*) [52, p.16-17].

S-a apreciat, într-o altă concepție, obiectivă, că, pentru a ne cantona în sfera ilicitului, drepturile civile trebuie exercitate cu bună –credință, potrivit cu scopul lor economic și social, în limitele prevăzute de lege sau ale celor ce decurg din bunurile moravuri [189, p.18].

Cu alte cuvinte, construcția „răspundere obiectivă” este legată de specificul unor instituții, întreprinderi, iar nașterea sa se datorează imensei probabilități de survenire a unor consecințe social-periculoase ale activității acestora, adică drept izvor sau generator ne apare „latura obiectivă”, pe când construcția „abuz de drept” este orientată primar spre latura obiectivă a realizării dreptului subiectiv, spre limitarea posibilității evidente de utilizare a dreptului în detrimentul terților [232, p.73].

În cadrul acestei concepții așadar se apreciază că, drepturile subiective civile sunt relative, acestea fiind conferite oamenilor în scopuri determinate, în interes general al întregii societăți. Abuzul de drept constă deci în deturnarea dreptului de la aceste scopuri: „actul abuziv este actul contrar scopului instituției, spiritului acesteia, finalității sale [355, p.122]. Dreptul subiectiv civil nu are astfel decât o funcție socială. În aprecierea acestei teorii nu se caută a se judeca calitatea comportamentului titularului dreptului subiectiv, ci se cercetează întinderea dreptului: era acesta destinat a acoperi cazul în care a fost invocat? [154, p.124].

Autorul G. Tragone [232, p.200] cercetând abuzul de drept, atât la nivel de teorie generală a dreptului cât și la nivel ramural, în teza de doctorat, concluzionează că, relația dintre dreptul obiectiv și dreptul subiectiv a dat naștere la importante discuții între doctrinarii în drept. Din aceste discuții, autorul a ajuns la concluzia că, dreptul obiectiv și dreptul subiectiv formează cele două fațete ale aceleiași realități juridice. Se accentuează că, dreptul subiectiv constituie o instituție esențială a dreptului obiectiv. El reprezintă, totodată, și un mijloc tehnic datorită căruia starea de fapt se transformă într-o stare de drept protejat de ordinea juridică.

Mai mult ca atât G. Tragone menționează că una din deficiențele teoriei obiective este ignorarea factorului subiectiv, a vinovăției (omniprezent în teoria subiectivă) în săvârșirea abuzului de drept. Astfel, niciuna dintre aceste două teorii nu va oferi un fundament complet pentru instituția răspunderii civile (sau a abuzului de drept) deoarece există cazuri când răspunderea este angajată chiar dacă nu se poate dovedi vreo culpă, culpa trebuind examinată chiar dacă se întemeiază pe ideea de risc [232, p.77].

Teoreticianul ucrainean O. Skakun invocă următoarele forme ale abuzului de drept: a) abuzul care nu reprezintă o încălcare evidentă a dreptului; b) abuzul caracterizat prin caracterul

evident de încălcare juridică, și care se raportează la diversele categorii de fapte ilicite. Cea din urmă categorie se poate exprima prin comportamentul social periculos al titularului dreptului sau se poate caracteriza prin depășirea limitelor legale ale împuternicirilor rezultate din dreptul subiectiv [334, p.200]. Așa cum se poate deduce, această clasificare se deduce din abordarea abuzului în calitate de faptă licită cu semnificație juridică.

Datorită faptului că în doctrină persistă părerea că teoria abuzului de drept a fost dezvoltată la început în materia dreptului civil, și anume, pornindu-se de la realitatea că dreptul civil reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale stabilite între persoanele fizice și persoanele juridice, aflate pe poziții de egalitate juridică și că aceste drepturi pot fi uneori exercitate cu încălcarea limitelor conturate potrivit cu scopul lor economic și social [3, p.213] este corect să menționăm că Codul civil al Republicii Moldova nu prevede expres, obligația respectării finalității, scopului pentru care acest drept a fost acordat. În sensul arătat, art. 10 CC al RM postulează că *"Persoanele fizice și juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, cu contractul, cu ordinea publică și cu bunele moravuri. Buna-credință se prezumă pînă la proba contrară"* (alin.(1)).

Legiutorul în art. 13 a Codul civil al Republicii Moldova în urma modernizării, pentru prima dată definește „abuzul de drept” și anume *„Nici un drept subiectiv nu poate fi exercitat predominant în scopul de a cauza altei persoane un prejudiciu sau a-i dăuna în alt mod (abuzul de drept)”* (alin. 1) *„În cazul abuzului de drept, instanța de judecată, ținînd cont de natura și consecințele acestuia, refuză titularului în apărarea dreptului subiectiv exercitat abuziv sau, după caz, îl obligă la încetarea exercitării abuzive.”* (alin.2) *„Dacă abuzul de drept a dus la încălcarea dreptului subiectiv al unei alte persoane, aceasta poate cere repararea prejudiciului cauzat.”* (alin. 3).

Abuzul de drept este, *un revers (partea cealaltă a monedei)* a bunei credințe. În opinia noastră, definiția „abuzului de drept” reglementată de Codul civil în urma modernizării, este o constatare a faptului că sistemul judecătoresc a Republicii Moldova nu a aplicat la justa sa valoare principiul bunei-credințe.

Ideea respectării finalității dreptului subiectiv reiese și din art. 55 al Constituției Republicii Moldova, care dispune că *„orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora”*.

În practică, cele mai multe abuzuri de drept, în exercitarea drepturilor subiective civile au loc în materia exercitării dreptului de proprietate, a raporturilor de vecinătate, cît și în încheierea și executarea contractelor civile, despre care vom vorbi mai departe [232, p.170].

Ori de câte ori este vorba despre exercitarea abuzivă, de către una dintre părțile contractante, de regulă, a unui drept subiectiv născut dintr-un contract, vorbim despre abuzul de drept contractual, care va angaja răspunderea civilă contractuală a titularului dreptului astfel exercitat. Putem avea de-a face cu o diversitate de situații, ca de exemplu: desfacerea contractului de muncă de către angajator, ruperea contractului de muncă de către salariat, etc. În această materie, instrumentul de determinare a abuzului de drept nu poate fi altul decât voința comună a contractanților [205, p.377].

Astfel, pentru a se discuta de un abuz de drept ca despre un temei declanșator al raportului juridic de răspundere privată, adică despre un ilicit civil, trebuie să fie îndeplinite cumulativ următoarele condiții: să existe un drept subiectiv civil pe care titularul său să îl exercite, fie deturnându-l de la scopul economic sau social pentru care acest drept a fost recunoscut și ocrotit, fie într-un mod excesiv și nerezonabil; să existe un prejudiciu suferit de către o altă persoană decât titularul dreptului subiectiv; prejudiciul să fie urmarea directă și necesară a exercitării dreptului subiectiv civil, cu alte cuvinte, să existe un raport de cauzalitate între prejudiciu și exercitarea dreptului respectiv; exercitarea dreptului subiectiv civil să se fi făcut cu intenția de a cauza respectivul prejudiciu ori contrar bunei-credințe.

Abuzul de drept în sfera relațiilor de muncă, în opinia lui E. M. Ofman urmează a fi determinat prin prisma următoarelor semne: a) cauzarea de daune (sau crearea unei situații ce anunță iminența unui pericol de a cauza una sau mai multe daune) terților; b) dobândirea de beneficii neîntemeiate de către titularul dreptului de care se abuzează; c) limitarea ilicită a drepturilor altor persoane de către titularul dreptului de care se abuzează; d) încălcarea limitelor și scopului normelor stabilite de actele normative [320, p.45].

În opinia unor autori din Republica Moldova, abuzul de drept poate exista și independent de existența unei daune. Așadar, autorul E. Bejenaru susține că prin contrast cu răspunderea delictuală, abuzul de drept se manifestă și în ipoteza în care produce altora simple inconveniente sau șicane care nu pot fi cuantificate drept “prejudiciu” și pentru care s-ar putea stabili anumite despăgubiri [31, p.31].

S-a consemnat că în principal, victimele abuzului de drept acuză faptul că au suferit anumite neplăceri sau un disconfort cu privire la condițiile lor de muncă și de viață, angajarea răspunderii pentru abuzul de drept are drept scop principal încetarea comportamentului excesiv, nerezonabil prin care autorul abuzului a deturnat folosința drepturilor sale de la scopul în vedere căruia i-au fost recunoscute și revenirea la normalitate [31, p.31].

Codul muncii nu prevede principii speciale privitor la limitele de exercitare a drepturilor subiective, acestea fiind supuse regulilor generale din dreptul civil. Astfel, în opinia autorului N.

Romandaș cazurile de abuz de drept în dreptul muncii vor fi dirijate de normele civile care au fost tratate în compartimentele anterioare [206, p.41].

Ne raliem la opinia autorului D. Cimil [67, p. 161], că sarcina doctrinei naționale constă în aprecierea analitică a criteriilor de determinare și calificare a clauzelor abuzive și stabilirea mecanismului de protecție juridică contra acestora, inclusiv și repararea prejudiciilor cauzate ca urmare a utilizării efectului acestor clauze.

Menționăm că, orice drept subiectiv trebuie exercitat cu bună-credință, potrivit finalității pentru care a fost instituit și ocrotit legal, titularul acestuia respectând limitele stabilite în acest sens prin lege. Astfel, ori de câte ori exercitarea dreptului subiectiv este efectuată contrar bunei-credințe, prin exces și lipsă de rezonabilitate, depășind limitele intrinseci ale aceluia drept, ori urmărind vătămarea sau păgubirea altei persoane, deturnând dreptul de la scopul pentru care acesta a fost recunoscut și protejat prin lege, titularul acestuia săvârșește un abuz de drept civil.

În concluzie, cercetând una dintre dimensiunile construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul privat menționăm că, temeiul răspunderii îl constituie fapta ilicită, prejudiciabilă, consecința ei, fiind sancțiunea aplicată delicventului, direct sau indirect, care este reprezentat de un complex de drepturi și obligații specifice raportului juridic care se constituie. Răspunderea juridică în dreptul privat are un temei, un fundament, fără de care ea nu poate fi explicată și nici nu se poate manifesta sau realiza.

Definită în esență ca, efect al neîndeplinirii unei obligații legale, convenționale, acest fundament este un act juridic sau fapt juridic săvârșit cu sau fără culpă, după cum autorul său a avut reprezentarea faptelor sale și a fost liber să decidă în cunoștință de cauză.

4.2. Legătura de cauzalitate – element al construcției teoretice a răspunderii juridice în drept privat

Dacă acceptăm că răspunderea juridică e cheia de boltă a oricărui sistem de drept și că raportul de cauzalitate stă la baza oricărei răspunderi juridice, atunci deducem menționează Gh. Mihai că, raportul de cauzalitate este baza cheii de boltă a oricărui sistem de drept [161, p.292]. Susținem această opinie și deasemenea opinia că, răspunderea pentru daune, care de altfel este ca principiu, fundamentul pentru construcția teoretică în dreptul privat, presupune un rezultat dăunător [243, p.135], concretizat în paguba produsă unui anumit subiect de drept. Prin raport de cauzalitate, se înțelege în general, legătura necesară dintre două fenomene, dintre care unul – cauza, îl precede și determină pe celălalt – efectul [241, p.917].

Exigența, în realitate, este una dublă: pe de o parte, fapta ilicită prejudiciabilă trebuie să fie cauza prejudiciului suferit de către victimă, și, pe de altă parte, aceasta din urmă poate obține numai reparația urmării directe și necesare a acestei fapte [360, p.45].

Astfel, dreptul la indemnizație nu se acordă victimei prejudiciului decât dacă face dovada a două elemente: a existenței prejudiciului și a existenței unei legături de cauzalitate dintre acesta și fapta ilicită. În absența relației directe, de tipul cauză – efect, dintre cele două, făptuitorul nu răspunde pentru prejudiciul experimentat de către victimă. Cu alte cuvinte, pentru a putea fi reparat, prejudiciul trebuie să fie direct, căci numai acesta este atașat printr-o legătură cauză – efectul actului ilicit imputat responsabilului, faptului generator. Prejudiciul direct este, așa cum am văzut deja, acela care constituie neîndoiește urmarea unei fapte ilicite.

Cât despre legislația Republicii Moldova, nu avem nici un articol care ar reglementa strict condițiile survenirii răspunderii în dreptul privat, deși în conținutul multora se face evidentă necesitatea existenței raportului cauzal între faptă și daună ca condiție a răspunderii. Deși, în dispozițiile legale care reglementează în materia răspunderii de drept privat, nu există o normă juridică prin care să fie consacrată regula – *este reparabil numai prejudiciul care reprezintă efectul nemijlocit (direct) al neexecutării* - legiuitorul o statuiază expres în materia răspunderii civile contractuale, la art. 901. Sîntem de părerea, că acest principiu astfel consacrat are, însă, neîndoiește, un caracter de aplicabilitate generală. În art. 2043 CC al RM se folosește transparent sintagma „legătura cauzală” și anume: „cel prejudiciat trebuie să aducă proba viciului, prejudiciului și a legăturii cauzale dintre ele.”

Sub aspect comparativ cu doctrina și reglementările franceze, vom exemplifica în acest sens prin art. 1382 din Codul Civil Francez, care stipulează că „doar existența faptei ilicite, a prejudiciului material sau moral și obligativitatea uniunii acestora printr-un raport de cauzalitate determină survenirea răspunderii civile” [364].

Există însă recomandări ale Plenului Curții Supreme de Justiție care vin în ajutorul celor ce aplică legea, indicând expres condițiile de tragere la răspundere civilă delictuală în condiții concrete, printre care nominalizează expres și raportul cauzal dintre delictul civil și consecințele generate de acesta. Astfel, spre exemplu, conform unor astfel de recomandări: „Instanțele de judecată vor avea în vedere faptul că, răspunderea pentru prejudiciul cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății este o răspundere delictuală, care trebuie să conțină în sine următoarele condiții generale, inclusiv în cazurile vătămării sănătății în timpul executării obligațiilor de serviciu:

- *existența unei fapte ilicite*, adică acțiune sau inacțiune care are ca rezultat încălcarea drepturilor subiective sau interesele legitime ale unei persoane;

- *existența unui prejudiciu* care constă în rezultatul sau efectul negativ suferit de o persoană prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății, ori prin deces cauzat de fapta ilicită săvârșită de o altă persoană sau ca urmare a "daunei cauzate" de un animal sau prin surparea construcției, pentru care persoana este ținută să răspundă;

- *legătura de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu*, adică prejudiciul cauzat sănătății să fie o consecință a faptei ilicite. Raportul cauzal dintre fapta ilicită a autorului prejudiciului și vătămarea sănătății are ca urmare pierderea posibilității persoanei prejudiciate de a obține venit;

- *existența vinovăției persoanei care a săvârșit fapta ilicită* [129].

La stabilirea raportului de cauzalitate trebuie să se aibă în vedere nu numai fapta ilicită ca o acțiune negativă, ci și fapta ilicită ca inacțiune (omisiune) [109, p.81]. Inacțiunea are valoare cauzală, întrucât ea nu poate fi considerată ca o acțiune nulă, ci mai degrabă, echivalează cu o acțiune negativă, constând în încălcarea unei obligații de a acționa în anumite situații, cu consecința producerii de prejudicii [98, p.227].

Prof. D. Baltag constată că, raportului de cauzalitate îi revine un loc de frunte, acesta, prezentând nu doar un interes indiscutabil de natură teoretică, dar și o uriașă însemnătate pentru activitatea organelor de drept [18, p.34-38]. Astfel spus, necesitatea studierii temeinice a raportului de cauzalitate se impune și față de interesul crescând care se manifestă în activitatea organelor de justiție, de procuratură, de poliție la nevoia unei orientări teoretice corecte pe care o resimte practica judiciară.

Autoarea M. Prodan, având o opinie proprie referitor la raportul de cauzalitate dintre faptă și consecințe menționează că, această afirmație poate fi contestată în virtutea faptului că pentru aplicarea răspunderii juridice nu întotdeauna contează rezultatul, dar, continuă autoarea, și în lipsa rezultatului, legătura cauzală se face simțită din simplul motiv că există consecințe pe care această faptă, datorită fenomenului cauzat le-ar fi putut provoca. Astfel, fapta ilicită odată comisă, apare automat ca o legătură de cauzalitate între aceasta și rezultatele pe care le-a produs sau le-ar fi putut produce [201, p.49-52].

Răspunderea în dreptul privat se angajează când există un raport de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu. Din perspectiva principiului precauției, legătura de cauzalitate se întemeiază doar pe posibilitatea producerii în viitor a unor prejudicii. Ne aflăm astfel într-o zonă de incertitudine științifică datorită imposibilității de evaluare anticipată a daunelor, imposibilitate care împiedică constituirea raportului de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, ca element al răspunderii juridice private. Imposibilitatea științifică de a determina riscul și prejudiciul atrage

imposibilitatea constituirii unui raport între acești factori. Din această perspectivă, putem vorbi doar de un raport virtual

Autorul I. Adam [2, p.176] afirmă că, apelarea la prezumții pentru identificarea aportului fiecărui factor care să conducă la atragerea răspunderii, în măsura în care cauze, condiții, fapte și împrejurări determină crearea unei stări de pericol grav și ireversibil, necunoscându-se măsura lipsei de precauție a celui care a determinat producerea daunelor, destabilizează întreaga doctrină juridică clasică în ceea ce privește fundamentarea și definirea raportului de cauzalitate.

În dreptul privat lucrurile prezintă particularități când e vorba de legătura de cauzalitate. Importanța ei se explică prin faptul că niciodată nu se va răspunde pentru o faptă care nu a atras consecințe negative. Ideea e că în dreptul privat este necesară existența daunei pentru care se va răspunde.

În cazul în care se acționează contrar prevederilor contractuale sau legale, dar nu se cauzează nici un prejudiciu celui alt subiect, nu va exista temei nici pentru tragerea la răspundere de drept privat. Deci aici este lipsă noțiunea de tentativă, care în alte ramuri de drept spre exemplu, ramuri ale dreptului public, se pedepsește. Uneori însă comiterea unei acțiuni ilicite în sine poate constitui o daună [218, p.143], caz în care se va răspunde și pentru aceasta. În plus, răspunderea în dreptul privat survine dacă o cere subiectul prejudiciat, adică regula survenirii răspunderii din oficiu nu este aplicabilă răspunderii juridice civile. Atunci când există solicitarea din partea celui prejudiciat, dacă există legătură cauzală între faptă și prejudiciu, se va aplica răspunderea civilă persoanei culpabile. Dovada inexistenței legăturii de cauzalitate exclude răspunderea persoanei reclamate.

Aceste reguli sunt valabile răspunderii în dreptul privat, în primul rând răspunderii civile delictuale în aceeași măsură ca și răspunderii civile contractuale [56, p.28].

În general, o eventuală abordare a locului și rolului legăturii cauzale printre celelalte condiții de survenire a răspunderii juridice în dreptul privat pare să fie înțeleasă prezumtiv, dar, după cum se știe, o prezumție nu trebuie dovedită. Dovedită - nu, dar analizată - cu siguranță. Considerăm că, acest lucru ar putea fi exprimat de fapt în felul următor: dacă se constată că nu există raport de cauzalitate între fapta subiectului și consecințele periculoase survenite, se „confirmă” prezumția nevinovăției subiectului sau, altfel spus, se prezumă lipsa posibilității survenirii răspunderii juridice. Cazurile în care nu este necesară survenirea consecințelor pentru survenirea răspunderii juridice ar face prezumția să sune în felul următor: survenirea răspunderii prezumă existența raportului de cauzalitate dintre fapta ilicită și posibilele efecte negative pentru societate. Prezumția inversă, adică *existența raportului cauzal prezumă răspundere juridică*, ar fi valabilă cu luarea în vedere a unui șir întreg de excepții de genul condițiilor ce exclud

răspunderea juridică. Atunci când legea consideră infracțiunea consumată doar la survenirea consecințelor social-periculoase și nu pedepsește tentativa de anumite infracțiuni, răspunderea nu va surveni nicidecum în condițiile absenței rezultatului social-periculos. În cazul tentativei vedem raportul de cauzalitate existent între faptă și posibilele rezultate social-periculoase. De aici o confirmare a prezumției nesurvenirii răspunderii juridice în lipsa legăturii de cauzalitate. În cadrul altor forme de răspundere juridică se constată situații similare și totodată diferite. Astfel, spre exemplu, răspunderea juridică civilă survine în condițiile existenței daunei, lipsa ei neimplicând răspundere.

În cazul răspunderii contractuale, în neexecutarea obligațiilor stipulate în contract sau la executarea necorespunzătoare a acestora, partea care și-a asumat obligații contractuale adoptă un comportament neincident situației sale juridice izvorâte din contract. Pe de altă parte, cazul executării necorespunzătoare a obligațiilor contractuale presupune executarea obligațiilor contractuale într-o manieră diferită de cea stipulată în contract în conformitate cu înțelegerea părților contractante. Necorespunderea cu clauzele contractuale se poate referi la termenele executării, condițiile executării, mijloacele utilizate la executare etc. În ambele cazuri (neexecutare sau executare necorespunzătoare) se prezumă vinovăția cocontractantului și reprezintă cauza pentru ulterioara răspundere contractuală. Aceasta, evident, implică prezumția raportului causal între fapta neconformă stipulațiunilor contractuale și eventualul prejudiciu suferit de celălalt(ți) cocontractant(ți).

Deci, neexecutarea clauzei nominalizate și apelarea la instanța de judecată întru obligarea executării silite a respectivei clauze de către debitor, pur și simplu face ca și instanța de judecată să rețină aceeași prezumție de vinovăție, deci și de prezență a raportului causal între necorespunderea prescripțiilor contractuale cu comportamentul persoanei reclamate.

În final, concluzia pertinentă referitoare la raportul de cauzalitate în cadrul răspunderii contractuale și delictuale rezultă din prezumția vinovăției ce operează la stabilirea acestor forme ale răspunderii juridice. Fiind aplicată respectiva prezumție, devine limpede și prezumarea existenței raportului causal dintre daună și fapta ilicită civilă. Dovada lipsei conexiunii cauzale și, respectiv, a nevinovăției sale, stă pe seama persoanei reclamate.

La determinarea raportului de cauzalitate în aprecierea răspunderii juridice în dreptul privat, și în special în dreptul civil este necesară stabilirea strictă a limitelor răspunderii juridice prin:

- stabilirea naturii și caracterului faptei ce a cauzat prejudiciul (uneori însăși natura faptei creează un pericol social, care efectiv duce la sporirea pericolului în perspectivă, cum ar fi, spre exemplu, activitățile legate de utilizarea energiei nucleare);

- determinarea caracterului prejudiciului, și anume: dacă este un prejudiciu direct al faptului ilicit cauzator de prejudiciu sau este o consecință facultativă a acestuia [56, p.28].

Legătura de cauzalitate mecanică, eficientă, este foarte greu de stabilit, pentru că pagubele produse nu provin numai dintr-un singur eveniment anterior, ci dintr-o serie de evenimente anterioare, care s-au succedat unele pe altele, pînă s-a ajuns la cauzarea pagubei. Orice prejudiciu apare așadar ca o rezultată a unui lanț de evenimente succesive convergente care au concurat la cauzarea lui [154, p.190].

Legătura cauzală trebuie stabilită de către reclamant, fiind un element autonom al răspunderii civile, independent de fapta ilicită și de prejudiciu, stabilirea acesteia constă în dovada existenței neîndoielnice a unui raport de tipul cauză – efect între cele două: fapta ilicită și prejudiciu. Proba relației de cauzalitate se poate face prin orice mijloc legal de probă, inclusiv prin prezumții.

În materia răspunderii civile delictuale, dovada existenței raportului de cauzalitate incumbă întotdeauna persoanei îndreptățite la despăgubiri, adică reclamantului, aceasta, pentru că relația de cauzalitate constituie una dintre condițiile cărora răspunderea civilă delictuală le este subordonată [350, p.229].

Doctrina, secondată de practica judiciară, a conceput mai multe teorii. Astfel, s-au conturat, dintre mai multe, patru sisteme, care au găsit ecouri semnificative atât în literatura de specialitate, cât și în jurisprudență: sistemul cauzei proxime, sistemul echivalenței condițiilor, sistemul cauzei adecvate și sistemul unității indivizibile dintre cauză și condiții.

Sistemul *cauzei proxime*, având ca bază proximitatea temporală, a fost elaborată de către filosoful iluminist Francis Bacon, în dreptul anglo-saxon, teoria fiind rezumată cu succes în următoarea maximă din limba latină: *In jure non remota causa, sed proxima spectatur*. Cu alte cuvinte, menționează M. Eliescu, din punct de vedere juridic, nu are relevanță cauzală decât evenimentul cel mai apropiat de momentul apariției prejudiciului, ultimul eveniment petrecut înaintea acestui moment. Cea mai importantă critică adusă acestui sistem a avut în vedere chiar acest lucru: ignorarea caracterului cauzal al unor fapte sau împrejurări anterioare, într-adevăr eficiente și decesive în producerea prejudiciului, îngustînd cîmpul cauzalității doar la o singură împrejurare, cea proximă [106, p.117].

Sistemul *echivalenței condițiilor* închipuit de către juristul german Maximilian von Buri, în anul 1855, atribuie un rol echivalent tuturor elementelor care au condiționat producerea prejudiciului. Fiecare condiție care precede faptul păgubitor și în lipsa căreia acesta nu s-ar mai produce constituie cauza acestuia, asemenea tuturor celorlalte asemenea condiții [154, p.198]. Principala critică adusă acestei teorii a avut în vedere faptul că, prin aplicarea ei, se lărgește prea

mult câmpul causal, ceea ce conduce la consecințele inadmisibile, ajungând să fie reținute drept cauze ale prejudiciului fapte foarte îndepărtate în timp ori care au îndeplinit un rol neglijabil sau nu au contribuit deloc la producerea acestuia.

Sistemul *cauzei adecvate* a fost expus de către Johannes von Kries în 1886. Potrivit acestei teorii, nu toate antecedentele unui prejudiciu îndeplinesc același rol în producerea lui. Se poate întâmpla ca, prin înlănțuirea unor circumstanțe excepționale, un eveniment să provoace un prejudiciu: acest eveniment nu constituie cauza rezultatului păgubitor, ci doar ocazia, prilejul apariției acestuia, trebuind, prin urmare, înlăturat din cauzalitatea acelei pagube. Din contra, constituie cauza prejudiciului orice faptă sau împrejurare anterioară momentului producerii acestuia care, în mod normal, obișnuit, potrivit experienței umane, poate produce asemenea rezultate păgubitoare. Teoria este criticabilă deoarece existența raportului obiectiv dintre fapta ilicită și prejudiciu este înlocuită cu reprezentarea despre acest raport [189, p.211].

Sistemul *unității indivizibile dintre cauză și condiții* a fost cercetat de către M. Eliescu [106, p.131], care referindu-se la cauzalitatea prejudiciului afirma: „...socotim că asemenea condiții exterioare, care au contribuit precumpănitor la realizarea efectului păgubitor, alcătuiesc, împreună cu împrejurarea cauzală, o unitate indivizibilă”.

Acest sistem se constituie în rezultanța tuturor celorlalte, cuprinzând astfel în câmpul causal atât condițiile externe, care fără a produce efectul păgubitor, au favorizat totuși producerea acestui efect, înlesnind nașterea procesului causal, grăbind și favorizând dezvoltarea lui sau agravându-i ori asigurându-i rezultatele negative, au contribuit precumpănitor la realizarea efectului păgubitor, cât și împrejurarea cauzală determinantă, care împreună, alcătuiesc o unitate indivizibilă, în cadrul căreia asemenea condiții dobândesc, și ele, prin interacțiune cu cauza, caracterul causal menționa M. Eliescu [106, p.131-132].

Prin urmare, între cauza principală și condițiile externe, favorizatoare, care îndeplinesc rolul unui veritabil catalizator, există o unitate indivizibilă, în cuprinsul raportului de cauzalitate întrînd nu numai faptele care constituie cauza necesară și directă a rezultatului păgubitor, dar și condițiile cauzate, respectiv celelalte fapte, evenimente, împrejurări, circumstanțe care, nefiind capabile a provoca singure prejudiciul respectiv, au acționat concertat, favorizînd, grăbind, agravînd sau asigurînd efectul negativ al împrejurării cauzale determinante.

Doctrina franceză menționează că teoriile aplicabile se determină și în funcție de tipul răspunderii: obiectivă sau subiectivă. Astfel, în conformitate cu acest criteriu, se stabilește că pentru răspunderea obiectivă cea mai eficientă teorie este teoria *cauzei adecvate*, pe când pentru răspunderea subiectivă, cea mai aplicabilă teorie este cea a *echivalenței condițiilor* [202, p. 51].

Generalizând cele expuse putem menționa câteva concluzii cu privire la raportul de cauzalitate în cazul răspunderii de drept privat:

- în primul rând este vorba de stabilirea sau aprecierea însăși a unui raport de cauzalitate. Este dificil, întrucât, așa cum s-a mai arătat, important este să se lege două fenomene care chiar sunt determinate primul de al doilea, și să nu se greșească făcând această legătură între aceste două fenomene – fapta ilicită și prejudiciul – între care există raportul de determinare a prejudiciului de către prima [216, p.89];

- în al doile rând, problema se referă la soluționarea situației în care există temei pentru exonerarea autorului de răspundere chiar și în prezența raportului de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu cauzat de către prima. Este posibil ca aparent să existe raportul de cauzalitate între fapta autorului pe care-l presupunem că este vinovat, dar să fi intervenit o faptă a unei terțe persoane, care tocmai a determinat rezultatul și fără de care acest rezultat nu ar fi survenit. În această situație va trebui să abandonăm ideea cauzalității aparente și de fapt să dovedim pe cea reală, pentru a nu trage la răspundere o persoană care, în realitate, nu este vinovată de prejudiciul produs [202, p.49-53].

- în al treile rând, situația se referă expres la proba legăturii de cauzalitate. În principiu victima este cea care trebuie să aducă probe, pentru a dovedi raportul de cauzalitate stabilit între fapta persoanei și prejudiciul suferit de prima. Reclamantul se va bucura de prezumția nevinovăției până la proba contrarie. Această regulă este valabilă pentru toate tipurile de răspundere, pe când vorbind de prezumția vinovăției ce operează în cadrul răspunderii patrimoniale, atunci și proba referitoare la lipsa raportului cauzal între daună și fapta juridică a pârâtului revine acestuia din urmă.

În ceea ce privește raportul cauzal și regulile aplicabile lui în cadrul răspunderii de drept privat, ajungem la concluzia că, datorită specificului răspunderii de drept privat, fiind reprezentat de obligativitatea survenirii daunei patrimoniale, specificul raportului de cauzalitate este cel ce exclude orice prezumție de cauzalitate referitoare la rezultatele posibile. Numai în urma constatării daunei se poate discuta despre analiza raportului cauzal dintre daună și fapta ce contravine legii.

4.3. Presumția de vinovăție – dimensiune specifică inerentă a construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat

Pentru a clarifica natura vinovăției și prezumția de vinovăție ca dimensiune specifică a construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat trebuie, înainte de toate, să expunem

opiniile cu privire la definiția vinovăției, precum și să identificăm elementele care influențează definirea termenului.

În drept, vinovăția este o condiție inherentă a răspunderii juridice, indiferent de ramura de drept ce o îmbracă. Fundamentarea răspunderii juridice pe vinovăția autorului faptei în opinia autoarei E. Verdeș reprezintă una din condițiile răspunderii juridice, fiind în general acceptat că aplicarea răspunderii în lipsa elementului vinovăției, ar anihila una din funcțiile recunoscute răspunderii juridice, funcția educativă [251, p.23].

Prof. D. Baltag [19, p.18-22] definește vinovăția ca fiind o stare subiectivă a individului, o atitudine psihică liber exprimată față de fapta sa ilicită și urmările ei, faptă care prezintă un grad de pericol social, precum și reprezentarea greșită pe plan intelectual a relației cauzale dintre actul de conduită și rezultatul material datorat acestui act, sau, deși nu a avut reprezentarea faptelor și urmărilor, a avut posibilitatea reală a acestei reprezentări.

În conformitate cu unele teorii psihologice, susține profesorul D. Baltag, legiuitorul i-a termenul „vinovăție” ca termen primitiv, nedefinit, pe când teoreticienii dreptului nu-l consideră astfel, ci propun diferite definiții [16, p.18]. Majoritatea autorilor definesc vinovăția ca o atitudine psihică, subiectivă a persoanei, care comite fapta ilicită, față de această faptă și consecințele ei. Așa, de exemplu, Gh.Mihai o definește, din punctul de vedere al naturii sale, ca o stare subiectivă, concretizată în atitudinea psihică pe care o are autorul față de fapta pe care a săvârșit-o și față de consecințele acesteia [160, p.119]. R.Vonică indică asupra faptului că, vinovăția sau culpa constă în atitudinea psihică a persoanei, care comite o faptă ilicită, față de fapta sa și consecințele acesteia. Vinovăția, este deci, o stare subiectivă care îl caracterizează pe autorul faptei ilicite în momentul încălcării normei juridice [257, p.547].

Răspunderea civilă întemeiată pe vinovăție menționează autorul S. Baieș, este o parte fundamentală a răspunderii juridice, o necesitate socială, o garanție a funcției educative a răspunderii [14, p.426].

Cercetătorul rus A.I. Rarog definește vinovăția ca „atitudinea mentală a persoanei în formă de intenție și imprudență față de actul social periculos comis de ea, în care se manifestă orientarea antisocială, asocială sau socială insuficient pronunțată a persoanei în ceea ce privește cele mai importante valori sociale,„ [330, p.10]. Într-o altă definiție F. Cerdanțev ne spune că, „vinovăția este atitudinea mentală a subiectului față de acțiunile sale și consecințele acestora, exprimată în conștientizarea, anticiparea, dorința de apariție a efectelor nocive,„ [345, p.307].

Autoarea V. Ursu, cercetând tematica vinovăției, definește vinovăția ca un ansamblu de procese psihice ale persoanei responsabile, care sunt anterioare și concomitente cu săvârșirea faptei, sub formă de intenție și imprudență, față de fapta sa ilicită, care prezintă un grad de

pericol social și consecințele sale în care se manifestă atitudinea negativă subiectivă a ei față de valorile societății [247, p.78].

O analiză a definițiilor, făcută de către profesorul D. Baltag, cu privire la vinovăție denotă că toate acestea - cu unele deosebiri de nuanță - încearcă să demonstreze că, problema abordată este în primul rând de factură psihologică. Într-adevăr, vinovăția are un conținut psihologic și, în consecință, ea se poate pune și cerceta ca problemă numai în legătură cu acțiunile sau inacțiunile conștiente ale omului. E știut că orice acțiune sau inacțiune conștientă a individului uman se definește pe plan psihologic prin voință și conștiință [16, p.501].

Într-o altă ipostază, atunci când se dorește a se stabili vinovăția, în special când îmbracă forma imprudenței sau neglijenței, se va ține seama de două orientări stabilite de doctrină. Astfel, în baza unui criteriu subiectiv, se va cerceta capacitatea concretă a autorului faptului prejudiciabil de a înțelege semnificația conduitei sale și de a evalua corect consecințele acesteia. O altă orientare ce ajută la stabilirea vinovăției este bazată pe un criteriu obiectiv, în baza căruia se va lua ca și model comportamentul unei persoane abstracte, acest criteri fiind considerat unul dinamic și variabil [246, p.242].

Noțiunea de vinovăție își are o reglementare fundamentată în Constituția Republicii Moldova. Art. 21 subliniază că: „orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată pînă cînd vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale [84].

La fel vinovăția este reglementată în art. 20 al Codului civil modernizat, unde pe lîngă vinovăție, - „*Dacă prin lege nu se prevede altfel, persoana răspunde numai pentru prejudiciul cauzat prin fapta sa săvîrșită cu vinovăție sub forma intenției sau imprudenței.*” (alin. 1), pentru prima dată în legislația civilă sunt reglementate și formele vinovăției, „*Fapta este săvîrșită cu intenție dacă persoana care a săvîrșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau a admis, în mod conștient, survenirea acestor urmări.*” (alin. 2). „*Fapta este săvîrșită din imprudență (din culpă) dacă persoana care a săvîrșit-o fie își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar a considerat în mod ușuratic că ele pot fi evitate, fie nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.*” (alin.3). „*Fapta este săvîrșită din culpă gravă dacă persoana a săvîrșit-o cu o profundă lipsă de prudență de care, în împrejurările cazului, era evident că trebuia să dea dovadă.*” (alin. 4)

Prevederi referitoare la vinovăție în dreptul privat sunt cuprinse și în capitolul dedicat obligațiilor care se nasc din cauzarea de daune. De exemplu, art.1998, CC al RM reglementează temeiurile și condițiile generale ale răspunderii civile delictuale. Din alin. (1) al articolului, reiese că cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție, este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune. Astfel, vinovăția, în toate cazurile de cauzare a prejudiciului în rezultatul unei acțiuni ilicite trebuie să existe. Conținutul alin. (2) prevede că, prejudiciul cauzat prin fapte licite sau fără vinovăție se repară numai în cazurile expres prevăzute de lege, deci rezultă că, în cazurile prevăzute de lege acțiunile provocatoare de prejudicii se consideră cauzate fără vinovăție dar ele tot trebuie să fie reparate. În aceste cazuri sancțiunea se aplică indiferent de vinovăție.

Doctrina juridică în dreptul privat distinge între răspunderea juridică cu vinovăție sau *răspunderea subiectivă* și răspunderea juridică fără vinovăție sau *răspunderea obiectivă*. G. Vrabie consideră că răspunderea fără culpă este o derogare de la dreptul comun atât în dreptul civil cât și în dreptul administrativ sau ecologic [258, p.147]. În cadrul dreptului asigurărilor crearea unor sisteme paralele de reparare sau îndemnizare a victimelor prejudiciilor, modifică viziunea asupra răspunderii civile, care încetează astfel să fie exclusiv individuală și fundamentată pe ideea de culpă sau vinovăție, conturându-se ipoteze în care răspunderea civilă este obiectivă, fără vinovăție și fundamentată pe ideea de risc, pe ideea de garanție, prevenție, pe culpa social [186, p.889].

Tendențele curente la obiectivizarea fundamentării răspunderii civile delictuale a înregistrat o amploare fără precedent, în contemporaneitate, concretizată în noi reglementări legale, care consacră noi ipoteze în dreptul pozitiv și care instituie expres fundamentarea independentă de orice culpă a celui responsabil, cu titlu de excepție, de la regula răspunderii subiective consacrată în Codul civil. În vederea ocrotirii intereselor victimei prejudiciului, legea civilă a reglementat o răspundere civilă obiectivă în următoarele cazuri: răspunderea părinților pentru faptele ilicite săvârșite de copiii lor minori; răspunderea comitenților pentru prepuși; răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale, de lucruri și de ruina edificiului, răspunderea directă a celui care are paza animalului, a lucrului sau este proprietarul edificiului, pentru acele ipoteze în care prejudiciul a fost cauzat de un animal, de un lucru sau de ruina edificiului, independent de fapta omului. Sunt cazuri de răspundere civilă obiectivă și răspunderea pentru prejudiciile cauzate prin actele ilicite ale autorităților publice, fundamentată pe ideea de garanție instituită de lege în sarcina autorităților publice cu privire la legalitatea actelor emise și activităților desfășurate în slujba cetățenilor având ca suport asumarea riscurilor pentru

eventualele activități abuzive, ilicite, defectuoase, cauzatoare de prejudicii; răspunderea statului pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare fundamentată pe ideea de garanție în sarcina statului care are ca suport riscul de activitate a serviciului public de înfăptuire a justiției; răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de produsele cu defecte, fundamentată pe ideea de garanție, având ca suport obligația de securitate generală a produselor puse în circulație; răspunderea pentru prejudiciile sau daunele ecologice, ecuația fundamentului obiectiv al acestei răspunderi implicând trei elemente: riscul ca factor generator, hazardul, constanta variabilă și garanția, rezultanta acestora [54, p.94-95].

Cercetând răspunderea patrimonială ca formă a răspunderii juridice private, autoarea T. Stahi menționează că, această excepție este reprezentată de răspunderea patrimonială obiectivă, care într-o manieră anume face abstracție de subiectivismul situației și reclamă tragerea la răspundere a persoanei, indiferent de forma de vinovăție sau de existența sau inexistența vreunei vinovății. Exemplu de răspundere patrimonială obiectivă este și răspunderea aferentă dreptului mediului. Tocmai ideea de răspundere patrimonială obiectivă ne pune sub semnul întrebării felul în care se respectă sau nu principiul prezumției de nevinovăție aici [25, p. 14]. Autoarea D. Mârzac susține că principiul dat se respectă în cazul răspunderii obiective în aceeași manieră ca și în cazul celei subiective, doar că unele elemente din condițiile de tragere la răspundere diferă între cele două cazuri, iar aceste elemente vizează tocmai latura subiectivă a faptei ilicite, deci vinovăția. Dacă în cazul răspunderii subiective vinovăția este una dintre condițiile care, dacă nu există, duce la inexistența componenței faptei ilicite, atunci în cazul răspunderii obiective o astfel de situație nu pune nicidecum sub semnul întrebării tragerea la răspundere, dimpotrivă, se consideră că există toate temeiurile de facto pentru tragerea la răspundere a făptuitorului [162, p.54].

Deși considerăm valabilă existența vinovăției în dreptul civil, suntem interesați și de opinia privind dispariția vinovăției în dreptul civil ce reprezintă un subiect foarte actual. Astfel, I. D. Romoșan menționează, că în prezent, asistăm la o slabă rezonanță a ideii de vină civilă, în virtutea faptului că se argumentează tot mai frecvent și pregnant o teorie a răspunderii obiective , fără culpa [207, p.11].

Universalismul acestei reguli face să fie aplicabilă în toate cazurile, stabilind cadrul legal în care victima poate pretinde și poate obține plata despăgubirilor. Acest principiu are profunde semnificații morale, fiind echitabilă restabilirea echilibrului social distrus printr-o faptă ilicită, prin care se asigură reparația prejudiciului suferit de victimă, de către cel care se face vinovat de situația creată [216, p.92].

Un element specific al răspunderii civile, inclusiv a răspunderii în dreptul privat este aplicabilitatea *prezumției de vinovăție* care are legătură nu doar cu dificultatea de a proba vinovăția în cadrul acestei forme a răspunderii de drept privat, ci este un element indispensabil în asigurarea exercitării fără impedimente a drepturilor și libertăților reglementate de legislația de ramură *vis-à-vis* de subiectele raporturilor juridice private.

Aceasta se manifestă în mod absolut specific la diferite etape ale nașterii, evoluției și realizării răspunderii juridice de drept privat în cadrul sistemului de temeuri și condiții ale răspunderii juridice menționate. Iar, acest lucru prezintă o deosebită relevanță pentru exercițiul nestingherit al drepturilor și obligațiilor subiectelor de drept.

În ceea ce privește terminologia folosită pentru desemnarea laturii subiective a răspunderii juridice, reiterăm că, pornind de la răspunderea penală, termenul de vinovăție a fost extins asupra tuturor formelor de vinovăție, indiferent de natura acesteia și a fost caracterizată ca stare subiectivă ce caracterizează, la rândul său, pe autorul faptei ilicite în momentul încălcării ordinii de drept, exprimând atitudinea psihică, negativă față de valorile sociale protejate de lege. Astfel, termenul de *vinovăție*, *culpă* sau *greșeală* nu sunt perfect echivalente. În dreptul civil culpa sau greșeala au o extindere mai largă decât în dreptul penal.

Ca fenomen juridic, culpa este consacrată atât de CP al RM (art.18), cât și de CC al RM (art. 1998). Prof. D. Baltag accentuează că, conținutul acestui concept este identic în penal și civil, adică: *imprudența*, *neglijența*, *nesocotința*, etc [19, p.12].

Culpa este una din condițiile răspunderii civile și anume condiția subiectivă a acesteia; ea nu poate fi confundată nici cu fapta ilicită sau cu prejudiciul și nici cu raportul de cauzalitate dintre ele. Culpa constă în atitudinea psihică a autorului faptei păgubitoare față de acțiunea sau inacțiunea sa și urmările respective; prin cunoașterea semnificației sociale a acestei acțiuni sau inacțiuni, culpa presupune o atitudine negativă a autorului faptei ilicite față de interesele societății [4, p.81]. Culpa este și ea de două feluri: imprudență, când autorul faptei prevede rezultatul acesteia, dar nu-l acceptă, considerând, deși neîntemeiat, că acesta nu se va produce; neglijența, când autorul nu prevede rezultatul faptei lui, deși trebuia și chiar putea să-l prevadă [15, p.427].

Distincția între formele culpei, de regulă, nu prezintă interes practic, deoarece răspunderea civilă are la bază principiul reparării integrale a pagubei. De aceea, o persoană care a cauzat alteia o pagubă este obligată să o repare în întregime, indiferent că a acționat cu intenție sau fără intenție.

Culpa, greșeala sau vinovăția trebuie să fie însă dovedită de victima prejudiciată. Dar această condiționare, mai ales în unele ipoteze de răspundere delictuală, conduce la serioase

inconveniente și, îndeosebi, pe tarâm probatoriu. Dificultatea probei rezultă din aceea că, mai ales culpa propriu-zisă imprudența și neglijența - este un element psihic, o atitudine internă a autorului faptei, nesusceptibilă de observare directă. În vederea depășirii acestor dificultăți și pentru a rămâne tot pe terenul concepției subiective, în anumite cazuri, s-a considerat că greșeala sau culpa este prezumată de lege. În acest fel, este suficient ca victima să dovedească celelalte condiții obiective ale răspunderii civile, după care cel chemat să răspundă se presupune automat că este în culpă.

Conform legislației civile autohtone unii autori consideră că, răspunderea juridică civilă poate să fie angajată și pentru vinovăție mixtă, caracterizată prin următoarele: prejudiciul este cauzat ca rezultat al vinovăției debitorului și a vinovăției creditorului; prejudiciul s-a situat numai în patrimoniul unei părți, și anume al creditorului; prejudiciul este comun și nu se poate determina în ce parte este cauzat de debitor și în care parte este cauzat de creditor [15, p.427].

Sub aspect doctrinar nu putem nega și existența autorilor din domeniu interesați de abordarea acestei prezumții din mai multe perspective în scopul de a-i conferi statutul teoretic just în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept privat.

De exemplu, referitor la răspunderea civilă în raporturile de dreptul mediului, autorul I. Trofimov propune ca în doctrină și practică să se contureze o idee despre specificul răspunderii civile pentru daunele ecologice, specific relevant prin caracterul obiectiv al răspunderii și prin apărarea intereselor de ordin public, ceea ce va forma și un prim pas în consacrarea caracterului obiectiv al altor tipuri de răspundere juridică, cum ar fi cea penală și contravențională. Pe de altă parte principiul răspunderii obiective pentru daunele de mediu este consacrat în art. 3 din Legea Republicii Moldova privind protecția mediului înconjurător (art.3). Doar cu zece – douăzeci ani în urmă legislația nu reglementa posibilitatea angajării răspunderii pentru daunele de mediu pe temei obiectiv, ci presupunea aplicarea regulilor generale, proprii pentru procedură obișnuită de reparare a daunei – răspunderea subiectivă. Astăzi, însă, răspunderea juridică în raporturile de dreptul mediului apare ca un compartiment al răspunderii juridice în general cu anumite caractere specifice [236, p. 123].

Principiul amintit, și anume cel ce se referă la răspunderea fără considerarea culpei – *principiul răspunderii obiective*, consfințit, după cum am menționat, în textul articolului 3 din Legea Republicii Moldova privind protecția mediului înconjurător prin declararea faptului că, orice persoană este obligată să repare dauna cauzată mediului, chiar dacă a cauzat-o inconștient, prin “inconștient” are în vedere nu doar o expresie declarativă, ci instituirea unei condiții specifice pentru repararea daunelor cauzate mediului. Astfel, principiul răspunderii indiferent de vinovăție este un principiu-cheie în materie de despăgubire a daunelor de mediu [236, p.124].

La etapa contemporană nu putem nega interesul doctrinarilor față de acest aspect specific răspunderii juridice de drept privat. Aspectul juridico-material al prezumției de vinovăție constă în determinarea specificului nașterii, conținutului și realizării statutului juridic al participanților la raporturile juridice de răspundere civilă, care presupune dreptul la compensarea daunei suferite și obligația de a repara dauna. Această obligație revine celui ce nu și-a executat sau a executat în mod necorespunzător obligațiile din cadrul raportului juridic civil preexistent, această obligație echivalând cu consecințele juridice ale acțiunilor/inacțiunilor sale ilegale.

Aspectul juridico-procesual în dreptul privat se referă la sarcina reclamatului de a-și dovedi nevinovăția și neaplicarea măsurilor sancționatorii asupra persoanei acestuia în cazul în care reușește deovedere nevinovăției sale.

În sistemul de condiții și premise ale răspunderii juridice de drept privat, prezumția de vinovăție reprezintă începutul sau temelia care determină în cele ce urmează conținutul și specificul funcționării ilegalității și vinovăției celui care a comis fapta ilicită.

În conformitate cu esența prezumției de vinovăție, raportul juridic de răspundere civilă se naște și evoluează în mod obiectiv, în baza faptei ilicite obiective până în momentul în care persoana prezumată a fi vinovată nu contestă această vinovăție și nu își dovedește nevinovăția.

Lipsa oricăror contestații *vis-à-vis* de vinovăția prezumată echivalează cu acceptarea ideii de a răspunde în conformitate cu normele juridice civile ce reglementează această răspundere a celui vinovat.

Analiza evoluției în timp a concepțiilor referitoare la fundamentarea răspunderii de drept privat reliefează diversitatea acestora care, fie s-au întemeiat doar pe elemente de natură obiectivă: precum idea de risc, garanție sau echitate, fie doar pe elemente de natură subiectivă respectiv pe culpă, greșeală sau vinovăție, ori și pe unele și pe altele.

Aceste două finalități – răspunderea obiectivă și cea subiectivă - se întâlnesc încă de la începutul conturării noțiunii de răspundere în conștiința umană. Din cele mai vechi timpuri, preocuparea de a-l sancționa pecuniar cât mai eficient pe cel care încălca legile a evoluat în timp, iar sancțiunea juridică a dobândit noi dimensiuni de la o etapă istorică la alta.

În acest context trebuie să precizăm că la început în dreptul roman s-a conturat răspunderea juridică obiectivă și individuală sub forma compoziției bănești voluntare și, apoi, treptat sub forma compoziției pecuniare legale, ceea ce a condus la consacrarea răspunderii juridice ca fapt social. Fundamentul său era obiectiv, lucru care făcea că simpla cauzare a unei pagube sau unei alte vătămări să dea naștere dreptului la amenda legală stabilită [255, p.293; 360].

Așa cum se poate observa, prezumția de vinovăție urmează a fi tratată și prin prisma teoriilor existente cu privire la fundamentarea răspunderii juridice civile [371]. Inventarierea acestor construcții doctrinare face posibilă încadrarea lor în trei grupuri de teorii: teoria răspunderii subiective, teoriile obiective și teoriile mixte [186, p.395].

În concluzie am putea menționa că, prezumția de vinovăție la modul practic admite idea de răspundere fără vinovăție în situația în care în realitate reclamatul nu reușește să-și dovedească nevinovăția. Această prezumție prezintă specificul de funcționare, determinată de cele trei stadii de evoluție a răspunderii juridice civile, care includ nașterea drepturilor și obligațiilor, părților raportului juridic de răspundere, realizarea lor extraprocesuală și procesuală. Astfel, la etapa nașterii drepturilor și obligațiilor prezumția de vinovăție admite nașterea dreptului celui ce a suferit dauna de a pretinde de la cealaltă parte repararea daunei, a obligației de a accepta repararea daunei cauzate dar și dreptul de a contesta în faza extraprocesuală vinovăția ce i se impută; realizarea de către subiectele indicate a drepturilor și obligațiilor indicate mai sus; tot prezumția de vinovăție determină caracterul și conținutul deciziei instanței judecătorești în dependență de contestarea vinovăției imputate sau lipsa oricărei contestații, în dependență de reușita dovedirii nevinovăției etc. Or, doar la etapa a treia putem vorbi despre tragerea la răspundere a celui vinovat sau despre eliberarea lui de răspundere, acest lucru fiind determinat, așa cum am putut vedea, în mare măsură de felul în care s-a aplicat prezumția de vinovăție și de realizarea drepturilor și obligațiilor menționate anterior.

4.4. Răspunderea pentru fapta altuia - modalitate specifică de răspundere în dreptul privat

La prima vedere, răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia apare ca o curiozitate în materia răspunderii de drept privat. În piesa răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia menționează F. Mangu joacă întotdeauna trei actori: făptuitorul, victima și persoana răspunzătoare civilmente, jocul lor descriind situația unei răspunderi, de această dată complexe [155, p.7].

Persoana responsabilă civilmente este responsabilul secundar, fiind, în cele ce urmează, autorul indirect al prejudiciului. Acesta este ținut prin lege, să repare prejudiciul suferit de către victimă, în aceeași măsură în care este obligat autorul primar față de acesta, ca și când el ar fi cel care, în mod direct, prin fapta sa, ar fi cauzat prejudiciul.

Obținerea tragerii la răspundere a celor doi, în același timp, sau a fiecăruia dintre ei, separat, aparține întotdeauna victimei, cu precizarea că acesta nu are facultatea de a solicita o

dublă reparație a prejudiciului suferit, având posibilitatea urmăririi atât a făptuitorului direct, cât și a persoanei responsabile civilmente doar până la concurența pagubei experimentate, dreptul său la reparație, precum și obligația corelativă a celor doi putându-se exercita, respectiv executa în limitele impuse de principiul reparării integrale a prejudiciului [154, p.34-36].

Răspunderea civilă delictuală, ca modalitate a răspunderii juridice de drept privat, se subsumează principiului, care guvernează întreaga sferă a răspunderii sociale, conform căruia omul nu răspunde decât pentru prejudiciul cauzat prin fapta sa ilicită săvârșită cu vinovăție. Scenariul oferit de punerea în practică a acestui principiu este unul simplu, acela al unei răspunderi pentru fapta proprie a autorului prejudiciului. Această răspundere este întotdeauna una subiectivă, întrucât este condiționată de săvârșirea cu vinovăție, sub orice formă și în orice grad, a faptei ilicite [155, p.10].

Fiind o excepție de la regulă, răspunderea pentru fapta altuia poate exista numai în măsura în care este reglementată expres de lege. În acelaș sens, fiind o excepție de la regulă, răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia trebuie să beneficieze de o aplicare și de o interpretare restrictivă. Deci, din conținutul alin. (3) al art.1998 CC al RM rezultă că și o altă persoană decât autorul prejudiciului este obligată să repare prejudiciul numai în cazurile expres prevăzute de lege. Dar aici lipsește o precizare și anume referitoare la vinovăția acestei persoane, deoarece reiese că orice persoană terță poate fi obligată să repare prejudiciul altea.

Analizând articole (de exemplu, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2014 CC al RM), constatăm că reglementările lor referitoare la vinovăție sunt asemănătoare în toate cazurile, care cheamă subiectele la răspundere civilă delictuală fără vinovăție directă.

Astfel, stabilirea acestei răspunderi se întemeiază întotdeauna, pe o sumă de relații existente între autorul direct al faptei ilicite prejudiciabile și persoana chemată de lege să răspundă pentru acea faptă, cum sunt, de exemplu, în dreptul familiei, relațiile de familie existente între părinți și copiii lor minori, reglementate juridic sub forma raportului de autoritate părintească, între copiii minori rămași fără ocrotire părintească și tutorii acestora. Comună tuturor acestor persoane responsabile civilmente este obligația de supraveghere a celor pentru care sunt chemate să răspundă, obligație dobândită prin lege, prin contract sau prin hotărâre judecătorească.

Anume aceste categorii de relații sunt prevăzute în art. 2008 care prevede răspunderea pentru prejudiciul cauzat de un minor care nu a împlinit 14 ani.

Alin. (2) al art.2009 prevede răspunderea subsidiară pentru părinți (adoptatori) sau curatori, în cazul în care minorul între 14 și 18 ani nu are bunuri sau venituri suficiente pentru

repararea prejudiciului cauzat, acesta trebuie reparat, integral sau în partea nereparată, de către părinți (adoptatori) sau curator dacă nu demonstrează că prejudiciul s-a produs nu din vina lor.

Alin. (3) al art. 2001 CC RM prevede că autorul prejudiciului nu este exonerat de răspundere dacă el însuși este vinovat de faptul că a ajuns într-o astfel de stare în urma consumului de alcool, de droguri, de alte substanțe psihotrope sau din altă cauză. În acest caz vinovăția este dublă, ea este prevăzută și pentru starea de incapacitate a autorului prejudiciului [61, p.197].

Un al doilea tip de relații sociale pe care se întemeiază răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia se prezintă sub forma raporturilor juridice de subordonare a celor care desfășoară anume activități (îndeplinesc anumite funcții sau însărcinări) în interesul celor care le organizează și le îndrumă activitatea. Este vorba despre raporturile juridice generic denumite „de presupunerie” [155, p.14], stabilite între comitenți și presupușii acestora. În toate aceste cazuri, răspunderea pentru fapta altuia are la bază existența unor raporturi în temeiul cărora persoană răspunzătoare exercită o autoritate asupra autorului faptei prejudiciabile, constând în supravegherea, educarea, creșterea sau controlul activității acestuia. Raporturile dintre cei doi sunt raporturi de subordonare juridică.

Aceste categorii de relații sunt prevăzute de art. 2005, 2007 a CC al RM. Vom încerca să interpretăm aceste norme. Deci, vinovăția poate fi directă sau indirectă. Persoana cu funcție de răspundere va răspunde solidar în cazul intenției sau culpei grave. Răspunderea persoanelor juridice pentru faptele ilicite săvârșite de membrii organelor lor de conducere a fost interpretată în literatura juridică ca fiind o răspundere pentru fapta altuia, persoana juridică garantând pentru faptele săvârșite în numele său, sau o răspundere pentru fapta proprie, printr-o reprezentare particulară, dacă organele de conducere au acționat în limitele învestirii lor și cu respectarea dispozițiilor statutare. Relația persoanei juridice cu terțele persoane se stabilește faptic prin intermediul membrilor organelor sale de conducere, dar, aceste persoane nu acționează decât în calitate de reprezentanți, deoarece subiect de drepturi și obligații este persoana juridică. Structura internă și atribuțiile ce revin fiecărui membru al organelor de conducere nu prezintă relevanță pentru raporturile juridice stabilite în numele și pentru persoana juridică. Stabilirea legăturii de cauzalitate în vederea angajării răspunderii delictuale este mult mai complexă, decât cea privind relația directă dintre organele de conducere și terțele persoane. Ceea ce interesează este relația juridică dintre faptă și prejudiciu care va antrena mecanismul acestei răspunderi. Persoana juridică va răspunde direct pentru fapta sa, chiar dacă a fost săvârșită prin intermediul organelor de conducere. Este o răspundere fără culpă, deoarece persoana juridică nu poate avea manifestări psihice cognitive și de voință. În acest mod, legătura de cauzalitate a determinat identitatea

persoanei responsabile, fiind întrunite condițiile angajării răspunderii fără culpă a acesteia [61, p.198-199].

Articolul 2014 CC al RM, răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale și articolul 2015 CC al RM, răspunderea în cazul căderii sau scurgerii din construcție, ne demonstrează existența unei vinovății prezumate consideră T. Ivancova [136, p.23].

Tot astfel, *mutatis mutandis*, luând în discuție noțiunea de „pază juridică” cu care se operează în literatură în sfera răspunderii pentru lucruri și animale, raportând-o la persoanele fizice, se poate afirma că, în cazul acestora, prin „pază juridică” se înțelege obligația de control legată de starea fizică sau mentală a persoanei supravegheate și de riscul pe care o astfel de stare îl creează pentru terți, de a fi prejudiați.

După cum subliniază profesorul C. Stătescu, acest tip de răspundere în dreptul privat are ca finalitate crearea unei garanții suplimentare în favoarea victimei prejudiciului, în sensul de a-i asigura acesteia posibilitatea de a-și vedea reparată paguba suferită. Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia nu poate fi antrenată, firesc, în principiu, decât în situația în care persoana făptuitorului direct sunt întrunite toate condițiile necesare angajării răspunderii sale civile delictuale pentru propria faptă ilicită: existența unei fapte ilicite, a unui prejudiciu, a unui raport de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu și, câteodată, a vinovăției [224, p.17-18].

Relevantă pentru analiza esenței juridice a legăturii de cauzalitate este distincția dintre „paza juridică” consideră F. Mangu și cea materială a lucrului care a produs un prejudiciu. Astfel, exercitarea culpabilă a pazei materiale poate constitui temei de răspundere subiectivă a paznicului care se face vinovat de neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a sarcinilor încredințate. Dar, în lipsa dovezii culpei acestuia, răspunderea sa nu poate fi angajată. Tocmai de aceea, noțiunea de „pază juridică” a fost interpretată într-o manieră mai complexă, invocându-se condiția pazei juridice asupra lucrului, ca temei de stabilire a unei legături de cauzalitate între faptul lucrului și persoana responsabilă. Astfel, logica juridică a legăturii de cauzalitate în cazul răspunderii pentru lucruri, desemnează „paznicul juridic” ca fiind persoana responsabilă care are puterea folosinței, controlului și direcției asupra lucrului respectiv. [136, p.131].

Tocmai idea de garanție, credem noi, pe care o exhibă răspunderea civilă delictuală pentru fapta altuia, este cea care nu numai că explică existența acestei instituții juridice, dar, concomitent, solicită, ca o răspundere pentru propria faptă ilicită în sarcina autorului direct al prejudiciului [61, p.199-200].

Idea de garanție constituie, așadar, fundamentul acestei răspunderi, sprijinindu-se, în toate cazurile, pe riscul de autoritate. Acest mecanism de garanție funcționează numai în raporturile dintre victimă și persoana chemată de legiuitor să răspundă pentru prejudiciul cauzat

prin fapta ilicită a altuia, neputând fi activat în raporturile dintre aceasta din urmă și făptuitorul direct [149, p.84].

Ceea ce este important de menționat, consideră I. Lulă este că, răspunderea pentru fapta altuia și răspunderea pentru fapta proprie se situează pe planuri cauzale diferite, deoarece fapta proprie a autorului nemijlocit constituie cauza directă a prejudiciului, iar fapta celui desemnat de lege să răspundă pentru autorul direct constituie cauza indirectă a pagubei, aflându-se într-un raport de cauzalitate mediat cu prejudiciul respective [149, p.188].

De aceea răspunderea directă este rezervată întotdeauna autorului nemijlocit al pagubei, iar cea indirectă, persoanei chemate să răspundă pentru fapta ilicită prejudiciabilă a primului.

Astfel, în comparație cu răspunderea pentru fapta proprie, în cazul răspunderii pentru fapta altuia, lipsește caracterul direct al prejudiciului, așa încât răspunzătorii indirecti nu vor putea fi declarați responsabili în mod direct pentru paguba cauzată prin intermediul faptei ilicite a autorului nemijlocit.

Conform opiniei După F. Mangu [156, p.149] întregul eșafodaj al mecanismului răspunderii civile, inclusiv private, pentru fapta altuia, îl reprezintă raportul de cauzalitate dintre fapta ilicită a autorului direct și fapta ilicită a autorului indirect, raport de cauzalitate prezumat de către legiuitor relative după caz, astfel textul art. 2005 al CC al RM ascunde o prezumție absolută de cauzalitate între fapta ilicită a persoanei responsabile civilmente, constând în neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a îndatorării de supraveghere și de a controla. Deci prin intermediul acestui raport de cauzalitate, care se atașează aceluia dintre prejudiciu și fapta ilicită a autorului direct, persoana responsabilă civilmente este legată indirect de prejudiciu.

Acest raport de cauzalitate, cu specificitatea mai sus prezentată, constituie criteriul concludent de distincție dintre răspunderea pentru fapta proprie și răspunderea pentru fapta altuia.

Deci, putem spune că, în cazul răspunderii pentru fapta altuia, fapta ilicită a celui chemat să răspundă pentru fapta altuia nu este legată în mod direct și nemijlocit de prejudiciul cauzat, ci, dimpotrivă, în mod indirect și mijlocit, prin intermediul faptei ilicite prejudiciabile săvârșite de autorul direct al prejudiciului. În acest fel, consideră C. Stătescu, fapta celui care răspunde pentru altul nu poate fi inclusă în nexul causal concret, neputând fi considerată condiție cauzală, fiind obligatoriu ca o astfel de condiție să reprezinte, prin ea însăși, o manifestare faptică concretă de participare nemijlocită la producerea pagubei [224, p.21]. De aceea, faptele care constau în neîndeplinirea unei îndatoriri de către o persoană care răspunde pentru fapta altuia se află numai într-o legătură mediată cu prejudiciul, nefiind generatoare, prin ele însele de prejudicii.

Faptele autorului indirect – adică cele ale persoanei responsabile civilmente pentru fapta altuia – au creat doar o posibilitate abstractă de producere a pagubei, neavând valoare cauzală concretă, acestea neputând fi considerate nici „cauză necesară”- rol jucat de către însăși fapta ilicită, după cum menționează autorul F. Mangu [155, p.25], nici „condiție cauzală” – adică acea împrejurare exterioară care a permis cauzei necesare să acționeze, care a înlesnit procesul causal, care a grăbit ori a favorizat acest proces sau i-a agravat rezultatele negative [156, p.246-247].

Pentru ca fapta ilicită a persoanei responsabile civilmente să fie inclusă în nexul causal direct al prejudiciului, este necesar ca această să constituie, după părerea noastră întotdeauna, o condiție necesară a producerii respectivului prejudiciu, iar acesta, la rândul său, să reprezinte un efect direct și necesar al acesteia, cum însă acest lucru nu se întâmplă, fapta persoanei responsabile civilmente constituind doar cadrul propice de manifestare, de apariție, de producere posibilă a faptei ilicite a autorului direct, aceasta înseamnă că fapta autorului indirect nu este direct păgubitoare [61, p. 201].

Din această cauză, a răspunde pentru fapta altuia, ca o sancțiune a neîndeplinirii propriilor îndatoriri, nu înseamnă o consecință a participării directe a persoanei responsabile civilmente la producerea pagubei, ci este doar urmarea creării unor simple condiții exterioare de favorizare a procesului causal, a unor condiții care au permis desfășurarea cauzei și a condițiilor cauzale, adică au favorizat indirect nașterea și dezvoltarea unui raport direct de cauzalitate [149, p.90].

Așadar, în baza analizei opiniilor din doctrină și a legislației Republicii Moldova în domeniu putem spune că, *răspunderea pentru fapta altuia este o răspundere indirectă, bazată pe un raport de cauzalitate indirect, mediat, între fapta ilicită a persoanei răspunzătoare și prejudiciul suferit de către victimă.*

Tocmai din aceste cauze, răspunderea pentru fapta altuia este, în raport cu cea pentru fapta proprie, în aprecierea noastră, agravată, întrucât autorul indirect al faptei este restricționat, în privința posibilităților sale de a se exonera de răspundere. Desigur, dincolo de aceste restricții, explicate, bineînțeles, de caracterul obiectiv al răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia, întemeiat pe ideea de garanție pentru riscul de autoritate, autorul indirect al prejudiciului are posibilitatea de a se apăra, în raport cu victima, invocând toate excepțiile care aparțin persoanei făptuitorului direct (de exemplu, stingerea prin prescripție a dreptului material la acțiune al victimei) [155, p.27].

L. Lulă subliniază că, răspunderea pentru fapta altuia este o răspundere principală [150, p.135], deoarece aceasta nu presupune, pentru a lua ființă, existența obligației autorului direct al

prejudiciului, ci numai îndeplinirea condițiilor răspunderii civile, fără a fi necesară angajarea răspunderii sale [186, p.497].

Atât obligația făptuitorului direct, cât și aceea a făptuitorului indirect sunt, deopotrivă, principale și independente, soluția contrară ar conduce la un rezultat inadmisibil, astfel, dacă obligația autorului direct ar fi accesorie în raport cu cea a autorului indirect, atunci prima s-ar naște și s-ar stinge concomitant cu cea de-a doua, verificând principalul *accessorium sequitur principalem* [155, p.28].

Funcția preventiv - educativă a răspunderii civile delictuale, joacă în materia răspunderii pentru fapta altuia, un rol secundar, având un caracter subsidiar scopului principal. Această funcție constă în stimularea și în mobilizarea celor care răspund pentru altul spre îndeplinirea exemplară a îndatoririlor care le revin, pentru a putea să evite și să preîntâmpine săvârșirea, de către autorul direct al prejudiciului, a unor fapte ilicite cauzatoare de daune în viitor [222, p.17].

În concluzie menționăm că, *răspunderea pentru fapta altuia ca o dimensiune a răspunderii juridice în dreptul privat se deosebește de răspunderea pentru fapta proprie printr-o funcție specifică și specială, care constă în crearea, în favoarea victimei, a unei garanții suplimentare de reparare a pagubei, prin angajarea răspunderii pentru același prejudiciu și a altei personae, ca autor indirect al daunei.*

Funcția reparatorie, complinită cu funcția de garanție suplimentară, surclasează funcția preventiv-educativă, atribuindu-i un rol secund, în domeniul răspunderii civile pentru fapta altuia, care se preocupă, întâi de toate, de repararea pagubei suferite de către victimă, încercând repunerea acesteia în situația în care s-ar fi aflat dacă fapta ilicită nu s-ar fi săvârșit. Centrul de interes se deplasează astfel vizibil dinspre sancționarea celui chemat să răspundă înspre satisfacerea, cu prioritate, a intereselor victimei, aspectul vinovăției sau nevinovăției persoanei responsabile devenind insignifiant [61, p. 202].

4.5. Măsuri sancționatorii de drept material și procesual în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept privat

Întreaga istorie a dreptului a fost marcată de existența unor norme de conduită a căror nerespectare a condus, în mod inevitabil, la aplicarea unor sancțiuni corespunzătoare. Ele reprezintă și în prezent una din laturile esențiale ale dreptului. Respectarea legalității democratice este o necesitate obiectivă a consolidării statului de drept. De aceea susținem, pe bună dreptate pe autorul I. Șantai, că dreptul devine eficient numai în măsura în care sunt respectate prevederile sale [226, p.125].

Prof. D. Baltag definește sancțiunea ca fiind „consecința stabilirii unei răspunderi juridice a făptuitorului, rezultat al săvârșirii de către acesta a unei fapte ilicite determinate” [16, p.139]. Materializarea răspunderii, în scopul de apărare a legalității, condiție indispensabilă a existenței societății, se realizează în cadrul unui raport juridic de răspundere care se stabilește între stat, pe de o parte, și autorul încălcării unei norme juridice care reglementează un segment sau altul al vieții sociale, pe de altă parte. În plus, sancțiunea nu trebuie confundată cu constrângerea, deși în multe situații cele două noțiuni sunt utilizate ca sinonime, constrângerea reprezentând utilizarea forței în serviciul dreptului [16, p.238].

Sancțiunile civile, procesual civile și cele din dreptul muncii care fac parte din categoria dreptului privat, îndeplinesc garanția esențială a legalității, precum și reprezintă un mijloc de constrângere, fără de care nu ar fi posibilă o funcționare eficientă a unui sistem juridic.

Sancțiunile civile constau în luarea unor măsuri dezavantajoase, contra celor care au încălcat raporturile juridice civile, respectiv drepturile patrimoniale sau personal-nepatrimoniale [133, p. 6].

În literatură s-a cercetat diferența dintre sancțiunile civile și pedepsele civile, primele considerându-se având cu precădere un rol reparator, iar secunde o funcție în principal cu caracter reparator [223, p.114]. De asemenea, menționăm faptul că sancțiunea patrimonială civilă aduce atingere, în ultimă instanță, patrimoniului persoanei sancționate (de exemplu, rezilierea unui contract cu tot ce presupune această operațiune) pe când pedeapsa civilă se îndreaptă cu prioritate împotriva subiectului de drept apostrofat, (de exemplu, nedemnitatea succesorală, etc.) având un caracter vădit personal și prin urmare netransmisibil, respectiv inescusabil [99, p.980].

Autoarea I. Bostan, cercetând sancțiunea în lucrările sale a constatat că sancțiunile civile pot fi clasificate după cum se referă la acte juridice, la drepturile patrimoniale și drepturile personal-nepatrimoniale [45, p.131].

Dintre sancțiunile ce se referă la actele juridice private putem să menționăm:

Nulitatea – este acea sancțiune a dreptului privat, care constă în lipsirea unui act, în tot sau în parte, de efectele juridice, în vederea cărora el a fost făcut, din cauza nesocotirii dispozițiilor legale edictate pentru încheierea sa valabilă, menționează autorii M. Mureșan și C. Chirică [168, p.335]. Nulitatea poate fi *absolută*, poate fi invocată de orice persoană care are un interes născut și actual. Instanța de judecată o invocă din oficiu [70, art.328, alin. (1)], și operează în toate cazurile în care lipsește una din condițiile de validitate ale actului juridic. *Nulitatea relativă* a actului juridic poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții

ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu [70, art. 330, alin. (1)].

O altă opinie regăsim la profesorul P. Pop care ne prezintă nulitatea ca una dintre cele mai importante sancțiuni procedural civile, și nu materiale [187, p.9].

Rezoluțiunea se cere la un act juridic încheiat valabil, în cazul când una din părți nu-și respectă culpabil obligația într-un contract sinalagmatic cu executare imediată și constă în desființarea retroactivă, cu repunerea părților în situația anterior încheierii lui [130, pct. 3].

Rezilierea reprezintă desfacerea unui contract cu executare succesivă, a cărui executare a început pentru neexecutarea culpabilă a obligațiilor uneia dintre părți. Ea acționează *ex nunc*, adică nu are efect retroactiv.

Revocarea, ca sancțiune de drept civil, constă în înlăturarea efectelor actului juridic, din cauza ingratitudinii gratificatului sau neexecutării culpabile a sarcinii [45, p.133].

Sancțiunile ce se referă la drepturile patrimoniale sunt, *daunele interese*, *clauza penală* și *arvuna*.

Se consideră *daune-interese* indemnizația pecuniară alocată unei persoane pentru repararea unui prejudiciu pe care l-a suportat. Ele sunt sancțiunea a ceea ce numim răspundere patrimonială. Uneori, ele apar ca o sancțiune principală, de exemplu, pentru repararea unui prejudiciu corporal sau moral sau pentru a repara deteriorarea proprietății altuia. Alteori, ele apar ca o sancțiune accesorie, care vine să completeze o altă sancțiune, astfel un contract fraudulos va fi anulat și daune-interese vor fi acordate părții lezate pentru a-i compensa pierderile. Alteori, daunele interese au un caracter subsidiar, susține I. Bostan, intervenind când sancțiunea principală nu poate fi aplicată din cauza unei imposibilități materiale sau morale. Astfel, sancțiunea daunelor-interese se găsește în spatele ansamblului sistemului sancțiunilor civile [45, p.135]. Evaluarea daunelor-interese are loc fie prin instanța de judecată, fie prin convenția dintre părți, fie legal.

Convenția părților intervenită înainte de producerea prejudiciului, poartă numele de *clauză penală* și este reglementată de art. 947-953 Codul Civil al RM: ”Clauza penală este o prevedere contractuală prin care părțile evaluează anticipat prejudiciul, stipulând că debitorul, în cazul neexecutării obligației, urmează să remită creditorului o sumă de bani sau un alt bun (penalitate)”. Din perspectiva naturii juridice a clauzei penale, având ca reper definiția clauzei penale din alin.(1) art. 947 din CC al RM, se consideră că legiuitorul a oferit prevalență teoriei dualiste, potrivit căreia clauza penală este o pedeapsă civilă reparatorie, dar și o reparație sancționatorie, pentru ipoteza neexecutării ilicite a contractului principal de către debitor. Privită astfel, clauza penală cuprinde sau regroupează într-o singură noțiune atât natura sa reparatorie, de

stabilire anticipată a daunelor interese, cât și aceea de pedeapsă privată, în sensul de sancțiune contractuală pentru neexecutarea ilicită a obligațiilor contractuale. Prin obligarea debitorului la plata clauzei penale se repară prejudiciul cauzat creditorului și, în același timp, se pedepsește comportamentul ilicit al debitorului, care constă în neexecutarea obligațiilor sale contractuale [189, p.684].

Prof. E. Cojocaru, consideră că acordarea clauzei penale are loc, în principal și preponderent, ca pedeapsă civilă, pentru a se sancționa faptul neexecutării contractului și în consecință, ea nu constituie în primul rând o despăgubire, ci, mai degrabă, o pedeapsă [79, p.131].

Vis-à-vis de efectele juridice ale achitării de penalități în baza clauzei penale, în funcție de tipul clauzei, ele pot fi diferite. Astfel, creditorul conform art. 949 al CC al RM are dreptul să pretindă repararea prejudiciului în partea neacoperită prin clauza penală (clauză penală inclusivă). În cazurile prevăzute de lege sau contract, creditorul poate cere sau despăgubiri, sau penalitate (clauză penală alternativă), poate cere repararea prejudiciului peste penalitate (clauză penală punitivă) sau poate cere doar penalitate (clauză penală exclusivă). În cazul în care a primit executarea, creditorul poate cere plata penalității numai dacă și-a rezervat expres acest drept la primirea executării. Construcția teoretică a răspunderii de drept public nu ne oferă astfel de posibilități de răspundere (inclusivă, alternativă, exclusivă).

Arvuna o putem menționa tot la categoria de sancțiune patrimonială în dreptul civil. Arvuna ca sancțiune civilă este reglementată de prevederile art. 954-956 CC al RM, după care, este o suma de bani sau un alt bun, pe care o parte contractantă o dă celeilalte părți, pentru a confirma încheierea contractului și a-i garanta executarea. În caz de dubii, suma plătită este considerată avans. Dacă prestația datorată se execută integral, arvuna este o suprasolvire și se restituie părții care a predat-o la încheierea contractului [239, p.636].

Sancțiunile, ca obiect de cercetare au fost mai puțin cercetate și în dreptul procesual civil, deși ele au fost analizate, ca instituție distinctă, în cadrul diferitelor capitole ale unor tratate sau cursuri universitare. O încercare de definire a conceptului de sancțiune procedurală a fost făcută totuși în literatura de specialitate. În acest sens s-a precizat că sancțiunile procedurale reprezintă „măsură cu caracter de constrângere menite să garanteze respectarea normelor juridice care prescriu formele și condițiile după care trebuie să se desfășoare activitatea judiciară în pricinile civile” [187, p.2]. Definiția enunțată reflectă pe deplin specificitatea sancțiunii, anume aceea de a constitui o măsură de constrângere ce este menită să garanteze respectarea normelor procesual civile.

Pornind de la această constatare L. Pop evidențiază cele două funcții esențiale ale sancțiunilor procedurale: preventiv-educativă și represivă (reparatorie uneori) - intimidantă. Aceste funcții caracterizează în general sancțiunile juridice indiferent de specificul lor. Există însă în materie procedurală un grad foarte diferit de îmbinare și realizare a funcțiilor enunțate mai sus. Funcția preventiv - educativă se manifestă în cazul tuturor sancțiunilor procedurale. Prin însăși precizarea consecințelor ce decurg din neobservarea legii, participanții la activitatea judiciară sunt stimulați să se conformeze disciplinei specifice procesului civil. Pe de altă parte, aplicarea sancțiunilor în diferite situații concrete determină o diligență sporită atât din partea subiectului procesual vinovat de încălcarea unei norme, cât și din partea celorlalți participanți, spre a evita pe viitor asemenea abateri de la lege. Cea de-a doua funcție se concretizează în coercițiunea specifică fiecărei sancțiuni procedurale. Astfel, în cazul unor sancțiuni procedurale accentul este pus pe latura represivă a acestora. Este, de pildă, cazul amenzilor judiciare. Alteori este predominantă latura reparatorie a sancțiunii procedurale, cum se întâmplă în cazul obligării părții care a pierdut procesul la suportarea cheltuielilor de judecată. Funcția la care se referă autorul se realizează și în forme specifice anumitor sancțiuni procedurale. Astfel, de pildă, în cazul nulității, funcția reparatorie se concretizează în modalitatea specifică de regularizare a actului procedural [187, p.4].

Se poate afirma astfel că sancțiunea de drept procesual civil reprezintă o garanție esențială a legalității și un mijloc de optimă administrare a justiției. Iată de ce existența unui minim de sancțiuni procesuale este indispensabil în orice sistem judiciar [187, p.4].

Constatăm, dimpotrivă, că în Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova legea califică anumite măsuri ca fiind sancțiuni. Exemplificativ indicăm în continuare o dispoziție legală care califică o anumită măsură ca sancțiune și anume art. 161 CPC al RM ce reglementează amenzile care se aplică de către instanța judecătorească, în cazurile și în proporțiile stabilite de cod, persoanelor care au săvârșit încălcări procedurale. Odată cu aplicarea sancțiunii, se va constata încălcarea. Nu pot fi amendați minorii care, la data săvârșirii încălcării procedurale, nu au împliniți 16 ani. Amenda se stabilește în unități convenționale. O unitate convențională este egală cu 50 de lei

Dificultatea determinării sancțiunilor procedurale nu rezidă însă numai în lipsa unor dispoziții legale care să enunțe sau să califice, în acest sens și în termeni lipsiți de echivoc, anumite măsuri. Într-adevăr, constatăm, și aceasta în al doilea rând, că nici în literatura de specialitate nu există o concepție unitară asupra determinării sancțiunilor procedurale. De altfel, așa cum am mai arătat, literatura de specialitate a cercetat sancțiunile procedurale nu în mod

unitar, ci doar în cadrul unor instituții diferite (în legătură cu actele de procedură, termenele de procedură etc.) [187, p.7].

Există însă și alte instituții juridice ce nu beneficiază de o calificare legală, în sensul de sancțiuni procedurale, și cu privire la care s-au purtat îndelungi discuții în literatura de specialitate (sub aspectul naturii lor juridice). Avem în vedere cu deosebire instituția prescripției extinctive. Poate fi privită prescripția extintivă ca o sancțiune procedurală sau ea reprezintă, în exclusivitate, așa cum s-a considerat de aproape trei decenii în dreptul românesc, o instituție de drept material? Se întreabă C. Oprea [178, p.11]. Trebuie să recunoaștem că o opțiune în acest sens este dificilă. Considerarea prescripției extinctive ca o instituție de drept material ar corespunde unei concepții devenită aproape tradițională.

În pofida unor argumente de o incontestabilă valoare, autorul P. Pop [187, p.7] își exprimă opțiunea pentru concepția potrivit căreia prescripția extintivă are certe valențe procesuale. Este teza ce a fost promovată în dreptul comparat. Într-o atare concepție prescripția extintivă este considerată ca o sancțiune civilă [89, p.775].

În literatura juridică găsim definiții ale prescripției extinctive, cum ar fi: stingerea acelei componente a dreptului la acțiune, care constă în posibilitatea titularului dreptului subiectiv de a cere obligarea subiectului pasiv la executarea obligației corelative sau la recunoașterea dreptului subiectiv contestat, datorită nesesizării organului de jurisdicție în termenul prevăzut de lege [45, p.270], acel mod de transformare a conținutului raportului juridic civil constând în stingerea dreptului de realizare silită a obligației civile corelative din cauza neexercitării lui în termenul stabilit de lege [231, p.92].

Codul civil al Republicii Moldova reglementează prescripția extintivă în art. 391, iar conform art. 406 alin (1), după expirarea termenului de prescripție extintivă, debitorul poate refuza executarea obligației. Executarea benevolă a obligației după expirarea termenului de prescripție extintivă nu constituie un act lipsit de temei juridic, iar persoana care a executat obligația după expirarea termenului de prescripție extintivă nu are dreptul să ceară restituirea celor executate, chiar dacă, la data executării, nu cunoștea faptul expirării termenului de prescripție extintivă. Aceeași prevedere se aplică și pentru recunoașterea datoriilor conform contractului, precum și pentru garanțiile asigurătorii date de debitor. Astfel, termenul de prescripție extintivă reprezintă termenul general în interiorul căruia persoana poate să-și apere, pe calea intentării unei acțiuni în instanță de judecată, a dreptului încălcat, constituie trei ani. Acțiunile privind apărarea drepturilor personale nepatrimoniale se prescriu numai în cazurile expres prevăzute de lege [59, p.34-35].

Considerăm că, intima legătură dintre prescripția dreptului la acțiune și dreptul subiectiv, conexiune relevantă și în opinia rezumată anterior, conferă acestei instituții un caracter particular și de real interes pentru dreptul modern.

Astfel, specificul răspunderii de drept privat, și anume în baza celor expuse, ține de faptul că, scurgerea termenului de prescripție nu împiedică debitorul să își execute obligația, Chiar dacă și în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept public termenul de prescripție are aceeași semnificație și efecte juridice, totuși nici legislația și nici practica nu atestă cazuri în care s-ar executa obligația de a răspunde juridic după expirarea termenului de prescripție. Nici în răspunderea de drept privat după expirare debitorul nu va putea fi tras la răspundere, dar în schimb el benevol poate executa obligația. Totuși în dreptul public o atare situație nu este reglementată [59, p.35].

Cercetând sancțiunile în dreptul muncii ca ramură care face parte din construcția teoretică a dreptului privat, după părerea autorului N. V. Antipieva, răspunderea și sancțiunile patrimoniale din dreptul civil s-a transformat în răspundere materială în dreptul muncii, în așa fel căpătând un caracter specific răspunderii în dreptul muncii [265, p.247].

Autoarea, T. Stahi referindu-se la tema vizată în publicațiile sale, menționează că, una din problemele dreptului civil și dreptului muncii contemporan, ramuri ale dreptului privat este raportul dintre instituțiile răspunderii materiale și patrimoniale, în special, aplicarea dispozițiilor privind răspunderea în relațiile juridice, a posibilității probabile de utilizare în comun a dreptului civil și dreptului muncii [215, p.108].

Autorul A. Țiclea definește răspunderea patrimonială în dreptul muncii ca „o formă a răspunderii juridice pentru daune, specifică dreptului muncii, ce constă în obligația angajatului sau, după caz, a angajatorului de a acoperi pagubele produse celeilalte părți în executarea contractului individual de muncă [243, p.28]. L. Georgescu menționează că, răspunderea patrimonială este una reparatorie, ca și cea civilă (contractuală sau delictuală) ori cea materială. Ea este patrimonială deoarece salariatul care a produs o pagubă angajatorului va fi obligat, cu bunurile aparținând patrimoniului său – în primul rând cu salariul – să acopere prejudiciul, reîntregind patrimoniul afectat [109, p.11].

CM a RM (2003) prevede o reglementare distinctă a relațiilor de răspundere patrimonială /materială care se refră nu doar la salariați, ci și la angajatori. Astfel, în Titlul XI trei capitole sînt dedicate în totalitate relațiilor menționate anterior.

În doctrina autohtonă, autorii E. Boișteanu și N. Romandaș definesc răspunderea materială „ca o formă a răspunderii juridice, care impune obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) de a repara, în condițiile legii,

prejudiciul cauzat celeilalte părți în legătură cu exercitarea obligațiilor asumate prin contractul individual de muncă” [41, p.660].

În art. 327 (alin. (2) CM al RM se prevede că partea contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) care a cauzat, în legătură cu exercitarea obligațiilor sale de muncă, un prejudiciu material și/sau moral celeilalte părți repară acest prejudiciu. Deci, pentru prima dată în Republica Moldova se stabilește răspunderea materială/patrimonială nu numai pentru prejudiciul material cauzat, ci și pentru cel moral [173, p.21-22]. Instituția compensării daunei morale este suficient reglementată în legislația civilă. Însă chestiunea privind aplicarea acesteia și asupra cazurilor de încălcare a drepturilor de muncă a rămas deschisă până la aprobarea noului Cod al muncii. Instanțele de judecată deseori refuzau satisfacerea acțiunilor de reparare a prejudiciilor morale în cazul încălcării dreptului la muncă.

La acest capitol accentuăm, că în literatură de specialitate este formulată opinia potrivit căreia, „în raporturile de muncă dreptul la repararea prejudiciului moral îl are doar salariatul, dar nu și angajatorul (ceea ce, într-o anumită măsură, constituie o abatere de la principiul general al egalității părților, conform art.17 lit. b) CM al RM)” [53, p.68-73].

Astfel în doctrină s-a apreciat că nu este normal ca angajatorul să răspundă și pentru eventualele daune morale produse salariatului său, iar salariatul să răspundă exclusiv pentru daunele materiale produse angajatorului [215, p. 113].

Analizând prevederile art. 327 din CM al RM putem deduce că, legea se referă la ambele părți ale contractului de muncă și nicidecum exclusiv la una din părți, dar în problema dată se contrazic două articole din CM al RM și anume art. 333 din CM al RM i s-a dat următorul conținut: „salariatul este obligat să repare prejudiciul material cauzat angajatorului, dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel”.

În acest context, autoarea T. Stahi propune, și noi susținem această idee, modificarea corespunzătoare a art. 333 din CM al RM și anume „*salariatul este obligat să repare prejudiciul material și/sau moral cauzat angajatorului, dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel*” [215, p.114].

Este necesar de a evidenția faptul că legislația civilă nu stabilește acordul între partea prejudiciată și partea care a cauzat prejudiciul moral ca temei pentru determinarea mărimii compensației pentru dauna morală cauzată, aceasta fiind de competența exclusivă a instanței de judecată. În acest sens, la art. 329 alin. (2) CM al RM este stipulat că prejudiciul moral se repară în formă bănească sau într-o altă formă materială determinată de părți. Astfel, normele CM al RM au un caracter mai progresiv față de normele civile.

În răspunderea de dreptul muncii regăsim elemente suplimentare specifice construcției teoretice răspunderii juridice de drept privat, și anume aplicarea unor măsuri sancționatorii specifice: reținerile din salariu pentru achitarea datoriilor salariaților față de angajator se pot face în baza ordinului (dispoziției, deciziei, hotărârii) acestuia pentru restituirea avansului eliberat în contul salariului; pentru acoperirea avansului necheltuit și nerestituit la timp, eliberat pentru deplasare în interes de serviciu sau transferare într-o altă localitate ori pentru necesități gospodărești, dacă salariatul nu contestă temeiul și cuantumul reținerilor; pentru repararea prejudiciului material cauzat unității din vina salariatului.

Reținerile din salariu nu pot fi asemuite nicidecum cu alte sancțiuni pecuniare specifice răspunderii de drept public, chiar dacă și în răspunderea de drept fiscal putem întâlni fenomene similare.

În dreptul muncii se regăsesc și sancțiunile disciplinare, care reprezintă o acțiune întreprinsă de către angajator, ca urmare a comportamentului defectuos al salariatului, în urma neexecutării sau executării necorespunzătoare a contractului individual de muncă.

În dreptul privat doctrina operează cu o multitudine de definiții ale sancțiunii disciplinare. Astfel, în opinia cercetătorilor E. Boișteanu și N. Romandaș [41, p.652], sancțiunile disciplinare constituie mijloace de constrângere prevăzute de lege, având ca scop apărarea ordinii disciplinare, dezvoltarea spiritului de răspundere pentru îndeplinirea conștiincioasă a îndatoririlor de serviciu și respectarea normelor de comportare, precum și prevenirea producerii unor acte de indisciplină.

Sancțiunea disciplinară reprezintă măsurile de constrângere nefavorabile, aplicate de către angajator, ca urmare a comportamentului defectuos al salariatului, în urma neexecutării sau executării necorespunzătoare a contractului individual de munca, al celui colectiv de munca și al altor acte emise în interiorul unității, în scopul restabilirii ordinii încălcate și prevenirii producerii unor acte similare, menționează I. Bostan [43, p.156].

Codul muncii al Republicii Moldova nu prevede expres noțiunea sancțiunii disciplinare, însă art. 206 reglementează categoriile de sancțiuni aplicabile salariaților: avertismentul; mustrarea; mustrarea aspră; concedierea (în temeiurile prevăzute la art.86 alin.(1) lit.g) -r) Codul Muncii).

Doctrina juridică [172, p.317; 206, p. 404; 240, p. 195] de asemenea clasifică sancțiunile disciplinare, în raport cu două criterii principale: în dependență de categoria de personal cărora li se aplică și după criteriul efectelor produse.

După *criteriul efectelor produse*, sancțiunile disciplinare se pot împărți în sancțiuni cu efect *precumpănitor moral* (de exemplu: mustrarea și avertismentul) și sancțiuni cu efect

precumpănitor patrimonial (de exemplu: mustrarea aspră, concedierea). Acest criteriu de clasificare este adoptat de Codul Muncii, care începe, în ordinea gravității, cu sancțiunile care au efect pur moral și continuă, în aceeași ordine, cu cele al căror efect direct este de natură material [46, p.122]. În opinia altor autori [115, p.572], această împărțire are un caracter relativ, deoarece însăși sancțiunile cu efect moral pot produce urmări de ordin patrimonial (de ex.: pierderea dreptului la prime), iar sancțiunile cu efect patrimonial produc, fără îndoială, și un efect moral, fără de care este de neconceput orice sancțiune.

După *criteriul categoriei de personal* cărora li se aplică, sancțiunile disciplinare se împart în: *sancțiuni generale*, care sunt prevăzute de Codul muncii; și b) *sancțiuni speciale*, care sunt prevăzute în alte legi organice, statute și regulamente disciplinare. Pentru încălcarea unor îndatoriri comune se aplică sancțiunile generale, iar pentru încălcarea obligațiilor proprii unei anumite activități, se aplică sancțiunile disciplinare specifice [153, p.263; 41, p. 625].

O regulă important pentru legislația muncii este cea, care interzice în mod expres, aplicarea amenzilor disciplinare sau a altor sancțiuni pecuniare (art. 206 alin. (3) din C.M. al R.Moldova). Important este faptul că sancțiunea disciplinară se aplică prin ordin (dispoziție, decizie, hotărâre), în care se indică în mod obligatoriu, sub sancțiunea nulității: temeiurile de fapt și de drept ale aplicării sancțiunii; termenul în care sancțiunea poate fi contestată; organul în care sancțiunea poate fi contestată. Ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) de sancționare poate fi contestat de salariat, în instanța de judecată, în termen de 3 luni de la înștiințare.

Generalizând la acest paragraf, putem confirma cu certitudine că, sancțiunile din cadrul construcției teoretice răspunderii de drept privat dispun de anumite *caractere specifice*, ceea ce le deosebește de alte sancțiuni: ilicitul care trebuie sancționat derivă din încălcarea unei norme juridice care reglementează raporturi juridice de drept privat; pot fi aplicate atât subiectului de drept, persoană fizică, cât și persoanei juridice; sancțiunile de drept privat se aplică indiferent de vârsta acestuia; izvorul sancțiunilor de drept privat rezidă fie într-un act normativ, fie într-o manifestare de voință a particularilor prevăzute într-un contract; aplicarea lor, nu este condiționată de intervenția instanțelor de judecată, aceasta fiind necesar, doar în cazul neexecutării de bună voie a sancțiunii.

4.6. Concluzii la capitolul IV

În concluzie la acest capitol dorim să menționăm că pentru a caracteriza construcția teoretică a răspunderii în dreptul privat a fost necesară analiza instituțiilor și instituția răspunderii juridice în ramurile care fac parte din tipul răspunderii juridice în dreptul privat, de asemenea compararea și delimitarea diferitor forme de răspundere juridică, care au o importanță specială atât pentru teorie, cât și pentru practică.

1. Criteriile la care apelează știința juridică contemporană pentru delimitarea construcției teoretice în dreptul privat de construcția teoretică în dreptul public sunt: importanța socială a interesului lezat prin fapta ilicită; temeiul; scopul; particularitățile definitorii ale conduitei ilicite din punctul de vedere al normei juridice și al interesului social lezat, vinovăția, legătura cauzală, și nu în ultimul rând prejudiciul; natura și conținutul măsurilor de constrângere; forma și metodele de aplicare a sancțiunilor.

2. Specificul răspunderii juridice de drept privat ar fi anume reflectarea în conștiința subiectului de drept a conținutului normelor juridice de drept privat, evaluarea efectelor juridice ale comportamentului pe care-l poate alege subiectul și optarea pentru una dintre alternativele de comportament reflectate de propria conștiință. Cu cât nivelul conștiinței juridice este mai ridicat, cu atât opțiunile subiectelor dreptului privat se aliniează mai mult la categoria de comportament conform normelor juridice.

3. Răspunderea juridică regăsită în ramurile dreptului privat denotă un caracter interramural, cumulând mai multe elemente specifice originare din mai multe ramuri ale dreptului privat. Acest lucru dovedește unitatea răspunderii juridice aplicabile în caz de nesocotire a normelor juridice de drept privat.

4. Răspunderea de drept privat poate fi reglementată și de acte normative subordonate legii, inclusiv de contractele încheiate între părți, acte unilaterale de exprimare a voinței subiectului de drept. Respectiva trăsătură a răspunderii de drept privat derivă din principiul autonomiei voinței părților și din cel al libertății contractuale.

5. Răspunderea în dreptul privat manifestă un caracter ce denotă posibilitatea de a apela la forța de constrângere a statului, nefiind obligatoriu ca această posibilitate să fie valorificată.

6. Un element specific al răspunderii civile ca formă a răspunderii de drept privat este aplicabilitatea prezumției de vinovăție care are legătură nu doar cu dificultatea de a proba vinovăția în cadrul acestei forme a răspunderii de drept privat, ci este un element indispensabil în asigurarea exercitării fără impedimente a drepturilor și libertăților reglementate de legislația de ramură *vis-à-vis* de subiectele raporturilor juridice civile.

7. Referitor la raportul cauzal și regulile aplicabile lui în cadrul răspunderii în dreptul privat, am ajuns la concluzia că datorită specificului răspunderii în drept privat, fiind reprezentat

de obligativitatea survenirii daunei patrimoniale și specificul raportului de cauzalitate este cel ce exclude orice prezumție de cauzalitate referitoare la rezultatele posibile. Numai în urma constatării daunei se poate discuta despre analiza raportului cauzal dintre daună și fapta ce contravine legii.

8. În ceea ce privește răspunderea pentru fapta altuia în dreptul privat, are ca finalitate crearea unei garanții suplimentare în favoarea victimei prejudiciului, în sensul de a-i asigura acesteia posibilitatea de a-și vedea reparată paguba suferită.

9. Deși considerăm valabilă existența vinovăției în dreptul civil, suntem interesați și de opinia privind dispariția vinovăției care reprezintă un subiect foarte actual. În prezent, asistăm la o slabă rezonanță a ideii de vină civilă, în virtutea faptului că se argumentează tot mai frecvent și pregnant o teorie a răspunderii obiective, fără culpă. Universalismul acestei reguli face să fie aplicabilă în toate cazurile, stabilind cadrul legal în care victima poate pretinde și poate obține plata despăgubirilor.

10. Prejudiciul – condiție a răspunderii în dreptul privat – constituie expresia efectului patrimonial negativ cauzat de către o persoană, ca urmare a conduitei sale ilicite, diminuarea patrimoniului. Acest rezultat are o importanță deosebită, constituind elementul doveditor al producerii faptului ilicit. De aceea, în unele forme ale ilicitului, lipsa rezultatului material poate fi echivalat cu inexistența faptei sau cu existența tentativei, chiar dacă a fost săvârșită o anumită acțiune.

11. Atunci când vorbim de răspunderea patrimonială, ea nu se regăsește exclusiv în sfera dreptului privat și a răspunderii de drept privat. Aceasta își poate găsi reflecția inclusiv în sfera dreptului public. Acest lucru nu înseamnă nicidecum că ea dobândește caracterele specifice răspunderii de drept public, aceasta rămâne în esență răspundere de drept privat. Ceea ce se modifică ține de cercul de subiecte cărora li se aplică și faptele în urma comiterii cărora se aplică ea.

12. În cadrul construcției de răspundere juridică de drept public cel mai des este imposibilă restabilirea situației preexistente, neexistând de fapt această obligație, pe când dacă ne raportăm la modelul răspunderii de drept privat, Codul Civil al Republicii Moldova reglementează expres situația obligării la restabilirea situației preexistente.

13. Nașterea răspunderii juridice în temei contractual este un alt element caracteristic construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat. Această formă a răspunderii o regăsim și în alte ramuri care fac parte din dreptul privat, spre exemplu contractul matrimonial în dreptul familiei, contractual individual de muncă în dreptul muncii, ș.a.

14. Am constatat dificultatea determinării sancțiunilor procedurale în construcția teoretică a dreptului privat. În literatura de specialitate nu există o concepție unitară asupra determinării sancțiunilor procedurale. Astfel, de exemplu nu există o unitate de păreri în ceea ce privește prescripția extensivă, și anume poate fi privită prescripția extinctivă ca o sancțiune procedurală în dreptul privat sau ea reprezintă, în exclusivitate, așa cum s-a considerat de aproape trei decenii, o instituție de drept material. Chiar dacă și în cadrul construcției teoretice a răspunderii de drept public termenul de prescripție are aceeași semnificație și efecte juridice, totuși nici legislația și nici practica nu atestă cazuri în care s-ar executa obligația de a răspunde juridic după expirarea termenului de prescripție. Nici în răspunderea de drept privat după expirare debitorul nu va putea fi tras la răspundere, dar în schimb el benevol poate executa obligația. Sancțiunile din cadrul construcției teoretice a dreptului privat dispun de anumite *caractere specifice*, ceea ce le și deosebește de alte sancțiuni.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele științifice obținute ca urmare a cercetărilor efectuate s-au reflectat în: analiza complexă a instituțiilor răspunderii juridice în dreptul public și în dreptul privat, reconceptualizarea răspunderii juridice și racordarea conținutului acesteia la tendințele doctrinare noi în materia tipurilor, formelor și modalităților răspunderii juridice, astfel încât să fie create garanții eficiente pentru apărarea drepturilor și libertăților participanților la raporturile juridice de răspundere; argumentarea necesității includerii conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în limbajul juridic al Teoriei generale a dreptului; studierea particularităților și mecanismului de realizare a răspunderii juridice de drept public și drept privat, ca tipuri de răspundere juridică, orientărilor practicienilor ce realizează aceste tipuri de răspundere în situațiile când unele forme de răspundere din dreptul public interferează cu unele forme de răspundere juridică din dreptul privat.

Pornind de la obiectivele tezei, precum și de la faptul că problema științifică actuală de importanță majoră a fost demonstrată în raport cu ipoteza de cercetare, formulăm următoarele concluzii:

1. O unanimitate de opinii cu privire la identificarea și definirea conceptului de construcție teoretică a răspunderii juridice în teoria dreptului cât și în științele de ramură nu s-a format. Cercetând elementele de structură ale construcției teoretice a răspunderii juridice, am ajuns la concluzia că ele sunt următoarele:

- normele dreptului material și procesual;
- sancțiunile normelor juridice de drept material și procesual;
- principiile răspunderii juridice;
- definițiile științifice și concepțiile referitor la temeiurile și limitele răspunderii juridice

[cap.2, par.2.1.].

2. Definirea esenței și a elementelor construcției teoretice a răspunderii juridice este posibilă numai dacă se întrunesc următoarele condiții: stabilirea unei abordări specifice pentru înțelegerea conceptului de „*construcție juridică*” (ca mijloc tehnico-juridic); definirea concretă a răspunderii juridice ca instituție a dreptului sau ca mijloc legal; definirea limitelor dimensionale a construcției teoretice a răspunderii juridice în general și a limitelor dimensionale ale construcțiilor răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat, luând în calcul scopurile și obiectivele acestor tipuri de răspundere. Stabilind și formulând exact esența și conținutul construcției teoretice a răspunderii juridice ca construcție juridică, și consolidând principiile sale la nivel legislativ, vom fi în stare să rezolvăm echitabil problemele fundamentale legate de

răspunderea juridică, asigurarea legalității, prevenirea și reprimarea faptelor ilicite, înlăturarea prejudiciului cauzat de acesta societății și ordinii de drept [cap.2, par.2.1.].

3. Analiza interacțiunii dialectice a dreptului public cu cel privat, cât și a interacțiunii dialectice a răspunderii juridice de drept public și privat reprezintă un imperativ al dezvoltării contemporane a fenomenului răspunderii juridice și a întregului sistem de drept. Categoria de construcție teoretică poate fi utilizată nu numai pentru a identifica *tipul răspunderii juridice* (de exemplu, răspunderea juridică de drept public, răspunderea juridică de drept privat) dar și formele ei (răspunderea constituțională, răspunderea administrativă, răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea ecologică, etc), modalitățile ei (răspunderea civilă delictuală, răspunderea civilă contractuală, răspunderea administrativ-disciplinară, răspunderea administrativ-contravențională, etc.), limitele de realizare (răspunderea juridică realizată și răspunderea juridică nerealizată) dar și statutul juridic al subiecților, condițiile, conținutul raporturilor juridice de răspundere juridică în evoluția sa [cap.2, par.2.4.].

4. Construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public, este exprimată în sistemul de norme juridice cu caracter onerativ și prohibitiv pe baza cărora se aplică sancțiuni pentru categoriile de fapte ilicite ca infracțiuni, contravenții, delikte constituționale, precum și procedurile legate de stabilirea, specificarea și realizarea răspunderii juridice de drept public. Răspunderea juridică de drept public este tipul răspunderii juridice care include în sine următoarele forme (răspundere constituțională, răspundere penală, răspundere administrativă, răspundere contravențională, răspundere financiară, răspundere procesual penală, etc.). Răspunderea juridică de drept public se deosebește de răspunderea juridică de drept privat prin următoarele caracteristici: temeiul *de jure* și *de facto*, legătura de cauzalitate, *prezumția de nevinovăție*, specificul sancțiunilor, care sunt aplicate din numele statului de organele competente, au un caracter represiv, se aplică doar celui vinovat, răspunderea fiind individuală și personală, reprezintă principala modalitate prin care autoritățile publice protejează și organizează prin constrângere condițiile de viață ale societății, au ca scop prevenirea săvârșirii de noi fapte ilicite atât pentru cei care le-au săvârșit, dar și pentru cei tentați să le săvârșescă [cap.3, par.2.3.].

5. Construcția teoretică a răspunderii juridice de drept privat denotă un caracter interramural, cumulând mai multe elemente specifice, dintre care, temeiul *de jure* și *de facto*, prejudiciul, legătura de cauzalitate, *prezumția de vinovăție*, răspunderea pentru fapta altuia, măsurile sancționatorii specifice. Răspunderea de drept privat, spre deosebire de răspunderea de drept public, poate fi reglementată și de acte normative subordonate legii, inclusiv de contracte încheiate între părți, acte unilaterale de exprimare a voinței subiectului de drept. Respectiva

trăsătură a răspunderii de drept privat derivă din principiul autonomiei voinței părților, și din cel al libertății contractuale.

Criteriile la care mai apelează știința juridică pentru delimitarea construcției teoretice de drept privat de cea de drept public sunt: importanța socială a interesului lezat prin fapta ilicită, scopul, natura și conținutul măsurilor de constrângere, forma și metodele de aplicare a sancțiunilor. Existența prejudiciului și recuperarea lui este condiția și principiul de bază a răspunderii în dreptul privat. Modalitatea răspunderii juridice în temei contractual este un alt element al construcției teoretice a răspunderii juridice de drept privat. Această modalitate a răspunderii juridice ce face parte din forma de răspundere civilă și tipul de răspundere în dreptul privat o regăsim și în alte ramuri, de exemplu, contractul matrimonial în dreptul familiei, contractul individual de muncă în dreptul muncii, etc [cap.4, par.3.4.].

6. *Contribuțiile personale la soluționarea problemei abordate în teză* s-au materializat în cercetarea complexă a răspunderii juridice în dreptul public și privat menite să suplimenteze sistemul de garanții materiale și procesuale în vederea oferirii unei protecții judiciare existente a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice în faza realizării răspunderii juridice. Pentru prima dată în doctrina națională, a fost pusă problema identificării unui concept pertinent al răspunderii juridice, care să indice vectorul direcției de reglementare a instituției respective în legislația și doctrina juridică a Republicii Moldova. Unei analize multiaspectuale au fost supuse structura și elementele specifice construcției a răspunderii juridice. Din necesitatea racordării acestor concepte la ideile și teoriile existente în Teoria generală a dreptului au fost formulate unele definiții, clasificări a construcțiilor teoretice respective cu concluziile de rigoare.

Semnificația teoretică a tezei. Lucrarea elucidează diverse abordări doctrinare ale diferitor forme de răspundere juridică. Din perspectivă teoretică, se urmărește ordonarea elementelor răspunderii juridice, și anume a celor care constituie construcția teoretică a răspunderii juridice, în așa fel, încât să se poată opera cu sintagmele introduse în circuitul limbajului specific Teoriei generale a dreptului. În plus, fiecare dintre elementele analizate vin cu accente pe ceea ce este specific răspunderii juridice de drept public și celei de drept privat. Alt aspect teoretic relevant este că acest fenomen – construcția teoretică a răspunderii juridice de drept public și cea a răspunderii juridice de drept privat este abordat în felul în care se pune accentul inclusiv pe interacțiunea formelor răspunderii de drept public cu cele ale răspunderii de drept privat.

Valoarea practică a tezei, impactul elaborărilor sunt determinate de faptul că, rezultatele și concluziile prezentei lucrări vor putea fi folosite de către judecători, avocați și alți

participanți în procesul de realizare a răspunderii juridice, contribuind la uniformizarea practicii juridice. De asemenea, reflectarea practică a conceptului construcției teoretice a răspunderii juridice de drept public și a celei de drept privat, cu siguranță va constitui un început pentru alte studii ce vor detalia anumite aspecte prezente în lucrare. Ideile și expunerile din textul lucrării de față pot fi utile în cadrul studiilor dedicate Teoriei generale a dreptului, în cadrul studiilor ce se focusează pe instituția răspunderii juridice în cadrul diferitor ramuri de drept, în procesul de elaborare a actelor normative, contribuind la reformarea legislației din Republica Moldova, dar și de către cei implicați în procesul de aplicare a dreptului, mai cu seamă cel de aplicare a normelor juridice ce reglementează instituția răspunderii juridice în cadrul diferitor ramuri de drept.

Reieșind din constatările cercetărilor realizate și conștientizând impactul lor asupra cadrului doctrinar al teoriei generale a dreptului, precum și apreciind valoarea lor teoretică și practică, înaintăm următoarele recomandări:

1. Propunem definiția construcției teoretice a răspunderii juridice: *prin construcția teoretică a răspunderii juridice, subînțelegem un model de structură, anumite mijloace tehnico-juridice prin care sunt stabilite principiile acțiunii, elementele componente cât și definițiile științifice, concepțiile referitoare la temeiurile și limitele răspunderii juridice* [cap.2, par.2.1].

2. În urma cercetării răspunderii de drept public propunem următoarea definiție: *prin construcție teoretică a răspunderii juridice de drept public urmează să înțelegem un ansamblu de elemente structurale ce conțin, norme ale dreptului material și procesual public ce fixează sancțiunea, pedeapsa și alte măsuri punitive, ordinea și consecutivitatea realizării lor, precum principiile, ideile și concepțiile referitoare la temeiul, condițiile și limitele răspunderii, caracterizată printr-o metodă imperativă de reglementare, ce formează tipul răspunderii de drept public cu formele și modalitățile specifice de realizare, având ca scop final asigurarea intereselor statului și ale societății, drepturile și libertățile cetățenilor* [cap.2, par.2.2].

3. De asemenea propunem definiția construcției teoretice a răspunderii în dreptul privat care poate fi formulată în felul următor: *prin construcție teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat urmează să înțelegem un ansamblu de elemente structurale ce conțin normele dreptului material și procesual privat, ce fixează sancțiuni și alte măsuri reparatorii, ordinea și consecutivitatea realizării lor, precum principiile, definițiile științifice și concepțiile referitoare la temeiurile și limitele ce formează tipul răspunderii juridice de drept privat, cu forme și modalități specifice de realizare, având ca scop final repararea integrală a prejudiciului cauzat, ca mijloc de asigurare a drepturilor și libertăților din cadrul raporturilor juridice de drept privat* [cap.2, par.2.3].

4. De asemenea, generalizând opiniile existente în doctrina Teoriei generale a dreptului, venim cu unele propuneri care ar lărgi spațiul utilizării categoriei de construcție teoretică utilizând diverse criterii în clasificarea tipurilor, formelor și modalităților de răspundere juridică:

1) După natura juridică a normelor de drept:

a. construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul public, ce include: construcția teoretică a răspunderii constituționale; construcția teoretică a răspunderii administrative (răspunderea contravențională, răspunderea administrativ-patrimonială; răspunderea administrativ disciplinară); construcția teoretică a răspunderii penale; construcția teoretică a răspunderii ecologice; construcția teoretică a răspunderii financiare, construcția teoretică a răspunderii fiscale, ș.a.

b. Construcția teoretică a răspunderii juridice în dreptul privat ce cuprinde: construcția teoretică a răspunderii civile (răspunderea delictuală; răspunderea contractuală); construcția teoretică a răspunderii în dreptul muncii (răspunderea disciplinară, răspunderea patrimonială); construcția teoretică a răspunderii în dreptul familiei; construcția teoretică a răspunderii în dreptul funciar ș.a.

2) După statutul juridic al subiectelor de drept: a) construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor fizice; b) construcția teoretică a răspunderii juridice a persoanelor juridice; c) construcția teoretică a răspunderii juridice a statului.

3) După gradul de vinovăție: a) construcția teoretică a răspunderii juridice obiective; b) construcția teoretică a răspunderii juridice subiective.

4) După conținutul raportul juridic: a) construcția teoretică a răspunderii juridice materiale; b) construcția teoretică a răspunderii juridice procedurale [cap.2, par.2.1].

4. Răspunderea juridică este una dintre categoriile fundamentale ale științei dreptului contemporan, care pune în acțiune, în funcție de circumstanțe, normele atât ale ramurilor dreptului public cât și ale celui privat.

Recomandăm utilizarea în vocabularul juridic al Teoriei generale a dreptului prin intermediul construcției teoretice a răspunderii juridice, a următoarelor categorii juridice:

- *Tip de răspundere juridică* (de exemplu: răspundere de drept public, răspundere de drept privat);
- *Formă de răspundere juridică* (de exemplu: răspundere constituțională, răspundere administrativă, răspundere penală, răspundere civilă, ș.a.) care în majoritatea cazurilor corespund unei ramuri de drept.

- *Modalitate de răspundere juridică* (răspunderea delictuală și răspunderea contractuală în dreptul civil, răspunderea patrimonială, răspunderea contravențională, răspunderea disciplinară în dreptul administrative, care pot fi interramurale).

- *Limitele realizării răspunderii juridice* (răspunderea juridică realizată, răspunderea juridică nerealizată) [cap.2, par.2.1].

Sugestii privind potențialele direcții de cercetare legată de tema abordării: în baza rezultatelor materializate în cadrul acestei teze de doctorat, au fost identificate și eventualele direcții ale unor cercetări de perspectivă, între care:

- Construcția teoretică a statutului subiecților răspunderii juridice.
- Eaptele normative materiale și procesuale în evoluția răspunderii juridice.
- Construcția teoretică a răspunderii juridice procesuale ca formă distinctă de răspundere juridică.

BIBLIOGRAFIA

A. Referințe bibliografice în limba română

1. ADAM, I. *Dreptul Civil. Teoria generală a drepturilor reale*. București: C.H. Beck, 2013. 768 p. ISBN 978-606-18-0306-4.
2. ADAM, I. *Drept civil. Obligațiile. Faptul juridic*. București: C.H. Beck, 2013. 593 p. ISBN 978-606-18-0157-2
3. AILOAE (IGNATESCU), C.M. *Abuzul de drept: tz. de doct. în drept*. Timișoara, 2010. 220 p.
4. ANGHEL, I. M., DEAK, Fr., POPA, M. F. *Răspunderea civilă*. București: Editura Științifică, 1970. 449 p.
5. ALECU, Gh. Considerații de ordin teoretic și juridic privind conceptul de răspundere penală. Relația răspundere-responsabilitate. In: *Legea și viața*. 2009, nr. 5, pp. 6-14. ISSN 1810-309 X.
6. ANTONIU, G. *Raportul de cauzalitate în dreptul penal*. București: Lumina Lex, 2001. 272 p. ISBN 973-27-0617-1.
7. ANTONIU, G. *Vinovăția penală*. București: Academiei Române, 2002. 352 p. ISBN 937-27-0480-9.
8. ANTONIU, G, BULAI, C. *Dicționar de drept penal și procedură penală*. București: Hamangiu, 2011. 960 p. ISBN 978-606-522-183-3.
9. ARAMA, E., CHICU, O. Reflecții asupra răspunderii juridice în evul mediu. In: *Revista Națională de Drept*. 2009, nr. 2, pp. 2-8. ISSN 1811-0770.
10. ARDELEAN, G. *Repararea prejudiciului ecologic. tz. de doct. în drept*. Chișinău, 2017. 180 p.
11. ARMEANIC, A. ș.a. *Drept fiscal*. Chișinău: Museum, 2001. 159p. ISBN 997-575-127-X.
12. AVORNIC, GH. ș.a. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Cartier, 2004. 656 p. ISBN 9975-79-274-X.
13. AVORNIC, GH. *Teoria generală a dreptului. Vol II*. Chișinău: Tipografia centrală, 2010. 580 p. ISBN 978-997-578-865-6.
14. BAIEȘ, S. ș.a. *Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Vol. II*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 528 p. ISBN 997-579-344-4.
15. BAIEȘ, S., ROȘCA, M. *Drept civil. Dreptul obligațiilor. Vol. III*. Chișinău: Cartier Juridic, 2014. 534 p. ISBN 978-9975-4276-1-6.
16. BALTAG, D. *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 440 p. ISBN 978-9975-920-49-0.
17. BALTAG, D. *Teoria Generală a Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 536 p. ISBN 978-9975-53-204-4.
18. BALTAG, D. Causalitatea – condiție inherentă a răspunderii juridice. In: *Revista Națională de Drept*. 2006, nr.2, pp. 34-38. ISSN 1811-0770.
19. BALTAG, D. Vinovăția – temei sau condiție a răspunderii juridice? In: *Revista Națională de Drept*. 2006, nr.6, pp. 18-22. ISSN 1811-0770.
20. BALTAG, D. Probleme actuale în cunoașterea esenței și conținutului răspunderii juridice. In: *Studii juridice universitare*. 2009, nr. 3-4, pp.17-31. ISSN 1857-4122.
21. BALTAG, D., CERBA, V. Perspectivele teoretice ale delimitării răspunderii juridice în răspundere de drept public și răspundere de drept privat. In: *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*. 2017, nr. 5 (27), pp. 26-32. ISSN 2345-1130.
22. BALTAG, D., CERBA, V. Particularități specifice răspunderii de drept privat. In: *Legea și Viața*. 2017, nr. 10, pp. 44-50. ISSN 1810-309 X.

23. BALTAG, D., MORARU, E. *Statul – subiect al răspunderii juridice: Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău: ULIM, 2015. 243 p. ISBN 978-9975-124-73-7.
24. BALTAG, D., MORARU, E. Responsabilitatea și răspunderea juridică – garanție a libertății individuale. In: *Studii juridice universitare*. 2017, nr.1-2, pp.77-95. ISSN 1857-4122.
25. BALTAG, D., STAHI, T. Conceptul de vinovăție – condiție a răspunderii patrimoniale. In: *Jurnalul Juridic Național*. 2017, nr. 4, pp. 11-16. ISSN 3245-1130.
26. BALTAG, D., STAHI, T. Evoluția cadrului normativ privind reglementarea juridică a răspunderii patrimoniale ca formă a răspunderii juridice. In: *Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Statul și dreptul între tradiție și modernitate”. În onoare prof.univ.dr. hab. Om Emerit Elena Aramă*. Chișinău: USM, 2019, pp. 260-270. ISSN 978-9975-108-77-5.
27. BALTAG, D., TRAGONE, GH. Unele considerente referitoare la condițiile în care poate fi antrenată răspunderea juridică pentru fapta ilicită. In: *Legea și viața*. 2014, nr. 7, pp. 15-25. ISSN 1810-309X.
28. BARAC, L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: All Beck, 1997. 376 p. ISBN 973-588-013-X.
29. BARBĂNEAGRĂ, A., BERLIBA, V., GURSCHI, C. *Codul penal: Comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2003. 656 p. ISBN 9975-79-338-X.
30. BĂDESCU, V. S. *Dreptul mediului, sisteme de management de mediu*. București: C.H. Back, 2011. 432 p. ISBN 978-973-115-862-4.
31. BEJENARU, E. *Abuzul de drept în dreptul privat al Republicii Moldova*. Chișinău: Grafema Ibris, 2013. 184 p. ISBN 978-9975-52-078-2.
32. BELEIU, GH. *Drept civil român. Introducere în drept civil – Subiectele dreptului civil Ed. XI-a*. București: Universul Juridic, 2007. 600 p. ISBN 978-973-8929-97-5.
33. BELIGRĂDEANU, Ș. *Studii de drept al muncii*. București: C.H. Beck, 2007. 472 p. ISBN 978-973-115-193-9.
34. BÎRSAN, C. *Drept civil. Drepturile reale principale. Ed. a III-a revizuită și adăugită*. București: Hamangiu, 2017. 504 p. ISBN 978-606-27-0750-7.
35. BLOȘENCO, A. *Răspunderea juridică delictuală*. Chișinău: ARC, 2002. 308 p. ISBN 9975-61-207-5.
36. BOBOȘ, GH. *Teoria generală a dreptului*. Cluj Napoca: Dacia, 1994. 280 p. ISBN 973-935-045-3-5.
37. BOBOȘ, GH., BUZDUGAN, C. *Teoria generală a dreptului*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2005. 352 p. ISBN 978-973-771-080-2.
38. BOGDAN, S. *Drept penal. Partea specială. Vol. I*. Cluj Napoca: Sfera Juridică, 2006. 306 p. ISBN 978-606-390-005-1.
39. BOILĂ, L. P. *Răspunderea civilă delictuală subiectivă*. București: C. H. Beck, 2009. 464 p. ISBN 978-973-115-658-3.
40. BOILĂ, L. R. *Răspunderea civilă delictuală obiectivă*. București: C.H.Beck, 2009. 560 p. ISBN 973-606-180-392-7.
41. BOIȘTEANU, E., ROMANDAȘ, N. *Dreptul Muncii*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 735 p. ISBN 978-9975-53-444-4.
42. BOROI, G., STĂNCIULESCU, L. *Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil*. București: Ed. Hamangiu, 2012. 696 p. ISBN 978-606-522-554-1.
43. BOROI G., ANGHELESCU, C. A., NAZAT, B. *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*. București: Hamangiu, 2013. 352 p. ISBN 978-606-678-796-3.
44. BORODAC, A. *Manual de drept penal: Partea Generală*. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005, p. 99. ISBN 5-376-01847-4.

45. BOSTAN, I. *Sanctiunea – obiect al raportului juridic de raspundere*: tz. de doct. în drept. Chişinău, 2017. 189 p.
46. BOSTAN, I. Regimul juridic al sancţiunilor disciplinare. In: *Conferinţa Ştiinţifică Internaţională a doctoranzilor „Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători”*. 2014, Chişinău: Artpoligraf, 2014, pp. 122-134. ISBN 978-9975-4257-2-8.
47. BOTNARU, S., ŞAVGA, A., GRAMA, M. ş.a. *Drept penal. Partea generală*. Chişinău: Cartier juridic, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.
48. BRUMĂ, S. Caracteristica generală a temeiurilor răspunderii juridice civile. In: *Revista naţională de drept*. 2005, nr. 6, p. 38-44. ISSN 1811-0770.
49. BULAI, C. *Drept penal roman. Partea generală. Vol. I*. Bucureşti: Şansa, 1992. 284 p. ISBN 973-9229-74-3.
50. BULAI, C. *Dreptul penal roman. Vol. II*. Bucureşti: Şansa, 1992. 224 p. ISBN 973-9229-87-2.
51. BULAI, C. *Manual de drept penal. Parte generală*. Bucureşti: All Beck, 1997. 647 p. ISBN 978-973-922-974-6.
52. CANTACUZINO, M. *Elementele dreptului civil*. Bucureşti: All BECK, 1998. 752 p. ISBN 973-9392-25-3.
53. CAPŞA, T. Comentariu Ştiinţific-practic la Codul Muncii al Republicii Moldova. In: *Dreptul Muncii*. 2010, nr. 5-6, pp. 68-73. ISSN 1081-0211
54. CERCHEZ, A. M. *Formele răspunderii juridice în dreptul intern*: tz. de doct. în drept. Chişinău, 2016. 175 p.
55. CERCHEZ, A. M. Aspecte controversate privind formele răspunderii juridice în dreptul intern. In: *Legea şi viaţa*. 2015, nr. 4, pp. 5- 10. ISSN 1810-309-X.
56. CERBA, V. Unele consideraţii teoretice privind raportul de cauzalitate în răspunderea juridică de drept privat. In: *Legea şi Viaţa*. 2014, nr. 8, pp. 27-34. ISSN 1810-309-X.
57. CERBA, V. Unele consideraţii teoretice privind fapta ilicită – condiţie a răspunderii juridice de drept public şi de drept privat. In: *Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică*. 2014, nr. 4 (8), pp. 54-59. ISSN 2345-1130.
58. CERBA, V. Aspecte teoretice conceptuale privind răspunderea juridică de drept public. In: *Studii Juridice Universitare*. 2015, nr.1-2, pp.155-162. ISSN 1857-4122.
59. CERBA, V. Unele aspecte procedurale specifice răspunderii de drept privat. In: *Legea si Viata*. 2017, nr. 9, pp. 34-37. ISSN 1810-309-X.
60. CERBA, V. Câteva aspecte teoretice privind legătura de cauzalitate în unele ramuri ale dreptului public. In: *Legea şi Viaţa*. 2017, nr.11 (311), pp.51-53. ISSN 1810-309X.
61. CERBA, V. Răspunderea pentru fapta altuia – răspundere specifică în dreptul privat. In: *Materialele conferinţei naţionale „ Simposia Profesorum”*. Chişinău: ULIM, 2018, pp. 196-202. ISBN 978-9975-101-04-2.
62. CERBA, V. Construcţia teoretică a răspunderii juridice în teoria generală a dreptului. In: *Legea si Viata*. 2019 nr. 12, pp. 28-33. ISSN 1810-309-X.
63. CERBA, V. Specificul construcţiei teoretice a răspunderii juridice în dreptul public. In: *Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică*. 2019, nr. 6 (40), pp. 76-80. ISSN 2345-1130.
64. CETERCHI, I., CRAIOVAN, I. *Introducere în teoria generală a dreptului*. Bucureşti: All Beck, 1998. 186 p. ISBN 973-571-243-1.
65. CHIRIŢĂ, R. *Dreptul la un proces echitabil*. Bucureşti: Universul Juridic, 2008, 472 p. ISBN 978-973-127-0159.
66. CIOBANU, I., NEDELICU, N. Temeiurile raţionale ale concepţiei cauzalităţii în Dreptul Penal. In: *Studia Universitatis Moldaviae*. 2016, nr. 3, pp. 33-38. ISSN 1814-3199.

67. CIMIL, D. *Calificarea raporturilor contractelor*. Chișinău: Grafema Libris, 2013. 224 p. ISBN 978-9975-52-130-7.
68. COBÎȘNEANU, V. *Răspunderea patrimonială a autorităților publice în Republica Moldova*: autoreferat la teza de doctorat. Chișinău, 2004. 32 p.
69. Codul Administrativ al Republicii Moldova: nr. 116 din 19.07.2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320.
70. Codul Civil al Republicii Moldova: nr. 1107-XV din 06.06.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22.06.2002, nr. 82-86/661. Republicat în: *Monitorul Oficial* nr.66-75 din 01.03.2019 art.132
71. Codul Contravențional al Republicii Moldova: nr.128 din 24.10.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 16.01.2009, nr.3-6.
72. Codul Fiscal al Republicii Moldova: nr. 1163-XIII din 24.04.1997. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. ed. spec. din 25.03.2005.
73. Codul Muncii al Republicii Moldova: nr. 154 din 8.03.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.07.2003, nr. 159.
74. Codul Muncii al României: nr. 53 din 24.01.2003. In: *Monitorul Oficial al României*, 18.05.2011, nr. 345.
75. Codul Penal al Republicii Moldova: nr.985-XV din 18.04.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 13.09.2002, nr.128-129/1012.
76. Codul de Procedură Civilă a Republicii Moldova: nr. 225 din 30.05.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.06.2003, nr. 111-115.
77. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova: nr.122 din 14.03.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 07.06.2003, nr. 104-110.
78. Codul Subsolului al Republicii Moldova: nr. 3 din 02.02.2009. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.04.2009, nr. 75-77.
79. COJOCARI, E. *Drept civil. Răspunderea juridică civilă (studiu teoretic, legislativ și comparativ de drept)*. Chișinău: ULIM, 2002. 260 p. ISBN 9975-920-91-8.
80. COJOCARI, E. *Forme ale răspunderii juridice*. Chișinău: C.E.P. USM, 2011. 355 p. ISBN 978-9975-71-066-4.
81. COJOCARI, E. Statul și răspunderea juridică civilă. In: *Materiale ale Conferinței teoretico-științifice internaționale „Statul de drept și problemele minorităților naționale”*. Chișinău: Universul, 2002. pp. 85-96. ISBN 9975-9631-3-7.
82. COMARNIȚCAIA, E. *Răspunderea contravențională ca modalitate a constrângerii statale în domeniul asigurării ordinii de drept: tz.de doct.în drept*. Chișinău, 2012. 161 p.
83. COMARNIȚCAIA, E., ZLATEVA, E. Dreptul contravențional ca ramură a sistemului de drept: evoluția lui. In: *Legea și Viața*. 2011, nr. 11, pp. 35-38. ISSN 1810-309-X.
84. Constituția Republicii Moldova: 29.07.1994. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.08.1994, nr.1.
85. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. In: *Tratate Internaționale, la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. Chișinău, 1998.
86. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale: 04.11.1950. In: *Tratate Internaționale*, nr. 342.
87. COSTACHI, GH., IACUB, I. Controlul financiar jurisdicțional și atribuțiile de sancționare ale Curții de Conturi a Republicii Moldova. In: *Legea și Viața*. 2007, nr. 6, pp. 42-45. ISSN 1810-309-X.
88. COSTAȘ, C F., MINEA, M. ȘT. *Drept fiscal*. București: Universul Juridic, 2015. 508 p. ISBN 978-606-673-568-1.
89. COSTIN, M.N. COSTIN, C.M. *Dicționar de drept civil*. București: Hamangiu, 2007. 775 p. ISBN 978-973-1720-10-4.

90. COTEANU, I., SECHE, L., SECHE, M. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers enciclopedic, 1998. 1195 p. ISBN 978-973-924-32-92.
91. CRAIOVAN, I. *Teoria generală a dreptului*. București: Militară, 1997. 362 p. ISBN 973-320-50-60.
92. CRAIOVAN, I. *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2001. 360 p. ISBN 973-655-134-2.
93. CRAIOVAN, I. *Doctrina juridică*. București: All Beck, 1999. 528 p. ISBN 978-973-943-56-80.
94. CREANGĂ, I. *Curs de drept dministrativ*. Chișinău: Epigraf, 2003. 336 p. ISBN 978-997-590-3677.
95. CREȚU, A. Perspectiva consacrării principiului prezumției vinovăției în cauzele ce privesc contravențiile de mediu (ecologice). In: *Legea și Viata*. 2016, nr. 07, pp.22-25. ISBN 1810-309-X.
96. Declarația Universală a Drepturilor Omului: adoptată și proclamată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28 iulie 1990. In: *Veștile* nr. 8, din 30.08.1990.
97. DJUVARA, M. *Teoria Generală a Dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: All Beck, 1999. 608 p. ISBN 973-571-0331.
98. DOGARU, I., DRĂGHICI, P. *Bazele dreptului civil. Teoria generală a obligațiilor. Vol. III*. București: C.H. Beck, 2009. 704 p. ISBN 978-973-115-233-2.
99. DOGARU, I., POPA, N., DĂNIȘOR, D. C., CERCEL, S. *Bazele dreptului civil. Teoria generală. Vol I*. București: C.H. Beck, 2008. 1362 p. ISBN 978-973-115234-9.
100. DOJANĂ, I. *Dreptul subiectiv*. București: Universul Juridic, 2010, 217 p. ISBN 978-973-127-381-5.
101. DROSU ȘAGUNA, D. *Drept financiar public*. București: C.H. Beck, 2017. 430 p. ISBN 978-606-18-0651-5.
102. DUȚU, A. *Dreptul mediului*. București: C.H. Beck. 2014. 485 p. ISBN 978-606-18-0385-5.
103. DUȚU, A. *Patrimoniul în dreptul civil și în dreptul mediului*. București: Universul Juridic, 2013. 312 p. ISBN 978-606-673-065-5.
104. DUȚU, M. *Tratat de dreptul mediului*. București: C. H. Beck, 2008. 1152 p. ISBN 978-973-311-57-45-0.
105. DUVAC, C., NEAGU, N., GAMENT, N., BĂICULESCU, V. *Dreptul penal. Partea generală*. Bucuresti: Universul juridic, 2019. 825 p. ISBN 978-606-39-0210-9.
106. ELIESCU, M. *Răspunderea civilă delictuală*. București: Academiei, 1971. 360 p.
107. FLĂMMÂNZEANU, I. Răspunderea juridică. Considerații introductive. In: *Studiu de drept românesc*. 2005, nr. 1-2, pp. 228-229. ISSN 2284-9394.
108. FURDUI, S. *Dreptul Contravențional*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 248 p. ISBN 9975-79-310-X.
109. GEORGESCU, L. *Răspunderea patrimonială a lucrătorilor – răspundere contractual civilă. Drept intern și comparat*. București: Universul Juridic. 2011. 277 p. ISBN 978-973-127-490-4.
110. GHEORGHE, T.V. *Noul Cod de procedura penală comentat*. București: Hamangiu, 2014, 662 p. ISBN 978-606-27-0002-7.
111. GHEORGHE, F. R. *Regimul juridic al răspunderii patrimoniale în cadrul raporturilor juridice de muncă: Rezumat al tezei de doctor în drept*. București, 2015. 33 p.
112. GHERNAJA, G.C. *Responsabilitatea și răspunderea judecătorilor în exercitarea justiției*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2011. 193 p.

113. GHERNAJA, G.C. Considerații privind asemănările și deosebirile dintre diferite forme de răspundere juridică. In: *Legea și Viața*. 2007, nr. 8, pp. 35-37. ISSN 1810-309-X.
114. GHIGHECI, C. Consideratii generale în legătură cu răspunderea penala. In: *Revista Universul Juridic*. 2018, nr. 3, pp. 53-60. ISSN 2393-3445.
115. GHIMPU, S., ȚICLEA, A. *Dreptul muncii*. Bucuresti: All Beck, 2000. 738 p. ISBN 973-655-125-3.
116. GIURCĂU, A. *Răspunderea materială - modalitate a răspunderii juridice (aspecte teoretico-practice)*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2011. 198 p.
117. GIURGEA, M. LAZĂR, I. Aspecte controversate în materia sancțiunilor procesual penale. In: *Dreptul*. 2017, nr. 11, pp. 36-41. ISSN 1018-0435
118. GIURGIU, L., SEGĂRCEANU, A., ZAHARIE, C.G. *Drept administrativ*. București: Sylvi, 2002. 484 p. ISBN 978-606-647-840-3.
119. GIURGIU, N. *Drept penal general*. Iași: Gama, 2000. 679 p. ISBN 973-96339-0-0.
120. GLAVAN, B. Infrațiunea – temei al răspunderii penale și condiție principală a liberării de răspundere penală. In: *Revista nationala de drept*. 2010, nr. 12, pp. 49-54. ISSN 1811-0770.
121. GUȚU, A. *Coliziile dreptului în instituția răspunderii juridice*: Tz. de doct. în drept. Chișinău, 2009. 154 p.
122. GUȚULEAC, V. *Tratat de drept contravențional*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 320 p. ISBN 978-9975-78-739-0.
123. GUȚULEAC, V. *Drept contravențional*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 270 p. ISBN 978-9975-934-96-1.
124. GUȚULEAC, V. *Drept Administrativ*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 580 p. ISBN 978-9975-53-152-8.
125. GUȚULEAC, V. Drept contravențional – ramură sau subramură a sistemului de drept în Republica Moldova? In: *Legea și Viața*. 2011, nr. 3, pp. 16-20. ISBN 1810-309-X.
126. Guțuleac V., Comarnițcaia E. Responsabilitatea juridică și răspunderea juridică în dreptul contravențional. În: *Studii Juridice Universitare*, nr. 1-2, 2008. p. 47-64. ISBN 1857-4122
127. GUȚULEAC, V., COMARNIȚCAIA, E. Delimitarea răspunderii contravenționale de cea administrativă. In: *Studii Juridice Universitare*. 2010, nr. 1-2, pp. 59-67. ISBN 1857-4122.
128. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți: nr.11 din 3.10. 2005. In: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2006, nr.2.
129. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces: nr.6 din 04.07.2005. In: *Baza electronică de date MoldLex*.
130. Hotărârea Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil: nr.1 din 07.07.2008. In: *Baza electronică de date MoldLex*.
131. HUMĂ, I. *Teoria generala a dreptului*. Focșani: Neuron, 1995. 165 p. ISBN 973-9226-04-3.
132. HUMĂ, I. *Teoria generală a dreptului*. Galați: Fundația Academică Danubius, 2000. 144 p. ISBN 973-9226-28-0.
133. IGNĂTESCU, C. *Lecții de Teoria generală a dreptului*. București: Hamangiu, 2014. 156 p. ISBN 978-606-678-891-5.

134. IONESCU, S. *Eseu asupra sancțiunilor de drept civil (în materia contractelor)*. Craiova: Universitaria, 1999. 218 p. ISBN 973-522-62-14.
135. IORGOVAN, A. *Tratat de drept administrativ. Vol. II*. București: All Beck, 2005. 1348 p. ISBN 978-973-655-730-8.
136. IVANCOVA, T. *Vinovăția - condiție de aplicare a răspunderii juridice civile: tz de doct. în drept*. Chișinău, 2016. 189 p.
137. IVANCOVA, T. Particularitățile vinovăției - condiție a aplicării răspunderii juridice civile contractuale. In: *Legea și Viața*. 2012, nr.2, pp.31-37. ISSN 1810-309-X.
138. LAVRIC, L. Natura juridică a raportului ce apare în cadrul reparării prejudiciului patrimonial generat printr-un act administrativ individual. In: *Materialele conferinței științifico-practice*. Chișinău: CEP USM, 2004, pp. 201-209. ISBN 9975-9631-3-7.
139. LEFTERACHE, L. V. *Drept penal. Partea generala*. Bucuresti: Hamangiu, 2018. p. 544. ISBN 978-606-27-1146-7.
140. Legea Republicii Moldova cu privire la arbitraj: nr. 23 din 22.02.2008. In: *Monitorul Oficial al republicii Moldova*, 20.05.2008, nr. 88-89.
141. Legea Republicii Moldova cu privire la Banca Națională a Moldovei: nr. 548-XIII din 21.07.1995. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.10.1995, nr. 56-57.
142. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public: nr. 158-XVI din 04.07.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 23.12.2008, nr. 230-232.
143. Legea Republicii Moldova cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală: nr. 1593 din 26.12.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08.02.2003, nr. 18-19.
144. Legea Republicii Moldova privind reglementarea valutară: nr. 62-XVI din 21.03.2008. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 18.07.2008, nr. 127-130.
145. Legea Republicii Moldova privind sistemul bugetar și procesul bugetar: nr. 847 din 24.05.1996. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 25.03.2005, nr. 19.
146. Legea Republicii Moldova cu privire la instituțiile financiare: nr. 550-XIII din 21.07.1995. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 13.05.2011, nr. 78-81.
147. Legea Republicii Moldova privind protecția mediului înconjurător: nr. 1515 din 16.06.1993. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 30.10.1993, nr. 10/283.
148. Legea privind plata pentru poluarea mediului: nr. 1540 din 25.02.1998. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 18.06.1998, nr. 54-55.
149. LULĂ, I. Câteva observații asupra răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia. In: *Contribuții la studiul răspunderii civile delictuale*. Cluj-Napoca: Cordial Lex, 1997. pp. 80-88. ISBN 973-97778-7-2.
150. LULA, I. Răspunderea comitentului are un caracter accesoriu sau constituie o obligație principală?. In: *Dreptul*. 1995, nr. 9, pp.132-138. ISSN 1018-0435
151. LUPAN, E. Dreptul la indemnizație a victimei poluării. In: *Dreptul*. 2002, nr. 9, pp. 69-80. ISSN 1018-0435.
152. MACARI, A. Infracțiunea și semnele ei. In: *Revista Națională de Drept*. 2002, nr.5, p.34-42. ISSN 1811-0770.
153. MAGDO, M., BELU, L. Răspunderea disciplinară în sistemul general al legislației muncii. In: *Revista Română de dreptul muncii*. 2005, nr. 1, pp 47—56. ISSN 1582-7534.
154. MANGU, F. I. *Răspunderea civilă. Constantele răspunderii civile*. București: Universul Juridic, 2014. 359 p. ISBN 978-606-673-347-2.
155. MANGU, F. I. *Răspunderea civilă delictuală obiectivă*. București: Universul Juridic, 2015. 331 p. ISBN 978-606-673-694-7.

156. MANGU, F. I., MOTICĂ, R.I. Aspecte noi privind reglementarea răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia în noul Cod civil. In: *Noile coduri ale României*. București: Universul Juridic, 2011 pp. 246-247. ISSN 2393-3445.
157. MANGU, F. I., MOTICĂ, R.I. Despre pierderea șansei – o nouă formă de prejudiciu reparabil în legislația autohtonă (sau despre art. 138 alin.(4) Cod Civil). In: *In honorem Alexandru Bacaci, Ovidiu Ungureanu. Culegere de studii*. București: Universul Juridic, 2012. pp. 243-256. ISSN 2393-3445.
158. MANOLE, N. Conceptul, caracterizarea, efectele și clasificarea cauzelor ce înlătură caracterul penal al faptei. In: *Legea și Viața*. 2011, nr. 10, pp. 42-46. ISSN 1810-309-X.
159. MITRACHE, C. *Drept penal român. Partea generală*. București: Șansa, 1994. 208 p. ISBN 973-9167-16-0.
160. MIHAI, GH., MOTICA, R.I. *Teoria generală a dreptului. Curs universitar*. București: All Beck, 2001. 276 p. ISBN 973-655-16-5.
161. MIHAI, GH., MOTICA, R. I. *Fundamentele dreptului. Vol. V*. București: C.H. Beck, 2006. 296 p. ISBN 973-655-931-9.
162. MÎRZAC (MITITELU), D. Principiul răspunderii pentru fapta săvârșită cu vinovăție și principiul prezumției nevinovăției. In: *Legea și viața*. 2010, nr.1, pp. 51-56. ISSN 1810-309-X.
163. MOLDOVAN, A.T. *Drept penal. Partea generală*. Brașov: LUX Libris, 2009. 414 p. ISBN 978-973-131-058-9.
164. MORARU, E. Răspunderea juridică a statului în dreptul intern: Aspecte istorice, teoretice și practice: tz de doct. în drept. Chișinău, 2014. 187 p.
165. MOTICĂ, R. I., LUPAN, E. *Teoria generală a obligațiilor civile*. București: Lumina Lex. 2008. 608 p. ISBN 978-973-758-148-8.
166. MREJERU, T., MREJERU, B. Actele și sancțiunile procedural penale. Aspecte teoretice și jurisprudență în materie. București: Editura Universitară, 2007. 188 p. ISBN 978-973-749-168-8
167. MUNTEANU, R. Principiul umanismului în cadrul instituției răspunderii juridice: tz de doct. în drept. Chișinău, 2019. 178 p.
168. MUREȘAN, M., CHIRICĂ, C. Contribuții la studiul conceptului de sancțiune civilă. In: *Studia Univ. Babeș-Bolyai, Iurisprudentia*, XXXIII. 1998, nr. 2, pp. 53-55. ISSN 2065-7498.
169. NEAGU, I., DAMASCHIN, M. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. București: Universul Juridic, 2014. 744 p. ISBN 978-606-673-376-2.
170. NECULAESCU, S. ș.a. *Instituții de drept civil. Curs selective pentru licență*. București: Univesul Juridic, 2013. 551 p. ISBN 978-606-673-191-1.
171. NECULAESCU, S. Deptul victimei la repararea prejudiciului în cazul răspunderii delictuale. Privire critică. Drept comparat. In: *Revista Universul Juridic*. 2016, nr. 9, pp. 44-61. ISSN 2393-3445.
172. NEGRU, T., SCORȚESCU, C. *Dreptul muncii - curs universitar*. Chișinău: Labirint-Cutasevici, 2010. 320 p. ISBN 978-9975-943-19-7.
173. NEGRU, T., SCORȚESCU, C. Răspunderea materială. In: *Legea și viața*. 2004, nr. 9, p. 20-25 ISSN 1810-309-X.
174. NICULEASA, M. I. *Summa fiscalis. Tratat de drept fiscal și financiar public*. Bucuresti: Univesul Juridic, 2012. 1030 p. ISBN 978-973-127-813-1.
175. NISTOREANU, G., BOROI, A. *Drept Penal. Partea generală*. București: ALL BECK, 2002. 340 p. ISBN 978-973-655-182-6.
176. ORLOV, M., BELECCEIU, ȘT. *Drept administrativ*. Chișinău: Epigraf, 2005. 270 p. ISBN 9975-935-89-5.

177. ORLOV, M. Răspunderea administrativ-patrimonială - o nouă formă a răspunderii în dreptul administrativ. In: *Materialele conferinței științifico-practice*. Chișinău: CEP USM, 2004. pp. 152-154. ISBN 9975-9631-3-7.
178. OPRIȘAN, C. Sancțiunile în dreptul civil român – o posibilă sinteză. In: *R.R.D.* 1982, nr. 1, pp. 11-19.
179. Ordonanța guvernului României privind răspunderea materială a militarilor: nr.121 din 28.08. 1998. In: *Monitorul Oficial al României*, 29.08.1998, nr. 328.
180. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. Ratificat: prin Hotărârea Parlamentului Republica Moldova: nr. 217-XII din 28.07.1990.
181. PAROȘANU, N. Comentarii și definiții ale categoriei de răspundere juridică. In: *Legea și Viața*. 2008, nr. 11, pp. 33-35. ISSN 1810-309-X.
182. PAȘCA, V. *Masurile de siguranță. Sancțiuni penale*. București: Lumina Lex, 1998. 287 p. ISBN 973-577-012-X
183. PETRESCU, R. *Drept Civil. Teoria Generală a Obligațiilor. Răspunderea delictuală*. București: Oscar Print, 1996. 238 p. ISBN 973-95628-1-0.
184. PETRESCU, R. *Drept administrativ*. București: Hamangiu, 2009. 667 p. ISBN 978-606-522-140-6.
185. Poalelungi, M. *Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*: tz. de doct. în drept. Chisinau, 2015. 324 p.
186. POP, L., POPA, I. F., VIDU, S. I. *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*. București: Universul Juridic. 2012. 896 p. ISBN 978-973-127-746-2.
187. POP, P. *Sancțiuni procedural în procesul civil*. București: Universul juridic, 2016. 496 p. ISBN 978-606-673-660-2.
188. POP, L. *Răspunderea civilă*. Timișoara: Alma Mater, 2001. 313 p. ISBN 973-585-389-2.
189. POP, L. *Tratat de drept civil. Obligațiile. Contratul*. București: Universul Juridic, 2009. 826 p. ISBN 978-973-127-182-8.
190. POPA, N. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2002. 300 p. ISBN 973-86016-0-6.
191. POPA, C. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina Lex, 2001. 320 p. ISBN 973-115-432-0.
192. POPA, D. C., FANU-MOCA, A. *Drept financiar public*. București: Universul Juridic, 2012. 274 p. ISBN 978-606-673-079-2.
193. POPESCU, S. *Teoria Generală a Dreptului*. București: Lumina Lex, 2000. 366 p. ISBN 973-861-15-0-2.
194. POPESCU, A. *Dreptul internațional al muncii*. București: C. H. Beck, 2006. 678 p. ISBN 978-9731-15-002-4.
195. POSTOLACHE, R. *Drept Financiar*. București: C. H. Beck, 2013. 424 p. ISBN 978-606-18-0291-3.
196. PREDA, M. *Drept Administrativ. Partea specială*. București: Lumina Lex, 2001. 480 p. ISBN 973-588-286-8.
197. PRICOPE, P. *Răspunderea civilă delictuală*. București: Hamangiu, 2013. 380 p. ISBN 978-606-522-908-2.
198. PROCOPOVICI, A. *Răspunderea financiară în sistemul răspunderii juridice*: tz. de doct. în drept Chișinău, 2013. 179 p.
199. PROCOPOVICI, A. Răspunderea financiară. In: *Legea și Viața*. 2012, nr 6, pp.24-29. ISSN 1810-309-X.
200. PROCOPOVICI, A. Funcțiile răspunderii juridice. In: *Studii juridice universitare*. 2013, nr. 1-2, pp. 239-249. ISSN 1857-4122.

201. PRODAN, M. Locul și rolul legăturii cauzale în sistemul premiselor tragerii la răspundere juridică. In: *Legea și viața*. 2007, nr. 9, pp. 49-52. ISSN 1810-309-X.
202. PRODAN, M. Reglementarea juridică a raportului cauzal în cadrul instituției răspunderii juridice civile. In: *Legea și Viața*. 2007, nr. 7, pp. 49-53 ISSN 1810-309-X.
203. PUIE, O. Răspunderea autorităților publice. In: *Dreptul*. 2007, nr. 2, pp. 92-112 ISSN 1018-0435.
204. PUȘCAȘU, V. *Prezumția de nevinovăție*. București: Universul Juridic, 2010. p. 720. ISBN 978-973-127-230-6.
205. REGHINI, I., DIACONESCU, Ș., VASILESCU, P. *Introducere în dreptul civil*. București: Ed. Hamangiu, 2013, 808 p. ISBN 978-606-678-802-1.
206. ROMANDAȘ, N., BOIȘTEANU, E. *Dreptul muncii*. Chișinău: CEP USM, 2007. 278 p. ISBN 978-9975-900-74-4.
207. ROMOȘAN, I. D. *Vinovăția în dreptul civil român*. București: All Beck, 1999. 351 p. ISBN 978-973-943-51-54.
208. ROȘ, V. *Drept financiar. Sistemul bugetar*. București: Universul Juridic. 2009. 324 p. ISBN 978-973-127-256-6.
209. ROȘCA, I. Presumția de nevinovăție drept garanție al fiecărui individ în fața justiției. In: *Administratia publica*. 2015, nr. 3, pp. 53-58. ISSN 1813-8489.
210. RUSU, M.I. *Instituții de drept penal. Partea generală*. București: Hamangiu, 2007. 240 p. ISBN 978-973-1720-28-9.
211. SADOVEI, N. Modalități legale de apărare a drepturilor salariaților prin intermediul sesizării organelor care afectează supravegherea și controlul de stat asupra respectării legislației. In: *Revista științifico-practică și informativă de drept*. 2007, nr. 1, p. 37-42. ISSN 1810-7141.
212. SIMION, L. Răspunderea penală ca instituție fundamentală a dreptului penal. In: *Legea și Viața*. 2010, nr.1, pp.47-48. ISSN 1810-309-X.
213. SÎNGEORZAN, D. E. *Răspunderea contractuală în materie civilă și comercială*. București: Hamangiu, 2009. 280 p. ISBN 978-606-522-154-3.
214. SORICĂ, I. *Răspunderea disciplinară a salariaților*. București: Wolters Kluwer, 2010. 256 p. ISBN 973-191-187-1.
215. STAHI, T. *Răspunderea patrimonială – formă a răspunderii juridice*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2018. 193 p.
216. STAHI, T. Răspunderea patrimonială în dreptul fiscal. In: *Legea și Viața*. 2018, nr. 5, pp. 14-18. ISSN 1810-309-X.
217. STAHI, T. Fapta ilicită – condiție a răspunderii juridice patrimoniale. In: *Legea și Viața*. 2017, nr.8, pp.16-19 ISSN 1810-309-X.
218. STAHI, T. Opinii privind răspunderea civilă delictuală pentru abuzul de drept civil. In: *Materialele Conferinței Internaționale Științifico-Practică „Știința juridică în condițiile de integrare europeană a Ucrainei și Moldovei: Repere moderne și dezvoltare juridică”*. Chișinău: 2017, pp.155-160. ISBN 978-9975-3078-3-3.
219. STAHI, T. Analiza instituției răspunderii patrimoniale în dreptul muncii. In: *Utilizarea eficientă a resurselor hidro-funciare în condițiile actuale – realizări și perspective. Materialele Simpozionului Internațional Științifico-Practic*. Chișinău: UASM., 2016, pp. 297-300. ISBN 978-9975-64-285-9.
220. STAHI, T., BOSCAN, A. Răspunderea patrimonială în dreptul ecologic. In: *Legea și Viața*. 2018, nr. 3, pp. 19-25. ISSN 1810-309-X.
221. STAHI, T. **CERBA, V.** Specificul construcției teoretice a răspunderii juridice în dreptul privat. In: *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*. 2019, nr. 6 (40), pp. 50-55. ISSN 2345-1130.

222. STĂTESCU, C., BÂRSAN, C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: All. Beck, 2000, 453 p. ISBN 973-655-178-4
223. STĂTESCU, C., BÂRSAN, C. *Drept Civil. Teoria Generală a Obligațiilor*. București: 1993. 379 p. ISBN 973-956-272-8.
224. STĂTESCU, C. *Răspunderea civilă delictuală pentru fapta altei persoane*. București: Hamangiu, 2009. 320 p. ISBN 978-606-522-142-0.
225. STĂTESCU, C., BÎRSAN, C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: Hamangiu, 2008. 492 p. ISBN 978-973-1836-51-5.
226. ȘANTAI, I. *Introducere în studiul dreptului*. Sibiu: Universitatea din Sibiu, 1996. 125 p. ISBN 973-1726-50-2.
227. ȘOVA, D., DOBRINESCU, L. *Drept fiscal*. București: Solomon, 2017. 314 p. ISBN 978-606-8892-08-5.
228. ȘTEFĂNESCU, I. T. *Tratat teoretic și practic de dreptul muncii*. București: Universul juridic, 2010. 886 p. ISBN 978-973-127-734-9.
229. ȘTEFĂNESCU, I. T. *Tratat de dreptul muncii*. București: Ed. Wolters Kluwer, 2007. 680 p. ISBN 978-973-881-413-4.
230. TIȚA-NICOLESCU, G. Delimitări ale răspunderii civile delictuale în raport cu alte forme de răspundere juridică în dreptul român. In: *Revista Universul Juridic*. 2016, nr. 12, pp. 12-18. ISSN 2393-3445.
231. TOADER, C. *Drept civil român. Curs selectiv pentru licență*. București: Press Mihaela, 1998. 1288 p. ISBN 973-353-405-52-6
232. TRAGONE, GH. *Abuzul de drept (probleme teoretico-practice): tz de doct. în drept*. Chișinău, 2015. 224 p.
233. TRĂILESCU, A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale*. București: C.H. Beck, 2013. 296 p. ISBN 978-606-18-0254-8.
234. TRĂILESCU, A. *Răspunderea patrimonială pentru obligațiile fiscale*. București: Universul Juridic, 2015. 273 p. ISBN 978-606-673-725-8.
235. TRĂILESCU, A. *Drept Administrativ*. București: C. H. Beck, 2010. 432 p. ISBN 978-973-115-721-4.
236. TROFIMOV, I. *Răspunderea civilă în raporturile de dreptul mediului: tz. de doct. în drept*. Chișinău, 2013. 147 p.
237. Trofimov, I. Reflecții teoretice privind răspunderea patrimonială în dreptul mediului. In: *Administrare publică*. 2015, nr. 1, pp. 49-56. ISSN 1813-84-89.
238. TULBURE, A. *Prezumția de nevinovăție*. Sibiu: Red, 1996. 208 p. ISBN 973-9392-27-4
239. TURCU, I. *Noul Cod Civil. Cartea a V-a. Despre obligații (art.1164-1649). Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2011. 752 p. ISBN 978-973-115-964-5.
240. ȚICLEA, AL. *Tratat de dreptul muncii*. București: Universul Juridic, 2007. 1056 p. ISBN 978-973-127-130-9.
241. ȚICLEA, A. *Tratat de dreptul muncii*. București: Universul Juridic, 2013. 1110 p. ISBN 978-606-673-094-5.
242. ȚICLEA, A. *Tratat de dreptul muncii*. București: Universul Juridic, 2014. 1072 p. ISBN 978-606-673-159-1.
243. ȚICLEA, A. *Răspunderea pentru daune în raporturile de muncă. Teorie și jurisprudență*. București: Universul juridic, 2014. 504 p. ISBN 978-606-673-353-3.
244. UDROIU, M., PREDESCU, O. Standarde europene în domeniul prezumției de nevinovăție. In: *Dreptul*. 2008, nr. 8, p. 549-254 ISSN 1018-0435.
245. UDROIU, M. *Noul Cod penal - Codul penal anterior. Prezentare comparativa. Observații. Ghid de aplicare. Legea penală mai favorabilă*. București: Hamangiu, 2014. 541 p. ISBN 978-606-678-933-2.

246. URS, I. R., ISPAS, P. E. *Drept civil. Teoria obligațiilor*. București: Hamangiu, 2015. 520 p. ISBN 978-606-27-0281-6.
247. URSU, V. *Vinovăția- condiție inerentă a răspunderii juridice*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2017. 189 p.
248. UȚĂ, L., GLODEANU, R. *Răspunderea patrimonială a salariaților și angajatorilor*. București: Universul Juridic. 2017. 400 p. ISBN 978-606-39-0040-2.
249. VASILESCU, P. *Drept civil. Obligații, în reglementarea noului Cod civil*. București: Hamangiu, 2012. 704 p. ISBN 978-606-522-732-3.
250. VEDINAȘ, V. *Drept Administrativ*. București: Universul Juridic, 2009. 516 p. ISBN 978-973-127-229-0.
251. VERDEȘ, E. C. *Răspunderea juridică. Relația dintre răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală*. București: Universul juridic, 2011. 516 p. ISBN 978-973-127-470-6.
252. VINTILĂ, GH. *Daunele morale. Studiu de doctrină și de jurisprudență*. București: Hamangiu, 2006. 296 p. ISBN 978-973-8957-55-8.
253. VLAICU, V. Dreptul de a fi despăgubit pentru dauna ecologică. In: *Legea și Viața*. 2006, nr. 9, pp. 29-31. ISSN 1810-309-X.
254. VOICU, C., VOICU, A. *Teoria generală a dreptului*. București: Universul juridic, 2013. 404 p. ISBN 978-606-673-234-5.
255. VOLCINSCHI, V., ȚURCANU, D. ș.a. *Drept Privat Roman*. Chișinău: Reclama, 2014. 440 p. ISBN 978-9975-71-539-3.
256. VOLONCIU, N. Conotații din perspectivă europeană la ultimele modificări ale Codului de procedură penală. In: *Revista de drept penal*. 2004, nr. 1, pp. 96-104. ISBN 1223-079001402
257. VONICA, R. P. *Introducere generală în drept*. București: Lumina Lex, 2000. 599 p. ISBN 973-588-218-3.
258. VRABIE, G., POPESCU, S. *Teoria generală a dreptului*. Iași: Ștefan Procopiu, 1993. 186 p. ISBN 973-588-011-X.
259. ZARAFIU, A. Noile dimensiuni ale raportului dintre răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală. In: *Analele Universității din București, seria Drept. Conferința „Reglementări fundamentale în noul Cod civil și în noul Cod de procedură civilă*. București: C. H. Beck, 2012. pp. 246-258. ISBN 1011-0623.
260. ZARAFIU, A. *Procedură penală. Partea specială*. București: C.H. Beck, 2015, p. 311. ISBN 978-606-18-0792-5.

B. Referințe bibliografice în limba rusă

261. АВДЕЕНКОВА, М. П. Элементы системы юридической ответственности и особенности их взаимодействия. В: *Современное право*. 2008, № 4, 2008. с. 44–49. ISSN 1991-6027.
262. АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Восхождение к праву. Поиски и решения*. Москва: Норма, 2001. с. 752. ISBN 5-89123-536-6.
263. АЛЕКСЕЕВ, И. А. Муниципально-правовая ответственность как комплексный институт юридической ответственности. In: *Государство и право*. 2006, № 7, с. 90-99. ISSN 0132-0769.
264. АНАНЬЕВА, А. А. «Юридическая конструкция»: к вопросу об определении понятия. In: *Известия Байкальского государственного университета*. 2016, № 1, с. 141–148. ISSN 2500-2759.

265. АНТИПЬЕВА, Н. В. Материальная ответственность по трудовому и военному законодательству. In: *Российский ежегодник трудового права*. 2005, № 1, с. 244-259. ISSN 2218-9483.
266. АСАДУЛЛИН, М. Р. *Система субъектов частного права*: Автор. дисс. кан. юрид. наук. Казань, 2011. с. 26.
267. БАКАЕВА, И. В. Гражданское право как отрасль права. In: *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2017, № 3, с. 93-101. ISSN 1992-8041.
268. БОГОЛЮБОВ, С. А. *Актуальные проблемы экологического права*. Москва: Юрайт, 2015. 607 с. ISBN 978-5-9916-4468-6.
269. БОЙКО, Н. Н. Правовые аспекты применения гражданско-правового метода регулирования в финансовых правоотношениях. In: *Теория и практика современной науки*. 2015, № 4(4), с. 60-63. ISSN 2412-9682.
270. БОЛГОВА, В. В. Понятие и признаки публично-правовой ответственности в решениях Конституционного Суда Российской Федерации. In: *European science*. 2015, № 4, с. 29-30. ISBN 2410-2865.
271. БРАГИНСКИЙ, М. И., ВИТРЯНСКИЙ, В. В. *Договорное право. Книга первая*. Москва: Статут, 2003. 847 с. ISBN 978-5-8354-0755-2.
272. БРЫЗГАЛИН, А. В. *Налоги и налоговое право*. Москва: Аналитика-пресс 2001. 608 с. ISBN 5-7916-0007-0.
273. БУТАКОВА, Н. А., ПИРОЖКОВА, Н. П. Юридическая ответственность: понятие, виды. In: *Научные труды Северо-Западного института управления*. 2012, № 1, с. 251-265. ISSN 2303-9493.
274. ВАСИЛЬЕВ, С. В. *Частное и публичное право в России: историко-теоретический анализ*: дис. кан. юрид. наук. СПб., 2002. 390 с.
275. ВАСИЛЬЕВ, С. В. Публично-правовая ответственность главы государства. In: *Бизнес в законе. Экономико-юридический журнал*. 2010, № 3, с. 8-16. ISSN 1816-921X.
276. Витрук, Н. В. *Общая теория юридической ответственности*. Москва: Норма, 2009. 432 с. ISBN 978-5-91768-033-0.
277. Витрук, Н. В. *Конституционное правосудие в России*. Москва: Городец, 2001. с. 508. ISBN 5-9258-0040-0.
278. ВОХМЯНИН, Д. В. Сущность правовых универсалий. In: *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2011, № 11, с. 53-57. ISSN 1996-3955.
279. ГЛУХАРЕВА, Л. И. Юридическая ответственность как правовая конструкция. In: *Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Сер. Юридические науки*. 2010, № 3, с. 44-47. ISSN 2220-7457.
280. ГОЛИЧЕНКОВ, А. К. *Экологическое право России. Словарь юридических терминов*. Москва: Городец, 2008. 429 с. ISBN 978-5-9584-0186-4.
281. ГРАФСКИЙ, И. ЗОЛОТУХИН, Н. и др. *История политических и правовых учений. Учебник для вузов*. Москва: Норма, 2004. р. 944. ISBN 5-89123-748-2.
282. ГРЕВЦОВ, Ю. И. Проблемы юридических конструкций ответственности. In: *Юридическая техника*. 2013, № 7, с. 200-203. ISSN 1602-6691
283. ГРИБАНОВ, В. П. *Осуществление и защита гражданских прав*. Москва: Статут, 2000. 411 с. ISBN 5-8354-0033-0.
284. ГРИШАЕВ, С. *Гражданское право*. Москва: Юрист, 2000. 536 с. ISBN 5-7975-0082-5.
285. ДЕГТЯРЕВ, С. Л. *Возмещение убытков в гражданском и арбитражном процессе: Учебно-практическое пособие*. Москва: Волтерс Клувер, 2003. 208 с. ISBN 5-466-00002-7.

286. ДМИТРИЕВ, Ю. А. *Административное право*. Москва: ЭКСМО, 2009, 985 с. ISBN 978-5-699-09669-5.
287. ЕМЕЛЬЯНОВ, Б. М. Публичное право в системе различных отраслей частного права в современной России. In: *Вызовы глобального мира. Вестник ИМТП*. 2014, № 1, с. 68-75. ISSN 2312-4199.
288. ЖАРИКОВ, Ю. Г. О применении юридической ответственности за экологические правонарушения. In: *Журнал российского права*. 2010, № 7, с. 37-45. ISBN 1605-6590.
289. ЖМЕТКИН, Р. Г. *Гражданско-правовая ответственность государства и иных публичных образований*: дис. кан. юрид. наук. Краснодар, 2014. 182 с.
290. ЗАХАРОВ, И. Г. *Юридическая ответственность в частном праве*: дис. кан. юрид. наук. Москва, 2008. 24 с.
291. ИВАНОВ, А. А. *Правонарушение и юридическая ответственность: Теория и законодательная практика*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА. 2006. с.112. ISBN 5-238-00669-1.
292. ИВАНОВА, С. А., ГРУДЦЫНА, Л. Ю. Частное и публичное право: введение в проблему. In: *Евразийская адвокатура*. 2015, № 5, с.38-43. ISSN 2304-9839.
293. КАРПУШИН, М.П., КУРЛЯНДСКИЙ, В.И. *Уголовная ответственность и состав преступления*. Москва: Юридическая литература, 1974. с. 232. ISBN 628-10-2.
294. КАШИН, В. В. Типология ответственности. In: *Известие Оренбургского государственного аграрного университета*. 2006, № 10-1, с. 49-52. ISSN 2073-0853.
295. КИСЛУХИН, В.А. *Виды юридической ответственности*: дис. кан. юрид. наук. Москва, 2001. с.26.
296. КУЗЬМИН, И. А. *Системная модель юридической ответственности*. Иркутск: Иркут, 2018. 186 с. ISBN 978-5-6041058-4-9.
297. КУЗЬМИН И. А. *Система права и система юридической ответственности*. Иркутск: ИГУ, 2018. 163 с. 978-5-9624-1664-9.
298. КУЗЬМИН, И. А. Специфика конструкции юридической ответственности вопросы теоретического и практического моделирования. In: *Журнал Белорусского государственного университета. Право*. 2017, № 2. с. 3-7. ISSN 2520-2561.
299. КУЗЬМИН, И .А. Конструкция юридической ответственности в общей теории права (постановка проблемы). In: *Вестник Омской юридической академии. Т.14*. 2017, №1, с. 6–9. ISSN 2306-1340.
300. КУЗЬМИН, И. А. Специфика публично-правовой ответственности. In: *Lex Russica*. 2017, № 6, с. 39-50. ISSN 1729-5920.
301. КУЗЬМИН, И. А. Специфика частноправовой ответственности. In: *Lex Russica*. 2018, № 4, с. 37-52. ISSN 1729-5920.
302. КУЗЬМИН, И. А. Система юридической ответственности как объект научных исследований. In: *Государство и право*. 2018, № 10, с. 61-70. ISSN 0132-0769.
303. ЛАЗАРЕВА, В. В. *Общая теория права и государства*. Москва: Юрист, 2005. с. 197. ISBN 5-7357-0123-1.
304. ЛЕЙСТ, О. Э. *Санкции и ответственность по советскому праву*. Москва: МГУ, 1981. 239 с.
305. ЛИВШИЦ, Р. З. *Теория права*. Москва: Век, 2001. 224 с. ISBN 5-85639-303-1.
306. ЛИПИНСКИЙ, Д. А., МУСАТКИНА, А. А. *Юридическая ответственность, санкции и меры защиты: монография*. Москва: РИОР: ИНФРА-М, 2013. 139 с. ISBN 978-5-369-01226-0.

307. ЛИПИНСКИЙ, Д. А. Публично-правовая и частноправовая ответственность: есть ли основания для классификации. In: *Юридическая наука*. 2016, № 6, с. 29-33. ISSN 2220-5500.
308. ЛИПИНСКИЙ, Д. А. К вопросу о структуре института юридической ответственности. In: *Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Сер. Юридические науки*. 2011, № 4, с. 57-63. ISSN 2220-7457.
309. ЛИПИНСКИЙ, Д. А. К обоснованности классификации юридической ответственности на публично-правовую и частноправовую. In: *Волжск. университет им. В. Н. Татищева. Вып.* 2006, вып. 58, с. 79-82. ISSN 2076-7919.
310. ЛИПИНСКИЙ, Д. А. Публично-правовая и частноправовая ответственность: есть ли основания для классификации. In: *Юридическая наука*. 2016, № 6, с. 29-33. ISSN 2220-5500.
311. ЛУШНИКОВ, А. М., ЛУШНИКОВА, М.В. *Курс трудового права. Том 2*. Москва: Статут, 2009. 1151 с. ISBN 978-5-8354-0581-7.
312. ЛЮБАШИЦ, В. Я. МОРДОВЦЕВ, А. Ю. ТИМОШЕНКО, И. В. *Теория государства и права*. Москва: MART, 2002. 512 с. ISBN 5-241-00196-4.
313. МИХАЙЛЕНКО, О. В. *Имущественная ответственность за вред причиненный осуществлением публичной власти: теоретические аспекты и проблемы ее реализации на практике*. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 342 с. ISBN 978-5-466-00298-0.
314. МОЛОДЦОВ, А.С. *Уголовная ответственность и меры общественного воздействия*. Ярославль: Ярослав. гос. ун-та, 1977. 222 с.
315. МУСАТКИНА, А. Финансовая ответственность как вид юридической ответственности. In: *Журнал российского права*. 2005, № 10, с. 103-112. ISSN 1605-6590.
316. НАМАЕВ, Т. Ф. Особенности ответственности в частном праве. In: *Правовая политика и правовая жизнь*. 2012, № 2, с. 140–143. ISSN 1608-8794.
317. НАУМОВ, А. В. *Российское уголовное право. Курс лекций. В двух томах. Т. 1. Общая часть*. Москва: Юридическая литература, 2004. 496 с. ISBN 5-98032-591-3.
318. НЕМЫТИНА, М. В. Методологический смысл категории «юридическая конструкция». In: *Юридическая техника*. 2013, № 7, ч. 2., с. 528–532. ISSN 1602-6691
319. ОРЛОВСКИЙ, Ю. П. *Трудовое прав России*. Москва: Юрайт, 2014. 854 с. ISBN 978-5-16-004099-8.
320. ОФМАН, Е. М. *Злоупотребление правом субъектами трудовых отношений*: Автор. дис. канд. юрид. наук., Екатеринбург, 2006. 23 с.
321. ПАШЕНЦЕВ, Д. А., ГАРАМИТА, В. В. *Вина в гражданском праве*. Москва: Юркомпани, 2010. 143 с. ISBN 978-5-91677-072-8.
322. ПЕТРОВ, К. М. *Теория государства и права*. Москва: Феникс, 2004. 220 р. ISBN 5-222-042-38-3.
323. ПОЛЯКОВ, А. В. *Общая теория права*. Санкт-Петербург: Издательский Дом Санкт-Петербургского Государственного Университета, 2004. 865 с. ISBN 5-96450-013-7.
324. ПОЛЕТАЕВ, Ю. Н. *Материальная ответственность сторон трудового договора*. Москва: Городец, 2003. 272 с. ISBN 5-9258-0082-6.
325. ПРОКОПОВИЧ, Г. А. Значение категории «интерес» в определении типологического деления ответственности на публично-правовую и частноправовую. In: *Современное право*. 2010, № 9, с. 30-32. ISSN 1991-6027.

326. ПРОКОПОВИЧ, Г. А. О системной модели юридической ответственности в публичном и частном праве. In: *Современное право*. 2010, № 1, с. 6-9. ISSN 1991-6027.
327. ПРОКОПОВИЧ, Г. А. Характерные черты субъекта и субъективной стороны правонарушений в современном российском частном праве. In: *Юридическая мысль*. 2008, № 3, с. 91-96. ISSN 2071-4920.
328. ПРОКОПОВИЧ, Г. А. *Теоретическая модель юридической ответственности в публичном и частном праве*: дис. кан. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2010. 212 с.
329. РАРОГ А. И. *Уголовное право России. Части Общая и Особенная*. Москва: Эксмо, 2009. 496 с. ISBN 978-5-392-00878-0
330. РАРОГ А. И. *Субъективная сторона и квалификация преступлений*. Москва: Профобразование, 2001. 133 с. ISBN 5-392-18102-5.
331. РУСЛИН, А. Д. К вопросу о позитивной ответственности субъектов гражданско-правовых отношений. In: *Вестник ВУиТ Тольятти*. 1999, вып. 4, с. 76-83. ISSN 1993-3762.
332. САПУН, В. А. *Юридическая конструкция как правовое средство юридической техники*. In: *Юридическая техника*. 2013, № 7, ч. 2, с. 676-679. ISSN 1602-6691
333. СЕРГЕЕВ, А. А. Проблемы конституционно-правовой ответственности выборных лиц государственной власти и местного самоуправления. In: *Правоведение*. 2003, № 3, с. 66-72. ISSN 2658-6037.
334. СКАКУН, О.Ф. *Теория государства и права*. Харьков: 2000. 704 с. ISSN 966-7124-76-2
335. СОРОКИН, В. Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс. In: *Правоведение*. 2000, № 4, с. 34. ISBN 2658-6037.
336. СТАРИКОВА, И. Д. *Административная ответственность за правонарушения в области финансов*: дис. кан. юрид. наук. Омск: 2008. 247 с.
337. СУХАНОВ, Е. А. *Гражданское право*. Москва: Статут, 2008. 766 с. ISBN 5-466-00043-4.
338. СЫРОВАТСКАЯ, Л. А. *Трудовое право*. Москва: Юрист, 2001. 308 с. ISBN 5-7975-0134-1.
339. ТИХОМИРОВ, Ю. А. *Коллизионное право*. Москва: Юринформцентр, 2000. 394 с ISBN 5-98194-041-8.
340. ТОРДИЯ, И. В. Возмещение убытков как способ защиты нарушенных прав. In: *Вестник Тюменского государственного университета*. 2012, №3, с. 116-121. ISSN 2411-7927.
341. УМНОВА, И. А. *Конституционные основы современного российского федерализма*. Москва: 2000. 304 с. ISBN 5-7749-0115-7.
342. УШАКОВ, Д. Н. *Толковый словарь современного русского языка*. Москва: Аделант, 2013. 800 с. ISBN 978-5-93642-345-1.
343. ХУЖИН, А. М. О конструкции строгой юридической ответственности в праве. In: *Юридическая техника*. 2013, № 7-2, с. 807-813. ISSN 1602-6691
344. ЧЕРВОНЮК, В. И. Конструкция публично-правовой ответственности и ее утверждение в конституционной практике современной России. In: *Юридическая техника*. 2013, № 7-2, с. 844–855. ISSN 1602-6691
345. ЧЕРДАНЦЕВ, Ф. *Теория государства и права*. Москва: Юрайт, 1999. 429 с. ISBN 5-85294-078-X.
346. ЧИРКИН, В. Е. Некоторые вопросы теории о юридических лицах публичного права в частном праве. In: *Гражданин*. 2013, № 2, с. 31-33. ISSN 2071-5889.
347. ШЕРШЕНЕВИЧЬ, Г. Ф. *Учебник русского гражданского права*. Москва: Московское научное издательство, 2001. 719 с. ISBN 5-89201-033-3.

348. ШУБНИКОВ, Ю. Б., АНДРЕЯНОВА, И. В. Публично-правовая и частноправовая (гражданско-правовая) ответственность: родовые и видовые признаки. In: *Ленинградский юридический журнал*. 2015, № 4, с. 133-144. ISSN 1813-6230.
349. ЯЦЕНКО, О. В. Институт правовой ответственности в публичном праве: теоретические аспекты. In: *Философия права*. 2007, № 2, с. 34-38. ISSN 1817-7085.

C. Referințe bibliografice în limbile engleză, franceză și italiană

350. BÉNABENT, A. *Droit des obligations*. Paris: Montchrestien, 2012. 725 p. ISBN 978-2-275-06611-0.
351. BOSTAN, I. Theoretical and practical aspects of the criminal sanctioning system of the Republic of Moldova. In: *Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship 7th edition*, 2014, Pitești, România, Bucharest: Publishing House, pp. 448-456. ISSN 2360-1841.
352. BRUN, PH. *Responsabilité civile extracontractuelle*. Paris: Élitec, 2018. 698 p. ISBN 978-2-7110-2949-5.
353. CABRILLAC, R. *Droit des obligation*. Paris: Daloz, 2012. 420 p. ISBN 978-2-2471-7964-9.
354. CERBA, V. Some aspects of the legal liability in the public and private law. In: *Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship*, 2013, Pitești, Romania, pp. 24-28. ISSN 2360-1841
355. DE SALVIA, M. Compendium de la jurisprudence de la CEDH. Strasbourg: 2002, p. 363.
356. FLOUR, J. L., AUBERT, J. L., SAVAUX, É. *Droit civil. Les obligations. Tom 2. Le fait juridique*. Paris: Sirey, 2009. 459 p. ISBN 978-2-2470-8459-3.
357. FOURNIER, S., P. M. du CHAMBON. *La responsabilité civile délictuelle*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 2015. 176 p. ISBN 978-2-7061-2208-8.
358. GIOVA, S. *Responsabilita da danno ambientale. Profili di diritto civile, amministrativo e penale*. Napoli: Edizione Scientifiche Italiane, 2005. 184 p. ISBN 978-884-951-181-9.
359. GUINCHARD, S., BUISSON, J. *Procédure pénale*. Paris: Litec, 2000. p. 444. ISBN 978-271-113-147-1.
360. MALAURIE, PH., AYNES, L., STOFFEL-MUNCK, PH. *Drept civil. Obligațiile. (traducere în limba română de D. Dănișor, sub coordonarea lui M. Șcheaua)*. Paris: Defrenois, 2007. 928 p. ISBN 973-191-162-6.
361. PRADEL, J. *Droit Penal Compare*. Paris: Dalloz, 1995. 424 p. ISBN 978-2-247-13021-4.
362. STAHI, T. Legal nature of administrative-patrimonial liability. In: *Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship 2017*, Pitești, Romania, pp. 668-678. ISSN 2360-1841.

D. Webografie

363. BOJINCĂ, M. Fundamentele răspunderii civile. In: *Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice* [online]. 2013, nr. 2 [citat 02.11.2019]. ISSN 1844-7015. Disponibil: http://www.utgjiu.ro/revista/jur/pdf/2013-02/7_MOISE_BOJINCA.pdf.

364. Codul Civil al Franței, din 5.03.1803, promulgat la 15.03.1803 [online]. [citat 02.01.2020]. Disponibil: <http://www.legifrance.gouv.fr/WAspad/RechercheSimplePartieCode?commun=&code=CCIVILL0.rcv>
365. GENTIMIR, A. Evoluția reglementării principiului prezumției de nevinovăție în legislația procesual penală română. In: *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" Iași, Tomul LIII, Științe Juridice* [online]. 2007 [citat 21.08.2019]. ISSN 1221-8464. Disponibil: http://pub.law.uaic.ro/files/articole/2007/Anale2007_art03AlinaGentimirEvolutiaReglementariiPrincipiuluiPrezumtiei.pdf
366. MĂNESCU, M. Răspunderea pentru evaziunea fiscală în Republica Moldova. In: *Legea și Viața*. [online]. 2015, nr.8 [citat 04.12.2019]. ISSN 1810-309X. Disponibil: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2015/8/4.pdf>
367. PAVLOVICI, N.C. Presumția de nevinovăție – scurt istoric, definiție și terminologie. [online]. [citat 25.12.2019]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/431769/prezumtia-de-nevinovatie-scurt-istoric-definitie-si-terminologie.html>
368. TIMOCE, M. C. Despre prezumția de nevinovăție, aplicabilitatea principiului *in dubio pro reo* sau cum inculpatul trebuie să își dovedească nevinovăția. [online]. [citat 21.10.2019]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/384994/despre-prezumtia-de-nevinovatie-aplicabilitatea-principiului-in-dubio-pro-reo-sau-cum-inculpatul-trebuie-sa-isi-dovedeasca-nevinovatia.html>
369. ȚICLEA, A. Abaterea disciplinară. In: *Universul juridic* [online]. ISSN 2393-3445. [citat 14.09.2019]. Disponibil: <https://www.universuljuridic.ro/abaterea-disciplinara/>
370. ȚICLEA, A. Pledoarie pentru aplicarea dreptului și înfăptuirea justiției. In: *Universul juridic* [online]. ISSN 2393-3445. [citat 14.09.2019]. Disponibil: <https://www.universuljuridic.ro/pledoarie-pentru-aplicarea-dreptului-si-infaptuirea-justitiei/>
371. БАКТИМИРОВА, Т. В. Автореферат диссертации. Презумпция виновности в гражданском праве. [online]. [citat 06.01.2020]. Disponibil: <http://www.dissercat.com/content/prezumpsiya-vinovnosti-v-grazhdanskom-prave>
372. ДЕРКАЧ, Т. В. Частное и публичное право как парные юридические категории. автор. канд. юрид. Наук. *Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat* [online]. 2010, [citat 14.01.2020]. Disponibil: <http://www.dissercat.com/content/chastnoe-i-publichnoe-pravo-kak-parnyeyuridicheskie-kategorii#ixzz4EIIYtEgU>
373. ЗАХАРОВ, И. Г. Понятие и особенности юридической ответственности в частном праве. In: *Business v zakone* [online]. 2008, nr.1, [citat 26.12.2019]. ISSN 2310-7030. Disponibil: <http://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-osobennosti-yuridicheskoy-otvetstvennosti-v-chastnom-prave>

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul Cerba Veaceslav, declar pe răspunderea personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Semnătura

Cerba Veaceslav

Curriculum vitae

Numele: CERBA
Prenumele: Veaceslav
Data și locul nașterii: 03 iulie 1987, mun. Chișinău
Naționalitatea: Republica Moldova
Domiciliul: Moldova, mun. Chișinău, str. Ion Neculce 57, ap. 7
Telefonul, fax: 0684 33 888
E-mail: cerba.veaceslav@gmail.com
Starea civilă: căsătorit, 2 copii
Grad militar: comisar
Studii și diplome:
2000 – 2003: Liceul academic româno-englez „Mircea Eliade”
2003 – 2004: Școala medie de cultură generală Nr.1 din mun. Chișinău
2004 – 2009: **Licențiat în drept**, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept. Specialitatea - drept penal, drept procesual penal
2005 – 2008: Membru al Uniunii Juriștilor din Moldova, CN nr.189
2009 – 2011: **Magistru în drept**, Universitatea de Studii Europene din Moldova, Facultatea de Drept. Specialitatea - drept penal
2012 – prezent: **Doctorand**, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea Teoria generală a statului și dreptului.

Stagii de lucru:

2005 – 2007: SA „Moldova Gaz” - Secția securitate
2007 – 2009: SC „Balkan Pharmaceuticals” - jurist
2009 – 2010: SC „StarNet” SRL - jurist
2010 – 2013: **MAI**, Direcția de investigare a fraudelor, inspector
2013 – 2017: **MAI**, Serviciul de investigare a fraudelor economice a Inspectoratului de poliție Centru, a Direcției de Poliție mun. Chișinău, a Inspectoratului General de Poliție - ofițer superior de investigații.
2017-prezent: **MAI**, Secția investigare a fraudelor economice a Direcției de Poliție mun. Chișinău a Inspectoratului de Poliție mun. Chișinău- ofițer superior de investigații.

Formare, dezvoltare și distincții obținute:

2006 – 2009: colaborator netitular al Direcției Generale de combatere a Crimei Organizate a MAI, legitimația CN nr.1580

2010 – prezent: diplome de onoare în cadrul activității profesionale, distincția MAI colaborator eminent, medalia pentru merite în combaterea criminalității clasa I a IGP, medalia pentru merite în combaterea criminalității clasa II a IGP, crucea pentru merite clasa II a MAI, gradul de clasificare I

2011: cursuri speciale de pregătire profesională în cadrul Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”

2012: cursuri speciale de calificare profesională a colaboratorilor DIF în cadrul Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”

2016: cursuri de instruire a ofițerilor de investigații în domeniul investigații infracțiuni organizat în cadrul IGP

2016: cursuri „Agenți de Servicii de Investiții Financiare” organizat de AS Financial Markets, Sibiu România.

Limba maternă: română

Limbi străine cunoscute:

Autoevaluare

Nivel european (*)

Comprehensiune		Vorbit		Scris
Abilitati de ascultare	Abilitati de citire	Interactiune	Exprimare	
C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 Avansat
C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 Avansat	C Nivel 2 avansat
A Începăto 1 r	B Nivel de 1 Bază	A Începăto 1 r	A Începăto 1 r	B Nivel de 1 Bază

(*) Cadrului european de referință pentru limbi

Competente si abilitati sociale:

- Calități excelente în ascultarea persoanelor și de evaluare a cerințelor acestora
- Tendințe de a înainta într-un mediu cu provocări. Foarte organizat și devotat
- Eficiența în sporirea înțelegerii între persoanele de pe diferite poziții profesionale.

**Competente si cunostinte de
utilizare a calculatorului:**

Utilizarea pachetului MS Office: Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Powerpoint, etc.

Alte competente si aptitudini:

Șahul, literatura, ski, sport.